

ХАРКІВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НІКІПЄЛОВА Євгенія Миколаївна

УДК 351.864:341.3

ДИСЕРТАЦІЯ

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОВОЮ ПОЛІТИКОЮ
РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки

та охорони громадського порядку

Державне управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Є.М. Нікіпєлова

Науковий керівник ВЕЛИЧКО Лариса Юріївна, доктор юридичних наук, доцент

Харків – 2019

АНОТАЦІЯ

Нікіпєлова Є.М. Державне управління безпековою політикою Республіки Польща: досвід для України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2019.

У дисертації досліджено процес становлення й розвитку державного управління безпековою політикою Республіки Польща та науково обґрунтовані теоретичні засади і розроблені практичні рекомендації щодо використання її досвіду при вдосконаленні державного управління такою політикою України.

Визначено ключові дефініції понятійно-категоріального апарату та розкрито сутність поняття «національна безпека» у різних країнах світу. Доведено, що жодне з визначень не є довершеним, тому що з метою повного та всебічного забезпечення такої безпеки країни потрібен захист не тільки національних інтересів, а й національних цінностей таких, як людина, яка є найвищою соціальною цінністю.

Запропоновано під національною безпекою розуміти стан захищеності та реалізації життєво важливих інтересів і цінностей людини й громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечується своєчасне виявлення, аналіз, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз, викликів та ризиків національним інтересам і цінностям, з метою забезпечення стабільності в суспільстві й державі в усіх сферах їх діяльності.

Уточнено, що державне управління безпековою політикою передбачає

формування та реалізацію системи заходів держави правового, організаційного й економічного характеру, які охоплюють застосування управлінських методів і засобів із захисту життєво важливих інтересів і цінностей людини й громадянина, суспільства та країни, що спрямовані на підтримку належного рівня національної безпеки.

Аналіз процесу еволюції Європейської політики безпеки й оборони дозволив стверджувати, що вона бере свій початок формування у післявоєнні роки. Країни Європи, відчуючи зовнішню загрозу, а також необхідність збереження їх державного суверенітету, територіальної цілісності й недоторканості, змушені були консолідувати свої зусилля і співпрацювати для досягнення поставлених цілей.

Важливим поштовхом у розвитку такої співпраці та забезпеченні миру в Європі та світі визнано об'єднання зусиль ЄС і НАТО. Спільні дії країн-членів цих організацій гарантують швидке реагування на міжнародні кризи й єдині підходи до політики безпеки. З'ясовано, що наразі Європейська політика безпеки й оборони – це злагоджений механізм співпраці, а також система, що дієво функціонує та здійснює політику розширення ЄС щодо інших країн світу.

Досліджено генезу державного управління безпековою політикою Республіки Польща з позиції формування та розвитку його основних складових – правової, організаційної й економічної.

Конкретизовано, що нормативно-правова база Республіки Польща у сфері національної безпеки свідчить про цілеспрямовану, послідовну, зважену політику держави щодо європейської й євроатлантичної інтеграції, тісної співпраці з сусідами та будівництва партнерських відносин з іншими країнами, тобто політику держави, зосереджену на збалансованій реалізації інтересів громадян, суспільства та країни в цілому.

Установлено, що при побудові державного управління безпековою політикою Республіки Польща використовувалися, з одного боку, комплексний та інноваційний підходи, а з другого – організаційно-

функціональний. Виокремлені підходи в сукупності забезпечують активізацію вітчизняного військово-промислового сектора, взаємодію політичних, цивільних і військових інструментів, тобто залучення до реалізації державної політики національної безпеки невійськових та неурядових структур держави, громадських організацій, громадян тощо.

Виявлено особливості реалізації досвіду міжнародного співробітництва у сфері безпеки Республіки Польща крізь призму набуття нею членства у НАТО й ЄС. Визначено найважливіші чинники, які обумовлюють сучасне її міжнародне співробітництво у сфері національної безпеки, зокрема, переорієнтацію вектору зовнішньополітичного співробітництва від Організації Варшавського договору до членства у НАТО та ЄС, що наразі вже розглядається як незмінний компонент національної безпеки Республіки Польща.

Установлено, що Республіка Польща, долучаючись до різних програм і проектів такого співробітництва, приймаючи участь у створенні бойових груп і батальйонів та здійснюючи активну політику щодо участі польських збройних сил у миротворчих операціях з усього світу, закріпилася в особливому статусі в регіональній системі безпеки Східної Європи. Це зумовлено необхідністю підвищення потенціалу Республіки Польща щодо захисту нею східного флангу Північноатлантичного альянсу. Як результат, Республіці Польща надано можливість не тільки бути його повноцінним членом, займаючи лідерські позиції у відповідній частині Європи, а й забезпечити власний стабільний соціально-економічний розвиток.

Удосконалено наукові підходи до оцінювання перспектив співробітництва України з європейськими та євроатлантичними структурами, при цьому обґрунтовано застосування принципів комплексності, інноваційності, організаційної функціональності та ін., що надають значні можливості для її взаємодії як з ЄС, так і з НАТО, пріоритетом якої визнано підвищення оперативних і стратегічних спроможностей Збройних Сил України. Серед основних напрямів цієї взаємодії виокремлено такі:

військово-технічне співробітництво на різних рівнях управління; долучення України до реалізації європейських і євроатлантичних програм і проектів у безпековій сфері (PESCO, CARD тощо); участь України в тактичних групах ЄС, у самітах, форумах, навчаннях, тренуваннях з метою обміну досвідом; її залучення до миротворчих, стабілізаційних, антитерористичних та інших операцій ЄС і НАТО тощо.

Акцентовано на необхідності активізації військово-промислового сектора України, на зразок тієї, що здійснила Республіка Польща, шляхом укладення офсетних угод, товарів військового призначення й одночасного застосування принципу інноваційності щодо отримання економічних стимулів для подальшого розвитку країни, зміцнюючи її національну безпеку загалом.

Визначено напрями вдосконалення державного управління безпековою політикою України з урахуванням позитивного досвіду Республіки Польща в цій сфері, серед яких одним з головних напрямів визнано членство в ЄС і НАТО, а також співробітництво з США та іншими країнами-членами цих структур. З метою вдосконалення державного управління безпековою політикою України пропонується запровадження довгострокового та середньострокового планування, на зразок того, що реалізується в Республіці Польща.

У цьому контексті запропоновано вдосконалення системи прогнозування, моніторингу, аналізу, оцінювання, попередження та нейтралізації реальних і перспективних ризиків, викликів та загроз й наступне здійснення стратегічного планування на підставі проведених дій. Воно спрямоване на розвиток усіх галузей держави, тому доведена необхідність здійснення комплексного стратегування національної безпеки.

Обґрунтовано концептуальні засади розвитку державного управління безпековою політикою України, ураховуючи позитивний досвід Республіки Польща, напрацьований у зазначеній сфері. Ці засади передбачають системну реалізацію інноваційних підходів до розвитку

правового, організаційного й економічного забезпечення державного управління безпековою політикою України.

Аргументовано, що застосування таких підходів у межах його правового підґрунтя вимагає дотримання принципів правонаступництва, системності, інституційності, легітимності, дієвості тощо. Вони, у свою чергу, покликані забезпечити цілісність, взаємоузгодженість і послідовність організації й ефективність реалізації державної політики щодо зміцнення національної безпеки України, у тому числі в межах її міжнародного співробітництва.

Виокремлені принципи орієнтовані на уникнення можливих небезпек і досягнення усталеності в прийнятті державноуправлінських рішень у сфері національної безпеки, за яких вектор держави з означених питань є незмінним, незважаючи на вплив внутрішніх і зовнішніх факторів.

Усі надані авторські пропозиції передбачають побудову України як соціально й економічно розвиненої європейської країни, в якій сформована дієва система державного управління безпековою політикою.

Ключові слова: державне управління безпековою політикою, державна політика національної безпеки, національна безпека України, національна безпека Республіки Польща, Європейська політика безпеки й оборони, стратегічне планування, принципи правонаступництва, інституційності, комплексності, інноваційності, організаційної функціональності.

ANNOTATION

Nikipielova Ye.M. Public administration of the security policy of the Republic of Poland: the experience for Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of Manuscript.

The dissertation for getting a scientific degrees of the Candidate of Sciences in Public Administration, specialty 25.00.05 – Public administration in the field of state security and public order protection. – National University of Civil Protection of Ukraine. – Kharkiv, 2019.

In the dissertation research the research on the formation and development of the state policy of national security of the Republic of Poland and the scientific substantiation of the theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving the state policy of national security of Ukraine based on its experience have been carried out.

The key definitions of the conceptual-categorical apparatus are determined and the essence of the concept "national security" in the different countries of the world is revealed. It is proved that none of the definitions is perfect, since in order to fully and fully ensure such security, the country needs protection not only of national interests, but also of national values such as the person who is the highest social value.

It is proposed to under national security to understand the state of security and realization of vital interests and values of person and citizen, society and the state, which ensures timely detection, analysis, prevention and neutralization of real and potential threats, challenges and risks to national interests and values, in order to ensure stability in society and the state in all spheres of their activity.

It is specified that the public administration of security policy envisages the formation and implementation of a system of state measures of a legal, organizational and economic nature that cover the application of management methods and means to protect the vital interests and values of person and citizen, society and the country, aimed at maintaining the proper level of national security.

An analysis of the evolution process of the European Security and Defense Policy has made it possible to assert that it has begun its formation in the postwar years. The countries of Europe, having felt the external threat, as well as the need

to preserve their state sovereignty, territorial integrity and integrity, were forced to consolidate their efforts and cooperate to achieve their goals.

An important boost in the development of such cooperation and peace-keeping in Europe and in the world is recognition of the unification of the efforts of the EU and NATO. Joint actions of the member countries of these organizations guarantee a rapid response to international crises and common approaches to security policy. It is clarified that for now the European Security and Defense Policy is a co-ordinated mechanism of cooperation, as well as a system that operates effectively and implements EU enlargement policy towards other countries of the world.

The genesis of public administration of the security policy of the Republic of Poland from the point of view of formation and development of its main components - legal, organizational and economic - is investigated.

Specifically, the normative and legal base of the Republic of Poland in the field of national security indicates a deliberate, consistent, balanced policy of the state regarding European and Euro-Atlantic integration, close cooperation with its neighbors and building partnerships with other countries, that's a state policy focused on the balanced realization of citizens' interests, society and the country as a whole.

It was established that during the construction of the public administration of the security policy of the Republic of Poland, on the one side, integrated and innovative approaches, on the another one, and organizational-functional ones, were used on the other. The isolated approaches together ensure the activation of the domestic military-industrial sector, the interaction of political, civilian and military instruments, that's the involvement of non-military and non-governmental structures of the state, public organizations, citizens, etc., into the implementation of the state policy of national security.

The peculiarities of realization of the experience of international cooperation in the field of security of the Republic of Poland are revealed through the prism of its membership in NATO and the EU. The most important factors that determine

its current international cooperation in the field of national security, in particular, the reorientation of the vector of foreign policy cooperation from the Warsaw Pact to membership in NATO and the EU, is currently being considered as an integral part of the national security of the Republic of Poland.

It was established that the Republic of Poland, having joined various programs and projects of such cooperation, taking part in the creation of combat groups and battalions and active policy on the participation of Polish forces in peacekeeping operations from all over the world, became entrenched in the special status in the regional security system of Eastern Europe. This is due to the need to increase the potential of the Republic of Poland to protect its eastern flank from the North Atlantic Alliance. As a result, the Republic of Poland was given the opportunity not only to be its full member, taking leadership positions in the relevant part of Europe, but also to ensure its own stable social and economic development.

The scientific approaches to assessing the prospects of Ukraine's cooperation with the European and Euro-Atlantic structures have been improved, while the principles of integrity, innovation, organizational functionality, etc. have been substantiated, providing significant opportunities for its interaction with both the EU and NATO, the priority of which is the increase of operational and strategic capabilities of the Armed Forces of Ukraine. Among the main directions of this interaction are the following: military-technical cooperation at different levels of government; Ukraine's accession to the implementation of European and Euro-Atlantic programs and projects in the security sphere (PESCO, CARD, etc.); Ukraine's participation in EU tactical groups, in summits, forums, exercises, training sessions to share experiences; its involvement in peacekeeping, stabilization, counterterrorism and other EU and NATO operations, etc.

On the need to intensify the military-industrial sector of Ukraine, such as that carried out by the Republic of Poland is accented, through the conclusion of offset agreements, military goods and the simultaneous application of the principle

of innovation in obtaining economic incentives for further development of the country, strengthening its national security in general.

The directions of improvement of public administration by the security policy of Ukraine are determined taking into account the positive experience of the Republic of Poland in this field, among which one of the main directions recognized membership of the EU and NATO, as well as cooperation with the United States and other member states of these structures. In order to improve public administration Ukraine's security policy is proposed the introduction of long-term and medium-term planning, similar to that implemented in the Republic of Poland.

In this context, it is proposed to improve the system of forecasting, monitoring, analysis, evaluation, prevention and neutralization of real and perspective risks, challenges and threats, and the subsequent implementation of strategic planning based on the actions taken. It is aimed at the development of all branches of the state, therefore the necessity for the integrated strategy of national security has been proved.

The conceptual principles of the development of public administration by the security policy of Ukraine are substantiated, taking into account the positive experience of the Republic of Poland, developed in this area. These principles provide for the systematic implementation of innovative approaches to the development of legal, organizational and economic security of public administration by the security policy of Ukraine.

It is argued that the application of such approaches within its legal basis requires compliance with the principles of succession, systemicity, institutionality, legitimacy, effectiveness, etc. In their turn, they are intended to ensure the integrity, coherence and consistency of the organization and effectiveness of the implementation of the state policy towards strengthening the national security of Ukraine, including within its international cooperation.

The isolated principles are aimed at avoiding possible dangers and achieving tidiness in the adoption of public-administration decisions in the field of national

security, in which the vector of the state on the specified issues is unchanged, despite the influence of internal and external factors.

All submitted author's offers envisage the construction of Ukraine as a socially and economically developed European country, in which an effective system of public administration of security policy is formed.

Key words: public administration of the security policy, state policy of the national security, national security of Ukraine, national security of the Republic of Poland, European security and defense policy, strategic planning, principles of succession, institutionality, integrity, innovation, organizational functionality.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях з державного управління:

1. Нікіпелова Є.М., Труш О.О. Історико-правові засади Європейської політики безпеки й оборони. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2016. Вип. 3 (54). С. 30–37.

Особистий внесок автора: досліджена еволюція розвитку Європейської політики безпеки й оборони (історико-правові засади).

2. Нікіпелова Є.М. Міжнародне співробітництво Республіки Польща у галузі безпеки. *Державне управління: теорія і практика*: елек. наук. фах. вид. Вип. 1, 2018. С. 107–116. URL: <http://www.e-ratp.academy.gov.ua/pages/dop/22/files/f8cbf05a-7aea-4ce3-9be1-ec88ae587f21.pdf>.

3. Нікіпелова Є. Правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки Республіки Польща. *Ефективність державного управління*: зб. наук. праць ЛРІДУ НАДУ. Вип. 1 (54). Ч. 1. 2018. С. 158–167. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_54/fail/20.pdf.

4. Нікіпелова Є.М. Генеза державної політики національної безпеки в Україні в контексті формування системи колективної безпеки в Європі. *Державне управління та місцеве самоврядування*: зб. наук. праць ДРІДУ НАДУ. Вип. 2 (37), 2018. С. 26–34. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_02\(37\)/6.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_02(37)/6.pdf).

5. Нікіпелова Є.М. Організаційне забезпечення реалізації державної політики національної безпеки Республіки Польща. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*: наук. журнал. Том 29 (68). № 2, 2018. С. 34–40. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/8.pdf.

6. Нікіпелова Є.М. Сучасні тенденції формування та реалізації Європейської політики безпеки й оборони. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2018. Вип. 2 (61). С. 250–257. URL: http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-2/doc/5/5_6.pdf.

7. Нікіпелова Є.М. Економічні засади державної політики національної безпеки Республіки Польща. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ. Вип. 2 (74). 2018. С. 104–108. URL: [http://www.oridu.odessa.ua/9/new_options/pdf/013/Zbirnuk-2\(74\)-2018.pdf](http://www.oridu.odessa.ua/9/new_options/pdf/013/Zbirnuk-2(74)-2018.pdf).

Статті у міжнародних виданнях за напрямком дослідження:

8. Нікіпелова Є.М. Сутність поняття “безпека” та його використання у системі державного управління й міжнародних відносин. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*: зб. наук. праць. № 10 (50). Vol. 1, 2018. С. 29–35. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/1527872941553.pdf>.

Інші публікації апробаційного характеру (тези доповідей):

9. Нікіпелова Є.М. Україна і європейська політика безпеки і оборони. *Публічне управління XXI століття: форсайтінг успіху*: зб. тез XVI Міжнар. наук. конгресу, 21 квітня 2016 р. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”,

2016. С. 200–203. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2016-1/2016-01.pdf>.

10. Нікіпелова Є.М. Розвиток відносин між Україною і Європейським Союзом. *Публічне управління XXI століття: традиції та інновації*: зб. тез XVII Міжнар. наук. конгресу, 27 квітня 2017 р. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2017. С. 177–179. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2017-1/2017_01.pdf.

11. Нікіпелова Є.М. Інституційно-управлінські аспекти реалізації європейської політики безпеки й оборони. *International scientific-practical conference Forming of modern educational environment: benefits, risks, implementation mechanisms*: Conference Proceedings, September 29, 2017. Tbilisi: Baltija Publishing, 2017. С. 137–139.

12. Нікіпелова Є.М. Глобальна стратегія ЄС та Україна. “UChoice: 4P” *Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology*: матер. Третьої міждисципл. науково-практ. конфер. (м. Одеса, 6 жовтня 2017 р.). Одеса: Національний університет “Одеська юридична академія”, 2017. С. 106–109. URL:

http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8179/Nikipelova%20EM%20UChoice_6_10_2017-29.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

13. Нікіпелова Є.М. Сутність поняття “безпека” як найголовніший аспект функціонування суб’єктів міжнародних відносин. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених*: матеріали Третьої міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 27 жовтня 2017 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2017. С. 46–49. URL: http://mgu.edu.ua/docs/konferencii/3_vcheni.pdf.

14. Нікіпелова Є.М. Комплексний підхід до визначення поняття “безпека” (англійською мовою). *Сучасні виклики у публічному управлінні: український контекст*: зб. тез круглого столу молодих вчених, м. Харків, 30 листопада 2017 р. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2017-6/doc/10.pdf>.

15. Нікіпелова Є.М. Сектор безпеки України: європейські засади. *Проблеми розвитку публічного управління в Україні*: матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч. до 100-річчя запровадження державної служби України (12 –13 квітня 2018 р., м. Львів). Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2018. С. 154–157. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/conferencii/Konf_2018.pdf.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ Й ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОВОЮ ПОЛІТИКОЮ.....	28
1.1. Сутність поняття «національна безпека» та його використання в системі державного управління.....	28
1.2. Еволюція розвитку Європейської політики безпеки й оборони.....	49
1.3. Місце та роль Республіки Польща в системі Європейської політики безпеки й оборони.....	71
Висновки до першого розділу.....	92
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОВОЮ ПОЛІТИКОЮ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА...	97
2.1. Нормативно-правова база державного управління безпековою політикою Республіки Польща.....	97
2.2. Організаційно-функціональне забезпечення державного управління безпековою політикою Республіки Польща.....	116
2.3. Аналіз сучасних економічних засад державного управління безпековою політикою Республіки Польща.....	141
Висновки до другого розділу	165
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОВОЮ ПОЛІТИКОЮ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА.....	170
3.1. Стратегічні напрями реалізації досвіду Республіки Польща щодо міжнародного співробітництва у сфері безпеки.....	170
3.2. Перспективи співробітництва України з європейськими та євроатлантичними структурами у сфері безпеки.....	194

3.3. Концептуальні засади розвитку державного управління безпековою політикою України з урахуванням досвіду Республіки Польща.....	214
Висновки до третього розділу.....	234
ВИСНОВКИ.....	239
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	245
ДОДАТКИ.....	277

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- США – Сполучені Штати Америки
- ЄС – Європейський Союз
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору
- ЗЄС – Західноєвропейський союз
- ДЄС – Договір про ЄС
- ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- СЗППБ – спільна зовнішня політика і політика безпеки
- ЄПБО – Європейська політика безпеки й оборони
- ДЄС – договір про ЄС
- ЦСЄ – Центрально-Східна Європа
- ОВД – Організація Варшавського договору
- ВТО – війська територіальної оборони
- ВМС – військово-морські сили
- ВПС – військово-повітряні сили
- ВМФ – військово-морський флот
- ППО – протиповітряна оборона
- ПРО – протиракетна оборона
- РФ – Російська Федерація
- ВВП – валовий внутрішній продукт
- ВНП – валовий національний продукт

ВСТУП

Актуальність теми. Одне з найважливіших завдань України, яке вимагає науково обґрунтованого забезпечення в його комплексному вирішенні, пов'язане з необхідністю захисту її незалежності, територіальної цілісності й суверенітету, що становить квінтесенцію всього функціонування та розвитку держави. У цьому контексті процес збереження стабільності у сфері національної безпеки України на всіх рівнях державного управління передбачає дослідження та врахування досвіду сусідніх країн-членів НАТО й ЄС. Однією з таких країн є Республіка Польща, яка успішно здійснила системні структурні реформи, необхідні для включення до цих структур, посівши гідне місце в їх системах безпеки та забезпечивши власний сталий соціально-економічний розвиток.

Республіка Польща, виступаючи країною-експертом у вирішенні зазначених питань серед держав Східної Європи, активно підтримує їх інтеграцію, зокрема й України, до ЄС і НАТО. З 2004 р. Республіка Польща є її офіційним представником в ЄС. При цьому Республіка Польща, докладаючи значних зусиль, закріпилася в статусі регіонального лідера та найвпливовішого представника НАТО в зазначеній частині Європи. Останньому сприяє організаційно-інформаційна, матеріально-фінансова та інша підтримка з боку Північноатлантичного альянсу, який встановив вимогу щодо застави витрат на безпеку в розмірі 2% ВВП.

У 2019 р. наша держава остаточно обрала шлях європейської та євроатлантичної інтеграції, якому передувало прийняття Закону України «Про національну безпеку України» (2018 р.), затвердження указом Президента України рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» (2015 р.) тощо. Проте успішному завершенню вказаних інтеграційних процесів продовжує заважати низка проблем, які потребують розв'язання в межах комплексного

вдосконалення державного управління безпековою політикою. Забезпечити результативність цього вдосконалення може ґрунтовне дослідження та виважене використання позитивного закордонного досвіду, зокрема, Республіки Польща, яка має схожу з Україною площу території, кількість населення та спільний кордон, а також побудувала конструктивну безпекову політику й ефективно реалізувала інтеграційні процеси зі вступу до ЄС і НАТО.

Сутнісні характеристики багатоаспектної категорії «безпека» становили предмет розгляду як українських дослідників, так і закордонних, зокрема, М. Берковича, Т. Биркович, А. Уолферса, В. Горбуліна, С. Домбровської, Ю. Древаля, О. Крюкова, А. Ліпатова, В. Ліпкана, Є. Ніколаєва, О. Пархоменко-Куцевіл, В. Садкового, Г. Ситника, Є. Станчика, В. Степанова, Л. Фрідмена та ін. [12; 15; 23; 25; 26; 49; 52; 78; 113; 141; 160; 242].

Зважаючи на значну актуальність міжнародних інтеграційних процесів, особливості формування та розвитку Європейської політики безпеки й оборони досліджувалися в наукових роботах С. Вальгрейва, О. Вонсовича, М. Гладиш, В. Говорухи, Ф. Лорсена, Д. Наваретте, А. Помази-Пономаренко, В. Рудої, М. Сміта, В. Стрельцова, Л. Фалалєєвої, С. Хілла, А. Шелудченкової та ін. [10; 15; 73; 98; 107; 168; 199].

Щодо досвіду Республіки Польща в реалізації євроінтеграційних і євроатлантичних процесів, то його певним чином висвітлено в працях М. Банат, Т. Герасимчук, Р. Гроцкі, С. Кожея, Б. Марчінковської, В. Шведун, А. Шидловського та ін. [9; 15; 115; 167; 180; 181; 182; 206; 248]. При цьому правове підґрунтя державного управління безпековою політикою Республіки Польща розглянуто А. Бальцером, Л. Величко, М. Грембовцем, К. Зарембо, Ю. Марчаком, Е. Смоларом, Я. Тимківим, Р. Якубчаком та ін. [15; 18; 87; 114; 166; 187]. Організаційно-функціональні аспекти системи побудови органів, які покликані формувати та реалізовувати державну політику у сфері національної безпеки у Республіці Польща, визначені Т. Дмитруком,

В. Залевським, М. Кордовським, О. Трушом та ін. [47; 143; 144; 207]. Закономірності ж процесів фінансування й економічна складова державної політики національної безпеки Республіки Польща вивчалися В. Бегмою, В. Зубарєвим, О. Іжаком, О. Маначинським, Г. Перепелицею та ін. [6; 19; 29; 51; 102]. Крім того, питанням міжнародного співробітництва Республіки Польща з ЄС, НАТО та іншими країнами присвячені наукові напрацювання Е. Віцишкевича, М. Заборовського, А. Кирчіва, К. Лонгхерста, С. Мазіна, О. Ошици, О. Хилько, Л. Чаппелла та ін. [20; 27; 101; 123; 185; 265].

Попри наявність значної кількості методологічних напрацювань з аналізованої проблематики, практика державного управління України у сфері забезпечення національної безпеки переконливо засвідчує необхідність проведення комплексного дослідження наукових засад побудови й удосконалення відповідної політики з урахуванням досвіду іноземних держав, зокрема Республіки Польща, яка успішно пройшла шлях приведення власної системи національної безпеки до вимог часу. Усе це зумовлює актуальність теми дисертації, її структурування, теоретичне та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з планами наукових досліджень кафедри права та європейської інтеграції Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, а саме:

– «Правові засади діяльності місцевих органів публічної влади і державного управління з надання адміністративних послуг населенню» (ДР № 0112U001157), особистий внесок автора в опрацюванні якої полягає в обґрунтуванні необхідності вдосконалення системи заходів, що реалізують органи публічної влади в безпековій сфері;

– «Євроінтеграція України: проблеми та перспективи» (ДР № 0112U001167), при цьому автором уточнені основні напрями інтеграції України в європейський безпековий простір.

Мета й завдання дослідження. *Метою* роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного управління безпековою політикою України з урахуванням досвіду Республіки Польща.

Для досягнення мети дослідження були поставлені такі *завдання*:

– розкрити сутність поняття «державне управління безпековою політикою» у межах розгляду ключових дефініцій понятійно-категоріального апарату в цій сфері,

– проаналізувати процес еволюції Європейської політики безпеки й оборони, з'ясувавши місце та значення Республіки Польща в такій політиці;

– дослідити генезу державного управління безпековою політикою Республіки Польща;

– виявити особливості реалізації досвіду міжнародного співробітництва у сфері національної безпеки в Республіці Польща;

– удосконалити підходи до оцінювання перспектив співробітництва України з європейськими та євроатлантичними структурами;

– визначити напрями вдосконалення державного управління безпековою політикою України на підставі відповідного досвіду Республіки Польща;

– обґрунтувати концептуальні засади розвитку державного управління безпековою політикою України, ураховуючи досвід Республіки Польща в цій сфері.

Об'єктом дослідження є державна політика національної безпеки Республіки Польща.

Предметом дослідження є державне управління безпековою політикою Республіки Польща й адаптація її позитивного досвіду в цій сфері в Україні.

Методи дослідження. Дисертаційна робота ґрунтується на використанні загальнонаукових і спеціальних методів пізнання.

З метою вдосконалення та розвитку державного управління

безпековою політикою України, як єдиного цілого, застосовані системний, організаційно-функціональний та інші підходи.

Методи аналізу та синтезу використовувалися для дослідження понять «безпека», «національна безпека», «міжнародна безпека», «європейська безпека», «державне управління безпековою політикою» тощо.

Метод індукції та дедукції дозволив зробити логічні узагальнення щодо сучасних процесів у державній політиці національної безпеки Республіки Польща, а також надати відповідні рекомендації щодо розвитку такої політики в Україні. Завдяки цим методам були визначені правові, організаційні й економічні особливості державного управління безпековою політикою Республіки Польща.

Метод єдності історичного та логічного було використано при аналізі нормативно-правової бази й економічних засад державної політики національної безпеки Республіки Польща, а також еволюції розвитку Європейської політики безпеки й оборони та з'ясуванні місця Республіки Польща в системі цієї політики.

За допомогою економіко-статистичних методів з'ясовано особливості формування та використання бюджету Республіки Польща щодо її військових витрат. Крім того, методи спостереження, порівняння й узагальнення дозволили визначити напрями адаптації в Україні позитивного досвіду Республіки Польща щодо дієвої реалізації державного управління безпековою політикою.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти (закони, стратегії, концепції тощо) України й Республіки Польща, а також наукові праці українських і закордонних учених, офіційні дані Міністерства національної оборони Республіки Польща та інших органів державного управління безпековою сферою Республіки Польща, НАТО й ЄС.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо

вдосконалення державного управління безпековою політикою України з урахуванням досвіду Республіки Польща.

Найбільш суттєві результати дисертаційного дослідження, які відрізняються науковою новизною, полягають у тому, що:

уперше:

– обґрунтовано засади розвитку державного управління безпековою політикою України, ураховуючи позитивний досвід такої політики Республіки Польща, загальний концепт яких визначає необхідність застосування інноваційних підходів, з одного боку, до організаційного й економічного забезпечення державного управління в зазначеній сфері, що передбачають, насамперед, розвиток стратегування, підтримку й активізацію функціонування вітчизняного військово-промислового сектора шляхом укладення офсетних угод, а з другого – до правового забезпечення, успішність легітимації якого визнана в залежності від урахування принципів правонаступництва, системності, інституційності тощо під час формування цілеспрямованої безпекової політики у відповідності до встановлених інтеграційних прагнень;

удосконалено:

– виявлення особливостей реалізації досвіду міжнародного співробітництва у сфері національної безпеки в Республіці Польща шляхом, по-перше, виділення етапів розвитку її нормативно-правової бази в зазначеній сфері (висхідного, проміжного та низхідного), по-друге, встановлення переваг від здійснення поділу оперативних й адміністративних функцій державного управління безпековою політикою, а також її прогнозування та планування, а по-третє, аргументування важливості спільного застосування державно-політичних, військових і цивільно-демократичних інструментів, які забезпечують залучення до реалізації такої політики невійськових і неурядових структур, громадських організацій та ін.;

– визначення напрямів удосконалення державного управління безпековою політикою України з урахуванням позитивного досвіду

Республіки Польща, серед яких одними з головних напрямів визнані членство в ЄС і НАТО, а також співробітництво з іншими країнами-членами цих структур, що вимагає приведення вітчизняного правового, організаційного й економічного забезпечення державного управління в цій сфері у відповідність до їх вимог, зокрема, щодо систем планування та бюджетування національної безпеки, її моніторингу та реагування на виклики ній тощо;

– наукові підходи до оцінювання перспектив співробітництва України з ЄС і НАТО у сфері національної безпеки, підґрунтя яких становлять принципи організаційної функціональності, цілісності, просторовості, консенсусу тощо, що передбачають таке: 1) взаємодію з європейською й євроатлантичною структурами на найвищому, парламентському, міністерському та інших рівнях; 2) активну участь України в місіях, форумах та інших заходах, які проводяться цими структурами; 3) урахування її інституційних, територіальних та інших особливостей як переваг для посилення геополітичних позицій і забезпечення соціально-економічного розвитку; 4) обмін досвідом; 5) укладення міжнародних угод, зокрема, рамкових та імплементаційних у межах трасових фондів; 6) залучення нашої держави до реалізації міжнародних проектів і програм PESCO, CARD тощо;

дістали подальшого розвитку:

– визначення сутності поняття «державне управління безпековою політикою» як системи заходів держави щодо захисту життєво важливих інтересів і цінностей людини й громадянина, суспільства та країни в усіх сферах їх діяльності, що формують цілісний конструкт національної безпеки через визначення її змінних і незмінних компонентів, підтримку національної безпеки на належному рівні, що вимагає обов'язкового дотримання низки загальних і спеціальних принципів державного управління, застосування його методів і засобів тощо;

– наукове обґрунтування еволюції Європейської політики безпеки й оборони крізь призму визначення дуальності розвитку ЄС і НАТО, який

передбачає, з одного боку, об'єднання їх зусиль у формуванні глобальної системи безпеки, а з другого – причино-наслідковість, що охарактеризована на прикладі місця та ролі Республіки Польща в цій системі безпеки, яка забезпечила повноцінну реалізацію одних інтеграційних прагнень за рахунок інших;

– компонентна структура формування державного управління безпековою політикою Республіки Польща, конкретизована в межах дослідження генези його розвитку та представлена як сукупність методів і засобів управлінського впливу у сфері національної безпеки, що дозволяють досягати поставлених першочергових і другорядних цілей (підтримувати її на належному рівні, унеможливити появу викликів ній, їх трансформацію в загрози тощо) за допомогою застосування необхідного правового, організаційного й економічного забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовано теоретичні основи та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення державного управління безпековою політикою України на підставі досвіду Республіки Польща. Окремі положення, висновки та пропозиції, подані в дисертації, отримали практичне застосування в діяльності:

– Центру оперативного зв'язку телекомунікаційних систем та інформаційних технологій Державної служби надзвичайних ситуацій України при виконанні заходів з реалізації Концепції технічного захисту інформації України, формуванні плану заходів на 2019 рік з реалізації Стратегії кібербезпеки України тощо (довідка № 74-635 від 14.11.2018);

– Адміністрації державної спеціальної служби транспорту України для виконання завдань, пов'язаних з участю в обороні держави та забезпеченням ефективного функціонування національної транспортної системи України тощо (довідка № 38/9/11-75 від 14.11.2018);

– Адміністрації державної прикордонної служби України при виконанні Плану розвитку співробітництва між Державною прикордонною

службою України та Прикордонною вартою Республіки Польща на 2018 – 2019 роки тощо (довідка № 0.23-11-777/0/6-18 від 17.10.2018);

– Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького при підготовці фахівців за ступенем вищої освіти «магістр» в галузі знань 1601 «Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону» (довідка № 100/992 від 17.10.2018);

– Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України при розробці складових навчально-методичного комплексу за такими дисциплінами: “Євроінтеграція, міжнародне публічне управління та безпека”, “Організаційно-правові засади реалізації політики європейської інтеграції”, “Механізми управління та адміністрування горизонтальними політиками ЄС” (довідка № 01-1566/07-02 від 14.11.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, що містить авторське розуміння й визначення державного управління безпековою політикою України, шляхів його подальшого вдосконалення з урахуванням досвіду Республіки Польща. Наукові результати та висновки, обґрунтовані та викладені в дисертації, одержані автором особисто. Конкретний внесок здобувача в наукових працях, підготовлених у співавторстві з О. Трушом, зазначений у списку опублікованих праць за темою дисертації [1].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на таких науково-комунікативних заходах: XVI Міжнародному науковому конгресі «Публічне управління XXI ст.: форсайтинг успіху» (м. Харків, 2016); XVII Міжнародному науковому конгресі «Публічне управління XXI ст.: традиції та інновації» (м. Харків, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Forming of modern educational environment: benefits, risks, implementation mechanism» (Грузія, м. Тбілісі, 2017); Третій міждисциплінарній науково-практичній конференції «“UChoice: 4P”

Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology» (м. Одеса, 2017); Третій міжнародній науково-практичній конференції «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених» (м. Одеса, 2017); Круглому столі молодих вчених «Сучасні виклики у публічному управлінні: український контекст» (м. Харків, 2017); Науково-практичній конференції за міжнародною участю «Проблеми розвитку публічного управління в Україні» (м. Львів, 2018).

Публікації. Матеріали дисертаційного дослідження викладено у 15 публікаціях, зокрема: 8 статей, з них 7 – у вітчизняних наукових фахових виданнях з державного управління та 1 – у міжнародних спеціалізованих виданнях за напрямком, а також 7 тез доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Структуру роботи зумовили поставлені завдання. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 286 стор., з них 244 стор. – основний текст. Дисертація налічує 2 рисунки (діаграми) і 9 додатків. Список використаних джерел включає 269 найменувань, розміщені на 31 стор.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ Й ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОВОЮ ПОЛІТИКОЮ

1.1. Сутність поняття «національна безпека» та його використання в системі державного управління

Дуже актуальними питаннями у світі, що існують на даний час, є питання безпеки. У процесі розвитку та становлення кожна держава повинна перейматися важливими питаннями країни та ставити певні завдання з метою їх досягнення. Це дозволяє виходити країнам на новий рівень, акумулюючи існуючі досягнення та досягаючи нових цілей. Вирішуючи питання безпеки, що виникають у процесі діяльності країни, є необхідним долати різні види небезпек, джерелом яких можуть бути як природні фактори, так і різні технічні й технологічні об'єкти. Тому розкриття сутності поняття “національна безпека” через призму дефініцій понятійно-категоріального апарату в цій сфері є надзвичайно важливим та необхідним в реаліях сьогодення.

Досліджуючи поняття “безпека” у державному управлінні з різних аспектів, стає зрозумілим, що це поняття багатогранне, немає аналогів серед інших термінів та посідає своє значне місце. Так Латинсько-український словник характеризує цей термін як стан, за яким забезпечується впевненість у майбутньому країни, врівноваженість та витриманість при прийнятті рішень й розв’язанні проблем, спокій, злагода і порозуміння у стосунках із сусідами та іншими країнами у Європі та світі [24].

Існування в країні миру та відсутність непорозумінь, що можуть призвести до будь-яких конфліктів – таке визначення ми можемо бачити у Словнику суспільних наук UNESCO [164]. Це поняття підтримано та

додатково розкрити авторами, що укладали Оксфордський словник, трактуючи термін “безпека” як відчуття миру, що досягнуто за допомогою певних інструментів впливу та домовленостей [252].

Українські вчені розмістили свої думки та напрацювання з цього приводу у новому тлумачному словнику української мови. Безпека, на їх думку, це стан відсутності загроз, що заважають державі, суспільству та будь-якій людині розвиватися [50].

Досліджуючи поняття “безпека” серед вітчизняних науковців, слід звернутися також і до Українського політологічного енциклопедичного словника безпеки. Розуміння цього поняття ґрунтується, виходячи з того, що діяльність людини, суспільства, держави та світової спільноти має бути спрямована на проходження певних етапів опрацювання, аналізу та вжиття відповідних заходів реагування відносно тих загроз, які здатні завдати істотних збитків як державі у цілому, так і суспільству, людині зокрема, що негативно позначаються на їх розвитку [54].

На думку Г. Ситника, яка також викладена в Українській енциклопедії державного управління, поняття “безпека” це стабільний, незмінний, непорушний та неподільний стан системи, що забезпечує передумови до її ефективного функціонування, стійкого прогресивного розвитку, вдосконалення та захисту від будь-яких загрозливих чинників [15; 78].

Тому термін “безпека” є складним суспільним явищем, що формується та змінюється з плином часу, маючи конкретний тісний зв’язок з державою, суспільством та людиною, де відсутня можливість розвиватися за наявності інших умов, ніж зазначені вище.

Сучасне наукове знання про безпеку розкривається шляхом дослідження цього поняття в інших науках, зокрема, у юридичній, політичній, соціальній, що є взаємопов’язаними між собою. Зміст поняття “безпека” складає систему цінностей, що захищаються країнами за допомогою певних механізмів та інструментів держави [86].

Безпека, як певний феномен науки, протягом століть проходить через

процес поступового формування, становлення, розвитку та поступових змін, не отримавши єдиного визначення цього поняття серед вчених різних галузей науки [44].

На думку А. Ротфельда, питання визначення поняття “безпека” залежить від певних суб’єктивних або об’єктивних чинників, що відбуваються усередині країни та за її межами [156].

У якості енциклопедії з питань безпеки Республіка Польща має власний словник термінів у сфері національної безпеки. Так польські дослідники, розмірковуючи над поняттям “безпека”, дійшли до такого визначення цього поняття. “Безпека” є непорушним станом впевненості людини у тому, що відсутній будь-який шанс втрати існуючих цінностей або отримання будь-яких збитків їх інтересам, та можливості їх вдосконалення в обраних ними напрямках [240].

А. Уолферс розглядав безпеку з двох боків – суб’єктивного та об’єктивного. Так об’єктивний аспект, на його думку, розглядається як відсутність загроз основним цінностям. Суб’єктивний аспект передбачає відсутність страху щодо наявності загроз таким цінностям [141].

Існує поділ безпеки на внутрішню (національну), що створює стан захищеності, непорушності та балансу у країні, та зовнішню (міжнародну), що створює стан відсутності загроз ззовні.

Враховуючи глобалізаційні зміни, еволюцію загроз і викликів та відповідні трансформаційні перетворення у суспільстві з плином часу втрачається чітка межа між цими видами безпеки. Цієї думки дотримуються польські науковці Р. Земба, Ю. Кукулка, А. Ротфельд, Є. Станчик [170; 233; 243; 268].

На думку А. Черноцкі та З. Пьєтрас, внутрішня й зовнішня безпеки є неподільними, бо будь-які події, що відбуваються у країні та призводять, зокрема, до громадянських війн, можуть перетнути кордони певної держави та вийти за них, посилюючи протиріччя, що виникли, та зароджувати військові або невійськові конфлікти відповідно [131].

Ми підтримуємо таку точку зору, обґрунтовуючи це тим, що хиткість і нестійкість політичних, економічних або соціальних процесів усередині однієї країни може бути підставою таких самих процесів усередині іншої країни та так само може бути наслідком певних дій або бездіяльності з боку іншої країни, тобто викликана ззовні.

Отже, спрямовуючи наше дослідження на пошук відповідей щодо сутності поняття «національна безпека» у системі державного управління, ми знову звернулися до Польського словника термінів у сфері національної безпеки. Поняття “національна безпека” інтерпретується як стан, що отриманий завдяки ефективно побудованій системі захисту й оборони до загроз, що існують як ззовні, так і зсередини, спираючись на співвідношення потенціалів захисту та ступеня загроз [240].

Польський дослідник В. Фехлер розглядав поняття “національна безпека”, оцінюючи об’єктивні та суб’єктивні фактори. З об’єктивного боку, на його думку, національна безпека – це стан, коли не існує жодних загроз для власних цінностей. Суб’єктивна точка зору полягає у відсутності підозр або страху, що такі власні цінності можуть бути піддані нападу або зруйновані [158].

Вітчизняний спеціалізований політологічний словник надає дещо схоже визначення дефініції “національна безпека”. Таке поняття побудоване на тому, що це життєво важливі інтереси та цінності людини, суспільства, держави, що мають бути захищені від загроз, що забезпечуються за такого стану країни, коли зберігається її непорушність та можливість бути повноправною країною-партнером [54].

З плином часу загрози безпеки та відповідно задачі щодо їх своєчасного виявлення та попередження зазнали суттєвих змін. Серед таких загроз особливо небезпечними є зростання тероризму, корупції, контрабанди, незаконної міграції, незаконного обігу зброї, боєприпасів й вибухових речовин, діяльність незаконних збройних формувань, що мають за мету насильницьку зміну конституційного ладу держави і насильницьке

захоплення влади.

Визначаючи поняття “безпека”, науковці з усього світу враховують внутрішні та зовнішні чинники та той факт, що інструментів та засобів боротьби із загрозами існує достатня кількість. Однією з найсучасніших та найпоширеніших загроз світу є тероризм, тому аналіз досвіду розвинутих країн та країн, що розвиваються, є досить вагомим та доцільним з метою з’ясування результативних та дієвих шляхів щодо попередження та протидії загрозам у сфері безпеки, що існують.

Тероризм є міжнародною проблемою, з якою не може впоратися жодна країна світу тільки власними силами. Тому необхідна міжнародна система співробітництва, що потребує розвитку національної правової бази з урахуванням міжнародного досвіду правового регулювання протидії тероризму.

У США існує найбільш розвинена система побудови основ національної безпеки. Термін “національна безпека” вперше був використаний у посланні американського президента Т. Рузвельта до конгресу США у 1904 році, у якому мова йшла про приєднання до США Панамського каналу в інтересах саме національної безпеки США. Проте широко вжитку поняття зазнало з початком його використання у міжнародній практиці з 1947 року з прийняттям відповідного закону «Про національну безпеку» [196; 259]. До 1947 року цей термін вживався тільки у сенсі оборони, хоча, на нашу думку, мав би враховувати консолідацію зовнішньої та внутрішньої політик держави.

Такий підхід пояснюється періодом «холодної війни», коли існувала необхідність її застосування тільки у межах зовнішньої безпеки. Лише після подій терористичної атаки США у вересні 2001 року уперше з’явився та почав офіційно використовуватися термін «внутрішня безпека» як узгоджені національні зусилля щодо запобігання терористичним діям на території країни, зниження її уразливості від тероризму, мінімізації збитку і ліквідації наслідків можливих терактів. «Національна безпека» у США розглядається

як відповідне становище у державі, коли вона є захищеною від зовнішніх та внутрішніх втручань [196].

Прийнятий Конгресом та підписаний 26 лютого 1947 року Президентом США Г. Труменом Закон “Про національну безпеку”, визначив національну безпеку як інтеграцію питань внутрішньої, зовнішньої та воєнної політики в інтересах побудови урівноваженого підходу до вирішення проблеми використання США різних воєнних і невоєнних засобів у своїй зовнішній політиці з метою забезпечення національної безпеки [258].

Походження поняття «національна безпека» прослідковується через слухання у сенаті США у серпні 1945 року. Так військово-морським міністром Дж. Форрестолом було звернено увагу на те, що національна безпека держави має бути забезпечена у дуже широкому й всеосяжному сенсі. Він постійно вживав слово "безпека", а не "оборона". Його основною ідеєю було те, що питання національної безпеки – це не просто питання армії й флоту, тому з метою ведення війни виникає необхідність враховувати весь потенціал країни, зокрема, шахти, промисловість, людські ресурси, науку й інші сфери діяльності, що складають цивільне життя [220].

Дискусії щодо визначення терміну “національна безпека” відбувалися і у 1972 році, коли заступник держсекретаря зі зв'язків з громадськістю В. Блейр у своєму виступі в конгресі зазначив, що сьогодні наша національна безпека залежить від таких речей, як баланс платежів, стан економіки, міжнародна допомога тощо. У 1973 році голова підкомітету палати представників Дж. Мосс скаржився на той факт, що "національна безпека" – це дуже важке для визначення поняття, тому ніхто не може дати його дефініцію. Будучи протягом 16 років головою підкомітету, він не міг знайти будь-кого, хто міг би це зробити [138].

Таким чином, науковці США будують поняття “національна безпека” як, перш за все таке, що охоплює захист життєво важливих інтересів і цінностей людини, суспільства й держави, втрата яких може заважати їх існуванню, за допомогою різних інструментів управління. Тобто таке поняття

більш об'ємне, ніж захист від фізичної шкоди.

Дослідники США, розкриваючи сутність національної безпеки, утворили дві групи. Перша група – С. Браун, Б. Броді, Е. Ірл, М. Каплан, М. Коллінз, У. Ліппманн, Г. Моргентау, В. Тейлор, С. Хоффманн та ін. – формулює поняття через національні інтереси та є найпоширенішим.

Для У. Ліппманна держава перебуває у стані безпеки, якщо з метою запобігання військовим конфліктам відсутня необхідність поступатися життєво важливими інтересами та тоді, коли держава у разі необхідності може захистити такі інтереси шляхом проведення відповідних військових заходів [258].

Національна безпека, як вважає М. Коллінз, це мистецтво та наука щодо застосування сил держави за будь-яких умов за допомогою дипломатичних засобів, погроз, тиску, обману, зокрема, військової майстерності з метою отримання належного контролю над іншою державою, що чинить опір. Застосування таких засобів забезпечує інтереси і цілі національної безпеки [165].

Поняття “національна безпека”, на нашу думку, має тісний зв'язок із поняттям «національні інтереси», під якими ми розуміємо усвідомлені потреби, сформовані суспільством, соціальними групами й індивідами.

Відомий американський вчений А. Уолферс, надаючи визначення поняттям «національна безпека» і «національні інтереси», акцентував увагу на тому, що обидва ці поняття не можуть мати точного та єдиного визначення, ототожнюватися або дорівнюватися для різних людей [141].

Національна безпека відтворює складний процес кооперації та протистояння між життєво важливими інтересами людини, суспільства і держави та загрозами цим інтересам. Тому такі інтереси у своїй сукупності становлять національні інтереси країни.

Надаючи визначення поняттю “національні інтереси” ми звернулися до чинного українського законодавства у сфері безпеки.

Національні інтереси Законом України “Про національну безпеку

України” визначено, як життєво важливі інтереси людини, суспільства, держави, втілення яких в життя забезпечує незалежність країни, її стійкий активний розвиток, створюючи необхідні умови для комфортного життя, процвітання та щастя її громадян” [67].

Національні інтереси формуються відповідно до геополітичних і гео економічними параметрами держави, в результаті перетину безлічі взаємопов'язаних, суперечливих, взаємодоповнюючих, різноспрямованих структур, переваг, побоювань тощо. На їх формування значний вплив чинить рівень розвитку економіки країни, стабільність і легітимність політичного режиму, національно-культурні традиції держави, а також рівень його престижу в міжнародному співтоваристві.

Тобто, саме стан, за яким відбувається захист життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, що забезпечує їх сталий розвиток, від будь-яких загроз, є національною безпекою.

Найголовнішим завданням системи національної безпеки є ступінь захищеності властивих їй інтересів від загроз, тому що саме інтереси є рушійною силою розвитку і виступають найважливішим стимулом або метою перетворень в суспільстві, державі та у світі в цілому.

Повертаючись до груп вчених, що надали визначення поняттю “національна безпека”, слід згадати про А. Ахарія, А. Уолферса, Д. Кауффмана, К. Норра, Ф. Трегера, що складають іншу групу. Вони тлумачать поняття “національна безпека”, використовуючи терміни “загроза” і “цінності”.

Американський дослідник Дж. Ромм, вивчаючи питання національної безпеки, зробив висновок, що будь-яка проблема, що існує в державі, може бути загрозою для її національної безпеки. Він це пояснював тим, що питання безпеки не є виключно тільки цим питанням, не пов'язаним з іншими сферами діяльності держави. Національна безпека має тісний взаємозв'язок з економічним розвитком країни, екологічною безпекою, військовими діями, споживанням енергоресурсів, соціальним та медичним

забезпеченням громадян, їх добробутом тощо. Все це свідчить про багатогранність цього терміну та розуміння того, що фахівцями з безпеки мають бути спеціалісти з різних галузей знань. Особливої уваги потребують вчені з їх теоретичним досвідом, який необхідно вивчати та застосовувати у практичній діяльності. Тому ми погоджуємося з думкою Г. Лассвелли з приводу відсутності фахівців з питань національної безпеки, мотивуючи це тим, що можуть бути лише фахівці з різних аспектів цієї проблеми [138].

Аналізуючи термін «національна безпека», необхідно дослідити Словник військових і супутніх термінів міністерства оборони США, в якому національна безпека поєднує внутрішню та зовнішню політику країни. У США національна безпека забезпечується трьома факторами: станом оборони, спроможним відстоювати національні інтереси й цінності, авантажним міжнародним становищем та військовою прерогативою над іншими країнами [139].

Таким чином, національна безпека – це стан захищеності національних інтересів країни, враховуючи будь-які аспекти її функціонування, та стан, який забезпечує попередження загроз, що спрямовані на руйнування таких інтересів.

Ініційований професором Р. Ульманом у 1983 році дискурс щодо сутності поняття “національна безпека” завершився його твердженням про те, що при визначенні цього поняття слід враховувати усі види загроз, як військові, так і невійськові. Такий аналіз підтвердив його точку зору, що загрози національній безпеці, як правило, народжуються не за межами країни, а у багатьох випадках у середині неї [257].

Позицію науковця Р. Ульмана підтримує учений Б. Бузан, міркування з приводу безпеки якого дійшли того висновку, що національні інтереси держави можуть не відповідати та навіть порушувати інтереси людини, у зв'язку з чим така країна може бути головним джерелом небезпеки для своїх громадян [208].

Тлумачення обох дослідників є істотно відмінними щодо інших

існуючих визначень, разом з тим, не можуть бути забороні або обмежені у використанні, створюючи навколо терміну певне дискусійне коло.

Так, на нашу думку, зазначені вчені мають рацію. Особливо це можливо, коли державна політика національної безпеки в країні побудована нерозумно, не враховуючи національні інтереси та/або цінності країни.

Національна безпека, як стверджували М. Беркович та П. Бок, є здатністю країни здійснювати захист її внутрішніх цінностей перед зовнішніми загрозами” [113].

Дослідження терміну “національна безпека” дає нам підстави вважати, що існує різноманітність визначень такого поняття. Його визначення шляхом аналізу національних інтересів є суб’єктивним, тому що застосування такого аргументу здійснювалось задля виправдовування втручання у справи інших країн, використовуючи військові засоби впливу. Таку політику проводить США у різних країнах світу.

Визначаючи поняття “національна безпека” шляхом аналізу національних цінностей, небезпека вбачається як загроза щодо набуття певних втрат, а національна безпека розглядається як стан національних цінностей, що захищені від будь-яких загроз. Безпечний стан існування та розвитку людини, суспільства та країни досягається завдяки відсутності загроз. Тоді як у разі їх існування відбувається обмеження національних цінностей, що, у свою чергу, свідчить про зменшення рівня національної безпеки [44].

У процесі своєї діяльності країни створюють концепції, доктрини, стратегії безпеки, що найкращим чином здійснюють державне управління безпековою політикою своєї країни. Проте, якщо порівняти такі документи між різними країнами Європи чи світу, вони можуть відрізнитися та навіть суперечити одна одній, формуючи негативну ситуацію навколо. Тому створення стану захищеності в одній країні не створює такий стан в іншій [122]. Б. Посен підтримує такий погляд на дане питання, спираючись на те, що різні країни мають різні національні інтереси, цінності, політики держав у

сфері безпеки в цілому [218].

Отже, поняття «національна безпека» у державному управлінні є суб'єктивним поняттям, що характеризується в контексті дослідження її різних аспектів. Аналіз цих аспектів дозволив стверджувати, що немає єдиного усталеного визначення поняття «національна безпека», яке б задовольняло вчених різних галузей науки та всі держави, оскільки кожна з них, надаючи такого визначення, виходить з власних інтересів і цінностей, сформованих у певний історичний період. Ці інтереси й цінності визначають критерії забезпечення належності рівня національної безпеки, конструкт якої становлять змінні та незмінні компоненти.

На думку Г. Ситника, національна безпека – це такий стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави у різних сферах їх діяльності, коли досягається постійний збалансований розвиток країни, розкриття, попередження та усунення відповідних загроз, що виникають [78].

Квінтесенцією національної безпеки, на думку В. Співака, є комплексне об'єднання складових безпеки, що гарантують захищеність національних інтересів від загроз [80].

Більш деталізоване визначення поняття «національна безпека» пропонує В. Ліпкан. На його думку, сучасне розуміння природи національної безпеки не обмежується лише сприйняттям її як стану захищеності. Національна безпека постає своєрідною сферою існування людини, нації, держави, культури, традицій, звичаїв, ресурсів, що не лише міцно пов'язує людей між собою, проте єднає їх з історичною спадщиною та навколишнім середовищем. Ідеться про збереження матеріального й духовного багатства нації, а також органічне поєднання та реалізацію прагнення людини до безпеки й можливості забезпечення національної безпеки державними органами, недержавними та державними організаціями [26].

У Стратегії національної безпеки США (National security strategy of USA) отримали широко розповсюдження поняття “загроза” та “безпека”. Використовуючи ці поняття, на думку М. Коллінз, підлягають застосуванню

також терміни “виклик” та “ризик”. Національна безпека, як вважає М. Коллінз, це мистецтво та наука щодо застосування сил держави за будь-яких умов за допомогою дипломатичних засобів, погроз, тиску, обману, зокрема, військової майстерності з метою отримання належного контролю над іншою державою, що чинить опір. Застосування таких засобів забезпечує інтереси і цілі національної безпеки. Отже, загроза (threat) у даному випадку це можливість країни або групи країни загрожувати будь-кому. Виклик (challenge) це можливість протистояти якимсь негараздам та ризик (risk) це можливість перешкоджати здобуттю та реалізації цілей безпеки [165].

Ризик є формою небезпеки, що характеризується небезпекою поразки відносно вчинених дій чи безпосередньо такі дії мають зв'язок з небезпекою. Людина так влаштована, що постійно ризикує, очікуючи шанс на гарне розв'язання питання, при цьому розуміючи можливість отримання збитків. У будь-якій діяльності країни спостерігається саме усвідомлений ризик, який прораховується разом із вигодою та можливими негативним наслідками. До того ж термін "небезпека" передбачає певні події, процеси та дії, які вчиняються людиною та як наслідок завдають шкоди природі, при цьому природа завдає шкоди людям [44].

Загроза також є формою небезпеки, яка трансформується з можливості в дійсність шляхом оголошення намірів, планів, вираження бажання одного суб'єкта щодо завдання збитків іншому, підготовки та проведення дій, які можуть бути спрямовані на руйнування, знищення та ліквідацію об'єктів безпеки тощо.

Проаналізувавши Закон України “Про національну безпеку України”, можна стверджувати, що будь-які факти, події, обставини, що роблять або можуть зробити неможливим або складним збереження національних цінностей та реалізацію національних інтересів, є загрозами національній безпеці [67].

Польський науковець Р. Зємба вважає, що загроза може бути об'єктивною та суб'єктивною. У суб'єктивному сенсі загроза це такий стан

свідомості, який сприймає та оцінює події і обставини навколо як небезпечні. З метою збереження тих цінностей, які людина має, та реалізації своїх інтересів, зокрема, зміцнення власної безпеки, необхідним є проведення оцінювання як певної дії, спрямованої на підтримання досягнутого. Все це відбувається в сфері свідомості. Об'єктивний бік загрози передбачає події, обставини, що надають стан сумніву, тобто коли інший учасник буде діяти та робити реальні кроки щодо досягнення поставленої мети. Дії такого суб'єкта є небезпечними для інтересів і цінностей першого суб'єкта, тому така загроза є об'єктивною [268].

Отже, враховуючи те, що загрози – це результат суперечностей, неузгодженостей, що мають місце та будуються у суспільстві та між країнами, безпека не може бути забезпечена без виявлення і вирішення таких суперечностей і неузгодженостей. Виклик передбачає обов'язкове реагування на несприятливі обставини, що виникають. Ризик містить можливість виникнення від діяльності певного суб'єкта наслідків, що не очікуються та є небажаними. Таким чином, безпека – це об'єктивна можливість негативного впливу на людину, суспільство, державу, в результаті якого йому може бути завдано якоїсь шкоди, що погіршує його стан або надає його розвитку небажаної динаміки.

Можна стверджувати, що різними ступенями безпеки є ризики, виклики і загрози. Найнижчим рівнем безпеки є ризики, середнім – виклики, та найвищим – загрози. Тому з метою проведення ефективної державної політики національної безпеки є важливим зменшення ступеня безпеки, змінюючи загрози на виклики, виклики – на ризики. Якщо існує інша ситуація, коли ступінь безпеки не зменшується, а збільшується, змінюючи ризики на виклики, а виклики на загрози, то це ознака існування проблем в системі національної безпеки країни [49]. Необхідною та послідовною дією першочергово у даному випадку є аналіз існуючої проблеми національної або міжнародної безпеки. Такий аналіз має розпочинатися з аналізу всіх ступенів безпеки та дослідження відповідних

можливостей щодо зміни загроз на виклики, а викликів – на ризики, зменшуючи ступінь небезпеки.

Усебічно досліджуючи поняття “небезпека”, ми дійшли висновків, що небезпека не завжди існує ззовні. Часто ми самостійно створюємо небезпеки, у процесі своєї діяльності. На нашу думку, не існує такого стану, коли відсутні небезпеки взагалі, тому що неможливо відособити людину від держави, суспільства та навпаки, неможливо відособити їх від негативних впливів різноманітного характеру, забезпечивши повноцінне формування та розвиток. Разом з тим, обираючи ненасильницький розвиток країни, необхідно підвищувати рівень їх безпеки. З цією метою потрібно мінімізувати існуючі загрози, змінивши їх на нейтральний стан, що буде забезпечувати безпеку країни у цілому.

Вивчаючи західну політологію щодо питань національної безпеки, слід розуміти, що усі розроблені положення побудовані на процесах стійкого розвитку західного суспільства, его ринковій економіці, демократії, культурі тощо [108]. Тому всі теоретичні питання, що містять західні концепції, доктрини, стратегії національної безпеки не відповідають особливостям формування та розвитку країн, які тільки самовизначилися та обрали певний курс перетворень та трансформацій у державі.

Враховуючи той факт, що національна безпека уособлює стан захищеності держави у зв’язку з її національними цінностями або інтересами, міжнародна безпека формує систему відносин між різними державами світу.

Поняття “міжнародна безпека”, як і поняття “національна безпека” не має єдиного усталеного визначення. Тому з метою з’ясування деяких питань, звернемо увагу на Дипломатичний словник Міжнародної дипломатичної академії в Парижі. Він окреслює основну ідею такої безпеки як бажання людини та держави бути захищеними від ризиків, збитків, атак, нападів тощо з боку інших людей та країн. У разі відповідної атаки або нападу людина в такій країні матиме швидку, ефективну та результативну допомогу інших країн. У визначенні цього поняття відсутній опис будь-яких міжнародних

аспектів, мова йде тільки про конфлікт усередині однієї держави або з боку іншої держави, проте конфлікт не має статусу міжнародного. Час виникнення такого конфлікту неможливо знати заздалегідь [140].

Міжнародна безпека, відповідно до Польського словника термінів у сфері національної безпеки, передбачає відсутність будь-яких об'єктивних загроз та навіть суб'єктивних сумнівів, коли робота міжнародної спільноти спрямована на захист національних цінностей шляхом використання певних інститутів, норм та інструментів щодо забезпечення мирного врегулювання спорів та створення належних передумов для стабільного розвитку та попередження загроз [240].

На думку генерального секретаря ООН при наданні визначення терміну “міжнародна безпека” слід керуватися тим, що міжнародна безпека не є окремою від інших, вона є сумою безпек кожної окремо і всіх разом країн. Такі країни є членами міжнародної спільноти [156].

Польські дослідники В. Малендовський та Р. Вукадінович, не погоджуючись з такою інтерпретацією терміну, надали своє визначення, мотивуючи це тим, що міжнародна безпека не може бути лише сумою національних безпек окремих країн. Всі члени міжнародної спільноти тільки разом у сукупності з іншими країнами мають відчувати себе у безпеці. Маючи взаємні відносини, за допомогою певних інструментів та механізмів, такі країни мають можливість гарантувати та забезпечити загальну безпеку всім країнам [242; 244].

Тому поняття “міжнародна безпека” не може бути тотожним або дорівнювати поняттю “національна безпека”. Поняття “міжнародна безпека” визначає як внутрішні, так і зовнішні аспекти безпеки, що забезпечує існування та функціонування міжнародної системи безпеки у цілому.

Український політологічний енциклопедичний словник визначає міжнародну безпеку як стан міжнародних відносин, де не може бути війни або іншої загрози мирному існуванню людства, де визначаються шляхи розвитку країн, діяльність їх органів та міжнародних інститутів з

підтримання такого ефективного стану, разом з тим, виключається будь-яка можливість застосування сили в таких міжнародних відносинах [54].

Якщо звернутися до Української енциклопедії державного управління, то ми можемо побачити визначення поняття “міжнародна безпека” як стан міжнародних відносин, коли відсутні будь-які ризики та загрози безпеці держав, діяльність яких та міжнародних організацій спрямована на підтримання такого стану, коли у світі існують гарантії тільки легітимного застосування сили. Ще одне визначення надає енциклопедія терміну “міжнародна безпека”, розкриваючи її як стан, в якому відсутні загрози виникнення конфліктів або провідні держави світу мають здатність ефективно протистояти їм. Міжнародна безпека досягається шляхом взаємодії багатьох держав, що не є надто простим процесом, та кожна країна намагається реалізувати власні безпекові підходи. В результаті, створивши певну міжнародну систему безпеки, країни мають пристосуватися до неї. У сучасних умовах забезпечення міжнародної безпеки розглядається як одна з найважливіших функцій світової спільноти, основу якої визначають процеси зміцнення взаєморозуміння та взаємної довіри у міждержавних відносинах, роззброєння та нерозповсюдження зброї масового ураження, своєчасне та ефективне регулювання конфліктних ситуацій тощо. Слід додати, що не потрібно ототожнювати міжнародну безпеку з простою сумою національних безпек країн світу. Тому досягнення стану певної безпеки деякими країнами не досягається автоматично, утворюючи загальний мир і стабільність [54]. Необхідна спільна виважена робота всіх держав у даному напрямку з метою досягнення поставлених цілей.

Що стосується безпосередньо країн Європи, то найбільш поширеним серед них є поняття “європейська безпека”.

Українська енциклопедія державного управління надає таке визначення європейської безпеки (European security). “Це широке, багатокomпонентне поняття, яке відображає існуючі військово-політичні, економічні, екологічні, соціокультурні, інформаційні та інші загрози для країн Європи, що

складаються в системі глобальних і регіональних взаємовідносин з іншими країнами, міжнародними об'єднаннями та організаціями, етносами, політичними силами тощо. Європейську безпеку можна уявити як комплекс заходів і зобов'язань, спрямованих на забезпечення взаємовигідного співробітництва на принципах мирного співіснування, інших гарантій миру в Європі, завданням якої є створення та підтримка надійної системи безпеки” [15].

Європейська стратегія безпеки сформульована в документі “Безпечна Європа у світі, який повинен стати кращим” і представлена в Салоніках 20 липня 2003 року, в якій відмовилися від визначення понять “національна безпека”, “загрози національній безпеці”, проте перераховані конкретні види загроз безпеці [124; 250].

У 2016 році у прийнятій Глобальній стратегії ЄС акцент було зроблено на діях ЄС відповідно до виникаючих загроз [119; 234]. Не зважаючи на її наявність, та до цього Європейської стратегії безпеки, європейські країни мають національні стратегії безпеки, в яких акцент робиться на зазначену європейську стратегію.

Так Стратегія національної безпеки Німеччини чітко визначена у «Білій книзі з питань політики безпеки», яка була прийнята Бундестагом у 2006 році. Вона закріплює зовнішньополітичні амбіції Німеччини на міжнародній арені, хоча в ній конкретно не названо національні інтереси ФРН. Стратегія оборони Німеччини вбудована в загальні задачі, які ставлять перед собою в сфері безпеки і оборони НАТО і ЄС [25].

Входження Німеччини до ЄС як невід'ємної частини цієї спільноти є центральною ланкою німецької політики. У зв'язку з цим значною мірою Біла книга Німеччини являє собою імплементацію норм Європейської стратегії безпеки. Разом з тим, поняття “національна безпека” не визначено.

Зовнішня політика Німеччини має кілька напрямів, за якими здійснюється інтеграція з Європейським Союзом, зокрема, підтримка його нових членів, продовження здійснення дружніх відносин з США, запобігання

кризам, врегулювання конфліктів мирними шляхами, налагодження відносин з країнами сходу, півдня та ін. Залишається необхідним зміцнювати ЄПБО з метою зростання дієздатності ЄС у сфері міжнародних відносин в плані цивілізованого запобігання конфліктам і мирного їх врегулювання [104].

Стратегія національної безпеки Великобританії – “Безпека у взаємозалежному світі” – була прийнята у березні 2008 року. Цей документ є першим в історії Великобританії, в якому зроблена спроба сформулювати основні цілі та завдання у сфері захисту національної безпеки. Найбільший акцент зроблено на оцінці ризиків, що проводяться кожні п’ять років та є найважливішим елементом стратегії національної безпеки [4; 13].

Питання забезпечення безпеки є найважливішими питаннями нашої країни на шляху до трансформації, перетворень та реформ, спрямованих на становлення країни, її стабілізацію та сталий розвиток. У Німеччині та Китаї прийнятий єдиний документ, що регулює питання забезпечення національної безпеки. Він існує також в Монголії та Естонії, але в іншому вигляді. У Франції такий документ відсутній, проте в Законі “Про національну оборону”, в оборонних і зовнішньополітичних доктринах та стратегіях містяться основні положення в сфері забезпечення безпеки Франції [184].

Франція при прийнятті будь-яких рішень спирається на ситуацію у світі та приділяє значну увагу до сучасних вимог щодо підтримання технологічного потенціалу на високому рівні.

Аналіз поняття “безпеки” у державному управлінні та міжнародних відносинах надає нам розуміння необхідності розгляду питань забезпечення безпеки в системі заходів захисту особистості, держави і суспільства в країні.

Непростою науковою проблемою є забезпечення безпеки особи, суспільства і держави. Така проблема має бути вивчена детально, комплексно та як одна система. Ця система піддається впливу різноманітних загроз, які здійснюють вплив як на систему в цілому, так і на окремі її елементи [108]. Плинність процесів у світі свідчить, що немає жодної сфери діяльності людини, суспільства або держави, які б не були охоплені питаннями безпеки

та не були у зв'язку з ними. Тому аналіз невійськових аспектів безпеки на сьогодні є одним з головних напрямів досліджень.

Поняття “безпека” не є усталеним та існує ймовірність надмірного розширення цього поняття у зв'язку з його невизначеністю як предмета наукових досліджень. Такий розвиток ситуації передбачали такі дослідники: С. Волт, А. Уолферс, М. Леві, С. Лінн-Джонс, Н. Маєрс, Дж. Най, Л. Фрідмен.

Л. Фрідмен вважає, що сфера досліджень стає позбавленою безмежності щодо концентрації, якщо події, обставини, які несуть загрозу здоров'ю або життю, викликають занепокоєння, визначаються як “проблема безпеки” [160].

Сутність феномену безпеки досліджується протягом тривалого історичного періоду. Його сутність визначається шляхом опрацювання різних підходів до такого багатогранного явища, проте жодна наука не може запропонувати одне уніфіковане визначення цього терміну. Безпека є складним поняттям, що перебуває у взаємозалежності від геополітичної, економічної, історичної ситуації в країні. Світові глобалізаційні процеси вносять певні зміни та корективи, ускладнюючи завдання, що підлягають розв'язанню. Їх вирішення має бути досягнуто комплексно, що зможе гарантувати безпеку. Враховуючи, що виклики та загрози є нестійкими та постійно зазнають змін, неможливо надати одне усталене визначення. Безпека, будучи важливим елементом функціонування та розвитку людини, суспільства та держави, є водночас її складним елементом. Все це свідчить про важливість комплексного дослідження сутності безпеки. Стан безпеки як у державі, так і світі в цілому впливає на міжнародне співробітництво, демократичні реформи, соціальні гарантії, світову економіку, добробут людей тощо.

Слід звернути увагу на такий факт, що безпека знаходиться у взаємозв'язку зі стабільністю, яка, у свою чергу, передбачає здатність або можливість зберігати або у разі необхідності відновлювати свої властивості.

Таким чином, вбачається така залежність, за якої можна побачити, що рівень стабільності системи забезпечує рівень її безпеки. Тому стабільність також може характеризувати ступінь безпеки системи.

Отже, безпека – це й цілісність держави, державного суверенітету, збереженість кордонів, єдиний економічний простір, соціальне благополуччя, функціонування та розвиток суспільства, тобто стабільність системи національної безпеки у всіх сферах діяльності держави.

На нашу думку, жодне з викладених вище визначень не є довершеним, тому що з метою повного та всебічного забезпечення національної безпеки країни, потрібен захист не тільки національних інтересів, а й національних цінностей, таких, як людина (є, наприклад, найвищою соціальною цінністю відповідно до Конституції України). Крім того, потрібен не тільки захист національних інтересів, бо мається на увазі тільки оборона, а необхідним є й реалізація національних інтересів і цінностей, що свідчить про безпеку. Також не менш важливою складовою є стратегічне управління, яке в даному випадку може відобразитися як виявлення, аналіз, запобігання та нейтралізація тощо можливих небезпек. Проте не тільки загроз, тому ще це найвища форма небезпеки, а потрібно починати з викликів та ризиків, щоб у майбутньому уникати можливих ситуацій сьогодення. Всі ці складові необхідні для того, що забезпечити стабільність у державі та суспільстві. До того ж, у даному випадку потрібно досягти спочатку стабільності, а вже потім підтримувати цей стан з метою сталого розвитку країни.

Тому для України слід удосконалити поняття “національна безпека”, надавши йому наступного визначення: “національна безпека – це стан захищеності та реалізації життєво важливих інтересів і цінностей людини й громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечується своєчасне виявлення, аналіз, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз, викликів та ризиків національним інтересам і цінностям, з метою забезпечення стабільності в суспільстві й державі в усіх сферах їх діяльності”.

Крім того, слід наголосити, що В. Горбулін визначає національну безпеку як пріоритет сучасного державотворення [12]. Ця думка має ґрунтовні підстави, тому що забезпечення національної безпеки є первинними засадами для існування, розвитку та подальшого посилення ролі України як держави та суб'єкта міжнародних відносин.

Слід зазначити, що національна безпека як стан захищеності країни забезпечується низкою заходів держави. Це можна зрозуміти також, виходячи з аналізу Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Стратегії національної безпеки Республіки Польща 2014 року та стратегій інших європейських держав. Відповідне визначення національної безпеки відсутнє у цих та інших нормативно-правових актах.

Країни у процесі свого існування та життєдіяльності постійно взаємодіють одна з одною, коли виникають не тільки сприятливі моменти для всебічного розвитку, а й певні конфлікти, агресія тощо. У таких випадках стикаються державні політики національної безпеки окремих країн, і якщо одна з таких країн є членом європейської чи євроатлантичної організації, виникає необхідність взаємодії та виникнення між ними Європейської політики безпеки й оборони або політики міжнародної безпеки відповідно.

Таким чином, національна безпека, як багаторівнева система, є одним з елементів більш широкої системи – міжнародної або європейської безпеки. Тому національна безпека країн-членів ЄС або НАТО є складовою ЄПБО та/або міжнародної безпеки. Це, у свою чергу, збільшує значення національної безпеки кожної країни у світі та допомагає розв'язувати питання зовнішніх відносин з іншими країнами.

Плинність часу та трансформація сучасних умов зумовлюють необхідність акцентування уваги на захисті життєво важливих інтересів і цінностей людини й громадянина, суспільства та держави, а, відтак, забезпеченні нею своєчасного виявлення, аналізу, запобігання та нейтралізації реальних і потенційних загроз, викликів та ризиків цим

інтересам. У цьому контексті розкрито зміст державного управління безпековою політикою крізь призму формування та реалізації системи заходів держави правового, організаційного й економічного спрямування, які передбачають застосування управлінських методів і засобів щодо захисту національних інтересів в усіх сферах їх діяльності з урахуванням низки загальних і спеціальних державноуправлінських принципів (науковості, комплексності, результативності, ефективності, публічності, цілісності тощо).

Отже, враховуючи те, що забезпечити безпеку самостійно, як зсередини, так і ззовні, будучи одному, дуже важко, тому є необхідність створення відповідних організацій, які б поєднували країни, які розуміють необхідність такого створення та існування таких організацій. Однією з таких організацій є ЄС, що у сфері безпеки здійснює ЄПБО.

1.2. Еволюція розвитку Європейської політики безпеки й оборони

Після Другої світової війни з'явилась необхідність створення та підтримання на належному рівні ефективних механізмів безпеки європейських країн. Загроза експансії з боку Радянського Союзу та необхідність відновлення та розвитку економік європейських країн сприяли інтеграційним процесам у Європі. Після об'єднання Німеччини та збільшення економічної потужності країн Європи стало можливим створення повноцінного ЄС у сучасному вигляді. Аналіз розвитку країн ЄС, починаючи із завершення Другої світової війни до сьогодення, свідчить про доцільність створення та подальшого розвитку міжнародних безпекових об'єднань.

Друга світова війна призвела до того, що економіка багатьох країн постраждала та потребувала відновлення, виникла реальна загроза захоплення Радянським Союзом територій та втрата державності європейських країн. Після завершення Другої світової війни європейські

країни почали шукати нові колективні безпекові механізми.

Укладанням у 1947 році між Францією і Британією Дюнкерської угоди був розпочатий процес об'єднання європейських держав шляхом поступової інтеграції їх у ЄС [73].

Наступним кроком стало укладання Брюссельського договору 17 березня 1948 року між Бельгією, Великобританією, Люксембургом, Нідерландами та Францією. Цей договір окреслив питання колективної самооборони та визначив напрями спільної діяльності в соціальній, економічній і культурній галузях, започаткувавши Західний Союз. Зобов'язання за договором передбачали участь сторін у наданні військової або іншої допомоги будь-кому з країн-членів Союзу у разі виникнення збройного конфлікту щодо них [88]. Так між європейськими країнами була започаткована кооперація у сфері безпеки.

Інший безпековий союз, спрямований на здійснення оборонних та координаційних функцій, було утворено 04 квітня 1949 року Бельгією, Великобританією, Люксембургом, Нідерландами, Францією, США та Канадою. Союз отримав назву Північноатлантичний альянс (НАТО). Його роль, як безпекового утворення, була значно вища, ніж європейського. Західний Союз не припиняв свою діяльність та продовжував виконувати функції регіональної військової організації [105].

Усі проведені європейськими країнами дії та досягнуті результати були проведені цілком успішно та свідчили про їх бажання і намір мати добре підготовлену безпекову структуру. Це були початкові кроки у заданому напрямку. Разом з тим, в рамках інтеграційного процесу перші спроби запровадити Європейську зовнішню політику і політику безпеки було розпочато на початку 50-х років ХХ століття.

24 жовтня 1950 року відбувалося засідання Національних Зборів французького уряду, під час якого глава уряду Р. Плевен продемонстрував план формування європейської армії, який передбачав об'єднання збройних сил та техніки усіх країн Західної Європи в єдину армію з єдиним військовим

і політичним керівництвом та тісний зв'язок з інститутами Західного Союзу. Радою НАТО було розглянуто план та надано згоду на його подальшу розробку та затверджено рішення про ліквідацію поглинутого НАТО Західного Союзу. У зв'язку з цим, на початку 50-х років ХХ століття Європа знову намагається створити власну структуру безпеки. Так переговори про побудову Європейського оборонного співтовариства, яке повинно мати «наднаціональний характер», спільний бюджет, спільні збройні сили та спільні інститути, були розпочаті за ініціативою Франції у лютому 1951 року [8] та вже у травні 1952 року договір був підписаний Бельгією, Італією, Люксембургом, Нідерландами, Францією та ФРН [199]. Так План Плевена був реалізований у цьому договорі.

23 жовтня 1954 року було створено ЗЄС шляхом приєднання до нього Італії та ФРН та внесенням змін до Брюссельського договору. Такі зміни отримали назву Паризькі угоди [8].

Діяльність ЗЄС була спрямована на утворення договірних та інституційних основ спільної політики безпеки й оборони. Головними цілями ЗЄС було надання всебічної допомоги, зокрема, підтримка міжнародного миру та безпеки, сприяння єдності Європи, протидія агресії інших країн, співпраця з НАТО, забезпечення поваги до закону, демократії, утвердження більш тісних зв'язків між країнами-членами Союзу [88].

Установчими договорами встановлено, що питання спільної оборони є основним напрямком розвитку європейської політики безпеки. Місце та значення ЗЄС як стратегічного моста у сфері безпеки та оборони між ЄС та НАТО продемонструвала Спільна англо-італійська декларація від 04 жовтня 1991 року [22].

З метою створення реальних умов щодо розширення воєнних можливостей структур Європи поза впливом НАТО 19 червня 1992 року було прийнято «Петерсберзькі завдання». Відповідно до цього документу діяльність ЗЄС спрямовувалася на проведення різноманітних операцій рятувального та гуманітарного спрямування, зокрема, щодо відновлення

миру силовими методами. Країни Європи, що одночасно є членами НАТО, погодилися підтримувати ЗЄС, надаючи допомогу необхідними ресурсами для військових операцій [209].

Трансформаційні та глобалізаційні процеси, що відбувалися у світі, не залишили без змін й сферу безпеки. Так система співробітництва, що існувала у Європі у 70 роки ХХ століття, була несучасною та такою, що не відповідала новим вимогам. Це підштовхнуло країни ЄС зосередитися на трансформації СЗППБ. Наслідком таких роздумів стало спочатку у грудні 1991 року ухвалення, потім у лютому 1992 року підписання та у листопаді 1993 року набуття чинності ДЄС, інша назва – Маастрихтський договір. Такий договір вперше зробив акцент на розвитку СЗППБ, з можливим перетворенням її на політику спільної оборони [11].

Договір передбачає активну участь ЄС у міжнародних процесах, для чого потрібно проведення спільних дій та наявність спільної позиції. СЗППБ повинна будувати єдину оборонну політику довготривалої дії, контролювати ринок озброєння у Європі, бути готовою узгоджувати позиції Союзу стосовно ситуації в цілому у світі та, у тому числі, відносно інших держав [73].

Договором було узгоджено спільні позиції і дії із зовнішньополітичних питань і питань безпеки. Передбачалось, що основні принципи і загальні напрями спільної зовнішньої та оборонної політики визначатимуться головами держав і урядів на засіданнях Європейської Ради. Рішення щодо цих питань мали переважно прийматися одностайно. Водночас Європейська рада могла проголошувати окремі аспекти зовнішньої політики та політики безпеки як такі, що підлягали спільному вирішенню держав-членів. Тобто у випадках необхідності захисту спільних інтересів, наприклад, у разі контролю за експортом озброєнь. У разі прийняття спільних дій, Рада мала право визначити перелік питань, щодо яких рішення можуть прийматися кваліфікованою більшістю голосів. Комісія отримала право вносити пропозиції у Раду, як і будь-яка країна-член. З метою забезпечення прийняття

рішень зі спільної позиції держави-члени взяли на себе зобов'язання ухилятися від використання права вето, якщо в питаннях, що потребують одностайності, кваліфікована більшість голосувала позитивно. Питання спільної оборони повинні вирішуватися лише на основі принципу одностайності. Уряди країн-членів мали узгоджувати позиції і дії на рівні міжнародних організацій, навіть якщо не існувало остаточно узгодженого плану дій з якогось питання. Від держав-членів вимагалось узгодження зовнішньополітичних дій відповідно до спільної позиції Співтовариства. Були виділені пріоритетні напрями, в яких мали прийматися спільні заходи: процес ОБСЄ; розробка, контроль та нерозповсюдження ядерної зброї; економічні аспекти безпеки (контроль за передачею військових технологій країнам, що не є членами Співтовариства; контроль за експортом озброєнь) [76].

ДЄС став важливим кроком у процесі європейської інтеграції, особливістю якого стало те, що на перший план в ньому вийшла політична інтеграція, економічна ж відійшла на другий.

Установчі договори є основою функціонування ЄС, його політики, зокрема політики у сфері безпеки та оборони.

Так 02 жовтня 1997 року був підписаний Амстердамський договір, що набув чинності у 1999 році. Договір був спрямований на забезпечення дієвості ЄС та передбачав, зокрема, захист основних прав усіх громадян ЄС, реформа СЗППБ тощо [17].

Договір було розроблено з метою опрацювання напрямів спільної стратегії, що мали б допомогти вирішити існуючі питання безпеки й оборони, особливо міжнародні загрози, та допомогти ЄС підвищити ефективність її діяльності [16].

Амстердамський договір приділив значну увагу зміцненню механізму СЗППБ, зокрема, підвищив роль ЄС у цій сфері. Положення про СЗППБ були покликані підвищити роль ЄС як єдиного актора на міжнародній арені. Основними з них можна визначити такі: забезпечення спільної, послідовної

зовнішньої політики ЄС, зміцнення безпеки та забезпечення стабільності на зовнішніх кордонах Союзу. У документі було визначено механізм функціонування ЄПБО. Він полягав у наступному: двічі на рік Європейська Рада визначає пріоритети і встановлює спільні напрями для зовнішньополітичної діяльності країн-членів ЄС, зокрема, у сфері безпеки та оборони; щотижнево засідає Комітет з постійних представників, до якого входять послы держав-членів ЄС і представник Єврокомісії для обговорення поточних проблем у СЗППБ; міністри закордонних справ країн-членів ЄС та верховний комісар Єврокомісії проводять щомісячні зустрічі, на яких приймають рішення щодо СЗППБ; двічі на місяць політичний комітет Єврокомісії проводить моніторинг з проблем у сфері безпеки та оборони; щоденно збиранням інформації займається Мережа уповноважених Єврокомісією кореспондентів [71].

За Амстердамським договором будь-яка країна може утриматися при прийнятті рішення з оборонних питань, проте не буде наполягати на його зміні чи невиконанні.

ЄС постійно здійснює військові операції та цивільні місії. Проводячи такі місії та операції, ЄС використовує технічні та матеріальні ресурси НАТО. Така співпраця ЄС та НАТО є дуже важливою та свідчить про спільні зусилля країн-членів щодо встановлення і збереження миру та безпеки у світі.

Метою СЗППБ є формування єдиної оборонної політики, яка б створювала можливості для ЄС впливати на врегулювання локальних та регіональних конфліктів не тільки серед країн-членів Союзу [105].

Аналізуючи процеси формування політики безпеки у Європі, слід зазначити, що така політика проводиться країнами Європи. Разом з тим, ЄПБО здійснювалася на базі НАТО шляхом кооперації зусиль країн-членів ЄС та НАТО.

Спільні дії у зовнішній та безпековій політиці мають гарантувати швидке реагування країн ЄС на міжнародні кризи та єдині підходи до

зовнішньої політики. Це надасть змогу реалізувати міжнародні інтереси у більш дієвому напрямку.

Країни-члени ЄС під час військового конфлікту у Югославії не змогли розпочати спільні дії та забезпечити врегулювання конфлікту. Вони обговорили питання лише на політичному рівні, що надало можливість ЄС зосередитися на формуванні власної системи безпеки та оборони, забравши собі функції ЗЄС. Військові операції або місії під проводом ЄС та НАТО з метою врегулювання існуючих криз потребують взаємодії та координації, узгодження спільних дій залучення будь-яких ресурсів країн-членів [47; 105].

Враховуючи те, що актуальність співробітництва ЄС та НАТО у питаннях безпеки та оборони завжди дуже висока, в грудні 1999 року з метою розробки ЄПБО ЄС в Гельсінкі прийняла Декларацію тисячоліття. Засідання сприяло створенню сил швидкого реагування серед добровольців. Вважаючи лише НАТО та ООН такими міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на розв'язання військових, політичних та інших питань, Австрія, Фінляндія, Швеція та Ірландія не підтримували такі ініціативи Європи [2; 125].

Практична реалізація спільної європейської оборонної політики була розпочата саме на Гельсінському саміті. Було створено інституційний механізм для управління і контролю за реалізацією оборонної політики. При Раді ЄС було сформовано наступні структури: комітет з питань політики та безпеки із штаб-квартирою у Брюсселі, який діє на постійній основі; військовий комітет на рівні міністрів оборони країн-членів ЄС, що виконує рішення комітету з питань політики та безпеки; військовий штаб, відповідальний за виконання оперативних рішень. Крім цього, для проведення воєнних операцій ЄС з реагування на кризи було вирішено до 2003 року сформувати воєнний контингент Сил швидкого реагування чисельністю 60 тисяч чоловік (з можливим збільшенням до 100 тисяч). Воєнний контингент повинен нараховувати 400 воєнних літаків та 100 воєнних кораблів [77]. Проте, зазначалося, що сили швидкого реагування

будуть залучатися у врегулювання тих конфліктів, в яких не будуть задіяні сили НАТО.

Можна зазначити, що ЄС було сформовано систему спеціальних органів, що мали здійснювати оперативний аналіз ситуації та приймати військово-політичні і військово-стратегічні рішення. При цьому особлива роль щодо втілення в життя ЄПБО була покладена на Раду ЄС. За результатами саміту ЄС у Ніцці у грудні 2000 року за зазначеними вище структурами було закріплено статус постійно діючих.

Офіційні стосунки ЄС та НАТО були встановлені у січні 2001 року. Декларацію ЄС – НАТО з урахуванням формування ЄПБО було прийнято 16 грудня 2002 року. Декларація охоплює так звані домовленості «Берлін – плюс», які включають в себе наступні чотири елементи [8]:

- можливість доступу ЄС до оперативних планів НАТО;
- презумпція доступності ЄС ресурсів і загальних засобів НАТО;
- варіанти участі Європейського командування НАТО в очолюваних ЄС операціях, включаючи традиційно європейську квоту заступника Верховного головнокомандувача Об'єднаними Збройними Силами НАТО в Європі;
- адаптація системи оборонного планування НАТО з урахуванням можливості виділення сил для операцій ЄС.

Декларація ЄС – НАТО містить домовленості між цими організаціями щодо побудови системи європейської безпеки, зокрема, координації питань сумісності проведення операцій ЄПБО та НАТО, позбавлення дублювання у використанні ресурсів [105]. Із прийнятих рішень вбачається зміна поглядів керівництва ЄС та НАТО з питань політики безпеки, зміцнення намірів щодо розвитку концепції безпеки, що спрямована на європейський політичний простір, та просування інтересів усіх країн ЄС у сфері міжнародної безпеки.

Таким чином, взаємини між НАТО і ЄС у 2001 році були поставлені на інституційну основу. Базові політичні принципи були сформульовані в Декларації НАТО-ЄС з ЄПБО у грудні 2002 року.

Серйозну проблему для формування військової складової ЄС та підвищення його ролі в забезпеченні європейської безпеки представляє факт перехресного членства країн ЄС і НАТО. 21 держава НАТО є одночасно членами ЄС. Переважна частка ресурсів, що виділяються країнами ЄС на колективні сили і завдання, як і раніше прив'язана до НАТО і операціям країн альянсу.

Досягнення або невдачі країни-члени ЄС обговорювали на різноманітних зустрічах, самітах тощо. Одним із таких чергових заходів був саміт, організований Радою із зовнішньої політики у травні 2003 року, де були визначені певні позитивні напрацювання у сфері безпеки. Так було встановлено, що щодо забезпечення реалізації Петерберзьких завдань ЄС досяг майже всіх оперативних можливостей, що підтверджується розпочатими у 2003 році двома військовими операціями ЄС [105]:

- операція CONCORDIA (контингент ЄС замінив сили НАТО), що була розпочата 31 березня у колишній Югославській Республіці Македонія;
- операція ARTEMIS (повністю самостійна операція ЄС), що була розпочата 12 червня у Демократичній Республіці Конго.

Крім того, з 2008 року в Індійському океані та Аденській затоці, що є частиною Аравійського моря, проводиться військово-морська операція ЄС щодо боротьби з піратством "Атланта" [1].

Дуже важливим роком щодо оформлення ЄПБО став 2003 рік. Так схвалена у лютому Угода ЄС – НАТО надала ЄС можливість самостійного проведення цивільних, військових операцій та операцій з кризового врегулювання конфліктів. Дія Угоди розповсюджувалася на країни ЄС, що одночасно були членами НАТО, або брали участь у «Партнерстві заради миру». Так було розпочато перші спільні навчання між НАТО та ЄС. Європейська Рада прийняла Європейську стратегію безпеки “Безпечна Європа у кращому світі – Європейська стратегія безпеки” у грудні 2003 року. Головний сенс стратегії безпеки полягав у тому, що перебуваючи суб’єктом міжнародної політики, ЄС мав бажання та можливість реалізувати себе в

якості такого суб'єкта, частково забезпечуючи міжнародну безпеку. Стратегія закріпила такі постулати, що агресія або агресивні дії, зорієнтовані проти будь-якої країни-члена ЄС, не повинні мати місце. Разом з тим, у Європі існувало багато різноманітних загроз. Так дуже актуальними були такі загрози, як міжнародний тероризм, організована злочинність, розповсюдження зброї масового ураження тощо. Розуміння необхідності об'єднання, консолідації та кооперації країн-учасниць ЄС та відповідно їх людських, військових, матеріально-технічних ресурсів тощо надавало можливості до наступного розвитку та вдосконалення політики безпеки у Європі. Так було прийнято рішення щодо розширення ЄС на схід. Такими східними країнами мали стати Україна, Молдова, Білорусь, держави Південного Кавказу та Середземномор'я. Тобто з'явилося бажання щодо збільшення території ЄС та зони безпеки на інші країни [7].

Європейська стратегія безпеки була створена Хав'єром Соланою та стала додатковим поштовхом щодо подальшого розвитку ЄПБО. Вона встановила нові глобальні виклики та загрози, поставлені перед європейською безпекою, а, отже, перед світовою спільнотою.

З метою ефективної реалізації ЄПБО, важливим стимулом розвитку якої стала Стратегія ЄС стосовно проблеми розповсюдження зброї масового знищення, Європейська стратегія безпеки встановила чіткі політичні рамки, закріпивши певні рекомендації щодо співпраці в контексті СЗППБ.

Основні договори ЄС були спрямовані на формування системи європейської безпеки. Повертаючись до аналізу їх суті та змісту, маємо зазначити про підписання 13 грудня 2007 року Лісабонського договору (набрав чинності 01 грудня 2009 року), який зайняв особливе місце в політиці безпеки європейських країн. Метою договору було покращення роботи ЄС, надання їй більшої ефективності, результативності, прозорості та безпечності, посилення її ролі та значущості перед міжнародною спільнотою [16].

Згідно з положеннями Лісабонського договору держави-члени ЄС

мали отримали здійснювати військові та миротворчі операції, допомагаючи іншим країнам проводити боротьбу з тероризмом на території цих країн [107].

Необхідним є згадати, що за умовами Лісабонського договору ЄПБО є самостійною частиною СЗППБ поряд з СЗПБ. Таким чином, СЗППБ має дві частини – СЗПБ та ЄПБО. До 2009 року ЄПБО була другою “опорою” ЄС та інституціолізована у 1993 році [10].

Так, ЄС стоїть на трьох стовпах, якими є: Європейські спільноти, СЗППБ/ЄПБО і співпраця в правосудді та карних справах.

Ми будемо аналізувати саме другий стовп – СЗППБ, що має сприяти країнам-членам у розв'язанні зовнішньополітичних питань. СЗППБ спирається на співробітництво урядів на міждержавному рівні.

Принцип колективної самооборони країн-членів був вперше встановлений саме у Лісабонському договорі як в одному з установчих актів [98].

Таким чином, Лісабонський договір передбачає колективну відповідальність для країн-членів ЄС. Пункт про взаємну оборону передбачає обов'язкове надання допомоги, підтримки у разі виникнення будь-якої конфліктної ситуації, зокрема, військової агресії з боку іншої країни [105].

Завдяки Лісабонському договору ЄС поступово змінювало свій формат та набирало рейтинг глобального актора, підсилюючи власні позиції як суб'єкта міжнародного права, отримуючи дружні сусідні відносини з ключовими країнами світу, розширюючи повноваження ЄС у сфері зовнішніх відносин. Все це сприяло формуванню нових інструментів, способів та механізмів їх реалізації [98].

Лісабонський договір вперше заснував і упорядкував систему безпекової політики ЄС, увібравши в неї все корисне з минулого, створивши потужний центр керівництва цією політикою та, відповідно, зробивши історичний переворот у цій сфері. Зазначена система діє і на даний час.

Перша зміна, яку вносить Лісабонський договір – термінологічна.

ЄПБО замінено на СЗППБ. Разом з тим, ЄПБО було і залишається, відповідно до нового договору, невід'ємною складовою СЗППБ. Заміна «ЄБПО» на «СЗППБ» більш ясно характеризує цей зв'язок. Термін “спільна” більш точніше відображає міждержавний характер цього напрямку політики [126].

В рамках ЄС будівництво ЄПБО як складової частини СЗППБ стало одним з найбільш яскравих проявів проблеми співвідношення повноважень між національним і наднаціональним рівнями політичного управління. Сфери зовнішньої політики, безпеки та оборони є найбільш чутливими для будь-якої держави, тому ЄПБО практично цілком носить міждержавний характер.

Напрямок зовнішньої політики дуже відрізняється від інших напрямів діяльності ЄС, що потребує не законодавчих, а політичних й адміністративних дій, швидко прийнятих у відповідь на зміни міжнародної ситуації і ефективно реалізуються з використанням всіх ресурсів ЄС і країн-членів. У цій сфері ЄС позбавлений найпотужнішого свого інструменту – законодавства [254].

Лісабонський договір, який запровадив велику кількість принципіальних інституційних змін, залишається консервативним і підтверджує «недоторканність» міждержавної основи співробітництва. Більш того, договір містить у цьому відношенні додаткові гарантії, і саме для того, щоб це підтвердити, нові інститути і механізми не будуть розмивати міждержавні відносини в рамках СЗППБ/ЄПБО. З цією метою прийнято дві спеціальні Декларації з СЗППБ. Це зроблено за наполяганням Великобританії, що принципово і послідовно протистоїть будь-яким спробам комунітаризації зовнішньої і обороною політики. Характерно, що включення до Лісабонського договору двох декларацій - одне з двох змін з ЄПБО, внесених при його підготовці до базового тексту Конституції. Декларації підкреслюють, що положення нового договору, включаючи інституційні зміни, жодним чином «не зачіпають правові основи, компетенції та владні

повноваження кожної держави-члена щодо формулювання і проведення її зовнішньої політики, її національної дипломатичної служби, відносин з третіми країнами та участі у міжнародних організаціях», а положення щодо ЄПБО «не зачіпають специфічного характеру безпекової та оборонної політики країн-членів» [126].

Лісабонський договір зміцнив законодавчі повноваження Європейського Парламенту і його позиції у зовнішній політиці ЄС, тоді як сам Європейський Парламент своєю активністю на практиці домігся навіть більшого зовнішньополітичного впливу, ніж передбачалося за договором [262]. Раніше у нього не було формальної ролі при веденні від імені ЄС переговорів за міжнародними угодами. Тепер Європейський Парламент, якщо слідувати букві договору, необхідно «негайно і в повній мірі» інформувати про хід таких переговорів «на всіх етапах процедури» (стаття 218 (10) ДЄС). Формально Високий представник зобов'язаний консультуватися з ним у відношенні головних аспектів і основоположних пріоритетів СЗППБ, а також інформувати Європейський Парламент про розвиток СЗППБ, належним чином беручи погляди Європейського Парламенту до уваги. Європейський Парламент може також звертатися з питаннями (хоча останні не зобов'язані відповідати на них) або формулювати рекомендації на адресу Ради і Високого представника.

Лісабонський договір зміцнив роль Високого представника ЄС і дозволив створити Європейську службу зовнішніх справ, а також передав у відання останньої військово-політичні аспекти зовнішньої політики ЄС.

Лісабонський договір уточнює типи кризового врегулювання (цивільне або військове) і розширює список «Петерсберзьких завдань» (Петерсберзькі завдання – заходи цивільного і військового характеру, що застосовуються при кризовому управлінні, тобто передбачаються гуманітарна допомога та операції з порятунку, заходи щодо збереження миру та застосування військової сили для подолання криз, включаючи миротворчі заходи), що складають основу ЄПБО, додаючи до нього можливість проведення операцій

із роззброєння, запобігання конфліктам і постконфліктної стабілізації, а також військових консультацій і надання допомоги. Він також пов'язує «Петерсберзькі завдання» з боротьбою проти міжнародного тероризму.

Кошти на ведення СЗППБ, включаючи цивільні місії з лінії ЄПБО, виділяються з наднаціонального бюджету ЄС, але витрати на військові операції здійснюються безпосередньо державами-членами. ЄС профінансував супутні загальні витрати на транспорт, інфраструктуру, медичні послуги та інші загальні потреби за такими операціями як «Алтея» в Боснії і Герцеговині, «Аталанта» у боротьбі з морським піратством в районі Африканського рогу, тренувальна місія «Сомалі», операція «Софія» у боротьбі з нелегальним перекиданням біженців через Середземне море і тренувальна місія в Центральноафриканській Республіці. Національні вклади при цьому пропорційні валовому національному доходу окремих держав. Крім того, Лісабонський договір надає Раді можливість утворити стартовий фонд із вкладів від держав-членів для швидкого доступу до засобів із фінансування термінових ініціатив, які не можна підтримувати з бюджету ЄС [109; 159].

Що ж стосується прийняття рішень, то ця функція повністю здійснюється державами-членами на основі консенсусу за допомогою Генерального секретаріату Ради. Адже країни ЄС не хочуть відмовлятися навіть від частини своїх суверенних прав у такій чутливій сфері, як зовнішня політика. У цій ситуації пошук консенсусу як мінімум вимагає великої кількості часу, найчастіше реакція ЄС запізнюється. А дуже часто консенсус 28 країн просто неможливий, тому реальні заходи здійснюються на національному рівні [249].

Одностайність є загальним правилом при прийнятті рішень у сфері СЗППБ. Однак члени Ради мають можливість утримуватися при голосуванні, а також зробити формальну заяву про такий намір. Це надає їм можливість не брати участь у виконанні конкретного рішення, яке у всьому іншому є для ЄС обов'язковим.

Разом з тим, слід зазначити, що у відповідних питаннях останнє слово досі залишається за урядами країн-членів - слово «спільна» у даному випадку мається на увазі, що 28 суверенних урядів працюють разом у тій мірі, в якій вони здатні досягти консенсусу в кожному окремо взятому питанні. Все це свідчить, що розвиток СЗППБ/ЄПБО, швидше за все, буде відбуватися у форматі постійної структурованої співпраці, тобто без участі всіх 28 країн ЄС, хоча проведені реформи дають шанс зробити політику безпеки ЄС більш злагодженою.

Створення механізму «постійної структурованої співпраці» у рамках ЄС (ст. 46 ДЄС) є іншим дуже важливим нововведенням. З одного боку, воно може розглядатися як окремий випадок просунутого співробітництва, оскільки також розраховано на формування єдиної групи країнами, охочими і здатними в цьому складі глибше розвивати інтеграційну взаємодію. Але, з іншого боку, суттєва відмінність «постійної структурованої співпраці» полягає в тому, що воно переслідує цілком певні, конкретні цілі в конкретній сфері співробітництва. Це спеціальний механізм, що дозволяє об'єднуватися тим країнам-учасникам (в будь-якій кількості, на відміну від мінімум дев'яти, у разі просунутого співробітництва), чий військовий потенціал задовольняє відносно вищим критеріям і які мають у відношенні один до одного великі зобов'язання в цій області, націлені на виконання найбільш складних місій. Спеціальний протокол про структуроване співробітництво визначає поряд з його загальним призначенням і більш конкретні цілі. Воно відкрито для всіх держав-членів, які мають намір не тільки продовжувати інтенсивніше розвивати їх військовий потенціал, а й сформувати на національній або багатонаціональній основі тактичні бойові групи, які могли б виконувати весь спектр оперативних завдань, визначених у рамках СЗППБ, і бути розгорнуті протягом 5-30 днів на період щонайменше 120 днів [227].

Таким чином, значення положень про структуроване співробітництво на відміну від просунутого полягає не в тому, що воно відкриває потенційні можливості поглибленої взаємодії, а в тому, що вже йде співпраця і прийняті

в зв'язку з цим країнами-учасницями зобов'язання закріплюються юридично. Крім того, постійне структуроване співробітництво націлене на підвищення гнучкості в системі ЄПБО. У статті 44 ДЄС йдеться, що Рада може доручати реалізацію місії ЄС групі держав-членів (числом не менше двох), які бажають цього і мають у своєму розпорядженні для подібної місії необхідний військовий потенціал. За участю Високого представника такі держави домовляються між собою про управління процесом реалізації своєї співпраці в рамках такої місії. Згідно зі статтею 42 (6) ДЄС такі країни формують самоврядну «просунуту» групу, до якої інші держави ЄС можуть приєднатися згодом.

До цього основою міждержавних відносин у сфері ЄПБО було прийняття рішень на основі консенсусу (доповненого можливістю конструктивного утримання). Лісабонський договір вперше відходить від правила консенсусу в питаннях, що мають оборонний вимір. Рішення про заснування структурованого співробітництва і склад його учасників приймаються кваліфікованою більшістю голосів (Радою після консультацій з Високим представником). Причому з питань приєднання до структурованого співробітництва або виключення з нього голосування в Раді має проводитися також кваліфікованою більшістю, але вже тільки в групі безпосередніх учасників.

ЄПБО/СЗППБ є формою міжурядового співробітництва. Існуюче положення містить вказівку щодо обов'язковості спільних дій у випадку відбиття агресії відносно одного з країн-членів. Стосовно зовнішньополітичних питань наявні великі розбіжності щодо їх розв'язання. ЄПБО/СЗППБ ймовірно працюватиме як постійне структуроване співробітництво.

Небажання відмовитися від права вето стало причиною того, що базовий документ ЄС – Європейська стратегія безпеки «Безпечна Європа в світі, який повинен стати краще» - був прийнятий Європейською Радою у формі акту “*sui generis*”, а не в формі передбаченої договором загальної

стратегії; адже наявність загальної стратегії передбачає вживання заходів для її реалізації кваліфікованою більшістю.

Слід звернути увагу на те, що ЄПБО було створено як у НАТО, що було логічним і закономірним рішенням. По-перше, НАТО є однією з найбільш ефективних (на думку його держав-членів) військово-політичних організацій у світі. Керівництво ЄС не могло дозволити собі експериментувати з інституціональною структурою ЄПБО, оскільки в разі невдачі розвиток інтеграції у новій області могло опинитися під загрозою. По-друге, ЄС був зацікавлений у тому, щоб його власні структури оборони та безпеки були сумісні з натовськими і могли легко координувати спільні дії. У той же час будівництво ЄПБО як «другого НАТО» не могло не викликати стурбованість США, які явно не бажали, щоб ЄС зайшов занадто далеко в реалізації поставленої родоначальниками нової політики завдання - набуття відносної самостійності у військово-політичній сфері. Підтвердженням цієї тези є і формула для ЄПБО, на якій спочатку наполягав Вашингтон, - «separable, but not separate», тобто «Відокремлюваний, але не окремий» від НАТО потенціал [190].

Лісабонський договір додав зміни до засновницьких договорів. Відповідно до Лісабонського договору основною інституцією ЄС, що відповідає за реалізацію ЄПБО, стала Рада ЄС. Відповідно до змін, внесених Лісабонським договором, Рада ЄС сприяє узгодженості зовнішніх політик ЄС стосовно їх відповідності загальним цілям зовнішньої політики та організовує ЄПБО на базі загальних настанов та стратегічних напрямів, визначених Європейською Радою. Згідно з новими змінами створюється Рада із зовнішніх відносин, що забезпечує єдність, ефективність і послідовність дій ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики. Запроваджено посаду Президента ЄС, який очолює Європейську Раду, здійснюючи представництво Союзу у сфері ЄПБО, не заважаючи виконанню власних повноважень Високим представником ЄС із закордонних справ та політики безпеки.

Ухвалені рішення ЄС мають виконуватися, для чого були створені

відповідні виконавчі органи ЄС. До них слід віднести офіс Високого представника ЄС, військовий штаб, військовий комітет, комітет з питань політики та безпеки.

Слід згадати положення Лісабонського договору про взаємну оборону, що накладає певні зобов'язання на країни-учасниці ЄС щодо надання допомоги, підтримки у разі військової агресії з боку інших країн. Ст. V Вашингтонського договору є схожою за змістом до Лісабонського договору, але північноатлантичний документ не такий жорсткий. Мова йде про колективну оборону у разі військового нападу на країну-учасницю ЄС та колективний захист країн-учасниць ЄС у випадках різного роду катастроф, терористичних атак тощо. У грудні 2009 року Європейською Радою у Ніцці утворено підпорядкований Раді Міністрів комітет з питань політики та безпеки. На комітет покладено контроль та стратегічне керівництво операціями щодо подолання кризових ситуацій, аналіз міжнародних подій та їх розвиток у рамках СЗППБ, формування напрямків політики безпеки та їх реалізація. Комітет складається з одного представника від кожної держави-члена. Військово-політична група, військовий комітет, військовий персонал та комітет з цивільних аспектів кризового врегулювання допомагають роботі комітету [105].

Інституалізувавши СЗППБ, Лісабонський договір не трансформував європейську безпекову політику з міжурядових відносин на наднаціональний рівень. Крім заснування посади Голови Європейської Ради, у Лісабонському договорі був змінений статус Високого представника ЄС, посада якого відтепер називається Високий представник ЄС із закордонних справ та політики безпеки. Йому передаються всі нинішні функції і повноваження Високого представника і члена Комісії із зовнішніх зв'язків. Він стає заступником Голови Комісії та постійним Головою Ради міністрів закордонних справ. У його підпорядкування передаються всі закордонні представництва, об'єднані в Європейську службу зовнішніх справ.

Слід також зазначити, що серед нововведень Лісабонського договору

передбачено вихід за рамки Петерберзьких завдань. Це означає, що передбачається участь ЄС не тільки у миротворчих та гуманітарних місіях щодо врегулювання кризових ситуацій, операціях з відновлення миру та безпеки, надання військової допомоги, попередження конфліктних ситуацій, а й у військових та цивільних операціях

Також договором визначено принцип колективної оборони, яким передбачається розвиток СЗППБ. Позитивні зміни у сфері спільної оборонної політики призводять до утворення системи колективної безпеки.

У разі техногенної катастрофи або терористичної акти діє принцип солідарності, який передбачає надання у випадку необхідності колективної допомоги. Якщо керуватися нормами договору, може утворюватися “просунута” група, члени якої мають високий військовий потенціал та зобов’язання щодо виконання складних місій. Тобто, надання допомоги передбачає об’єднання тих країн-членів, хто має бажання прийняти участь в таких місіях та має необхідний потенціал, а не всі держави-члени. Схожа ситуація щодо утворення просунутих груп на базі Європейського оборонного агентства щодо реалізації різноманітних військових проектів [126].

Рішення ЄС приймають за принципом одностайності. З ЄПБО безпосередньо пов’язаний КПК, що є центральним органом у структурі ЄПБО та управління кризами. ЄПБО – одна з головних опор ЄС, що є частиною комплексної стратегії ЄС для боротьби з потенційними кризами. ЄПБО був розроблений з метою діяти у кризовий та посткризовий періоди та є складовою частиною процесу прийняття рішень у рамках СЗППБ. Таким чином, ЄПБО направлено стати інструментом для всеохоплюючого підходу у питанні забезпечення безпеки. Тому ЄС має бути наділений здатністю планувати і проводити операції, не використовуючи ресурси та можливості НАТО.

Створення єдиної європейської армії також є важливою проблемою ЄС. Метою спільної європейської армії є запобігання конфліктам та їх врегулювання. Разом з тим, ЄС утворив “бойові групи” (battle groups), тобто

мобільні частини чисельністю близько 1,5 тис. чоловік в кожній, не здійснюючи кооперацію військових підрозділів держав-членів ЄС. Бойові групи можуть утворюватися декількома державами-членами ЄС або однією країною разом з Силами швидкого реагування НАТО (NATO Response Force - NRF). В основному це мають бути формування сухопутних військ, підготовлені і оснащені для можливого розгортання протягом 10-15 днів і для ведення самостійних дій терміном до 120 днів. Всього передбачалося створити близько 10 таких груп. Командування і контроль повинні були забезпечуватися оперативними штабами [37].

Військовий потенціал ЄС полягає у створенні “бойових груп”, це найважливіший успіх у цьому напрямку та значний внесок щодо трансформації військового потенціалу у цілому. Створення таких груп повинно підвищити рівень співробітництва між країнами ЄС, разом з тим, мінімальний критерій участі був розмитий, це дозволяло всім країнам-учасникам ЄС приймати участь у військових операціях, що знижувало ефективність таких підрозділів. ЄС є прибічником організації «бойових груп», проте вони ще не були використані при підготовці останніх операцій. Підрозділи ЄС, що є миротворчими місіями, як і раніше формуються на національному рівні, їх склад відрізняється в кожному конкретному випадку.

Важливе місце в усвідомленні унікальної ролі ЄС на світовій арені відіграє специфічність співвідношення цивільних та військових засобів досягнення цілей. Однак методи, інструменти, шляхи реалізації цієї мети входять у протиріччя з позиціями країн-членів ЄС та Союзу в цілому. Так під час війни в Іраку у 2003 році розбіжності між європейськими країнами стосовно необхідності застосування військової сили були значно меншими, ніж між ЄС та США. Зокрема, строго опозиційно стосовно насильницького повалення режиму С. Хусейна були налаштовані: Греція – 77% населення; Австрія – 73%; Швейцарія – 71%; Фінляндія – 68%; Німеччина – 63%; Швеція – 61%; Бельгія, Ірландія, Іспанія, Люксембург, Франція – 58%; Португалія – 55%; Італія, Нідерланди – 54% [260].

Основною метою ЄПБО є здійснення операцій щодо врегулювання міжнародних криз, забезпечення військових та цивільних можливостей та створення таких структур або формувань, які б мали всі необхідні ресурси це проводити. Отже, визначаючи спільну оборонну політику, ЄПБО повинна гарантувати безпеку. Тому після набуття чинності Лісабонським договором можна вести мову про народження дипломатичної служби ЄС.

З метою забезпечення міжнародної стабільності відбувається посилення взаємозв'язку між міжнародними організаціями колективної безпеки та оборони такими, як ООН, НАТО, ОБСЄ та ЄС. Це підтверджується динамікою міжнародних процесів, що є актуальними сьогодні [98].

СЗППБ постійно еволюціонувала, тому система її органів змінювалась й адаптувалась також. Спочатку акцент у політиці було зроблено на військовій складовій [152]. Проте після 2000-х років почалося об'єднання військового потенціалу с цивільним, так звана «військово-цивільна синергія» [237].

Отже, військова складова європейської інтеграції зростає з кожним днем і наразі вона досягла рівня спільного оперативного втручання по всьому світу в різноманітні кризові ситуації. ЄС здійснює зовнішньополітичні дії, зорієнтовані на підтримку миру, безпеки та стабільності. Так, сьогодні результати таких дій не є дуже вражаючими, разом з тим, якщо ЄС буде продовжувати обрану лінію будівництва безпекової політики із збереженням досягнутих позитивних результатів, то отримає певний статус центра сили, що здатний не тільки забезпечити власну безпеку, але може приймати активну участь щодо вирішення глобальних проблем, що стають перед світом.

Цивільний компонент СЗППБ містить у собі допомогу проблемним країнам у правоохоронній, судовій, митній сферах, будівництво сучасних демократичних інститутів, спостереження за дотриманням прав і свобод людини. На сьогоднішній день з 36 операцій і місій, організованих в рамках

ЄПБО, 26 носили цивільний характер. Їх проведення було б неможливим без відповідної інституційної бази, основою для якої став створений ще у 2000 році комітет з цивільних аспектів врегулювання кризових ситуацій.

Європейська інтеграція розпочалася в п'ятдесяті роки ХХ сторіччя і спочатку Європейська спільнота складалася з шести держав, сьогодні до неї входять 28 країн.

Одним із основних принципів ЄС є принцип субсидіарності. Він регулює розподіл компетенцій між ЄС та країнами-членами. Проте відсутній надмірний європейський централізм, тобто ЄС може втручатися у справи лише в тому разі, якщо заходи на рівні ЄС є більш дієвими, ніж заходи на національному рівні.

ЄС створила зазначену систему безпеки, нарощуючи та поглиблюючи співробітництво між країнами. Наразі це добре злагоджений механізм співпраці, це добре працююча система, що здійснює політику розширення ЄС щодо інших країн світу.

Система безпеки, що створена, є дієвою та впливовою, й виконуючи свої функції, зокрема, проведення певних місій, операцій, тренувань, навчань тощо, допомагає країнам дотримуватися миру та розвиватися, здійснюючи співробітництво за різними сферами діяльності держав. Прийняття Європейської стратегії безпеки та Глобальної стратегії ЄС переконливо доводить той факт, що ЄС має намір стати глобальним гравцем у міжнародних відносинах [35].

Одним із ключових елементів державного управління безпековою політикою є правові методи та засоби, представлені нормативно-правовою базою, організаційні методи та засоби державного управління, що становлять базис його організаційно-функціонального забезпечення, а також економічні методи та засоби державного управління, які передбачають практико орієнтоване дотримання економічних законів і засад.

У державному управлінні безпековою політикою Республіки Польща особливе місце займає принцип правонаступництва. Він установлює засади

цілеспрямованої, послідовної політики держави щодо прийняття рішень, вчинення дій, зокрема, розроблення нормативно-правових актів у сфері національної безпеки, що має забезпечити отримання певного позитивного результату в майбутньому, сприяти стабільному розвитку держави та зміцненню всіх сфер її діяльності.

Реалізація зазначеного принципу відбувалася при вдосконаленні управлінських підходів до побудови Європейської політики безпеки й оборони. Ця політика передбачала створення Європейської системи колективної безпеки, що надало можливість сформувати багатоаспектне безпекове об'єднання країн ЄС у тому вигляді, в якому ми можемо його спостерігати сьогодні, а також збагатити економічний потенціал країн-членів, що сприяло підвищенню ролі ЄС у зовнішній політиці. Визначено, що базис формування Європейської політики безпеки й оборони становить протидія загрозам, які в сучасних умовах є актуальними й для України, а саме: загрозам агресії; загрозам захоплення території; загрозам цілісності держави; загрозам соціально-економічного спаду тощо.

1.3. Місце та роль Республіки Польща в системі Європейської політики безпеки й оборони

ЄС, продовжуючи традиції Плану Шумана щодо створення єдиної Європи миру, безпеки й добробуту, постійно проводить політику розширення ЄС. Однією з таких країн, що виявила бажання, визначилася, почала діяти і досягла великих успіхів у цьому напрямку, є Республіка Польща. що здійснює політику розширення ЄС щодо інших країн світу.

Держави світу мають бажання інтегруватися у ЄС, переслідуючи мету стати європейською країною. Проте слід розуміти, що шлях до ЄС не є легким. Республіка Польща подолала його та поступово рухається вперед, стабілізуючи та розвиваючи всі сфери діяльності країни.

Польща активізувала відносини із НАТО, направивши свої зусилля на набуття членства у ній, а також прийняття участі у посиленні ролі таких європейських інституцій як ЗЄС та ОБСЄ, тим самим змінивши курс у сфері безпеки на користь європейської та євроатлантичної спільноти.

Дипломатичні зв'язки Республіки Польща з європейськими структурами було започатковано у липні 1988 року, коли Польща ще була пов'язана членськими зв'язками з підтримуваними Радянським Союзом організаціями ОВД і Радою економічної взаємодопомоги [9].

У вересні 1989 року відбулось підписання договору про торговельно-економічне співробітництво між Польщею та Європейським економічним товариством. Договір заклав основи співробітництва в економічній сфері, відповідно до якого сторони надають одна одній режим найбільшого сприяння [215].

Цей договір створив прецедент дипломатичних відносин серед країн колишнього СРСР, що надало підстави для подальшого удосконалення зв'язків між країнами та співробітництва сторін, насамперед, у сфері торговельного та господарського обміну.

Цей договір став основою щодо подальшої співпраці та проведення у майбутньому переговорів про участь Республіки Польща у Європейському Союзі.

Укладення зазначеної угоди з Республікою Польща та іншими країнами ЦСЄ стало новим інструментом спільної зовнішньополітичної стратегії країн-членів ЄС щодо цих країн [9].

Зміни у суспільній та економічній системах Республіки Польща призвели до переорієнтації пріоритетів польської зовнішньої політики на зближення з Європейською спільнотою та у майбутньому – участь у цій структурі на правах члена.

Проведені у 1989 році перші вільні вибори після падіння комуністичного ладу, обрання нового Президента назавжди змінило шлях Республіки Польща. Німеччина мала на меті створення певного режиму

безпеки, що включав би країни Східної Європи. Тому у 1991 році був утворений Веймарський союз між Німеччиною, Францією та Республікою Польща. У червні 1991 року між Республікою Польща та Німеччиною був підписаний Договір про добросусідство та співробітництво. Німеччина стала найважливішим економічним партнером Республіки Польща та важливим посередником між Республікою Польща та США. У серпні 1991 року вони підписали спільну заяву “Веймарська декларація” [167]. Все це стало поштовхом для Республіки Польща щодо подальшого вступу до ЄС та НАТО.

Отже, Республіка Польща здійснила поступовий перехід з однієї системи колективної безпеки – ОВД до іншої – НАТО, при цьому були збережені позитивні напрацювання попередньої епохи, зокрема кращі кадри військової еліти, основна професійна база правоохоронних органів та спецслужб, відбувалася послідовність і незмінність курсу країни щодо вступу до ЄС і НАТО, що також сприяло реформуванню системи забезпечення національної безпеки.

Після 1990 року курс розвитку Республіки Польща кардинально змінився. Внутрішня політика країни була основана на безпеці, збереженні незалежності країни, цілісності а, отже, стратегічним напрямом було приєднання до НАТО та ЄС.

З 90-х років ХХ століття Республіка Польща приділяла велике значення розвитку регіонального та міжнародного співробітництва, і це, у свою чергу, відіграло позитивну роль у процесі європейської інтеграції (участь у ОВД, співпраця з ОБСЄ, НАТО, Радою Європи тощо).

У результаті переговорів щодо підписання Угоди про асоційоване членство Республіки Польща в ЄС, розпочатого у 1990 році, його було підписано 16 грудня 1991 року [157].

Договір про асоціацію з ЄС було підписано Польщею 16 грудня 1991 року та статус асоційованого члена ЄС набуто 01 лютого 1992 року. З метою досягнення європейських критеріїв членства та на виконання Угоди

Республіка Польща у 1993 році приймає відповідну Програму дій щодо адаптації економіки та правової системи до вимог Угоди про асоційоване членство. В угоді визначено основні завдання економічної та правової сфер Республіки Польща, які потрібно досягти в процесі євроінтеграції, відповідальні виконавці за їх реалізацію та хронологічні рамки процесу виконання [2].

Велике значення для Республіки Польща мав саміт країн-членів ЄС у Копенгагені, який відбувся 21–22 червня 1993 року. Європейська Рада на цьому саміті сформулювала політичні і економічні критерії вступу [127]:

- стабільність державного устрою, який гарантує демократію та законність дотримання прав людини та її основних свобод;
- функціонування ринкової економіки, що здатна впоратися з конкуренцією й ринковим тиском, який існує в ЄС;
- можливість виконати всі зобов'язання, що пов'язані із членством в ЄС;
- здатність ЄС поглинути нових учасників.

Заява про членство була подана Республікою Польща у квітні 1994 року, після чого почався процес приєднання Республіки Польща до ЄС.

Після остаточного набуття чинності Європейського договору, 05 квітня 1994 року Республіка Польща зробила заяву для членства в ЄС. Починаючи з цього року на всі саміти Європейської Ради почали запрошувати президента та міністра закордонних справ Республіки Польща.

У зв'язку з тим, що новим державам, що приєдналися до ЄС, було важко адаптувати власну законодавчу базу до норм ЄС, тому 26–27 червня 1995 року Європейською Радою було прийнято Білу книгу в справі інтеграції країн Центральної і Східної Європи до ЄС. Зазначена книга визначила мету та черговість заходів щодо приведення польського законодавства у відповідність до вимог правових актів ЄС – *acquis communautaire*. Існувала необхідність не тільки в адаптації законодавства, а й у створенні інституцій, що забезпечують його дотримання й реалізацію на практиці. В грудні того ж

року відбувся саміт Європейської Ради у Мадриді, за результатами якого передбачалось виробити висновки щодо готовності набуття Республікою Польщею повноправного членства. Також планувалось проведення конференцій польського уряду з урядами країн-членів ЄС [106; 186].

З метою належної підготовки до входження до складу ЄС 08 серпня 1996 року польський Сейм створив комітет Європейської інтеграції – інституцію, що відповідає за процес європейської інтеграції Республіки Польща та координацію діяльності уряду у сфері отримання закордонної допомоги. У липні 1997 року Комісія Європейських співтовариств, оцінюючи підготовку країн-кандидатів до вступу в ЄС, визнала Республіку Польща країною, що більш за інших кандидатів готова до вступу. У висновках містилася інформація про стан трансформації держав-претендентів на повноправне членство в ЄС, темпи реформ у Республіці Польща визнані достатніми та польська економіка визнана як ринкова [112].

Важливим кроком на шляху Республіки Польща до ЄС була згода Єврокомісії щодо початку переговорів ЄС з шістьма державами-кандидатами - Польщею, Чехією, Угорщиною, Словенією, Естонією та Кіпром. У грудні 1997 року під час Люксембурзького саміту було прийнято рішення про початок переговорів з 6 кандидатами. На саміті було затверджено процедуру вступу, зокрема, головною умовою якого були міжурядові конференції. Офіційні переговори були розпочаті у березні 1998 року та відбувалися у два етапи: аналіз відповідності законодавства кандидата із законодавством ЄС та безпосередньо самі переговори, що тривали до грудня 2002 року.

У 1998 року Республікою Польща було прийнято Національну стратегію інтеграції, у якій було підсумовані реалізовані інтеграційні заходи та визначені нові заходи на 1998–2002 роки, що б дозволяло Республіці Польща наблизитися до ЄС.

На засіданні Європейської Ради в червні 2001 року було визначено, що країни-кандидати, які позитивно закінчать євроінтеграційні переговори до кінця 2002 року, зможуть приєднатися до співтовариства в 2004 році.

Республіка Польща закінчила переговори з ЄС 13 грудня 2002 року на саміті Європейської Ради в Копенгагені. 19 лютого 2003 року Європейська Комісія виробила єдиний підсумковий документ стосовно переговорного процесу, де зазначалось, що усі країни-кандидати виконали у повному обсязі політичний критерій членства у ЄС. Виконання економічного критерію та адаптація законодавства мали завершитися до початку 2004 року.

09 жовтня 2002 року у Брюсселі відбулося засідання Комісії ЄС. На комісії було вперше офіційно зроблено заяву про прийняття до ЄС у 2004 році десяти країн, що виконали політичні вимоги і мають можливість та бажання виконати економічні побажання ЄС. 13 грудня 2002 року на засіданні Ради Європи переговори про прийняття Республіки Польща до ЄС були завершені й 16 квітня 2003 року Договір про вступ до ЄС був підписаний Республікою Польща разом з головами 24 європейських держав.

У квітні 2003 року Європарламент та Рада ЄС затвердили пропозицію щодо входження Республіки Польща до ЄС 01 травня 2004 року. Урочисте підписання Афінської угоди про приєднання відбулося 16 квітня 2003 року. У документі окрім умов вступу, процедури делегування представників від кожної країни до європейських інституцій, були визначені розміри дотацій із бюджету ЄС новим членам на 2004 – 2006 роки. РП мала отримати 1442,8 млн євро [145].

Протягом 9 місяців з червня 2003 року до березня 2004 року відбувалася ратифікація всіма країнами-членами ЄС Угоди про приєднання Республіки Польща та 9 інших країн до ЄС. Під час проведеного у Республіці Польща у червні 2003 року референдуму щодо інтеграцію її до ЄС більше 75% учасників голосування висловили бажання приєднатися до ЄС.

Республіка Польща увійшла до складу членів ЄС після ратифікації ДЄС 01 травня 2004 року. Після приєднання до ЄС Республікою Польща було ухвалено Операційну ціль 2010.

Текст договору налічує п'ять з половиною тисяч сторінок. Він зосереджений на усіх сферах життєдіяльності Республіки Польща, зокрема,

економічного, соціального, політичного, освітнього, господарського, культурного тощо. Договір про вступ Республіки Польща до ЄС набув чинності 01 травня 2004 року у зв'язку з тим, що ратифікаційна процедура передбачала всенародне волевиявлення громадян країн-кандидатів щодо підтримки членства країни у ЄС.

Таким чином, 01 травня 2004 року Республіка Польща офіційно стала членом ЄС, процес вступу до якого тривав 15 років, протягом яких Республіка Польща послідовно виконувала усі необхідні умови щодо вступу в ЄС.

Членство у ЄС мало надати Республіці Польща додаткових інструментів для реалізації основних цілей власної зовнішньої політики щодо зміцнення позицій країни на міжнародній арені, гарантування безпеки держави та права участі у виробленні принципів функціонування міжнародного середовища.

Вступаючи до ЄС, Республіка Польща повністю підтримала стратегічні цілі СЗППБ, які включають зміцнення безпеки ЄС та безпеки своїх громадян, підтримка розвитку міжнародної співпраці, зміцнення та розвиток демократії.

Дуже важливою подією стосовно формування європейської безпеки було схвалення Конституції ЄС в Римі 29 жовтня 2004 року [148].

Будучи членом ОВД, Республіка Польща розпочала стосунки із НАТО, здійснюючи обмін візитами на різних рівнях. Початком відносин між Республікою Польща та НАТО вважається 1990 рік. Так 20 грудня 1991 року для країн ЦСЄ було створено Раду Північноатлантичної співпраці. Це забезпечило організаційне оформлення стосунків НАТО з країнами колишнього СРСР, що, у свою чергу, створило передумови для переходу цих країн на новий рівень існування.

Разом з тим, у лютому 1994 року Республіка Польща підписала Рамочний документ програми “Партнерства заради миру”. Вже у липні 1994 року Республіка Польща та НАТО підписали індивідуальну програму

партнерства, і Республіка Польща була першою з країн, хто підписав зазначену програму [174].

Крім того, будучи членом ОВД, Республіка Польща не мала власної стратегії національної безпеки та оборони. Проте існувала необхідність проведення нової політики безпеки. Тому у 1990 році з'являється Оборонна доктрина Республіки Польща, що закріпила основні інтереси польського народу – безпека, право жити у мирі, незалежність та суверенітет держави, цілісність території. Важливим елементом безпеки визнано двосторонні та багатосторонні договори. Також затверджено необхідність оснащення та переозброєння Збройних Сил Республіки Польща [87; 263]. Отже, національні інтереси було покладено в основу системи забезпечення національної безпеки країни, що є важливою складовою зовнішньої політики держави.

У 1992 році у Республіці Польща було прийнято Основні положення польської політики безпеки та Стратегія Республіки Польща в області безпеки та оборони. Було закріплено готовність Республіки Польща співпрацювати з іншими країнами. Державна політика національної безпеки узгоджується з нормами міжнародного права, правом ООН, положеннями та рішеннями ОБСЄ, двосторонніми та багатосторонніми угодами, учасником яких є Республіка Польща. Закріплено шлях майбутнього членства в ЄС [267]. Республіка Польща таким чином намагається стати рівноправним партнером для розвинутих країн, тим самим зберегти незалежність та суверенітет.

Єдність системи безпеки полягала й у реформування збройних сил, що є важливою частиною оборонної політики країни. Європейська та євроатлантична інтеграції можливі за умови створення демократичних інститутів з ринковою економікою та ефективним цивільним контролем над збройними силами. Тому всі зусилля Республіки Польща були направлені на досягнення цих цілей. Зрозуміло, що Республіка Польща не була готова до вступу у Альянс ще й тому, що п.5 Вашингтонського договору передбачає

об'єднання зусиль для колективної оборони та збереження миру та стабільності.

Розуміючи, що країна має змінити свій статус з країни-кандидата на країну-члена, потрібно докладати багато зусиль, тим більше, що економічні реформи не проводилися, була відсутня певна стратегія економічного росту країни. Крім того, існувала необхідність у модернізації збройних сил. Республіка Польща почала будувати відносини з іншими країнами, будуючи концепцію державного розвитку, яка потребує певного захисту, що може дати тільки НАТО, інтегруючи свої військові структури до її системи.

Республіка Польща поглиблювала відносини з ЄС, тому вже 01 лютого 1994 року набув юридичної сили повний текст Європейської угоди та у квітні 1994 року Польща подала офіційну заяву на вступ до ЄС.

Враховуючи необхідність змін та подальшого розвитку держави, 09 вересня 1997 року Республікою Польща було затверджено Програму інтеграції з НАТО та модернізації Збройних Сил Республіки Польща на 1998-2012 роки. Програмою було передбачено, що з моменту вступу безпека Республіки Польща буде елементом безпеки пакту, а безпека членів союзу буде залежати від безпеки Республіки Польща. У зв'язку з цим, Програмою були передбачені структурні, функціональні та модернізаційні зміни в польській армії відповідно до стандартів НАТО та забезпечення їх готовності виконувати завдання, що виникатимуть із союзницьких та власних зобов'язань [182].

Багато зусиль було направлено на створення багатофункціональної системи, зокрема, воєнної безпеки, що є складовою національної безпеки, що, у свою чергу, визначає обороноздатність країни та її можливості щодо захисту національних інтересів. Військово-цивільні відносини, у даному випадку, це спосіб захистити свої національні інтереси та підвищити національну безпеку держави. Ці цінності закріплені у програмі "Партнерство заради миру" [253].

Під час переговорів було розглянуто законодавство Польщі з точки

зору його відповідності законам і нормам ЄС. Результати розгляду набули документального закріплення у Національній програмі підготовки Польщі до вступу у ЄС (23 червня 1998 року).

У 1997 році був прийнятий план реформ “Принципи для програми модернізації Збройних Сил на 1998-2012 роки”. Після доповнення він був перейменований у “Програму для інтеграції в НАТО і модернізація польських Збройних Сил на 1998-2012 роки”. Восени 2000 року план отримав назву “Програма з модернізації Збройних Сил на 2001-2006 роки” [203].

Офіціальний візит Президента Республіки Польща Л. Валенси до Вашингтону не дав результатів щодо вступу до НАТО через те, що Республіка Польща входила до Вишеградської групи, неможливо було передбачити реакцію РФ. Тому у серпні 1993 року результатом зустрічі голів Республіки Польща та РФ стало підписання Польсько-російської декларації, яка закріплювала те, що членство у НАТО не протирічить інтересам РФ та іншим країнам [167].

У січні 1994 року відбувся наступний крок Польщі на визначеному нею шляху – прийняття нової програми НАТО “Партнерство заради миру”, у якій мова йшла про зміцнення та посилення політичних і військових зв’язків між країнами Європи з метою підтримки миру та безпеки у світі. Відповідно до Програми країна-претендент має виконати три етапи: затвердити Рамковий документ, Презентаційний документ та Індивідуальну програму. Всі ці кроки Польщею було зроблено поетапно, й Індивідуальна програма партнерства була затверджена вищим керівництвом НАТО в Брюсселі 05 липня 1994 року. Програма була розроблена Міністерством оборони США з метою збереження безпеки у країнах Центральної і Східної Європи.

04 квітня 1996 року Республіці Польща було надано до Альянсу індивідуальний документ для обговорення, у якому мова йшла про польські аргументи щодо розширення Альянсу, бачення європейської архітектури безпеки та майбутньої ролі НАТО. Це може свідчити про особливості двостороннього діалогу та особливий рівень довіри між Республікою Польща

та США. 08 липня 1997 року на зустрічі голів держав та урядів у Мадриді, куди були запрошені керівництво Республіки Польща, Чеської Республіки та Угорщини, була підписана Декларація про євроатлантичну безпеку і співробітництво. У Декларації було зазначено, що під час наступної сесії Ради Альянсу, що планувалася на 16 грудня 1997 року буде підписано Протокол про вступ зазначених країн [174].

Істотні зміни у стосунках країн ЦСЄ з НАТО намітилися у 1997 році. Протягом осені 1997 року були проведені переговори. На Саміті НАТО у липні у Мадриді керівництво НАТО вперше офіційно заявило про розширення кордонів Альянсу на Схід та готовність НАТО розпочати переговори з Польщею, Угорщиною та Чеською Республікою про їх долучення до пакту. Цей процес було документально закріплено у "Мадридській декларації про євроатлантичну безпеку та співробітництво", у якій проголошувалося про запрошення Чеської Республіки, Угорщини і Польщі почати розмову щодо розширення НАТО, тобто про їх вступ. Ціллю було підписання Протоколу про їх приєднання до НАТО під час зустрічей міністрів закордонних справ у грудні 1997 року, та їх ратифікація до моменту святкування 50-ї річниці створення пакту в квітні 1999 року [134].

17 лютого 1999 року Республіка Польща та США було прийнято Закон про ратифікацію Договору про приєднання Республіки Польща до НАТО, який був підписаний Президентом Республіки Польща А. Квасневським 18 лютого 1999 року [174].

Слід зауважити, що після виходу з Варшавського договору Республіка Польща почала переглядати національну оборонну доктрину з метою пристосування до нових вимог безпеки у Європі та світі.

Офіційне завершення процесу ратифікації Протоколу про вступ Польщі до НАТО відбулося на початку 1999 року. 18 лютого Президент Республіки Польща надав письмову згоду на ратифікацію договору про вступ Польщі до НАТО. 26 лютого 1999 року було підписано акт ратифікації Північноатлантичного договору. 12 березня Польща стала формальним,

повноправним членом НАТО [149].

Після набуття повноцінного членства НАТО, 04 січня 2000 року Польщею була прийнята Стратегія Республіки Польща у сфері безпеки та оборони. Стратегією було визначено її нові завдання щодо необхідності розвитку євроатлантичних зв'язків, участі у попередженні та ліквідації криз і вогнищ напруження, реалізації політики, спрямованої на зміцнення безпеки та стабільності в Європі. Для реалізації зазначеного вище необхідне конструктивне співробітництво, кооперація та діалог з іншими державами євроатлантичного простору.

У 2001 році також було ухвалено Програму реструктуризації і технічної модернізації Збройних Сил Польщі на 2001-2006 роки, згідно з якою було передбачено повна і швидка реструктуризація збройних сил. Була визначена необхідність досягнення польською армією відповідності рядовому членові НАТО, зокрема у сферах розвідки, ППО, співробітництва командних структур, індивідуальної та колективної підготовки тощо.

Зі вступом у ЄС у Республіці Польща відбулися певні зміни, однією з яких є перетворення її з країни, що отримувала фінансову допомогу в країну, яка частково має її надавати іншим країнам для їх розвитку. З 2004 року сума внеску Республіки Польща виросла втричі. У 2007 році Республіка Польща виділила 1,01 млрд злотих (362,83 млн. доларів) на допомогу розвитку третім країнам, на гуманітарну допомогу - 4 млн злотих. Щороку частка Республіки Польща має зростати [120].

Вірність обраного курсу щодо державної політики національної безпеки засвідчує, що безпека Республіки Польща гарантується членством у ЄС та НАТО, участю у СЗППБ та ЄПБО. Членство у зазначених структурах та союз із США забезпечують Республіці Польща високий рівень безпеки, а це, у свою чергу, гарантує її внутрішній розвиток, укріплення її міжнародних позицій. На нашу думку, зі вступом до НАТО і ЄС геостратегічні цілі Республіки Польща були досягнуті, а її зовнішня політика вимагала якісного перегляду, адже внутрішньополітичні та міжнародні реалії існування країни

значно змінилися.

У 2004 році з метою зміцнення та розвитку співробітництва між національними прикордонними органами країн-членів було створено Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС (FRONTEX), що перебуває у м. Варшава. Серед задач агентства слід звернути увагу на проведення спільних операцій на кордонах, проведення навчань з підготовки персоналу прикордонних служб, збір та аналіз інформації про стан зовнішніх кордонів, розробка нових систем прикордонного контролю. Агентство об'єднує досвід найкращих практиків та сучасних технологічних розробок прикордонного контролю [204]. Республіка Польща почала здійснювати вклади у розвиток Європейського оборонного агентства та виступати за активну участь у бойових групах.

Слід зазначити про період головування Республіки Польща в ЄС з 01 липня 2011 року до січня 2012 року. Робота керівництва держави була спрямована на ЄПБО. Прем'єр-міністр Республіки Польща Д. Туск зазначав, що перебіг кризи у Лівії є доказом того, що у сфері обороноздатності Європа координує свої зусилля не дуже добре. Крім того, на їх думку європейська безпека та оборона це не тільки армія, а й аспекти енергетичного, фінансового та економічного плану. З огляду на це Республіка Польща була зосереджена на поглибленні інтеграції між старими членами ЄС та скорочення розбіжностей у розвитку економіки різних членів ЄС, виділивши на це більшу суму коштів всупереч позиціям Франції та Німеччини, які прагнули скоротити чинні програми фінансування [75].

У березні 2012 року Рада Міністрів Республіки Польща прийняла документ "Пріоритети польської зовнішньої політики на 2012-2016 роки", що була першою довгостроковою стратегією зовнішньої політики, зокрема, європейської з 1989 року. Пріоритетом визначено рівноправні відносини зі США [226].

Відповідно до цього документа було передбачено збільшення

державами-членами певної взаємозамінності у процедурах, техніці, заходах, що спрямовані на покращення якості та доступності військових можливостей, найважливішими серед яких є:

1) створення Європейського оборонного агентства (European Defence Agency – EDA) – новий крок та етап співробітництва у сфері озброєння ЄС. Діяльність Агентства має бути спрямована на узгодження політики країн-учасниць ЄС щодо збільшення потенціалу досліджень, закупівлі озброєнь та збройних сил, що повинні приймати участь в місіях ЄПБО. Агентство може зрівняти різницю у військових можливостях європейських країн та США, якщо країни-члени будуть підтримувати політичну волю до спільних дій [154];

2) створення “бойових груп” (Battle-Groups). Кожна група повинна складатися з 1500 солдат та бути готовою розвернути діяльність протягом 15 днів [133];

3) утворення стратегічного керівництва авіатранспорту державами, що зацікавлені в цьому [248].

У доповіді Уряду США про роботу фонду “Підтримка демократії у Східній Європі” зазначається про стратегічні цілі США, у яких Республіка Польща є її надійним союзником, здійснює вагомий вклад у визволення та відновлення Іраку та взірцем успішних економічних перетворень з моменту зміни системи побудови країни [129].

З метою вступу до НАТО одним з важливих елементів на початковому етапі було упорядкування військових і силових структур, створення такої військової основи, яка б дозволила грати роль регіонального лідера та приймати участь у операціях НАТО разом з великими державами-партнерами Альянсу.

Тому саме перспектива приєднання до НАТО змусила Республіку Польща почати приводити національну армію у відповідність зі стандартами Альянсу, та проводити її модернізацію. Цей процес продовжувався й вже під час набуття членства.

Також слід підкреслити, що к вступ у НАТО, так і вступ у ЄС передбачає відповідність певним критеріям, які визначають можливість країни приєднатися до ЄС. Тому Республіці Польща довелося провести величезну роботу щодо відповідності встановленим положенням та стандартам права ЄС [110].

Після вступу до ЄС Республіка Польща отримала можливість приймати участь у європейській політиці щодо країн Близького Сходу та Північної Африки. Метою співпраці з цими країнами є регіональна економічна інтеграція та забезпечення миру, стабільності та безпеки в регіоні європейського Середземномор'я. Країною, що представляє інтереси цього напрямку в ЄС є Франція. Інтересам Польщі ж відповідає інтенсифікація співпраці і фінансування східного напрямку, що протягом п'яти років членства натикалося на опозицію певних членів ЄС. Проте Республіці Польща вдалося досягти зниження диспропорції у фінансуванні цих напрямків з 1 до 3 євро па користь Південного напрямку [121; 210].

Політичну активність Польща проявила і щодо Афганістану. Від початку війни в 2001 році вона долучилася до процесу стабілізації, відбудови і демократизації цієї країни. Не обмежившись військовою місією в рамках НАТО в Афганістані, Польща виявила зацікавленість у відбудові країни, брала участь у міжнародній конференції в Лондоні в 2006 р., на якій ЄС прийняв рішення про виділення близько 2 млрд євро в рамках Угоди щодо Афганістану на 2007-2013 роки. Ця угода обіймає комплексний план реформ в Афганістані в сфері безпеки, державного управління, прав людини, економічного і суспільного розвитку. Слід відзначити також місію «EUPOL» («European Union Police Mission») в Афганістані в рамках ЄПБО, яка мала на меті допомогти в розвитку афганських поліцейських сил та забезпеченні правопорядку [115].

Польща підтримувала розвиток співпраці ЄС з Латинською Америкою, зокрема, зосереджуючи увагу на розвитку стратегічного партнерства ЄС з Бразилією (2007 р.), з Мексикою (2008 р.). Так, починаючи з 2007 року одним

з елементів польської стратегії щодо країн цього регіону є допомога, спрямована на їх розвиток, реалізована за посередництва фонду малих грантів (2007 рік – 491 тис. злотих, 2008 рік – 530 тис. злотих) [210].

Як успішна країна, що розвивається, та країна, що має на меті стати повноцінним членом політика міжнародної безпеки Республіка Польща налічує певні науково-дослідні центри з вивчення питань міжнародних відносин, міжнародної безпеки, європейської безпеки. Так, у м. Варшава – відділ міжнародної безпеки та стратегічних досліджень Інституту політичних досліджень Польської Академії Наук; Інститут міжнародних відносин Варшавського університету; Польський інститут міжнародних справ; Центр міжнародних відносин; Центр східних досліджень; Інститут суспільних наук; Інститут Собеського; Фонда Казимира Пулавського з питань зовнішньої політики та міжнародної безпеки; Центр соціальних та економічних досліджень; Центр міжнародних ініціатив; м. Краков – факультет міжнародних і політичних досліджень Ягелонського університету; у м. Люблін – Інститут Центрально-Східної Європи; у м. Познань – Західний інститут ім. Зігмунда Войцеховського. Так Інститут Центрально-Східної Європи готує аналітичні доповіді щодо Центральної та Східної Європи для Міністерства іноземних справ [74].

Експерти центра Міжнародних ініціатив розглядають позиції головних акторів у сфері міжнародної безпеки, і Республіка Польща займає пріоритетне місце для США та союзників НАТО. Вони вважають, що у зв'язку з агресією РФ проти України, необхідно зміцнювати східний фланг НАТО, і Республіка Польща має необхідний потенціал на цьому фланзі. До того ж, зміцнення цього флангу є пріоритетним, на думку авторів [206].

Формування зовнішньополітичної стратегії та державна політики національної безпеки Республіки Польща, її відносин з сусідніми державами відбувається під впливом геополітичних змін у світі. І чималу роль відіграє у всьому цьому сильний уряд країни, який має чітку лінію держави у сфері безпеки. Реалізація державної політики національної безпеки відбувається

поступово, послідовно, дотримуючись єдиного обраного курсу країни щодо розвитку.

Пройшовши певний шлях змін та їх утвердження у зв'язку зі вступом до ЄС, Республіка Польща виявилася дуже активною та ініціативною країною протягом усього часу членства, направляючи зусилля на розвиток співробітництва з країнами Центрально-Східної Європи у контексті Європейської політики сусідства та “Східного партнерства”, на офіційну підтримку політики розширення ЄС на Схід – ініціатива “Відкрита Європа”, просування ідеї створення зони вільної торгівлі та безвізового режиму, гармонізацію митного законодавства країн-потенційних членів відповідно до стандартів ЄС. Державна політика Республіки Польща продовжує динамічно розвиватися, надаючи країні більше прав, повноважень, нових перспектив, у тому числі, вигідні умови торгівлі з учасниками Європейської політики сусідства, інтенсифікація контактів зі США та НАТО через посередництво ЄС, посилення позицій у Світовій Організації Торгівлі, реформування східного вектору політики ЄС та його структурна реорганізація. Перспективами розвитку державної політики Республіки Польща в ЄС було підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому ринку, подальша перевага експорту над імпортом, тісні контакти з країнами, що обрали проєвропейський курс та мають на меті у майбутньому приєднатися до ЄС [75].

Республіка Польща є позитивним прикладом економічної, політичної, військової трансформації серед країн ЦСЄ та її інтеграції до НАТО та ЄС.

Слід звернути увагу, що Республіка Польща, активно приймаючи участь у Вишеградському трикутнику та ОБСЄ, підписуючи із її сусідами договори про дружбу, надає нам підстави вважати, що ця країна має такі цінності, як повага до прав і свобод людини і громадянина.

Після 1989 року Польща є взірцем успішної економічної трансформації. Та завдяки вступу до НАТО та ЄС значно покращила свою здатність протистояти загрозам, зміцнила регіональну стабільність.

Аналізуючи місце Республіки Польща в євроатлантичній та європейській безпеці слід зазначити, що членство у ЄС на НАТО забезпечило країні високий рівень безпеки кордонів та можливість стати активним учасником міжнародних відносин.

Республіка Польща є тією країною, що здійснює політику ЄС серед країн Східної Європи, підтримуючи їх інтеграцію до європейської та євроатлантичної спільноти. Республіка Польща була однією з найактивніших країн, що пролонгують підписання Угоди про Асоціацію України з ЄС.

Досягнення Республіки Польща щодо вступу до НАТО та ЄС, де вона реалізує різні програми та ініціатив з обох сторін, підтримує ідею наступного розширення НАТО на Схід, відповідає за здійснення «східної політики» ЄС, можна вважати такими, що суттєво вплинули на подальший розвиток країни та зумовило глибокі зміни у системі міжнародних відносин. Такими своїми діями Республіка Польща показала, що вона активний гравець обох цих структур.

Республіка Польща, розвиваючи СЗППБ, займалася розвитком співпраці з країнами Близького Сходу. Республіка Польща підтримувала політику ЄС в цьому регіоні щодо ядерної програми Ірану, особливо дії країн-членів, що одночасно входять в Раду Безпеки ООН. Республіка Польща наводила аргументи, спрямовані на підтримку зацікавлення ЄС та Європейської Комісії проблемою відбудови Іраку, і збільшенням бюджету ЄС, призначеного на виконання цих завдань. Республіка Польща активно виступала за розвиток можливостей співпраці ЄС з країнами Азії, особливо стратегічними партнерами ЄС - Китаєм, Японією, Індією та Південною Кореєю. Спираючись на принцип солідарності, Республіка Польща поглиблювала залучення до процесу збільшення присутності ЄС в Африці. Найважливішими сферами співпраці з країнами цього регіону були стабілізація, допомога щодо розвитку та гуманітарна допомога, захист прав людини, демократії, правової держави і правильного управління [120].

Такими чином, Республіка Польща, будучи активним членом ЄС, має

на меті затвердити за собою імідж держави, яка проводить державну політику за інтересами, що перевищують виключно державні. Так підтримка подальшого розширення ЄС призводить до зменшення фінансування безпосередньо Республіки Польща на користь нових членів.

ЄПБО забезпечує ЄС можливістю розширення його цивільних та військових сил у сферах кризового управління та попередження конфліктів на міжнародному рівні. ЄПБО охоплює надання гуманітарної допомоги, операції щодо спасіння, заходи щодо збереження миру та застосування військової сили з метою подолання криз, у тому числі миротворчі заходи. Заходи цивільного та військового характеру, що застосовуються при кризовому управлінні, доповнюються засобами попередження конфліктів в рамках ЄПБО.

Значення Республіки Польща у трансатлантичній безпеці зростає. Крім членства у НАТО та ЄС Республіка Польща має свою думку, яка формує її зовнішню та внутрішню політику, здійснюючи державну політику національної безпеки.

Приєднання до ЄС принесло принципову зміну у зовнішню політику Республіки Польща. Участь Республіки Польща у СЗППБ надала цій політиці глобальної перспективи. Польські зовнішні пріоритети у період 2004-2009 роки спиралися на наявні інтереси польської держави, такі як: активна участь у формуванні ЄПБО, розвиток трансатлантичної співпраці, Європейської політика сусідства і Східного партнерства, забезпечення повноправної участі Республіки Польща у співпраці ЄС з іншими регіонами світу. Республіка Польща почала брати участь у формуванні політики ЄС щодо регіонів і держав, стосовно яких до вступу до ЄС не була активною, з огляду на обмежені засоби та інструменти її забезпечення [210]. Усе це надало Республіці Польща додатковий інструмент для забезпечення інтересів власної зовнішньої політики.

Зі вступом у НАТО та ЄС Республіка Польща отримала певний статус поваги у міжнародній спільноті. Тим більше, що амбіції Республіки Польща

зосереджені на формуванні її провідної ролі у ЄПБО, бажаючи бути країною-експертом [173].

Республіка Польща намагалася створити собі імідж держави, яка зацікавлена у розвитку концептуального та операційного вимірів СЗППБ, приймаючи активну участь у перегляді Європейської безпекової стратегії. Польща позиціонувала себе як держава, яка зацікавлена в розвитку різних векторів співпраці, акцентуючи свою зацікавленість на розвитку одного східного напрямку зовнішньої політики ЄС [210]. Тому Республіка Польща підтримувала політику розширення ЄС та підтримувала інтеграцію інших країн до ЄС за умови виконання країнами-претендентами вимог щодо членства в ЄС. Це надає підстави вважати, що Республіка Польща підтримує зміцнення відносин ЄС з країнами-сусідами та зміцнення безпеки в Європі.

Розвиток співпраці з НАТО проводився ЄС в рамках спільних програм в рамках Групи оборонної здатності (Defence Capability Group). В 2005 році робота щодо створення офісу ЄС в рамках штаб-квартири ЄС при НАТО та співпраці Альянсу з військовими ЄС були завершені [183]. Разом з тим, польська влада у 2007 році не повернулася до питання Європейської армії, незважаючи на пропозиції Я. Качинського та А. Меркель здійснити кроки у відповідному напрямку. Республіка Польща активно долучалася до співпраці в рамках Європейської Оборонної Агенції, що була створена в 2004 році з метою покращення стратегічних можливостей та гармонізації процесу військового планування. Однією з головних цілей ЄОА є раціоналізація витратків на безпеку та оборону країн-учасниць [269].

Після підписання 01 липня 1991 року у Празі Протоколу про повне припинення дії Варшавського договору, зазначений договір припинив своє існування, і це стало початком інтеграційного шляху, який завершився для Республіки Польща приєднанням до НАТО у 1999 році та вступом до ЄС у 2004 році. Так Республіка Польща пройшла шлях успішної трансформації та стала активним учасником обох цих структур, що це є найбільшим успіхом країни за усі роки її існування.

Можна зробити висновок, що перехід від ОВД на шлях євроатлантичної та європейської інтеграції вивели питання безпеки на новий рівень, що зайняло важливе місце у зовнішній політиці держави.

Під час підготовки до вступу у НАТО Республіка Польща стала вагомим партнером та союзником у Центральній та Східній Європі для США. Вступ у НАТО мав допомогти отримати певну стабільність у країні, зміцнити ринкову економіку та надати поштовх до побудови нової державної політики національної безпеки.

Інтеграція Республіки Польща у ЄС та НАТО здійснювалася цілеспрямовано, послідовно, закріплюючи та реалізуючи стратегію зовнішньої політики держави, спрямовану на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Так національне законодавство Республіки Польща підлягало обов'язковій адаптації до законодавства ЄС, було прийнято та реалізовано низку національних програм розвитку у тісній співпраці з інституціями ЄС.

Членство Республіки Польща в ЄС було суттєвим інструментом формування відносин з третіми державами та міжнародними організаціями. Приєднавшись до ЄС, Республіка Польща була включена у нову систему міжнародних відносин – систему колективної безпеки. Це, у свою чергу, дозволило Республіці Польща отримати можливість брати участь у веденні діалогу між ЄС та США.

Отримавши членство ЄС, Республіка Польща заявила про свою власну позицію всередині ЄС щодо принципу рівності прав всіх держав-членів ЄС визначати і формувати тенденції розвитку організації. Крім того, Республіка Польща була зосереджена на збільшенні можливостей, що надають їй членство в ЄС, закріпленні за собою статусу впливової країни в ЄС пропорційно її розмірам та економічному і соціальному потенціалу. Республіка Польща підтримує подальше розширення ЄС, намагається будувати Східний вимір політики ЄС та концентрує зусилля на використанні фінансових можливостей ЄС з максимальною користю.

На нашу думку, членство в ЄС дозволило Республіці Польща

забезпечити свої зовнішньополітичні цілі шляхом впливу на формування та реалізацію міжнародної політики ЄС шляхом залучення Республіки Польща до діяльності ЄПБО, що взаємодоповнюють один одне. Крім того, ЄПБО надало зовнішній політиці Республіки Польща глобального виміру, співпрацюючи з багатьма країнами.

На нашу думку, Республіка Польща, перебуваючи членом НАТО та ЄС, має продовжувати зміцнення співпраці та координації між НАТО та ЄС. На прикладі Республіки Польща можна дійти висновку, що вступу до ЄС передуює вступ у НАТО як до організації з більш простими вимогами на відміну від вимог для вступу в ЄС. Тому всі країни першої та другої хвилі розширення НАТО ставили за мету спочатку вступ у НАТО, а потім - у ЄС.

Залишивши у минулому радянську модель держави, Республіка Польща активно впроваджує також принципи демократичного розвитку суспільства, формування правової держави, інституційності тощо. Це дозволило Республіці Польща стати позитивним прикладом економічної, політичної та військової трансформації серед країн Центрально-Східної Європи й інтеграції до ЄС і НАТО. Підтримуючи ідею наступного їх розширення на Схід, Республіка Польща відповідає за здійснення «східної політики» ЄС, що є важливим і перспективним для України.

Висновки до Розділу 1

1. З'ясовано, що вивчення поняття «безпека» у державному управлінні та міжнародних відносинах розглядається з огляду на різні аспекти, зокрема, політичні, правові, економічні тощо. Це відбувається через те, що кожна держава обрає для себе таке визначення, яке б найкращим чином відповідало їх реаліям та дозволяє країні успішно реалізувати обраний курс державної політики та розвивати всі сфери суспільної життєдіяльності. Будь-яка країна, надаючи визначення поняттю «безпека», виходить з

інтересів та цінностей свого суспільства в певний проміжок часу. Тому це поняття може змінюватися з плином часу, як і поняття «національна безпека». На нашу думку, це природньо, тому що кожна держава розвивається й удосконалюється як усередині, регулюючи суспільні процеси в країні, так і ззовні, співпрацюючи з іншими країнами.

У цьому контексті встановлено, що національна та міжнародна безпека взаємопов'язані, оскільки в межах однієї країни, будуючи її та розвиваючи, в умовах сьогодення не можуть не виникати відносини з іншими державами щодо вирішення політичних, економічних, соціальних, інформаційних, екологічних питань тощо. Особливе місце серед них займають безпекові. Їх розв'язання можливе в межах розвитку партнерських відносин з сусідніми країнами, що передбачають побудову системи міжнародної безпеки й автоматичне зміцнення національної безпеки певних (-ої) держав (-и).

2. На підставі ґрунтовного дослідження теорії та практики державного управління, а також законодавства Республіки Польща систематизовано змінні та незмінні складові національної безпеки. Крім того, виокремлено стратегічні складові національної безпеки щодо захисту національних інтересів, до яких слід віднести, по-перше, національні цінності та їх реалізацію. А по-друге, стабільність у суспільстві й державі у всіх сферах їх діяльності, що є головним завданням державної політики національної безпеки та вимагає обов'язково забезпечення.

Доведена необхідність зміни концептуальних підходів не тільки до визначення понять «безпека» і «національна безпека» (у напрямку їх змістовного збагачення й уточнення законодавчої дефініції), а й до системи державного управління безпековою політикою. Останнє, зокрема, вимагає обґрунтування підходів до забезпечення розвитку такої системи. При цьому обстоюється позиція, що зміст державного управління безпековою політикою слід розглядати крізь призму формування та реалізації системи заходів держави (правових, організаційних, економічних). Ці заходи передбачають застосування відповідних засобів і методів впливу, необхідних для захисту

інтересів і цінностей у сфері національної безпеки. З'ясовано, що воно вимагає також урахування низки державноуправлінських принципів – загальних і спеціальних. До них віднесені принципи науковості, комплексності, результативності, ефективності, публічності, цілісності тощо. Крім того, наполягається на тому, що ключовими елементами державного управління безпековою політикою є правові, організаційні й економічні методи та засоби впливу. Щодо правових методів державного управління безпековою політикою, то вони представлені нормативно-правовою базою, а організаційні методи державного управління в цій сфері – організаційними заходами, інституціями, організаційно-правовим забезпеченням тощо. Економічні методи державного управління безпековою політикою передбачають дотримання економічних законів і засади в практиці такого управління.

3. Проаналізовано досвід країн ЄС та НАТО в забезпеченні національної безпеки. Установлено, що для країн, які входять до цих міжнародних структур, не є пріоритетним завданням надання визначення тим чи іншим поняттям у безпековій сфері. Державна політика національної безпеки цих країн зосереджена на проведенні конкретних дій щодо виявлення, попередження та протидії можливим викликам, ризикам і загрозам. При цьому конкретизовано, що повоєнні загрози, які виникали перед країнам ЄС, змусили консолідувати зусилля усіх держав-членів такого союзу з метою збереження їх державного суверенітету та територіальної цілісності й недоторканості. Загроза експансії з боку СРСР та необхідність відновлення та розвитку економіки європейських країн сприяли інтеграційним процесам у Європі. Відтак, певними її країнами, зокрема, Республікою Польща, створено таку систему колективної безпеки, завдяки якій вдалося гарантувати безпеку багатьох держав у світі та запобігти низці військових конфліктів. З'ясовано, що ефективне функціонування економічного й політичного союзу є одним із основних факторів стабільності та безпеки європейського континенту.

Відійшовши від радянської моделі держави, Республіка Польща забезпечила повсюдне дотримання принципів правонаступництва й демократичного розвитку суспільства, а також створення в цьому контексті соціальної правової держави. Її стратегічним напрямом зовнішньополітичного розвитку є зміна пріоритетів управлінських функцій на користь упровадження публічного адміністрування. Крім того, інтеграція Республіки Польща в європейські й євроатлантичні структури забезпечили її утвердження в якості регіонального лідера соціально-економічного розвитку в Східній Європі.

4. Акцентовано, що формування європейської системи безпеки, хоча й здійснювалося європейськими країнами, що були країнами-членами ЄС, проте ЄПБО проводилася, насамперед, на базі НАТО. Разом із тим, подальший розвиток такої політики безпеки відбувався за рахунок об'єднання зусиль ЄС і НАТО, що слугувало важливим поштовхом для розбудови міжнародного співробітництва в забезпеченні миру в Європі і світі. Спільні дії у СЗППБ мають гарантувати швидке реагування країн ЄС на міжнародні кризи та забезпечувати застосування єдиних підходів до державного управління безпековою політикою. Зважаючи на це й ураховуючи інтеграційні прагнення України, визначена необхідність посилення уваги з боку нашої держави до розвитку в зазначеному напрямку, а, відтак, удосконалення підходів до оцінювання перспектив її співробітництва з європейськими й євроатлантичними структурами.

Установлено, що створення Європейської системи колективної безпеки надало можливість сформувати багатоаспектне єднання країн ЄС у сучасному вигляді, збільшити економічні сили країн-членів, зокрема, Республіки Польща, та підвищити її роль у зовнішній та безпековій політиці ЄС. Це було забезпечено вчасним розумінням та здійсненням удосконалення державного управління безпековою політикою Республікою Польща. Середовище безпеки постійно змінюється, як результат, з'являються нові

ризика, виклики та загрози, які потребують реагування. У цьому контексті обґрунтована позиція щодо подальшого синергетичного розвитку управлінських підходів до будови та регулювання ЄПБО. Визначено, що динамізм управлінських підходів, які застосовуються у межах ЄПБО має бути покладено в основу формування державного управління безпековою політикою України. При цьому порівняльно-правовий аналіз засвідчив, що в основі формування ЄПБО, витoki якої беруть початок після Другої світової війни, знаходиться протидія загрозам, які в сучасних умовах є актуальними для України. Це загрози агресії, захоплення території, а також загрози цілісності держави, значного економічного спаду тощо.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОВОЮ ПОЛІТИКОЮ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

2.1. Нормативно-правова база державного управління безпековою політикою Республіки Польща

Республіка Польща, змінивши власний економічний та політичний курси, дійшла висновків, що змінам повинні підлягати й нормативно-правові акти. Набуття Польщею статусу асоційованого члена ЄС означало не тільки нові можливості розвитку країни, а й необхідність країни відповідати економічним та політичним вимогам і бути спроможними взяти на себе обов'язки членства. До одного з таких важливих обов'язків була здатність країни привести національне законодавство відповідно до загальноєвропейських норм та імплементувати норми права ЄС у національне законодавство та гарантувати його ефективну реалізацію через адміністративні та судові органи.

Процес інтеграції Республіки Польща до ЄС та НАТО не був швидкий та простий. З метою приведення власного національного законодавства відповідно до стандартів ЄС та НАТО Республікою Польщею вироблено певні інноваційні підходи до забезпечення національної безпеки країни.

Правове забезпечення державного управління безпековою політикою Республіки Польща відзначається такими етапами становлення та розвитку:

- 1) висхідним, за якого діяли нормативно-правові акти, прийняті до вступу Республіки Польща до європейської й євроатлантичної структур;
- 2) проміжним, у межах якого відбувалася реалізація нормативно-правових актів, що були підставою для втілення відповідних планів країни на шляху вступу до ЄС і НАТО, тобто включення польської системи безпеки до

більш глобальної з поступовим її переходом у систему нової якості;

3) низхідним, що передбачає впровадження нормативно-правових актів, адаптованих до норм НАТО й ЄС.

До першого етапу, на нашу думку, слід віднести такі:

- Конституція Республіки Польща (1997 р.);
- Закон про загальний обов'язок захисту Республіки Польща (1967 р.);
- Закон про поліцію (1990 р.);
- Концепція зовнішньої політики Польщі (1990 р.);
- Основи польської політики безпеки та Політика безпеки й стратегія оборони Польщі (1992 р.);
- Програма дій щодо адаптації економіки та правової системи до вимог Угоди про асоційоване членство (1993 р.);
- Національна стратегія інтеграції (1997 р.);
- Національна програма підготовки Польщі до вступу в Європейський Союз (1998 р.);
- Програма інтеграції з Організацією Північноатлантичного договору та модернізації Збройних Сил Республіки Польща на 1998-2012 роки (1998 р.) тощо.

На нашу думку, до другого етапу слід віднести такі:

- Преференційна угода про торгівлю та економічну співпрацю з державами ЄС (1988 р.);
- Європейський договір про надання Польщі статусу асоційованого члена ЄС (1991 р.);
- Угода про приєднання до програми НАТО "Партнерство заради миру" (1994 р.);
- Програма партнерства для десяти країн-заявників Центрально-Східної Європи (1997 р.) – Польщею отримано особливий статус у структурі та підписано протокол про приєднання до НАТО (1997 р.), разом із Угорщиною та Чеською Республікою Польща стала її членом (1999 р.);

- Угода про вступ Польщі до ЄС (2003 р.) – 01 травня 2004 року
Польща разом з іншими державами приєдналася до ЄС тощо.

До третього етапу мають належать, на нашу думку, наступні:

- Конституція Республіки Польща (1997 р.);
- Закон про загальний обов'язок захисту Республіки Польща (1967 р.);
- Стратегія Польщі у сфері безпеки та оборони (2000 р.);
- Програма реструктуризації та технічної модернізації Збройних Сил Польщі на 2001-2006 роки (2001 р.);
- Закон про військову поліцію та військові правоохоронні органи (2001 р.);
- Закон про військовий стан та повноваження Верховного головнокомандувача Збройних Сил та принципи його підпорядкування конституційним органам (2002 р.);
- Закон про стан стихійного лиха (2002 р.);
- Закон про надзвичайний стан (2002 р.);
- Принципи ведення політики розвитку (2006 р.);
- Закон про кризовий менеджмент (2007 р.);
- Середньострокова стратегія розвитку країни до 2022 року (2012 р.);
- Пріоритети польської зовнішньої політики на 2012-2016 роки (2012 р.);
- План технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща на період з 2013 по 2022 роки (2012 р.);
- Довгострокова стратегія національного розвитку “Польща 2030. Третя хвиля сучасності” (2013 р.);
- Закон про внесення змін до Закону про посаду міністра національної оборони та деяких інших актів (2013 р.);
- Положення про Збройні Сили Республіки Польща (2013 р.);
- Стратегія розвитку національної безпеки Республіки Польща

до 2022 року (2013 р.);

- Біла книга національної безпеки Республіки Польща 2013 року (2013 р.);
- Стратегія національної безпеки Республіки Польща (2014 р.);
- Доктрина кібербезпеки Республіки Польща (2015 р.)
- Стратегічна концепція морської безпеки Республіки Польща (2016 р.);
- Концепція територіальної оборони в Польщі (2016 р.);
- Стратегія зовнішньої політики Республіки Польща 2017-2021 роки (2017 р.) тощо.

Деякі нормативно-правові акти дублюються за етапами, що є результатом внесення до них відповідних змін з метою відповідності сучасним вимогам ЄС та НАТО. Серед них істотне місце має Конституція Республіки Польща 1997 року, яка стала підставою для всіх подальших змін.

Одним із основних місць, що мають велике значення для будь-якої країни, є питання безпеки людини, суспільства, держави. Республіка Польща робила впевнені та продумані кроки на шляху до досягнення поставлених цілей та розробляла відповідні стратегії розвитку країни з урахуванням строків їх виконання та реалізації.

Так, суспільно-економічний розвиток країни у розрізі до 2030 року як комплексний огляд відображено у Довгостроковій стратегії національного розвитку “Польща 2030. Третя хвиля сучасності” (DSRK). Стратегія затверджена ухвалою Ради Міністрів Республіки Польща від 05 лютого 2013 року на підставі Закону Республіки Польща від 06 грудня 2006 року «Про принципи ведення політики розвитку» [142]. У Стратегії зроблено акцент на головні тенденції соціально-економічного розвитку Республіки Польща та напрями сталого розвитку держави. Описується новий цивілізаційний проект, орієнтований на майбутнє до 2030 року.

Цивілізаційний проект був заснований у період з 2011 по 2012 рік, тому враховував обставини, що виникли внаслідок подій та змін у економічній,

соціальної та політичній сферах протягом цього періоду, та базувався на діагностиці внутрішньої ситуації, яка була представлена у звіті Польща 2030.

Стратегія була зорієнтована на подолання кризових моментів фінансового характеру в найкоротші строки та намагання оминати повільний економічний розвиток, що може негативно вплинути на якість життя як окремої людини, так і суспільства в цілому. З цією метою було продумано конкурентні переваги до 2030 року, які мали допомогти досягти зростання у нових ще не використаних напрямках. Це, у свою чергу, впливає на зростання польського ВВП. Проектом передбачено завдяки інвестиціям, зробленим до 2030 року, розвиток трьох стратегічно важливих сфер: інноваційність та конкурентоспроможність економіки, врівноваженість та збалансування потенціалу розвитку регіонів Республіки Польща та ефективність держави [169].

Формування системи національної безпеки потребувало комплексності та перегляду підходів до її формування. Однією з таких 9 комплексних стратегій розвитку і реалізації DSRK SSRK, що формують національну систему безпеки, є Стратегія розвитку системи національної безпеки Республіки Польща до 2022 року (RP SRSDN) [247]. Ця Стратегія є середньостроковою та визначає розвиток країни на 4-10 років. Стратегія затверджена ухвалою Ради Міністрів Республіки Польща від 25 вересня 2012 року на підставі Закону Республіки Польща від 06 грудня 2006 року «Про принципи ведення політики розвитку» [264].

Створенню такої Стратегії передували Стратегічна концепція НАТО [111] та Європейська стратегія безпеки [155], що є основними стратегічними документами у сфері безпеки.

З метою попередження чи нейтралізації загроз національній безпеці, що існують, було сформовано такі п'ять цілей:

1. формування стійкого міжнародного середовища безпеки у регіональному та глобальному вимірах, у тому числі підвищуючи дієвість роботи двосторонніх та багатосторонніх угод;

2. зміцнення військового потенціалу країни, у тому числі національної оборонної спроможності;
3. створення умов для розвитку єдиної системи національної безпеки, що передбачає управління кризовими ситуаціями;
4. розвиток та посилення стійкості до загроз національній безпеці;
5. підвищення інтеграції між політикою безпеки і політикою розвитку у всіх сферах діяльності держави.

З метою вчинення конкретних дій органами державної влади в довгостроковій перспективі Стратегією передбачено аналіз викликів та загроз на підставі великого обсягу проведеної роботи з діагностики ситуації у сфері безпеки та комплексу заходів із забезпечення безпеки й одночасного розвитку країни в інших сферах.

Республіка Польща є членом НАТО та ЄС, тому вона повинна будувати та розвивати більш тісні та взаємодоповнюючі стосунки із цими організаціями. Важливим критерієм безпеки є власний потенціал, об'єднаний із союзницьким [187]. Ми вважаємо таку позицію слушною та обґрунтованою тим, що тільки разом можна відстоювати та захищати незалежність та цілісність держави.

З огляду на сучасні виклики та загрози безпеці Республіці Польща велика увага приділяється наступним моментам: тероризму; міжнародній організованій злочинності, діяльності іноземних спецслужб, злочинам у сфері кібербезпеки тощо [166]. У зв'язку з необхідністю формування патріотичного виховання національної свідомості та національної ідентичності громадян та в цілому у суспільстві є необхідним проводити аналіз ризиків у інших сферах.

Документом передбачено основні стратегічні приписи у діяльності держави, створення об'єднаної системи національної безпеки з урахуванням оборонних можливостей союзників та власного військового потенціалу. Це забезпечить краще виконання національних інтересів. У зв'язку з цим, головною метою Стратегії є підвищення координованості та

результативності системи національної безпеки, що повинна ідентифікувати та усунути джерела, прояви та наслідки загроз національній безпеці.

У Стратегії зазначено про необхідність створення комплексної системи безпеки Республіки Польща шляхом розвитку військового потенціалу.

Окрім зазначених нормативно-правових актів Республіки Польща, направлених на розвиток країни у цілому, що по суті є стратегічними, у Республіці Польща приймаються також додатково короткотермінові стратегії національної безпеки Республіки Польща (SBN RP) [103], що визначають національні інтереси та стратегічні цілі Республіки Польща в області безпеки, можливості, виклики і загрози.

Стратегії безпеки є підґрунтям щодо розробки і реалізації стратегій стратегічних директив інших галузей. Такі стратегії розробляються Радою Міністрів Республіки Польща, затверджуються Президентом Республіки Польща за поданням прем'єр-міністра та їх виконання координується міністром національної оборони.

21 жовтня 2014 року, у зв'язку зі зміною безпекового середовища та виникненням нових викликів та загроз, нестабільною міжнародною ситуацією, Рада Міністрів Республіки Польща прийняла нову Стратегію національної безпеки держави. Стратегія була підготовлена Міністерством національної оборони країни та визначила загальні питання національної безпеки, акцентуючи увагу на здатності Республіки Польща до захисту національних інтересів. Республіка Польща, як і будь-яка європейська країна, відслідковує зміни у безпековому середовищі, постійно оновлюючи документи стратегічного планування у сфері національної безпеки [245].

Стратегія визначає комплекс питань національної безпеки та найкращі способи використання для її потреб усіх ресурсів держави у оборонній, соціальній та економічній сферах.

Стратегія національної безпеки Республіки Польща 2014 року спрямована на підвищення ефективності та єдності системи національної безпеки держави, що має забезпечити розкриття та ліквідацію джерел загроз

та усунути наслідки таких загроз.

Стратегія містить чотири розділи:

- 1) Республіка Польща як суб'єкт безпеки;
- 2) Безпекове середовище Республіки Польща;
- 3) Концепція стратегічних дій;
- 4) Концепція стратегічної підготовки.

Перший розділ визначає місце Республіки Польща у Європі та світі, її національні інтереси, стратегічні цілі та її стратегічний потенціал національної безпеки. Стратегія зорієнтована на стабільний розвиток держави та покращення умов життя громадян.

Безпека Республіки Польща забезпечується її членством у євроатлантичній та європейській організаціях. Політична та військова співпраця країни із союзниками та іншими країнами виражається у членстві в НАТО. Соціально-економічний розвиток та зміцнення позицій Республіки Польща у Європі та світі підтримує ЄС. Глобальну та європейську безпеку забезпечують ООН та ОБСЄ без зазначення їх ролі у таких процесах.

Стратегіє визначено такі національні інтереси Республіки Польща [245]:

- забезпечення ефективного потенціалу національної безпеки, готовності і здатності запобігати загрозам, включаючи їх стримування, захист від них, і ліквідація їх наслідків;
- міцна міжнародна позиція Республіки Польща та членство в надійних системах міжнародної безпеки;
- індивідуальний та колективний захист громадян від загроз їх життю і здоров'ю та від будь-яких інших порушень, втрат або деградації (важливі для них цінності матеріального і нематеріального характеру);
- забезпечення можливостей громадянам користуватися всіма свободами та правами без шкоди для безпеки інших осіб та держави, а також забезпечення державою збереження національної ідентичності й культурної спадщини громадян;

- забезпечення сталого та збалансованого розвитку соціального, економічного потенціалу держави з особливим акцентом щодо охорони навколишнього середовища та життєвих і санітарних умов населення як основи існування.

Стратегічні інтереси визначають стратегічні цілі у сфері безпеки, до яких слід віднести:

- підтримання та демонстрація готовності інтегрованої системи національної безпеки скористатися можливостями його розвитку з метою ефективної та своєчасної відповіді на виклики, зниження ризиків та запобігання і протидія загрозам;

- вдосконалення інтегрованої системи національної безпеки, особливо її елементів управління, включаючи забезпечення необхідними ресурсами й можливостями;

- розвиток захисного потенціалу, адекватного потребам і можливостям держави та посилення його взаємосумісності в рамках ЄС та НАТО;

- посилення готовності та можливостей НАТО до забезпечення колективної оборони та узгодженості діяльності ЄС у сфері безпеки, створення міцної позиції Республіки Польща у цих організаціях (підвищення значення та авторитету Республіки Польща);

- розвиток тісної співпраці з усіма сусідами та будівництво партнерських стосунків з іншими країнами, зокрема, для попередження та вирішення міжнародних конфліктів та криз;

- пропаганда норм міжнародного права і універсальних цінностей (демократія, права людини і громадянські свободи);

- забезпечення національної безпеки через вдосконалення рятувальної та пожежної систем, системи моніторингу та повідомлення щодо попередження про загрози та ліквідацію наслідків стихійних лих, а також здійснення юридичних та організаційних рішень у сфері цивільного захисту та цивільної оборони;

- вдосконалення та розвиток національної системи управління

кризовими ситуаціями щодо забезпечення її внутрішньої послідовності і цілісності, щодо співпраці в рамках систем управління кризовими ситуаціями у міжнародних організаціях, членом яких є Республіка Польща;

- захист кордонів Республіки Польща, які є зовнішнім кордоном ЄС;
- протидія організованим злочинності, включаючи економічну злочинність;
- захист громадського порядку;
- вдосконалення системних рішень для протидії тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення;
- забезпечення безпечного функціонування Республіки Польща в кіберпросторі;
- забезпечення безпечних умов для розвитку людського капіталу та економічної та інноваційної ефективності та конкурентоспроможності економіки, а також фінансова стабільність держави;
- забезпечення енергетичної безпеки та кліматичної безпеки та захист навколишнього середовища (зокрема, природних ресурсів);
- забезпечення продовольчої безпеки;
- проведення ефективної сімейної політики та адаптації міграційної політики до нових викликів;
- поглиблення соціальної свідомості громадян та усвідомлення ними їх прав та обов'язків у сфері безпеки, що дозволяють належним чином реагувати в кризових ситуаціях.

Обраний Республікою Польща комплексний підхід до національної безпеки продовжує посідати найголовніше місце, зокрема, у Стратегії 2014 року. Мова йде про незмінність взаємовідносин держави зі США з метою збереження безпеки в Європі, членство в ЄС та НАТО, здійснюючи ефективну співпрацю між ними. Акцентувалась увага на посиленні оборонних функцій НАТО, зокрема, на його східних кордонах. Розвиток ЄПБО потребує консолідації зусиль країн-членів ЄС. Стратегія 2007 року відрізняється від згаданої стратегії зміною політики РФ, що наразі не дає

відчуття безпеки, яке мало місце до 2014 року.

У другому розділі відсутні чіткі межі безпекового середовища між його внутрішнім та зовнішнім, військовим та невійськовим значеннями. Здатність ефективно реалізовувати національні інтереси та досягати стратегічні цілі у відповідних умовах здійснює рішучий вплив на стан національної безпеки Республіки Польща.

Республіка Польща зацікавлена у покращенні стратегічної співпраці між НАТО та ЄС, де повинна бути узгодженість з усіх питань, зокрема, з політичних. Ефективному функціонуванню обох організацій заважає загроза зменшення оборонних бюджетів країн-членів. У рамках міжнародного співробітництва Республіка Польща надає перевагу співпраці зі США, підтримуючи тісний зв'язок із сусідніми країнами та налагоджуючи партнерські відносини з іншими країнами, намагаючись тим самим попереджувати та здійснювати врегулювання конфліктів та міжнародних криз. Отже, ЄПБО відіграє значну роль у забезпеченні такої безпеки.

У третьому розділі визначено три пріоритетні напрями державної політики національної безпеки Республіки Польща:

- забезпечення безпеки та оборони країни шляхом здійснення рішучих дій, зміцнення її оборонного потенціалу завдяки сприйняттю урядом необхідності першочергового вирішення питань національної безпеки;

- зміцнення стратегічного партнерства та стратегічних стосунків зі США, зосереджуючись на розвитку оборонних можливостях НАТО, що посилює її здатність до забезпечення колективної безпеки, з іншими партнерами та сусідами у регіоні, розвиток ЄПБО, активізація процесів інтеграції у ЄС щодо безпекової сфери, співробітництво між НАТО та ЄС у сфері безпеки, військова присутність США в Європі, залучаючи її до забезпечення безпеки, передбаченої ініціативою Східне партнерство;

- участь у міжнародних місіях з метою розв'язання конфліктів та недопущення їх розповсюдження, попередження виникнення нових джерел загроз та проведення зусиль щодо зміцнення ролі ООН, перегляд функцій та

значення ОБСЄ).

Перелічені вище пріоритети передбачають наступні стратегічні дії у сфері безпеки [245]:

1) оборонні дії – це перш за все дипломатичні, воєнні, розвідувальні, контррозвідувальні заходи тощо;

2) захисні дії – це перш за все запобігання та боротьба з тероризмом, кіберзлочинами, забезпечення інформаційної безпеки, громадського порядку, проведення рятувальних операцій, захист адміністративних споруд органів влади, державного кордону, врегулювання кризових ситуацій, охорона здоров'я громадян тощо;

3) дії щодо соціальної та економічної безпеки – підвищення фінансової, енергетичної, продовольчої безпеки, захист довкілля тощо.

Реалізації національних інтересів країни сприятимуть створені відповідні міжнародні умови для проведення добре підготовлених дипломатичних заходів. Так військові заходи спрямовані на демонстрацію готовності Республіки Польща дати ефективну оцінку та реакцію на виникаючі військові загрози особливо відносно територіальної єдності та незалежності держави.

Головним завданням для розвідувальних органів є отримання, аналіз та розповсюдження серед визначених споживачів інформації щодо існуючих і постійних загроз державі, її інтересам і громадянам. До головних завдань для контррозвідувальних органів належить боротьба з корупцією в оборонній сфері, захист процесу здійснення розвідувального та контррозвідувального спрямування в інтересах оборони та забезпечення інформаційної безпеки.

Четвертий розділ присвячений заходам, спрямованим на інтеграцію управління процесами щодо забезпечення національної безпеки. Це передбачає відповідні зміни, у тому числі інституційні (упорядкування органів та їх повноважень), інфраструктурні (обладнання об'єктів інфраструктури сучасною технікою), процедурні (поліпшення процесів організації, проведення, планування та виконання різноманітних процедур) і

законодавчі зміни (удосконалення існуючих положень).

Заходи з виконання оперативної стратегії національної безпеки країни будуються відповідно до соціальної, економічної, захисної та оборонної систем, що перелічені у третьому розділі Стратегії.

До основних напрямків реалізації Стратегії національної безпеки Республіки Польща відносяться такі [180]:

- удосконалення нормативно-правових актів держави з управління системою безпеки;
- формування нового політичного курсу щодо оборони;
- розробка та прийняття нового закону, який би враховував необхідність підвищення видатків на оборону до 2 % ВВП;
- встановлення нових пріоритетів щодо захисту важливої інфраструктури (захист кіберпростору, системи безпеки супутників) та прийняття рішення щодо проведення військових тендерів щодо ППО та ПРО;
- реформування цивільної оборони, затвердження заходів із кіберзахисту, інвестування в енергетичну безпеку, залучення до системи безпеки громадських та волонтерських організацій та реформування невійськових безпекових галузей.

Державне управління безпековою політикою передбачає функціонування цивільних та військових структур як окремі підрозділи. Проте Республіка Польща здійснює комплексний підхід до забезпечення державного управління такою політикою. Таку практику об'єднання політичного, цивільного та військового елементів використовує НАТО при управлінні кризовими ситуаціями. Така взаємодія є ефективною, тому що для розв'язання складних проблем міжнародної безпеки військових засобів недостатньо.

З розвитком військово-політичної ситуації в світі пов'язано забезпечення зовнішньої безпеки країни, покращення її військового та економічного потенціалу. Інтеграція до міжнародної системи безпеки, що використовує заходи з оборони держави та кризового управління, передбачає

аналіз існуючих загроз національній безпеці та вдосконалення національних засобів досягнення рівня захищеності країни. Обороздатність держави вимагає єдиного планування та підготовчих дій з урахуванням використання військових та цивільних елементів, комплексного підходу до своєчасного розв'язання виникаючих проблем та створення механізмів фінансування таких процесів.

Республіка Польща є повноцінним членом ЄС та НАТО та завжди намагається бути реальним партнером в усіх сферах діяльності країни. Свідченням цього є внесення змін до Стратегії національної безпеки 2003 року, де відбулося зміщення акцентів з класичних ризиків (озброєне вторгнення) до нетрадиційних. Разом з тим, спостереження за можливим поновленням типових ризиків та їх упередження залишались актуальним [195]. Стратегія Республіки Польща наголошувала на важливості формування таких відносин між ЄС і НАТО, які б доповнювали один одне.

У 2004 році ЄС було розширено, тому позиція Республіки Польща щодо ЄПБО зазнала змін, отримавши нові механізми для захисту власних безпекових інтересів. Це, у свою чергу, спонукало до розробки та прийняття Національної стратегії безпеки 2007. Саме з цього документа розпочалася історія використання комплексного підходу до національної безпеки, перші кроки країни у цьому напрямку. Стратегія 2007 року охоплювала всі елементи функціонування національної безпеки – військові, зовнішні, внутрішні [194].

Республіка Польща співпрацювала з країнами-партнерами та здійснювала попередження можливих кризових ситуацій, приділяла увагу проекту «Східне партнерство», проведенню різноманітних реформ у країнах-членах ЄС та їх зближенню з євроатлантичними структурами.

До середньострокових стратегій Республіки Польща слід також віднести Стратегію зовнішньої політики Республіки Польща на 2017-2021 роки, що є основним показником стратегічних цілей польської зовнішньої політики. Фундаментальною стратегічною метою польської

зовнішньої політики на даний час є протидія негативним тенденціям в області посилення міждержавних конфліктів. З огляду на викладене є три основні стратегічні цілі [246]:

- безпека;
- розвиток;
- міжнародний авторитет.

Так забезпечення безпеки є одним з головних пріоритетів польської зовнішньої політики. Цьому сприяє співпраця з країнами-партнерами в боротьбі з організованою злочинністю, а також зміцнення державних інститутів і верховенство закону. У найближчі роки зовнішня політика Республіки Польща буде також зосереджена в таких трьох вимірах:

- союзницький - зміцнення позицій НАТО, ЄС і встановлення тісних відносин зі США;
- регіональний - більш тісна співпраця, у тому числі, з Румунією, країнами Балтії, скандинавської та Вишеградською групою;
- національний - зміцнення обороноздатності Республіки Польща.

Розвиток як наступна стратегічна мета спрямована на зміцнення позиції Республіки Польща на міжнародній арені. Тобто першочергова увага приділена прискоренню розвитку країни. Це в основному стосується отримання іноземної підтримки прийнятої Стратегії відповідального розвитку до 2020 року, яка передбачає реіндустріалізацію, підвищення рівня інновацій, залучення капіталу для інвестицій, розвиток зовнішньої торгівлі і соціально-регіональний розвиток.

До найбільш важливих завдань щодо розвитку Республіки Польща на найближчі роки відносяться [246]:

- підтримка реалізації принципу безкоштовного переміщення послуг і товарів;
- підтримка мобільності співробітників між країнами ЄС;
- підтримка діяльності, пов'язаної зі стабілізацією зони євро;
- зміцнення позиції країн Центральної Європи в ЄС;

- підтримка організацій, що вкладають кошти в розвиток сучасних технологій;
- знешкодження процесу нелегальної міграції;
- підтримка діяльності СОТ.

Важливою стратегічною метою польської зовнішньої політики на найближчі роки є також зміцнення позитивного іміджу Республіки Польща на міжнародній арені. Для цього необхідно реалізовувати завдання щодо просування польськості за кордоном і захист національної спадщини. Тому є важливою гнучка візова політика, а також підтримка польських національних меншин за кордоном. Також важливо прагнути популяризувати складну історію Республіки Польща за кордоном, наприклад, у вигляді анонімного фільму про історію країни.

Таким чином, державна політика національної безпеки Республіки Польща знову доводить нам, що питання безпеки є глобальними та не можуть існувати окремо від інших сфер держави та від розвитку країни взагалі.

До цього у Республіці Польща діяв інший стратегічний документ у сфері зовнішньої політики – Пріоритети зовнішньої політики Республіки Польща на 2012-2016 роки [225]. Зазначений документ здійснював координацію діяльності органів державного управління щодо зовнішньої політики Республіки Польща.

Перший пріоритет польської зовнішньої політики називається «Сильна Польща в сильному політичному союзі». Мова йде про створення конкурентного, відкритого і безпечного Союзу, що передбачає розподіл відповідальності за майбутню європейську інтеграцію інтересів інших членів у взаємодії з інтересами Республіки Польща і конструктивну участь в процесі прийняття рішень ЄС для успіху Республіки Польща на європейській та світовій арені.

Інший пріоритет - «Польща як надійний союзник у стабільному євроатлантичному порядку», що стосується, перш за все, розвитку власної

здатності стримувати і підтримувати авторитет НАТО як оборонного альянсу. Крім того, мова йде про розвиток потенціалу ЄС і НАТО для забезпечення безпеки, тісної співпрацю з Україною та іншими країнами Східної Європи і Південного Кавказу, боротьбу з тероризмом та протидію розповсюдженню зброї масового знищення.

У зв'язку з цим, наступним пріоритетом Республіки Польща у зовнішній політиці є «Польща, відкрита для різних аспектів регіонального співробітництва». Це передбачало співпрацю із Заходом для забезпечення безпеки і сильної розвинутої економіки; відкритість і солідарність зі Сходом; використання моделей Півночі для забезпечення якості життя громадян; партнерство з Півднем щодо досягнення загальних цілей цивілізації; зміцнення співпраці Вишеградської групи. Стратегія співпраці у Республіці Польща розповсюджується й у галузі розвитку, заохочення демократії та прав людини. Підвищення ролі співробітництва в галузі розвитку в зовнішній політиці Республіки Польща має впливати на безпеку країни і на стабільність сусідів і партнерів зі співпраці в цілях розвитку. Республіка Польща повинна підтримувати діяльність, спрямовану на заохочення прав людини, верховенства закону та демократії в цілях формування дружньої міжнародної обстановки і запобігання конфліктам [225].

Просування за кордоном покликане підсилити позицію Республіки Польща в Європі і в світі, що зробить Республіку Польща більш сильною і більш конкурентоспроможною у залученні інвесторів і туристів.

Ще одним пріоритетом є «Нова якість у відносинах з польською діаспорою та поляками за кордоном». Мається на увазі реалізація нової стратегії "Полоній", тобто партнерська співпраця з польською діаспорою та поляками за кордоном, що дозволяє отримати розуміння і ефективну підтримку польської зовнішньої політики.

Останнім з пріоритетів є іноземна служба Республіки Польща, метою діяльності якої є професійна дипломатія, заснована на правильному підборі персоналу і функціонуванні іноземних сервісних структур; поліпшення

згуртованості і координації міжнародної діяльності, здійснюваної Міністерством закордонних справ і іншими адміністративними органами, установами та неурядовими організаціями; сучасна інфраструктура, яка створює образ держави.

Отже, зовнішня політика Республіки Польща спрямована на закріплення країни як надійного союзника, що не змінюється з плином часу та забезпечується послідовністю державної політики керівництва країни.

На нашу думку, ЄПБО значним чином впливає на національну безпеку країни. Тому основним для Республіки Польща є зосередження максимальної уваги на поглибленні та удосконаленні процесів інтеграції цієї сфері.

Як ми бачимо, Республіка Польща активно та ефективно здійснює державне управління безпековою політикою, спрямовуючи свої зусилля на досягнення зовнішньополітичних і військових цілей НАТО, підвищення боєздатності власної країни та плідне співробітництво зі східноєвропейськими партнерами у рамках НАТО та ЄС.

Під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів формується державне управління безпековою політикою будь-якої країни. До зміни курсу держави призводять не тільки зміни у безпековому середовищі, а й суб'єкти державної влади, що представляють певні політичні сили та мають своє бачення стосовно діяльності країни.

Зовнішньополітичний курс Республіки Польща був дещо скорегований та зорієнтований на державоцентричність, що наразі є його характерною рисою. Це не свідчить про відмову від євроінтеграційного шляху та відповідних подальших змін, проте Республіка Польща вбачає в ЄС конгломерацію сильних країн-членів, не інституцій. Незалежність та суверенітет є основними концептами, на яких будується державне управління безпековою політикою Республіки Польща [114].

Так Президент Республіки Польща А. Дуда пояснює це тим, що у минулому в країні була відсутня державність, польська нація та народ були під загрозою знищення, не були можливості самостійно визначати свою долю

та працювати над її відродженням. Зовнішню політику Республіки Польща формує партія «Право і справедливість», девізом якої є «Нічого про нас без нас!» [18].

Державна політика національної безпеки Республіки Польща у XXI столітті була побудована у зв'язку з появою необхідності протистояння новим загрозам, дотримання власних оборонних інтересів і виконання зобов'язань, взятих перед союзниками.

Стратегія безпеки Республіки Польща була спрямована на одночасне використання потенціалу ЄС та НАТО, набуваючи глобального спрямування. Країни Європи потребують спільного розв'язання багатьох питань, у тому числі, співпрацюючи у рамках ЄПБО. Тому такий процес має бути більш ефективним та швидшим, де кожна держава відчуває підтримку іншої та готова надати її іншій країна також.

Фактором забезпечення національної безпеки Республіки Польща є членство країни в НАТО. Зміцнення позицій країни в ЄС є також одним головних завдань зовнішньополітичного курсу Республіки Польща. Подвійне членство у могутніх світових структурах гарантує державі стан захищеності, можливості всебічного розвитку, вдосконалення та підвищення позицій країни у міжнародному напрямку.

Завдяки членству в НАТО та ЄС, що є основою польської зовнішньої безпеки, Республіка Польща займає власне важливе місце в європейській системі безпеки. Крім того, стратегічне значення для європейської безпеки має територія Республіки Польща. У процесі реалізації внутрішньої безпеки країни забезпечуються конституційні свободи громадян, умови для динамічного розвитку громадянського суспільства та економіки країни.

Нормативно-правова база країни у сфері національної безпеки свідчить про цілеспрямовану політику держави щодо європейської та євроатлантичної інтеграції, зосереджену на реалізації інтересів громадян, суспільства та країни у цілому.

2.2. Організаційно-функціональне забезпечення державного управління безпековою політикою Республіки Польща

Кожна держава має державні органи та інститути, що забезпечують діяльність держави у різних сферах.

Державне управління безпековою політикою Республіки Польща здійснюють декілька органів. Першочергово, на нашу думку, слід сказати про Президента Республіки Польща як верховного представника Республіки Польща і гарантом безперервності державної влади, про що зазначено у частинах 1, 2 статті 126 Конституції Республіки Польща. Так він піклується про дотримання Конституції, стоїть на сторожі суверенітету і безпеки держави, а також непорушності і неподільності її території [179].

Відповідно до статті 133 Конституції Республіки Польща Президент є представником держави у зовнішніх відносинах.

Загальні конституційні норми, які стосуються питання зміцнення суверенітету і безпеки держави та недоторканності і цілісності її території, були конкретизовані в Законі від 21 листопада 1967 року “Про загальний обов'язок захисту Республіки Польща” [202].

Статтею 4а зазначеного Закону передбачено наступні повноваження Президента:

- на вимогу Голови Ради Міністрів затверджує стратегію національної безпеки;
- видає на прохання Голови Ради Міністрів накази, політичні та стратегічні директиви Міністерства національної оборони Республіки Польща та інші документи з реалізації стратегії національної безпеки;
- на вимогу Ради Міністрів затверджує плани управління національною обороною та керує ними;
- приймає рішення на прохання Голови Ради Міністрів про внесення змін до стану оборонної готовності держави;
- інформує про рішення, що мають відношення до питань безпеки та

оборони та які можуть застосовуватися до всіх державних органів, центральних і місцевих органів влади, підприємців, керівників інших структурних підрозділів і громадських організацій;

- ініціює та заохочує проекти актів, спрямовані на формування патріотичного та оборонного ставлення у суспільстві.

Затверджені та видані Президентом акти є основою для реалізації зобов'язань та планування відповідних планів у сфері національної безпеки, а також у сфері діяльності, спрямованої на вдосконалення системи оборони держави.

Крім того, Президент Республіки Польща у сфері безпеки:

- призначає на прохання міністра національної оборони військові звання, зазначені в законі (частина 5 статті 134);

- у разі зовнішньої загрози державі, збройного нападу на територію Республіки Польща або коли з міжнародного договору виникає зобов'язання щодо спільної оборони від агресії Президент Республіки Польща за пропозицією Ради Міністрів може ввести воєнний стан на частині або на всій території країни (стаття 229);

- у разі загрози конституційному ладу держави, безпеки громадян або громадському порядку Президент Республіки Польща за пропозицією Ради Міністрів може ввести на певний час, що не перевищує 90 днів, надзвичайний стан на частині або на всій території держави (частина 1 статті 230 Конституції Республіки Польща).

Президент на прохання Ради Міністрів або прем'єр-міністра вирішує відправити збройні сили за межі країни. Це робиться, коли Збройні Сили Республіки Польща використовуються за межами країни для участі у:

- збройних конфліктах або зміцнення сил держави чи союзників;
- миротворчих місіях;
- заходах щодо попередження терористичних актів та їх впливу.

Статтею 146 Конституції Республіки Польща передбачено, що Рада Міністрів відповідальна перед Президентом у наступних випадках:

- здійснення загального контролю у сфері національної оборони;
- забезпечення внутрішньої безпеки та громадського порядку;
- забезпечення безпеки кордонів країни.

Президент здійснює не тільки повноваження, пов'язані із забезпеченням внутрішньої безпеки держави. У разі, якщо використання збройних поліцейських підрозділів недостатньо, то президент може прийняти рішення, на прохання прем'єр-міністра, про використання відповідних підрозділів Збройних Сил Польщі підтримати поліцію.

Відповідно до Закону про поліцію в певних випадках, у тому числі при терористичній загрозі, коли власні сили і засоби поліції виявляються недостатніми, на підставі затвердженої президентом пропозиції прем'єр-міністра, складеного на офіційне прохання міністра внутрішніх справ, можуть бути використані підрозділи збройних сил.

Президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил Республіки Польща відповідно до частини 1 статті 134 Конституції Республіки Польща.

Відповідно до Конституції Республіки Польща начальник Генерального штабу керує збройними силами у мирний час від імені міністра національної оборони (стаття 134 (2)).

У мирний час Президент Республіки Польща здійснює верховенство над збройними силами через Міністра національної оборони. Президент Республіки Польща, після погодження з міністром національної оборони, призначає на посаду та звільняє з посади начальника Генерального штабу Збройних Сил, а за пропозицією міністра національної оборони призначає на посаду та звільняє з посади заступників начальника Генерального штабу, командувачів родів військ, а також командувачів військових округів. На час війни Президент Республіки Польща за пропозицією Голови Ради Міністрів призначає та звільняє Головнокомандувача збройними силами [179].

Тобто, у мирний час загальне керівництво збройними силами здійснює міністр національної оборони, який відповідає за реалізацію політики уряду у

військовій області, виконуючи адміністративні функції щодо управління збройними силами. Також він координує розробку оборонних доктрин держави, зовнішню політику у військовій сфері, несе відповідальність за формування, комплектування та оснащення збройних сил та проведення мобілізаційних заходів тощо.

Генеральний штаб Збройних Сил Республіки Польща входить до складу Міністерства національної оборони, здійснюючи оперативне командування збройними силами, планування та забезпечення їхньої бойової підготовки, розробку планів застосування збройних сил. Управління збройними силами він здійснює через командувачів збройними силами.

Статтею 136 Конституції Республіки Польща визначено, що у разі безпосередньої зовнішньої загрози державі Президент Республіки Польща за пропозицією Голови Ради Міністрів віддає наказ про загальну або часткову мобілізацію та використання збройних сил для оборони Республіки Польща.

Ще однією важливою прерогативою глави держави є те, що відповідно до статті 234 Конституції Республіки Польща якщо під час військового стану Сейм не може зібратися на засідання, Президент Республіки Польща за пропозицією Ради Міністрів видає розпорядження, які мають силу закону. Ці розпорядження підлягають затвердженню Сеймом на найближчому засіданні [179].

Слід зазначити, що відповідно до частини 1 статті 11 Закону Республіки Польща від 21 червня 2002 року “Про надзвичайний стан” під час надзвичайного стану президент Республіки Польща на прохання прем'єр-міністра може прийняти рішення використовувати філії та підрозділи Збройних Сил Польщі відновити нормальне функціонування держави, якщо раніше прикладені сили і засоби були вичерпані [205].

Компетенція Президента Республіки Польща у сфері безпеки та оборони також була визначена в Законі “Про загальний обов'язок захисту Республіки Польща” (стаття 5). Так Президент Республіки Польща, здійснюючи свій суверенітет над збройними силами [202]:

- визначає на прохання міністра національної оборони основні напрямки розвитку збройних сил та їх підготовки до захисту держави;
- може брати участь у брифінгах керівництва Міністерства національної оборони та збройних сил.

Маючи широкі повноваження та здійснюючи загальне керівництво у сфері зовнішньої та внутрішньої безпеки держави, Президент має дорадчий орган у цій сфері, що консультує його у зазначеній сфері – Рада національної безпеки [179].

Відповідно до Закону “Про загальний обов'язок захисту Республіки Польща” Президент Республіки Польща виконує завдання з безпеки та оборони за допомогою Бюро національної безпеки, що було створено у рамках Ради національної безпеки. За відсутності адекватного стратегічного центру на державному рівні, він також контролює проекти, що стосуються безпеки та оборони держави [202].

Таким чином, згідно з Конституцією Республіки Польща президент і уряд відповідають за національну безпеку, тобто, за зовнішню та внутрішню безпеку держави, але Бюро національної безпеки і Рада національної безпеки забезпечують координацію дій та загальне управління цією системою.

Згідно з указом Президента Республіки Польща від 17 грудня 2004 року "Про питання організації Бюро національної безпеки" Рада національної безпеки виконує функції секретаріату Ради, тобто організовує її роботу й оцінює ситуацію, забезпечуючи президента інформацією та сприяє тому, щоб президент міг повноцінно виконувати свої конституційні функції з питань безпеки та оборони.

Як ми можемо бачити, Президенту надано особливі повноваження у сфері безпеки та оборони, що підтверджує його ключову роль у системі національної безпеки, а, отже, він є основною ланкою в системі безпеки Республіки Польща, яка створює інтегровану структуру, що включає всі сили та засоби держави, призначені для виконання завдань з безпеки.

Основний інструмент, за допомогою якого необхідно вирішувати

завдання щодо забезпечення безпеки, захисту суверенітету і територіальної цілісності держави, звичайно є Збройні Сили Республіки Польща, що діють на підставі відповідного Положення про Збройні Сили Республіки Польща [55; 229]. Крім того, Збройні Сили Республіки Польща є тим інструментом, завдяки якому досягаються різноманітні цілі держави, як військові, так і політичні та економічні.

Так на брифінгу керівного складу Міністерства національної оборони Республіки Польща, що відбувся 12 квітня 2017 року, Президент Республіки Польща А. Дуда зазначив, що найважливішим завданням країни є побудова сильної держави з армією, яка здатна захистити кордони республіки і співпрацювати в альянсах. Армія повинна бути сильна, ефективна, добре оснащена, добре навчена, мати необхідний досвід і підготовку з метою захисту не тільки кордонів країни, а й бути готова до союзницької співпраці. Найважливішим для майбутнього польської армії є зміцнення персоналу та розвиток інфраструктури Збройних Сил Республіки Польща. Розвиток інфраструктури – це розвиток збройних сил і, отже, збільшення їх можливостей. Необхідною умовою він назвав також збільшення кількості військ. Також він підкреслив, що необхідна ефективна модернізація польської армії і послідовне, своєчасне, на належному рівні та якісне створення нового виду збройних сил – ВТО [223].

Так у квітні 2016 року було прийнято Концепцію територіальної оборони в Польщі [214].

Формування п'ятого незалежного виду збройних сил (поряд з сухопутними військами, ВПС, ВМС і спеціальними військами) чисельністю 35-40 тисяч чоловік почалося у вересні 2016 року. Всі ці п'ять типів військ доповнюють один одне. Що стосується фінансової складової ВТО, то ці витрати становлять лише 5% витрат на модернізацію. ВТО є пріоритетним і дуже важливим типом військ, проте дешевим. Інші типи військ ніяким чином не є обділеними [192].

ВТО підпорядковані міністру національної оборони. Командування

ВТО відповідає за планування, організацію та проведення підготовки військових, підготовки сил і ресурсів ВТО для бойових дій. Основна роль ВТО полягає в тому, щоб доповнити боєздатність оперативних військ на всю довжину польських кордонів і по всій глибині країни [239]. Тому організація ВТО повинна бути тісно пов'язана з поточним адміністративним поділом країни.

Разом з тим, ВТО несуть відповідальність також за виконання завдань, пов'язаних з участю філій і підрозділів, підпорядкованих сил в боротьбі проти стихійних лих і ліквідації їх наслідків, захист власності, акцій розвідки і порятунку або захисту життя і здоров'я людини, а також брати участь у реалізації завдань в області антикризового управління та співпраці з іншими органами влади та юридичними особами у питаннях, що стосуються державного захисту.

ВТО побудовано на добровольцях та резервістах. Солдати ВТО більш освічені, ніж солдати інших військ, багато з них мають гарну роботу. Також 5% солдат ВТО проводять незалежну економічну діяльність, 3,5% мають сільськогосподарський холдинг, більш 60% працюють за трудовим договором. Серед тих, хто не має постійної зайнятості, у тому числі студенти. 14% зареєстровані у провінційних містах. Середній вік солдат ВТО складає 32 роки. Кожному третьому - не більш 25 років. Проте лише є 21 солдат, яким виповнилося 55 років. Тобто у одній військовій структурі об'єднані різновікові солдати, у зв'язку з цим, частина з яких не має військової підготовки, проте тут ми бачимо спробу об'єднати молодість та досвід. За даними Міністерства національної оборони Республіки Польща кількість солдат ВТО до кінця 2018 року має скласти 21 тисячу, з яких 17142 військових військової служби, до кінця 2019 року – 31,5 тисячі та до кінця 2020 року – більше 48 тисяч. Разом з професійними солдатами їх кількість має бути 53 тисячі [238].

Отже, ВТО, здійснюючи підтримку регулярних збройних сил, тим самим підвищують можливості збройних сил щодо стримування,

наращування потенціалу щодо реагування на кризові ситуації, протидиверсійної і антитерористичної діяльності, захист об'єктів критичної інфраструктури країни, а також зміцнення патріотизму в суспільстві, разом з тим, потребують з державного бюджету мінімальні фінансові ресурси. Їх вклад щодо забезпечення національної безпеки країни є вагомим і може допомогти країні здійснювати всебічний захист й оборону.

Слід згадати й про спеціальні війська Збройних Сил Республіки Польща, які були сформовані у липні 2007 року після внесення відповідних змін до Закону «Про загальний обов'язок оборони Республіки Польща» [202]. Війська спеціального призначення, що не входять до складу інших військ Республіки Польща, та, як правило, закордонного спрямування.

До складу Збройних Сил Республіки Польща, окрім визначених вище тип військ, входить й військова жандармерія, що діє на підставі Закону Республіки Польща від 24 серпня 2001 року про Військову поліцію та військові правоохоронні органи.

Найбільш важливими завданнями військової поліції є охорона громадського порядку в районах, військових частинах, установах, громадських місцях, охорона життя і здоров'я людей, майна, запобігання вчиненню злочинів і правопорушень. Солдати військової поліції можуть брати активну участь у боротьбі проти стихійних лих, надзвичайних екологічних ситуацій і ліквідації їх наслідків, брати активну участь у заходах з пошуку і порятунку і гуманітарних операцій, з метою захисту життя і здоров'я людей і майна. Солдати виконують свої завдання як у країні, так і за її межами, приймаючи участь у різноманітних місіях та військових операціях. Командир військової поліції підпорядковується безпосередньо міністру національної оборони.

У зв'язку з тим, що збройні конфлікти у зазначеній частині Європи розглядалися як мінімальні, тому не було проведено надійної оцінки геополітичної ситуації в країні, а також прогнозу, заснованого на ретельному спостереженні за тенденціями, що розвиваються в навколишньому

середовищі.

До цього часу Міністерство національної оборони провело два стратегічних оборонних огляди. Перший було розпочато у 2004-2006 роках. Його результати були таємними і не були опубліковані. Публічний звіт другого Стратегічного оборонного огляду, проведеного у 2009-2011 роках, був представлений у квітні 2011 року. Рекомендації щодо виконаної роботи були включені до Стратегічного оборонного огляду. Проте необхідність у реформах у Республіці Польща з'явилась ще у 1999 році після її вступу до НАТО. І поява першого Стратегічного оборонного огляду ще раз це підтвердила.

Основою для необхідного аналізу поточних та майбутніх викликів та загроз для польських збройних сил став Стратегічний оборонний огляд 2016 року [176].

Одним із кроків на шляху реформ було оприлюднення 23 травня 2017 року МОН Республіки Польща Концепції оборони Республіки Польща, що базується на основних засадах стратегічного оборонного огляду, і передбачає зосередження зусиль на обороні власної території поряд з розвитком потенціалу стримування.

Згідно з Концепцією оборони Республіки Польща передбачається використання сухопутних військ як на території країни, так і за її межами: у миротворчих, гуманітарних та рятувальних операціях, а також в операціях із захисту інших держав у рамках виконання союзницьких зобов'язань (згідно зі ст. 5 Північноатлантичного договору). Вони повинні бути здатні вести бойові дії на тактичному і оперативному рівні, в складних кліматичних умовах з використанням сучасних форм і способів ведення бойових дій. Концепцією оборони Республіки Польща передбачено, що Збройні Сили Республіки Польща вирішують наступні завдання [177]:

1. Забезпечення оборони держави та протидія зовнішній агресії:

- захист території та забезпечення непорушності кордонів Республіки Польща;

- здійснення заходів антитерористичного спрямування на території держави та поза її кордонами;
- залучення до врегулювання збройних конфліктів, як локальних, так і регіональних, в зоні відповідальності НАТО чи за її межами;
- надання військової підтримки відповідно до ст. 5 Вашингтонського договору з метою участі у операціях або місіях за межами території країни.

2. Участь у гуманітарних місіях та операціях кризового реагування, які необхідні для стабілізації міжнародної обстановки, зокрема:

- у тих операціях та місіях, що відбуваються під головуванням НАТО, ЄС, ООН, та на підставі міжнародних угод у інших заходах;
- у військових гуманітарних акціях, що організовуються урядовими, міжнародними та іншими організаціями;
- військове співробітництво щодо формування, розвитку та використання інструментів будівництва довіри та безпеки.

3. Забезпечення внутрішньої безпеки та допомоги населенню:

- захист повітряного простору, охорона сухопутних кордонів і територіальних вод;
- здійснення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності;
- відстеження та аналіз епідеміологічної, радіоактивної та хімічної ситуації на території країни;
- проведення пошуково-рятувальних операцій;
- надання допомоги громадянам та органам державної влади стосовно усунення наслідків аварій і техногенних катастроф.

Отже, ми бачимо, що питання безпеки та оборони мають тісний взаємозв'язок, та дуже часто над їх вирішенням працюють як єдина команда. Тобто комплексний підхід у питаннях національної безпеки проявляється і в тому, що питання безпеки неможливо відокремити повністю від питань оборони.

Таким чином, Збройні Сили Республіки Польща служать для захисту незалежності держави та неподільності її території. Вони забезпечують

безпеку та недоторканність своїх кордонів. Як основний елемент оборонної системи держави, збройні сили беруть участь у здійсненні політики безпеки та оборони.

Збройні Сили Республіки Польща зберігають готовність виконувати три види місій [236]:

- підтримки внутрішньої безпеки та державної допомоги (у тому числі шляхом моніторингу та захисту повітряного простору, підтримки охорони сухопутного кордону і територіальних вод, розвідувальні роботи, моніторинг радіоактивного забруднення, хімічних і біологічних компонентів у країні, вибухових речовин та небезпечних об'єктів військового призначення, проведення пошуково-рятувальних робіт та допомога державним органам та громадськості у відповідь на загрози);

- брати участь у стабілізації міжнародної обстановки і реагування на кризові ситуації (тобто для підтримки сили і здатності брати участь в операціях з підтримки миру і реагування на кризові ситуації на чолі з НАТО, ЄС, ООН, а також в інших операціях, що випливають з міжнародних угод, а також у гуманітарних операціях, що проводяться урядовими, міжнародними та іншими організаціями);

- забезпечення національної оборони і протистояння агресії в контексті союзницьких зобов'язань (тобто для підтримки здатності використовувати війська в обороні і захисті з метою недоторканності кордонів Республіки Польща, а також в антитерористичних операціях та в рішенні місцевого або регіонального збройного конфлікту, а також в оборонній операції в країні та за її межами).

З метою комплексного бачення проблем у сфері безпеки шляхом комплексної діагностики польського потенціалу у сфері національної безпеки було видано указ про проведення стратегічного огляду національної безпеки, метою якого була глобальна оцінка національної безпеки Республіки Польща і розробка пропозицій для стратегічних цілей і методів діяльності держави в області безпеки та підготовки системи національної безпеки [117].

Це був перший у польській історії комплексний аудит безпеки держави, реалізація якого ініціювала процес замовлення стратегічного планування державної безпеки, зокрема, це дало плануванню циклічний характер та ієрархічні результати стратегічних документів ("зверху вниз"). На основі аналізу було підготовлено звіт, що містить основні висновки та рекомендації, та який було опубліковано у 2013 році у Білій книзі з питань національної безпеки Польщі, що обговорює питання безпеки в комплексному і системному характері [219].

У 2001 році була опублікована перша Біла книга Міністерства національної оборони про Збройні Сили Республіки Польща. Зазначене видання містить як діагностику сучасного стану Збройних Сил Республіки Польща, так і можливі напрямки їх розвитку. Цей діагноз свідчить про те, що тодішня армія була надмірно розвиненою (понад 200 000 штатних посад, у тому числі 96 000 посад професійних солдатів) і Республіка Польща мала застарілу військову техніку з часів ОВД. Швидка декапіталізація інфраструктури та навчальної бази (витрати на інвестиції та модернізацію становили близько 8% оборонного бюджету), в той же час погіршувались матеріальні та соціальні умови персоналу [118]. Основною причиною цих проблем було, перш за все, недофінансування армії, тому що у 1990-х роках пріоритет був наданий соціально-економічним проблемам, а оборона була не на першому місці.

Керівництво країни усвідомлювало необхідність забезпечення стабільного фінансування збройних сил та запровадження гарантій адекватних оборонних видатків, тому 25 травня 2001 року Сейм Республіки Польща прийняв Програму реструктуризації та технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща у 2001-2006 роках. Прийняття цього закону було вирішальним для загальної оборонної політики Республіки Польща, тому що це вимагало виділення не менше 1,95 % ВВП на національну оборону, у тому числі 20 % - для модернізації інвестицій [203]. Це створило гарантію стабільного фінансування збройних сил, що дозволило

Міністерству національної оборони здійснити підготовку і реалізацію довгострокових програм модернізації, що визначили шляхи трансформації військових у більш ефективну і сучасну армію.

У березні 2012 року було прийнято документ “Пріоритети польської зовнішньої політики на 2012-2016 роки”, який був направлений на створення ефективної та дієвої системи взаємодії між різними органами державного управління з метою підвищення узгодженості зовнішньої політики [226].

Поточна модернізація польських збройних сил здійснюється на підставі Плану технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща на 2013-2022 роки, затвердженого Міністерством національної оборони Республіки Польща 11 грудня 2012 року, відповідно до якого продовжується оснащення збройних сил новими зразками озброєння та військової техніки, також проводиться глибока модернізація військової техніки, що вже перебуває на озброєнні. Визначальне значення має подальше розширення військово-технічного співробітництва з США, НАТО і ЄС [213].

До основних напрямів реформування Збройних Сил Республіки Польща відносяться: скорочення чисельності з'єднань, підвищення маневреності військ, вдосконалення системи військового управління, повний перехід на озброєння та військову техніку стандартів НАТО. Це досягається за рахунок оптимізації організаційно-штатної структури Міністерства національної оборони та збройних сил, вдосконалення системи військової освіти та бойової підготовки військ.

З огляду на те, що у Польщі було зроблено сильний акцент на підвищення мобільності та вогневої потужності, покращення комп'ютеризації та «роботизованого» бою і підтримку процесу управління і контролю, це передбачає введення найсучаснішого технологічного обладнання для збройних сил у галузі робототехніки та автоматизованих систем бою, розвідок, команди, операції в кіберпросторі. Реалізація модернізації збройних сил здійснюється відповідно до принципів стратегії «пропустити покоління», яка повинна спиратися на виведення з експлуатації застарілого військового

обладнання і заміною його зброєю і екземплярами, що відповідають вимогам сучасного поля бою, а також сумісність з арміями інших країн НАТО. Ця концепція поєднана зі збільшенням витрат на технічну модернізацію збройних сил на рівні 25-30 відсотків [228]. Це надасть можливість до її зростання як у кількісному, так і якісному показниках.

Дуже важливо будувати ППО, включаючи ПРО, військову мобільність, особливо вертолітну. Необхідність розвитку цих можливостей була відображена в основних напрямках розвитку збройних сил та їх підготовці до оборони держави на 2013-2022 роки, а потім розроблено в плані технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща. Ефективне посилення можливостей, побудованих на цих програмах, відбудеться в рамках чергової хвилі модернізації збройних сил [181], яка буде реалізована в 2017-2022 роках. Його основним керівним принципом буде широко зрозуміла комп'ютеризація, задля чого заплановано поглиблену аналітичну та концептуальну роботу та консультації з Міністерством національної оборони [241].

Так 07 вересня 2017 року представлено попередній проект плану технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща на 2017-2022 роки, з особливим акцентом на 2017-2019 роки. Пріоритетними сферами обрано [144]:

- ППО;
- модернізація ВМФ;
- діяльність у кіберпросторі;
- модернізація бронетанкових і механізованих армій;
- територіальна оборона.

План технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща на 2017-2022 роки включає 14 операційних програм за різними напрямками [266].

Роботу над проектом реформування було розпочато Міністерством національної оборони Республіки Польща у 2012 році, задля чого було

внесені відповідні зміни до законів у співпраці з Бюро національної безпеки. Рада Міністрів схвалила, Сейм та Сенат прийняли та Президент Республіки Польща підписав урядовий законопроект про внесення змін до Закону про посаду міністра національної оборони і деякі інші акти щодо вдосконалення та модернізації системи управління польськими збройними силами.

За даними військово-інформаційного порталу Міністерства оборони Республіки Білорусь (за даними 2016 року), на реалізацію програми технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща протягом 2017-2022 років Міністерство національної оборони планувало витратити понад 61 млрд. злотих (14,5 млрд. дол.). З них тільки протягом 2017-2019 років на ці цілі було заплановано спрямувати понад 24 млрд. злотих. Крім того, витрати на модернізацію збройних сил, не включені до Плану технічної модернізації, складуть близько 17 млрд. злотих (відповідно до даних Міністерства національної оборони Республіки Польща, наданих Міністерством оборони Республіки Білорусь) [32].

У останні два роки Міністерство національної оборони Республіки Польща уклало 250 договорів на модернізацію збройних сил у розмірі майже 20 мільярдів доларів. 160 з них це 13 мільярдів злотих. Як у 2016 році, так і в 2017 році бюджет Міністерства національної оборони склав 100% [193].

Проект реформи був розроблений Міністерством національної оборони за підтримки Управління національної безпеки. Зазначений закон реформує систему управління польськими збройними силами та має на меті спростити систему командування та скоротити процес прийняття рішень. У зв'язку з цим, передбачена консолідація командної системи навколо її трьох основних функцій, а саме:

- стратегічне планування, консультування та нагляд за виконанням рішень Міністерства національної оборони (Генеральний штаб збройних сил);
- поточне загальне командування – підтримка збройних сил (генеральне командування);

- оперативне командування – використання збройних сил (оперативний штаб).

Разом з тим, на час миру, кризи та війни передбачається об'єднання системи управління (Додаток А).

Всі три напрями діяльності підпорядковані Міністерству національної оборони. Міністр національної оборони керує армією через Голову Генерального штабу. Голова Генерального штабу – це допоміжний орган міністра національної оборони, який безпосередньо керує цими напрямками. Реформа зосереджена на стратегічному плануванні, розробці програм довгострокового розвитку збройних сил та консультуванні міністра національної оборони, прем'єр-міністра та президента з питань, що стосуються загального та оперативного командування армії, направляючи всю діяльність збройних сил.

Поточне загальне командування відповідає за загальне командування військами в мирний час, комбінуючи існуючі штаби (армія, ВПС, ВМФ, війська спеціального призначення).

Головнокомандувач збройними силами несе відповідальність перед міністром національної оборони за управління загальним та оперативним командуванням збройними силами як у мирний час, так й у кризи та під час війни.

До компетенції голови Генерального штабу належать підготовка команд і штабів, війська, кадрові резерви та професійне навчання. Він визначає необхідність використання певного обладнання для певної групи військ, для досягнення зазначених оперативних здібностей. Також здійснює організацію процесу підготовки сил та ресурсів та їх розподіл на проведення операцій у відповідності до плану, розробленого оперативним командуванням. Генеральне командування займається досягненням визначених оперативних можливостей. Крім того, вона бере участь в розробці планів використання збройних сил відповідно до запланованих оборонних операцій та реагування на надзвичайні ситуації [52; 146].

Оперативне командування відповідає за оперативне командування під час війн, криз та командування військами, виділеними для участі в іноземних миротворчих місіях. Відповідає за планування і командування армії і призначений для невійськових операцій, таких як: миротворчих, рятувальних, гуманітарних операцій та заходів, що здійснюються з метою запобігання терористичним актам або ліквідації їх наслідків, а також щодо підтримки центральних і місцевих органів влади у разі невійськових кризових ситуацій. Також оперативне управління полягає у плануванні, організації і проведенні оцінки потенціалу сил і засобів, заявлених для проведення операцій, здійснює нагляд за особливими операціями тощо.

Головна мета цієї реформи командування польської армії – це об'єднання структур на час війни та миру, тому що наразі існують окремі підрозділи збройних сил – армія, ВПС, ВМС, сили спеціального призначення, ВТО.

Реформа має на меті:

1. поліпшити якість стратегічного планування, звільнити Генеральний штаб від вирішення поточних питань;
2. суттєве посилити цивільний контроль над збройними силами (Генеральний штаб як допоміжний орган Міністерства національної оборони щодо управління військовими командирами);
3. створити умови щодо навчання у “спільній” системі (це основна вимога сучасних військових операцій);
4. об'єднати систему на час війни, миру та кризи;
5. знизити експлуатаційні витрати центральних органів управління та кадрів лінійних підрозділів.

У результаті трансформації змінюється не тільки організаційна структура найвищого рівня командування в польській армії, але й функціонування всієї системи командування і стратегічні завдання окремих структур.

Таким чином, в країні триває процес реформування системи управління

збройними силами, в ході якого відбувається поділ оперативних і адміністративних функцій. Основні зусилля направлені на удосконалення системи управління, приведення техніки та озброєння у відповідність до стандартів НАТО. Отже, це все дає нам можливість зрозуміти, що незалежно від розподілу функцій у разі війни або будь-яких кризових ситуаціях необхідно захищати країну та здійснювати управління нею як єдина команда.

Республіка Польща, удосконалюючи власні збройні сили як в організаційному, так і у технічному плані, впевнено наближується до основної мети реформування, а саме: досягнення ними параметрів, що відповідають вимогам, що пред'являються до збройних сил країн-членів НАТО, та подальша інтеграція до військових структур блоку.

Основна проблема, яка стояла перед Республікою Польща, була пов'язана з неправильним визначенням умов, при яких розвиваються польська держава і був незрозумілим повністю спектр загроз, з якими стикається держава, тому що була впевненість, що Республіка Польща та Європа протягом найближчих років буде стабільною частиною світу, і загрози війни не буде.

Скорочення чисельності особового складу Збройних Сил Республіки Польща вимагало скорочення кількості вищих навчальних закладів. Тому система військової освіти Польщі, починаючи з початку 90-х років, знаходиться у стані постійного реформування.

У країні є необхідність вдосконалення системи підготовки кадрів шляхом упорядкування її організації та забезпечення необхідних ресурсів для повного здійснення навчальних програм. Розуміючи необхідність організаційної та дислокаційної консолідації Збройних Сил Республіки Польща, слід зазначити й про необхідність консолідації вищої військової освіти [231].

В основу реформування військової освіти було покладено такі основні принципи [189]:

- основним навчальним закладом з підготовки кадрів у сфері

міжнародної безпеки є Університет національної оборони;

- основним науковим центром, який об'єднуватиме діяльність всіх військових науково-дослідних установ, є Військова технічна академія (у складі Університету національної оборони);

- координуючим органом системи військової освіти повинна стати Спілка військових навчальних закладів видів збройних сил;

- питаннями наукової роботи і методологічного забезпечення освітньої діяльності займається департамент науки і військової освіти Міністерства національної оборони Польщі;

- підготовка офіцерських кадрів на первинні посади здійснюється за двома освітніми рівнями.

У 2016 році зазначену вище концепцію частково скоригували, відмовившись від створення єдиного вищого навчального закладу для підготовки військових фахівців.

На сьогодні підготовка офіцерських кадрів у Збройні Сили Республіки Польща, в основному, здійснюється у військових навчальних закладах, до яких відносяться: Військово-технічна академія у м. Варшава, Військова академія сухопутних військ ім. генерала Тадеуша Костюшка у м. Вроцлаві; Академія військово-повітряних сил у м. Демблін; Військово-морська академія в м. Гдиня; Академія воєнного мистецтва (колишня Академія національної оборони) у м. Варшава [162].

Підготовка офіцерів оперативно-тактичної та оперативно-стратегічної ланок управління у Збройних Силах Республіки Польща здійснюється в Академії воєнного мистецтва. Разом з підготовкою офіцерів академія здійснює навчання цивільних фахівців у сфері національної безпеки та оборони. В цей час вона є найбільшим нетехнічним вищим навчальним закладом Польщі серед вищих навчальних закладів, які готують фахівців для збройних сил, державних установ і приватного сектора. Крім підготовки кадрів, академія є науково-дослідним центром [188].

Система навчання, створювана в освітніх установах і центрах

національних Збройних Сил Республіки Польща, націлена на досягнення максимальної відповідності вимогам Північноатлантичного союзу.

На нашу думку, існуюча система військової освіти Республіки Польща дозволяє створити значний кадровий потенціал для збройних сил; забезпечити потреби у сфері підготовки військовослужбовців для проходження професійної військової служби та удосконалення професійної підготовки офіцерських кадрів; мати значний науковий потенціал у сфері військової техніки і національної безпеки; мати значний матеріально-технічний потенціал (інфраструктура, забезпечення лабораторій); існувати можливості отримання фінансових ресурсів на утримання військових навчальних закладів за межами Міністерства національної оборони.

Республікою Польща укладено угоди за НАТО, ЄС, іншими міжнародними організаціями. У рамках таких угод країна проводить активну безпекову політику стосовно участі національних збройних сил у миротворчих місіях з усього світу. Тому, приймаючи участь у закордонних операціях, є необхідність змін, де нова командна система буде більше відповідати іншим союзницьким державам.

Президент Республіки Польща впевнений у необхідності максимально налагодити відносини між Європою та США. Про це він зазначив під час зустрічі радників президента з питань безпеки Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Швеції і Фінляндії, що відбулася 07 лютого 2017 року. Крім того, США вимагає збільшувати витрати на оборону. На саміті НАТО у Ньюпорт у 2014 році країни НАТО оголосили про збільшення оборонних витрат до 2% ВВП на рік. Польща вже виконує зазначене зобов'язання [224].

Так одним з ключових аспектів зовнішнього виміру безпеки є сильні трансатлантичні зв'язки і підтримка стратегічного партнерства зі США. Проте в доповнення до підтримки дуже важливим є забезпечення присутності збройних Сил Республіки Польща в Європі та НАТО з метою бути повноцінним членом та партнером цих структур. Крім того, Польща залежить від участі США в підтримці балансу сил в Європі та світі та участі в

гарантії безпеки, зокрема, для Польщі. Отже, Польща прагне поліпшити відносини ЄС з НАТО, тим самим зміцнивши обороноздатність країни. Разом з тим, створення постійного планування і командних структур між цивільними та військовими; підтримка і розвиток бойових груп і оборонних можливостей, зокрема, в рамках співпраці Вишеградської групи, залишається найважливішим спільним проектом у військовій сфері [161].

Так, двостороннє польсько-американське військове співробітництво включає в себе ключові проекти і планує розгорнутися у 2018 році.

Вступ Польщі до НАТО та ЄС систематизував її роботу у військовій сфері, ввівши принцип підготовки планів на десять років з можливістю введення необхідних оновлень кожні чотири роки.

Разом з тим, не дивлячись на те, що Республіка Польща продовжує оснащення збройних сил новими сучасними зразками озброєння і військової техніки, а також проводить глибоку модернізацію вже існуючих, на нашу думку, Республіка Польща не може провести кардинальне оновлення зразків військової техніки через обмежені можливості оборонного бюджету та неможливість швидкого виводу морально застарілих зразків техніки та переводу збройних сил на зразки озброєння країн НАТО.

Так, звісно, заходи технічної модернізації спрямовані на підвищення обороноздатності країни за допомогою щорічного збільшення витрат на потреби Міністерства національної оборони з метою виведення з кризи армії та оборонно-промислового комплексу. Проте на цьому шляху є й дуже важливі перешкоди. Насамперед, це відсталість оборонної промисловості.

Тому, розв'язуючи оборонні завдання з метою відсічі можливого нападу ззовні, Республіка Польща планує спрямовувати власну лінію поведінки у бік забезпечення колективної безпеки як країна-член Північноатлантичного альянсу.

У вересні 2017 року у Польщі проходили маневри під кодовою назвою Дракон, у яких брали участь 17 тисяч учасників - солдат і 3,5 тисячі підрозділів військової техніки та озброєння з Польщі та ще 11 країн: США,

Литва, Латвія, Великобританія, Німеччина, Словаччина, Італія, Болгарія, Румунія, Грузія та Україна. Такі маневри проводяться циклічно кожні два роки. Їх метою є перевірка співпраці сухопутних військ, повітряних сил, флоту, спецпідрозділів та ВТО [130].

Крім того, такі заходи надають можливість перейняти досвід цих країн, певні позитивні напрацювання з метою удосконалення системи забезпечення національної безпеки у цілому.

Стратегічний потенціал національної безпеки Республіки Польща спрямований на реалізацію національних інтересів країни з метою забезпечення захищеності держави, ефективної участі у зміцненні оборонних можливостей НАТО та ЄС. Для досягнення таких цілей в області безпеки Республіки Польща необхідно організувати діяльність держави як єдиної системи, пристосованої протистояти не тільки зовнішнім військово-політичним загрозам, а й в інтегрованому вигляді будь-якій загрози національній безпеці. Основою такого потенціалу є система національної безпеки, яка містить певні елементи (Додаток Б) [245]:

- 1) підсистема управління;
- 2) виконавчі підсистеми;
- 3) підсистеми забезпечення.

Підсистема управління є найголовнішим елементом системи національної безпеки. Вона складається з органів державної влади, які виконують завдання у сфері національної безпеки – Сейм, Сенат, Президент Республіки Польща і Рада Міністрів, які функціонально пов'язані з іншими органами управління на всіх рівнях влади (міністерства, воєводства, місцеві органи влади та інші суб'єкти органів державного управління та командування збройними силами), що безпосередньо забезпечують безпеку окремих громадян, місцевих громад і безпеку держави в цілому. Головним завданням цієї підсистеми управління є забезпечення прийняття та виконання важливих рішень та дій з метою збереження національної безпеки. Крім того, на цю підсистему покладені завдання, пов'язані з відстеженням джерел,

видів, напрямів і масштабності загроз; запобігання виникненню загроз національній безпеці на території Республіки Польща та за її кордоном; запобігання наслідкам цих загроз та їх усунення, управління національної оборони тощо.

До виконавчих підсистем відносять інструменти, які є у розпорядженні органів управління, призначені для виконання завдань у сфері національної безпеки, забезпечуючи зовнішню і внутрішню безпеку країни. Основними елементами цієї підсистеми є збройні сили та міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, військові формування, сили реагування на надзвичайні ситуації тощо). Тобто виконавчі підсистеми мають оборонний та внутрішнього захисту елементи. Основним завданням виконавчих підсистем є раннє прогнозування і запобігання загрозам безпеки країни, а в разі їх настання – протидія негативним наслідкам.

Підсистемами забезпечення вважаються всі інші сили і засоби держави, що застосовуються на додаток до своєї основної функції та приймають безпосередню участь у забезпеченні безпеки в різних формах. Найважливішу роль відіграє соціальна політика, що відображена у якості життя населення, охороні здоров'я, освіті тощо), економічна політика, що спрямована на зростання ВВП, ВНП, підвищення конкурентоспроможності, та енергетична політика, зорієнтована на модернізацію та вдосконалення транспортної системи тощо [33].

Не слід забувати, що важливим фактором у формуванні стратегії безпеки відповідно до конституційного принципу децентралізації є участь місцевих органів влади у здійсненні державної влади. Завдання, пов'язані з громадською безпекою, зокрема, громадський порядок та безпека громадян здійснюються місцевими органами влади на рівні комун та владних структур як власні завдання. Сильна позиція місцевого самоврядування, особливо на муніципальному рівні і окрузі, які є територіальними одиницями, дуже важлива.

Важливим аспектом безпеки та оборони кожної країни є залучення до реалізації цього завдання невійськових та неурядових структур держави, а також громадські організації та громадян, що також є складовою системи національної безпеки як елемент створення громадянського суспільства.

Слід зазначити, що конституційні норми не наводять загальний та вичерпний перелік суб'єктів, що складають систему органів національної безпеки держави. Отже, систему національної безпеки держави складають всі відповідальні за безпеку у розрізі Конституції Республіки Польща і відповідних законів органи та інституції, зокрема Сейм, Президент, Рада Міністрів тощо. Сюди слід, зокрема, віднести збройні сили та служби, основними функціями яких є запобігання і протидія зовнішнім загрозам, забезпечення публічної безпеки, проведення рятувальних дій тощо.

Можна побачити, як Польща, адаптуючись до нових викликів та загроз, зміцнює свою стратегічну складову в контексті зростаючої кризи європейської безпеки. Розуміючи, що безпека не є ситуаційною справою раз і назавжди, що це процес, який передбачає безперервну дію для забезпечення її впевненості, тому необхідно систематично аналізувати потреби й можливості та встановлювати послідовні цілі.

Крім того, є необхідність завершення процесу замовлення національного стратегічного планування, включаючи завершення роботи з оновлення національних оперативних планів та підготовчих програм.

На нашу думку, майбутніми найважливішими пріоритетами є насамперед консолідація національної системи управління безпекою, що, у свою чергу, потребує реалізації національного стратегічного огляду безпеки, який рекомендується на всіх рівнях держави. У разі існування консолідованої системи управління національною безпекою виникає необхідність належної підготовки спеціалістів, що має здійснюватися спеціалізованим навчальним закладом з питань безпеки.

Участь у ЄС та НАТО є дуже важливим зовнішнім стовпом для підтримки безпеки Республіки Польща. Разом з тим, найважливішим стовпом

є свої власні оборонні можливості. Такі оборонні можливості повинні бути першочергово національними, враховуючи союзний потенціал. Водночас, невійськові елементи держави (державні установи, приватні структури, громадяни) також повинні приймати активну участь з метою побудови інтегрованої національної системи безпеки.

Також Республіка Польща може і повинна будувати власну систему оборонного стримування як складову системи національної безпеки у цілому. Територія країни має бути настільки важкою для доступу та стійкою до різних форм агресії, щоб стратегічні оцінки потенційного агресора виявилися надмірно дорогими у порівнянні з очікуваними політичними та стратегічними перевагами. У зв'язку з цим, необхідно продовжувати будівництво стратегічної системи опору країни для всіх видів загроз. Активну роль у системі повинні відігравати громадські організації, які виконують завдання формування громадян та місцевих громад з метою забезпечення безпеки держави та підготовки їх до дій в умовах небезпеки та війни, у тому числі виконання оборонних зобов'язань.

Розгляд організаційного забезпечення державного управління безпековою політикою Республіки Польща дозволив стверджувати, що в його межах було здійснено поділ оперативних й адміністративних функцій. Він забезпечив результативне вдосконалення системи державного управління безпековою політикою Республіки Польща та приведення структури її об'єднань і частин у відповідність до стандартів НАТО.

У Республіці Польща при організації та реалізації державного управління безпековою політикою використовується комплексний підхід до забезпечення такої політики, у межах якої спільно функціонують цивільні та військові структури. Упровадження такого підходу у сфері національної безпеки є повсюдною практикою НАТО, зокрема, при управлінні кризовими ситуаціями, за яких відбувається взаємодія політичних, цивільних та військових інструментів. Причиною цього є те, що подекуди військові засоби недостатньо дієві в розв'язанні складних проблем міжнародної безпеки. До

того ж, Республіка Польща дотримується принципу відсутності межі між зовнішнім і внутрішнім аспектами національної безпеки.

2.3. Аналіз сучасних економічних засад державного управління безпековою політикою Республіки Польща

Економічний потенціал є найважливішою складовою системи для кожної країни і, зокрема, для національної безпеки Республіки Польща. Пріоритетним завданням для держави – є виділення фінансування та надання економічних можливостей для розвитку національної безпеки, включаючи модернізацію Збройних Сил Республіки Польща.

Витрати на військовий сектор, тобто економічні засади державної політики національної безпеки складаються з багатьох сегментів, в яких виділяються різні види витрат.

Проте можемо визначити поняття «військові витрати» згідно із загальним поняттям терміну «витрати». Так під військовими витратами слід розуміти очікувані (планові) значення робочої сили, всі форми капіталу, знання, технології та управлінські навички у військових цілях, виражені в природних одиницях. Такі витрати можуть бути планованими та реальними, що вже були понесені, охоплюють дуже широкий спектр товарів і залежать, зокрема, від розвитку продуктивних сил [132].

Різке скорочення чисельності Збройних Сил Польщі, пов'язане з розпадом ОВД, вступ Польщі до НАТО, порушення коопераційних поставок, фінансово-економічні проблеми, що існували в країні, привели до зменшення обсягів виробництва і фінансування деяких галузей промисловості, діяльність яких була спрямована на виробництво і модернізацію військової техніки і збройних сил взагалі.

Так, у 1995 році польська армія нараховувала близько 290 тис. осіб, сукупність засобів для ведення воєнних дій складала приблизно 2900 танків,

близько 3 тис. бойових машин піхоти різних модифікацій, орієнтовно 2,5 тис. артилерійських гармат, приблизно 300 бойових літаків та близько 200 бойових вертольотів [29]. Разом з тим, на момент вступу Польщі до НАТО зазначені вище показники були вже набагато менші.

Не зважаючи на те, що Республіка Польща, як член ОВД, виробляла різні види озброєнь разом з іншими країнами-членами цієї організації, Республіка Польща змушена була обмежити виробництво такого озброєння через спад попиту на нього, що, у свою чергу, призвело до додаткових витрат, пов'язаних із виробництвом нових більш технологічно удосконалених поколінь зброї. У зв'язку з викладеним вище, на той момент ринок зброї зменшився, проте збільшилась вартість програм такого озброєння, а, отже, економічний ризик, пов'язаний із цим.

Дуже важливим є і те, що ті, хто підтримував радикальні ринкові реформи, виступали проти будь-якої допомоги військовому сектору економіки. Така економічна політика, у свою чергу, довела підприємства оборонної промисловості до банкрутства. Тому протягом часу позиції оборонно-промислового комплексу Польщі були втрачені.

Основні види витрат на військовий сектор можуть включати:

- витрати на забезпечення транспортної інфраструктури;
- витрати на забезпечення урядового зв'язку;
- витрати на захист кордону;
- роботу солдатів та цивільних працівників, зайнятих у збройних силах;
- оснащення збройних сил зброєю та технічним обладнанням;
- поставки бойових ресурсів та матеріалів, а також інше матеріальне обладнання збройних сил, пов'язане з технічним обслуговуванням та навчанням;
- витрати на військове будівництво, технологічний розвиток;
- витрати на створення військової інфраструктури в національній економіці;

- витрати на цивільну оборону та оборонну підготовку населення тощо.

Такі типи вхідних даних у грошових одиницях називаються витратами, понесеними у військових цілях. Так, наприклад, можна говорити про витрати на підтримку армії, використання зброї, військової підготовки [132].

Отже, вартість є грошовим вираженням споживання всіх необхідних ресурсів. Воно виникає при споживанні цих коштів, тому конкретні ресурси можуть накопичуватися раніше, а на момент споживання вони становлять вартість.

Таким чином, витрати у військових цілях мають інший характер.

Витрати – це використання грошових коштів для реалізації конкретних проектів, наприклад, це виплата заробітної плати солдатам, закупівля зброї та інших матеріалів або послуг на користь збройних сил. Витрати можуть розглядатися як вартість, коли витрати, на які вони були понесені, понесені одночасно.

З огляду на викладене, виникає необхідність визначення поняття “витрати на оборону” як витрати, понесені при функціонуванні та розвитку оборони держави. Відомо, що система оборони держави включає збройні сили, стратегічні запаси, озброєння та оборонну інфраструктуру. У всіх цих секторах виникають вищезгадані оборонні витрати. Залежно від прийнятої оборонної політики в країні, елементи цієї системи мають різний пріоритет у державі [150].

Тому витрати на оборону є більш широким поняттям, ніж військові витрати, які включають лише грошові суми, витрачені з державного бюджету на збройні сили. У свою чергу, військові витрати це більше, ніж витрати на озброєння, яке виділяється на придбання обладнання, досліджень, розробок тощо.

Слід зазначити, що ці основні типи видатків набувають форми широко визнаних оборонних видатків. Такі видатки можуть не бути присутніми в деяких країнах, що залежить від державної політики та участі у військових

союзах. Існують ситуації, коли держави здійснюють певні витрати військового характеру, виплачуючи, наприклад, пенсії колишнім військовослужбовцям, але витрати на ці цілі фінансуються поза межами військового бюджету. Деякі витрати поза межами бюджету армії сприяють зміцненню структур збройних сил. Так, наприклад, витрати на фінансування виробництва на державних підприємствах, з яких лише невелика частина підпорядкована військовому виробництву.

Ще одним типом військових витрат поза армійським бюджетом є залучення корпораціями своїх власних ресурсів у розробку нових та більш досконалих рішень нової військової техніки, щоб отримати більш економічні замовлення на її виробництво. Це також може бути проведення досліджень та реалізація військових програм спеціалізованими державними установами, такими як, наприклад, Агентство з атомної енергії в США.

З огляду на викладене вище слід зазначити, що дуже важко визначити межу між військовими витратами на іншими видами діяльності, що фінансуються як з державного бюджету, так і з приватних корпорацій. Крім того, така ситуація може виникати при призначенні витрат, понесених державою і приватними інвесторами або місцевою адміністрацією у створенні і підтримці інфраструктури (дорожні мережі, дротовий і бездротовий зв'язок, цивільний аеропорт). Усе це свідчить про те, що відсутня чітка межа між військовими та невійськовими витратами.

Можна виділити принаймні три групи витрат, які застосовуються при вирішенні зазначеної проблеми:

- 1) стратегічні витрати у військовій сфері – витрати всіх міністерств та галузей, які складають функціонування цієї галузі суспільства, уряду та економіки (витрати мають великі розміри та тривалий період планування);
- 2) витрати щодо захисту та економічного потенціалу в національному масштабі (процес створення та підтримання необхідного рівня захисту та обслуговування цієї частини економіки);
- 3) військові витрати, які пов'язані із функціонуванням структур

міністерства національної оборони.

Не дивлячись на те, що країни ЦСЄ, зокрема Польща, протягом 90 років ХХ століття запровадила у військовій промисловості численні зміни стосовно організації та структури виробництва, форм власності та зайнятості, проте це не допомагало наблизити військову промисловість до реалій сучасного ринку, що не могло не викликати стурбованість у керівництва цих країн.

Перш за все це було через обмежені можливості щодо збуту озброєнь та військової техніки. Це призводило до їх надто високої собівартості, низької прибутковості підприємств, чималої заборгованості перед державним бюджетом, державними структурами страхування, та підприємствами-контрагентами. Тому фінансування таких підприємств було ускладнено.

З метою оздоровлення військово-промислового сектора Республіки Польща керівництво країни вживало різноманітні заходи, які не дали особливих позитивних результатів. Проте все ж таки певних моментів вдалось досягти. Тому польські економісти вирізняють три основні фази реформування військово-промислової галузі [85]:

1) липень 1993 року – прийнято Радою Міністрів Республіки Польща “Програму комерціалізації та сплочення заборгованостей оборонної промисловості”, за якою передбачалась реструктуризація усіх зобов’язань оборонних підприємств. Підставами таких заходів були банківські міжнародні угоди або судові конкурсні провадження. Це допомогло скоротити загальну заборгованість оборонної промисловості більш як на 20%. Проте через надмірно низьку ефективність та рентабельність військово-промислового сектору не вдалося усунути структурні чинники зростання заборгованості;

2) квітень 1996 року – прийнято Радою Міністрів Республіки Польща “Програму реструктуризації військово-промислового та авіаційного сектору на 1996–1998 роки і до 2010 року”, проте у зв’язку з перспективою можливої інтеграції Республіки Польща до НАТО, пріоритети Міністерства

національної оборони відносно закупівлі озброєння та військової техніки змінилися і потребували перегляду;

3) лютий 1999 року – прийнято Радою Міністрів Республіки Польща “Програму реструктуризації оборонної промисловості та сприяння в галузі технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща”, що передбачало зростання замовлень у військово-промисловому секторі, і це гарантувало б підприємствам оборонно-промислового комплексу гарні прибутки і сплату заборгованості, а для підтримки процесу реструктуризації – частину прибутків від приватизації сектора. Все це надало б можливість підвищити конкурентоспроможність промислового оборонного потенціалу на міжнародній арені. Проте це не вдалося реалізувати, що спричинило істотне обмеження можливостей ефективної реструктуризації оборонно-промислового комплексу.

Інтеграція Республіки Польща до НАТО вимагала проведення певних заходів щодо реформування оборонно-промислового комплексу. Звичайно, що до складу збройних сил країн-членів НАТО повинні входити тільки озброєння та військова техніка, що відповідають стандартам Альянсу. Це й було проблемою для польської військової промисловості, що заважало її розвитку, тому що не всі зразки військової техніки можна було модернізувати. Здійснювати витрати на закупівлю у необхідній кількості нових сучасних зразків озброєння національної військової промисловості та оновлювати виробничу базу військових підприємств не було можливості. Крім того, політика інтервенції військових корпорацій західноєвропейських країн та США, які є традиційними та потужними постачальниками військової техніки, також не сприяла стабілізації у сфері оборонної промисловості Республіки Польща [36].

На строки та обсяги виконання відповідних заходів у цій сфері вплинув неусталений економічний стан країни та недостатнє фінансування збройних сил, що, у свою чергу, також заважало процесу перебудови військової промисловості. Так, підприємства-боржники мали великі заборгованості, а

уряд Республіки Польща не мав на меті виділення коштів з державного бюджету на списання їх боргів. У зв'язку з цим, з'явилося питання про необхідність проведення процедури банкрутства щодо них. Разом з тим, з метою адаптації зазначених підприємств ВПК до нових умов на ринку зброї у Республіці Польща було зменшено залежність від військових замовлень. Це відбувалося завдяки збільшенню виробництва частки цивільної продукції щодо сукупності економічної діяльності підприємств. Також частина підприємств частково змінила виробництво оборонної продукції на цивільну продукцію, тобто такі підприємства здійснили класичну конверсію, переорієнтувавши їх виробництво на те, що має попит на ринку. Таким чином, Республіка Польща спрямувала зусилля на більш широке використання військових технологій у цивільних цілях [40].

Як наслідок, з 1988 до 2002 року обсяги військового виробництва значно зменшилися, а випуск деяких видів продукції припинився повністю. Все це призвело до того, що оборонні підприємства змінювали форму власності та втрачали виробничі потужності відносно ремонту озброєння та військової техніки.

Надалі реструктуризація проводилася поетапно шляхом офіційного привласнення та перетворення оборонних підприємств у джерело прибутку, створення галузевих холдингових компаній та покращення рівня їх технологічного виробництва. Водночас оборонно-промисловий комплекс Республіки Польща інвестувався з боку НАТО дуже добре [79].

Реалізуючи програми перебудови 1996, 1999 років, поставала необхідність зміни форми власності військової промисловості та шляхів приватизації державних підприємств, які потрібно було розглядати, враховуючи державну приватизаційну політику, що застосовувалась по всій території країни. Найкращі підприємства оборонного сектора повинні були змінити державну власність на приватну або взагалі бути ліквідованими або збанкрутілими. Збройні Сили Республіки Польща та національна поліція не мали можливостей придбавати продукцію власної промисловості у повному

обсязі через відсутність фінансової можливості. Замовлення були у незначних обсягах та на незначну кількість товарів.

Слід додати, що процесу приватизації підприємств військової промисловості у Республіці Польща заважала слабка, насамперед, зацікавленість інвесторів. Крім того, була відсутня готовність державних підприємств до приватизації. Відсутність чіткої державної політики в галузі військового виробництва протягом тривалого часу відображалась на стані військової промисловості. Такі процеси щодо реструктуризації як зміна форм власності, диверсифікація, що передбачає розподіл ризиків, та організація виробництва проходили не системно, хаотично, без певної послідовності дій та розуміння того, що відбувається. Звідси стає зрозумілим, що зацікавленість держави в сприянні підвищенню виробничим потужностям промислового і фінансового потенціалу була недостатньою. В результаті підприємства державної та приватної форм власності знижували видатки на утримання так званих “надлишків” цих потужностей, які не давали матеріальної користі [36].

Мережа військово-промислових підприємств на вимогу кредиторів змушені були через суд розпродати необхідне устаткування для виробництва військової продукції, що перешкоджало оживленню оборонного виробництва.

У процесі перетворень, спрямованих на удосконалення збройних сил та військової промисловості, змінювалась кількість та склад замовлень військової продукції, а, отже, й обсяги військового виробництва та зменшувалося виробництво зразків радянської зброї та військової техніки.

Не зважаючи на усі зрушення, до дуже низького рівня доходу, який не перекривав витрат виробництва, призвели зміни на гірше фінансово-економічної ситуації великої кількості підприємств оборонного сектора у 2000–2002 роках. В результаті таких змін оборонний сектор отримував колосальні збитки. Так у 2000 році загальний збиток нетто склав близько 165 млн злотих, у 2001 році – близько 270 млн злотих, а в 2002 році збитки

збільшилися до майже 380 млн злотих, тобто негативне значення показника прибутковості обігу нетто становило в 2002 році – 14,8%. Показники фінансової ліквідності були дуже низькими, набагато нижчими, ніж які вимагалися. Це свідчило про труднощі, з якими мають справу підприємства оборонного сектора стосовно регулювання поточних зобов'язань. Крім того, був помічений високий рівень зобов'язань, який складав у 2002 році майже 2 млрд злотих, що становить близько 560 млн доларів США [85].

Таким чином, виробляючи невелику кількість продукції, борги підприємств військового сектора були величезними, та випущена продукція не покривала борги цих підприємств. Це все вимагало змін підходів щодо структурної перебудови військово-промислової сфери Республіки Польща. Здійснюючи таку перебудову, необхідно враховувати вже досягнуті успіхи в процесі перетворень з метою одночасної відповідності тенденціям до зосередження виробничих та фінансових структур. Зазначена процедура відображає ситуацію, що характеризує європейську та американську оборонні промисловості.

Розглядаючи польську військову промисловість як зону високого ризику, потенційні інвестори впливали на провал планів приватизації оборонних підприємств країни.

14 травня 2002 року ухвалено “Стратегію структурних перетворень промислового оборонного потенціалу у 2002 – 2005 роках”, відповідно до якої введення нових фінансово-економічних інструментів та правових рішень мало змінити національний оборонно-промисловий комплекс на зміцнений виробничий сектор, гнучкий до різноманітних випробувань та перетворень, основою яких є адекватна фінансово-економічна база. Змістом запланованих структурних реформ було об'єднання капіталу певної частини оборонної промисловості стосовно проведення необхідних дій з реструктуризації. У перспективі було заплановано, що виконання положень цього документа надасть можливість створити такий виробничий сектор, який [85]:

- надасть можливість забезпечити польські збройні сили сучасним

озброєнням та військовою технікою відповідно до пріоритетів Міністерства національної оборони;

- надасть можливість поліпшити стан конкурентоспроможності військового виробництва та забезпечити значне підвищення прибутків від експорту зброї;
- зможе реалізовувати великі офсетні контракти, що дозволить йому зайняти стійке місце серед міжнародних контрактів щодо виробництва озброєння.

До того ж, було розпочато реалізацію Закону “Про організацію завдань у сфері оборони країни для підприємств”, що став підґрунтям для поновлення мобілізаційного планування. Низка постанов Раді Міністрів визначила порядок підготовки та проведення мобілізаційних заходів в економіці та перелік підприємств, що мали велику оборонну вагу. Відповідно до нових підходів щодо військового сектора оборонної промисловості роз’єднані підприємства були об’єднані та створені концерни.

Через замалу кількість замовлень щодо придбання військової продукції підприємства оборонно-промислового комплексу перебували на грані банкрутства: збитки підприємств зростали, зменшення асигнувань із держбюджету з метою підтримки виробничих потужностей підприємств оборонно-промислового комплексу продовжувались. Водночас, структурні перетворення оборонно-промислового комплексу надали можливість зробити значно дешевшою військову продукцію, чим підняли довіру з боку потенційних замовників інших країн.

Республіка Польща прийняла план модернізації збройних сил країни та їх пристосування до стандартів НАТО. Активізація перебудови збройних сил Республіки Польща сприяла поліпшенню стану національного оборонно-промислового комплексу. Це відбулося у січні 2001 року після різкої критики Верховним Головнокомандувачем Об’єднаними Збройними Силами НАТО генералом Дж. Ралстоном відставання Республіки Польща у виконанні зобов’язань у військовій сфері. Після такої промови за планом мала бути

заміна всього існуючого озброєння радянських часів на досконаліше та актуальніше західне озброєння [6].

У результаті проведених заходів у військовому секторі промисловості сталося суттєве поліпшення економічних показників країни, підприємства оборонно-промислового комплексу стали більш привабливими для інвесторів. Інвестори були готові вкласти значні кошти в їх розвиток та вдосконалення, чого до цього часу не було, бо військово-промисловий сектор не мав попиту з боку інвесторів [36].

Протягом 2001-2002 років власники іноземних корпорацій придбавали акції польських підприємств, в наслідок чого державний бюджет країни зміг отримати близько 300 млн злотих, що складає приблизно 90 млн доларів США. Більшість отриманих коштів має бути спрямована на реформування оборонної промисловості та технічну модернізацію збройних сил країни. Наявність у державі можливості здійснювати виробництво та ремонт озброєння та військової техніки свідчить про високий рівень у країні державного суверенітету та мобілізаційної готовності державних структур. Про необхідність збереження оборонної промисловості свідчать інтереси польської економіки, тобто необхідність створення робочих місць, та економічні розрахунки, коли вітчизняне виробництво дешевше ніж іноземне. Після приєднання до НАТО оборонна промисловість Республіки Польща стала внеском країни в безпеку Альянсу [85].

Необхідність мати розвинену оборонну промисловість в країні передбачає необхідність докорінної перебудови всього польського оборонно-промислового комплексу, враховуючи ті вимоги, що висуваються до забезпечення економічної ефективності та вимоги Міністерства національної оборони щодо військової техніки, що відповідає сучасності, міжнародну ситуацію на ринку зброї, участь військової промисловості Республіки Польща щодо реалізації офсетних програм.

Офсет – це така практика в міжнародній торгівлі військовою технікою та озброєнням, завдяки якій імпортер має можливість часткової компенсації

своїх видатків на відповідні закупки. Тобто під офсетом слід розуміти спеціальну угоду, відповідно до якої експортер приймає зобов'язання щодо компенсації імпортеру частину понесених ним розтрат на придбання товарів військового спрямування. Такі спеціальні угоди називаються компенсаційними [102].

Нормативно-правова база Республіки Польщі з питань регулювання та виконання офсетної діяльності включає як внутрішні документи, так і документи, затверджені Європейським оборонним агентством. Головним внутрішнім документом з питань офсетної діяльності став Закон «Про деякі компенсаційні угоди, укладені за контрактами для потреб національної безпеки та оборони», що визначає основні засади офсетної діяльності. Орган, на який покладено обов'язки контролю за виконанням офсетних операцій, це Комітет з підготовки офсетних операцій, положення про яке також затверджено цим законом [28].

У 1999 році було ухвалено Закон про офсетну політику інвестування іноземних коштів у національну промисловість, а також про здійснення зовнішньоторговельних операцій з військовою продукцією на офсетній основі при постачанні озброєння для Збройних Сил Республіки Польща. Законом передбачено, що будь-яке постачання в країну іноземної військової техніки вартістю понад 5 млн євро повинно здійснюватися через укладання офсетного договору. За умовами договору відбувається накладання на постачальника товарів іноземного виробництва військового призначення відповідних зобов'язань щодо вкладення 100 % коштів у розвиток, зокрема, військової промисловості, на суму не менше, ніж 50 % ухваленого контракту, а також закупівлю товарів місцевого виробництва. Офсетні угоди відповідно до даного Закону підлягають підписанню одночасно з основним контрактом. Це вимагає необхідних погоджень між Міністерством національної оборони, що відповідає за основний контракт, і Міністерством економіки, що відповідає за офсет. Враховуючи внесені у 2002 р. зміни до цього Закону, офсетні контракти можуть обслуговувати тільки державні банки; офсетним

бенефіціаром може бути будь-яка компанія, у тому числі й іноземна, з резиденцією в Польщі; 50 % офсетних зобов'язань можуть виконуватися в цивільних галузях [51].

У грудні 2002 року проводилися чергові тендери на іноземну військову техніку американської та фінської фірм. В процесі офсетних переговорів з американською фірмою офсетні зобов'язання були погоджені на загальну суму близько 12,6 млрд доларів США. Економіка Республіки Польща повинна була отримати інвестовані кошти у розмірі майже 7,8 млрд доларів США. З аналізу структури офсетних зобов'язань американської фірми вбачається переважною закупівля товарів і послуг, що становить 67 % від загальної вартості зобов'язань. 19,6 % займають фінансові інвестиції і трансферт технологій [85].

Республіка Польща керується положеннями Офсетного кодексу Європейського оборонного агентства, що визначає основні умови виконання операцій, пов'язаних із прямим офсетом. Він імплементований з метою пом'якшення негативного впливу на конкуренцію та розвиток європейської оборонної технологічної та індустріальної бази [51].

Загальна ідеологія офсетних законів країн ЦСЄ аналогічна тій, що дозволила свого часу Японії використовувати закупівлі американської зброї для власного технологічного розвитку. Цю ідеологію можна викласти у виді трьох японських принципів (перетворення в національне або корінне) [19]:

- домагатися озброєння національних збройних сил за рахунок власного виробництва;
- якщо це неможливо, домагатися ліцензій, що дозволяють використовувати інфраструктуру та потужності власних підприємств;
- домагатися отримання обладнання й технологій, що мають ширше застосування, ніж конкретний проект, для якого вони поставляються.

Таким чином, за допомогою укладання офсетних угод вдалося здійснити придбання нового озброєння та отримання значного обсягу інвестицій в економіку. Дії держави щодо укладання офсетних угод, будучи

одним з основних напрямів антикризової політики держави, стимулюють попит на вітчизняні товари або послуги усередині країни. На нашу думку, офсет є можливістю відродити зруйновану воєнну національну промисловість.

Розвиваючи власну військову промисловість, у 2014 році Республіка Польща прийняла новий закон про офсетні угоди. Такі угоди укладаються одночасно з контрактами на імпорт військової та спеціальної техніки, озброєння, та вони замінюють вимоги до офсетних програм. Скасувавши попередній закон про офсетні угоди, Міністерство національної оборони Республіки Польща отримало можливість укласти з постачальниками військових товарів тільки прямі офсетні угоди. Це означає, що офсетні угоди можуть бути спрямовані лише на закупівлю озброєння та військової техніки основного контракту. Визнано забороненими компенсаційні угоди, що передбачали опосередковані інвестиції в економіку польської країни, пряме фінансування або будь-яка участь у непов'язаних спільних проектах. Зазначений Закон був приведений у відповідність до директиви 2009/81/ЄС ЄС. Цією директивою визначено, що у рамках проведення будь-яких тендерів на імпорт техніки військового призначення держави-члени ЄС повинні висувати тільки ті офсетні вимоги, що безпосередньо зв'язані з предметом конкурсу. Крім зазначених вище, зміни стосувалися також зняття обмеження щодо мінімального розміру офсетної угоди у 5 млн. євро. Під час підписання контрактів це сприятиме укладанню невеликих офсетних угод як можливість прискорити розвиток власного оборонно-промислового комплексу. До 2024 року фінансування програми складе 33,6 млрд. євро. Що стосується колишнього закону, то було дозволено будь-які види компенсаційних угод. Такі угоди укладалися на додаток до основного контракту на постачання військових товарів. Компенсації створювалися за рахунок створення спільного підприємства на території держави та участі іноземних підприємств в організації не зв'язаного офсетного зобов'язання [102].

Все це свідчить про те, що офсет надає можливість компенсації витрат

щодо придбання товарів військового призначення та одночасно отримати економічні стимули для подальшого розвитку країни, поліпшуючи її макроекономічні показники та зміцнюючи національну безпеку у цілому. Етапи відновлення економічної складової державної політики національної безпеки Республіки Польща зображені у Додатку В.

Стратегічний курс Республіки Польща у військовому секторі економіки зорієнтований на виконання союзницьких зобов'язань щодо технічного спорядження збройних сил. Такі зобов'язання Республіка Польща прийняла під час вступу до НАТО, намагаючись здійснювати адаптацію виробничого потенціалу військового сектора промисловості до потреб Збройних Сил Республіки Польща. Оборонно-промисловий комплекс держави спрямований на розвиток та удосконалення напрямів збереження існуючого науково-технічного та інтелектуального потенціалу, економічної стабілізації підприємств та реалізації запланованих експортних контрактів й офсетних угод, стимулювання технічного й технологічного прогресу [45].

Одним з перших рішень в цій сфері полягає в розробці рішень для забезпечення фінансування найбільш важливого проекту модернізації - програми з нарощування потенціалу ПРО. Президент, використовуючи здійснення свого права законодавчої ініціативи, представив 24 вересня 2012 року законопроект про внесення змін до закону про реконструкцію та технічну модернізацію та фінансування Збройних Сил Республіки Польща. Намір полягав у тому, щоб створити механізм зміцнення стабільності в довгостроковій перспективі фінансування найбільш важливих і найбільш актуальних пріоритетів для розвитку збройних сил на майбутнє десятиліття – оснащення їх засобами ПРО в рамках системи ППО (за умови, що в рамках існуючих законів, що гарантують виділення 1,95% ВВП на оборону, щорічне збільшення бюджету Міністерства національної оборони в результаті економічного зростання, витрат на будівництво сучасної системи ПРО). Нарешті, закон був підписаний президентом 12 квітня 2013 року. Це рішення призвело до створення граничних умов для ефективної реалізації оборонної

ракетної програми [232].

Збільшений оборонний бюджет також є можливістю консолідації польської оборонної промисловості, про що було підкреслено в декількох виступах Президента Республіки Польща. "Консолідація – це чудова можливість для польської промисловості озброєння. Необхідно зберегти свій потенціал у галузі спеціального виробництва, без чого важко уявити собі ефективну оборонну систему Польщі. Процес консолідації польської військової промисловості і формування Польської групи озброєнь – це величезне досягнення. Це вимагає продовження та подальших зусиль, особливо тому, що такий процес відбувається шляхом зміцнення співпраці та координації» [178].

Головною проблемою для союзних держав була проблема підвищення оборонних витрат. Саміт Уельсу завершився зобов'язанням зупинити тенденцію до зниження оборонних витрат та заяви про готовність підняти оборонні бюджети до рівня 2% ВВП, рекомендований НАТО (застава витрат на оборону) [211].

Це було особливою проблемою, що ще відчувається в союзних країнах як негативні наслідки глобальної економічної кризи, що триває з 2008 року. Під час саміту НАТО у Варшаві було відзначено, що після багатьох років скорочення і обмеження оборонні бюджети (що тривало майже до 2014 року) у 2015 році ця тенденція була зупинена (мінімальне збільшення оборонного бюджету на 0,6%) та в 2016 році вдалось збільшення витрат на оборону на 3%. Серед країн, які виконують рекомендації НАТО для передачі 2% ВВП на оборону, то це США (3,61%), Греція (2,38%), Сполучене Королівство (2,21%), Естонія (2,16%) і Польща (2,0%) [137].

Збільшення цих витрат надає союзним державам-членам все більше розуміння необхідності зміцнення їх потенціалу та можливостей в умовах посилення традиційних і нетрадиційних загроз та викликів безпеки.

Сучасна цивільна оборона, яка частково фінансується за межами військового бюджету, вимагає дуже великих видатків. Разом з тим, частина

завдань сектору безпеки безпосередньо залежить від населення, і для їх реалізації в багатьох країнах доводиться нести особливі витрати з приватних фондів суспільства.

Розміри витрат на національну безпеку дуже чітко демонструє нам інформація з військових бюджетів Республіки Польща. Військовий бюджет Республіки Польща 2016 року визначив основні наступні пріоритети [116]:

- збільшення потенціалу ВПС для виконання місій та завдань шляхом сталого розвитку сил;
- підтримка та розвиток оперативних можливостей ВПС;
- збільшення можливостей кібербезпеки та кібероборони;
- удосконалення адміністративно-господарських структур країни у випадку загрози війни, підтримка здатності виконувати завдання з охорони державного управління;
- збільшення міжнародного співробітництва з метою зміцнення державної оборони.

Інші задачі визначено такі:

- технічна модернізація ВПС;
- будівельні інвестиції у військові комплекси у східній частині країни;
- впровадження правил військової служби для професійного приватного корпусу;
- впровадження першого етапу створення територіальних оборонних структур;
- поповнення військовою технікою у визначених межах;
- посилення військової підготовки;
- підготовка та організація саміту НАТО у Варшаві.

Військовий бюджет Республіки Польща 2016 року надає основні макроекономічні показники 2016 року. Так, будь-який національний бюджет складається з доходів та видатків. Видатки Республіки Польща у 2016 році склали 368,5 млн злотих, доходи – 313,8 млн злотих. З 2016 року витрати

на оборону Республіки Польща почали складати 2,00% ВВП 2015 року. Усі витрати на оборону у 2016 році склали 35.898.740 тис. злотих. Частина 29 «Національна оборона» - 35.453.215 тис. злотих, інші частини державного бюджету - 445,525 тис. злотих, з них: 324,787 тис. злотих - Частина 28 «Наука», 24,200 тис. злотих - Частина 20 «Економіка», 96.538 тис. злотих - інші, зокрема Саміт НАТО.

Витрати на оборону за частиною 29 «національна оборона» у 2015 році – 32.518,1 млн злотих, інші частини – 296,9 тис. злотих, що разом складає 32.815,0 млн злотих. У 2016 році - 35.453,2 млн злотих (зокрема Розділ 752 – Національна оборона - 27.912,3 млн злотих), інші частини – 445,5 тис. злотих, що разом складає 35.898,7 млн злотих [116].

Військовий бюджет Республіки Польща 2017 року визначив таку основну ціль – підвищення оборонного потенціалу країни й технічного стану військової техніки та модернізації військової інфраструктури відповідно до потреб НАТО.

До пріоритетів віднесено [214]:

- підвищення потенціалу в НАТО для виконання місій і задач реагування на військові загрози та стримування потенційного противника;
- виконання декларацій Варшавського саміту НАТО, зокрема розвиток багатонаціональної дивізії Північ-Схід, хостинг союзних військ на польській території, наявність ротаційних польських військ у Балканських країнах;
- зміцнення союзницької взаємодії з підготовки та проведення багатонаціональних і союзницьких військових навчань з метою стратегічної оборони держави;
- інвестування у військову інфраструктуру з метою ефективного хостингу сил НАТО до Польщі;
- зміцнення військового потенціалу у східній частині Республіки Польща;
- створення територіальних сил оборони;

- збільшення кількості військовослужбовців;
- безперервна технічна модернізація ВПС;
- налаштування умов для розвитку й функціонування системи ПРО.

Так, видатки Республіки Польща 2017 року склали 384,77 млн злотих, доходи – 325,43 млн злотих. У 2017 році витрати на оборону Республіки Польща склали 2,00% ВВП 2016 року. Усі витрати на оборону у 2017 році склали 37.692.700 тис. злотих. Частина 29 «Національна оборона» - 36.854.856 тис. злотих. Інші частини державного бюджету - 297,144 тис. злотих, з них: частина 28 «Наука» - 204,787 тис. злотих, частина 20 «Економіка» - 24,800 тис. злотих, частина 88 «Органи прокуратури» - 30,491 тис. злотих, частина 83 «Спеціальний резерв» - 370 тис. злотих, інше - 36,696 тис. злотих.

Крім того, передбачено додаткові джерела фінансування у сумі 340,700 тис злотих, з них: Фонд модернізації збройних сил – 190,700 тис злотих, Фонд фінансування військового майна – 150,000 тис. злотих. Витрати на оборону за частиною 29 «Національна оборона» у 2016 році - 35.453,2 млн злотих, інші частини – 445,5 тис. злотих, що разом складає 35.898,7 млн злотих.

У 2017 році за частиною 29 «Національна оборона» – 36.854,9 млн злотих (зокрема Розділ 752 – Національна оборона - 29.280,6 млн злотих), інші частини – 297,1 тис. злотих, що разом складає 37.152,0 млн злотих.

Військовий бюджет Республіки Польща 2018 року визначив основною метою покращення оборонного потенціалу країни та модернізацію військової техніки й інфраструктури [175].

Пріоритетними сферами є:

- збільшення потенціалу збройних сил для виконання місій та завдань щодо реагування на військові загрози і стримування потенційного ворога;
- виконання декларацій Варшавського саміту НАТО, включаючи створення багатонаціональної дивізії Північ-Схід, розміщення союзних

військ на польській території, присутність польських військ у Прибалтиці;

- посилення союзницької співпраці з підготовки та проведення багатонаціональних та союзних військових навчань, орієнтованих на стратегічну оборону країни;

- інвестиції у військову інфраструктуру, необхідні для ефективного розміщення союзних сил НАТО в Польщі;

- посилення військового потенціалу у східній частині Польщі;

- створення територіальних сил оборони;

- збільшення чисельності військовослужбовців;

- постійна технічна модернізація збройних сил;

- налаштування умов для розвитку та функціонування системи ПРО;

- створення соціального капіталу на користь національної безпеки шляхом виховання патріотичної позиції та підвищення рівня знань про польську оборонну політику, а також сучасні загрози.

Так, видатки Республіки Польща у 2018 році склали 397,19 млн злотих, доходи – 355,70 млн злотих. У 2018 році витрати на оборону Республіки Польща складає 2,00% ВВП 2017 року. Усі витрати на оборону у 2018 році склали 41.527.839 тис. злотих. З них: 41.144.000 тис. злотих відповідно до Бюджетного закону (частина 29 «Національна оборона» - 40.348.339 тис. злотих; інші частини державного бюджету – 360,373 тис. злотих, з них: частина 28 «Наука» – 204,787 тис. злотих, частина 20 «Економіка» – 25,500 тис. злотих, частина 88 «Органи прокуратури» - 38.665 тис. злотих, інші запчастини – 91.421 тис. злотих; частина 83 «Спеціальний резерв» – 435,288 тис. злотих) та 383.839 тис. злотих – додаткові джерела фінансування, з них: 239,599 тис. злотих – Фонд модернізації збройних сил, 144,240 тис. злотих - Фонд фінансування військового майна.

У 2018 році витрати на оборону за частиною 29 «Національна оборона» складають 40.348,3 млн злотих (зокрема Розділ 752 – Національна оборона – 32.503,8 млн злотих), інші частини – 795,7 тис. злотих, що разом складає 41.144,0 млн злотих.

Також капітальні вкладення в оборонний бюджет представлені на рис. 2.1. та склали [175; 214]:

- у 2013 році (виконані) - 6.157,8 млн злотих (22,0%);
- у 2014 році (виконані) - 8.190,3 млн злотих (26,2%);
- у 2015 році (виконані) - 12.764,2 млн злотих (34,4%);
- у 2016 році (виконані) - 9.813,2 млн злотих (27,8%);
- у 2017 році (розрахункові) – 9.821,1 млн злотих (26,7%);
- у 2018 році (плановані) – 10.849,3 млн злотих (26,9%).

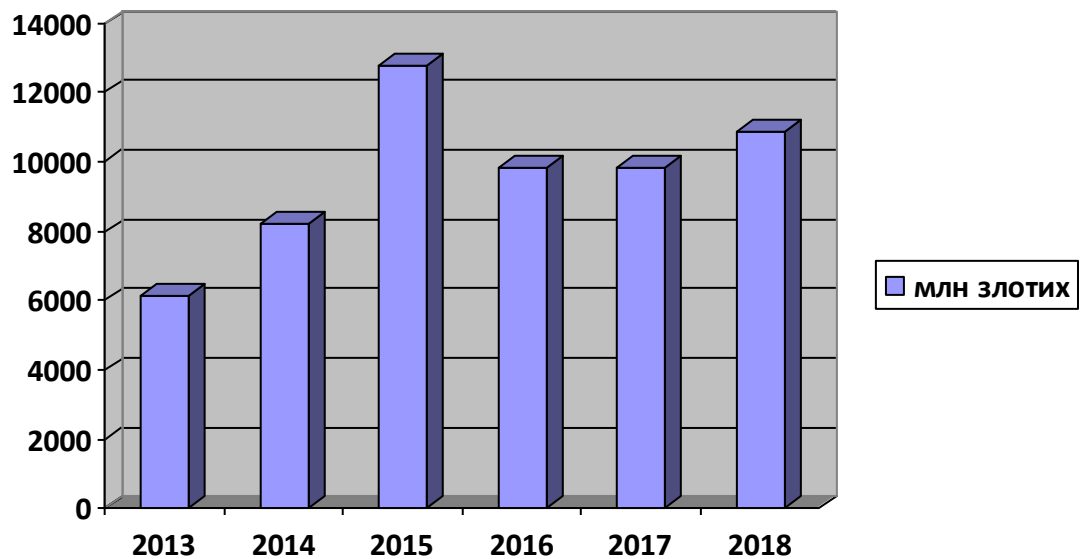

Рис. 2.1. Капітальні вкладення Республіки Польща в оборонний бюджет на 2013-2018 роки (млн злотих)

Джерело: складено на підставі [151; 190]

Як ми можемо бачити, що на сьогоднішній день Міністерство національної оборони Республіки Польща планує та витрачає з кожним роком з державного бюджету все більше коштів для оборонних витрат, тому що виникають потреби в сучасному обладнанні та постачанні. На сьогоднішній день щорічні витрати на армію складають 2% ВВП, розрахований з попереднього фінансового року та попереднього ВВП. У найближчі кілька років цей відсоток, як очікується, зросте. Так, планується

2,0% ВВП - у 2018 та 2019 роках, 2,1% ВВП - у 2020 році, 2,2% ВВП - у 2021-2023 роках, 2,3% ВВП - у 2024 і 2025 роках, 2,4% ВВП - у 2026-2029 роках, 2,5% ВВП - у 2030 і наступні роки. Тобто, у 2030 році Республікою Польща заплановано ВВП у розмірі 2,5% (рис. 2.2.) [143].

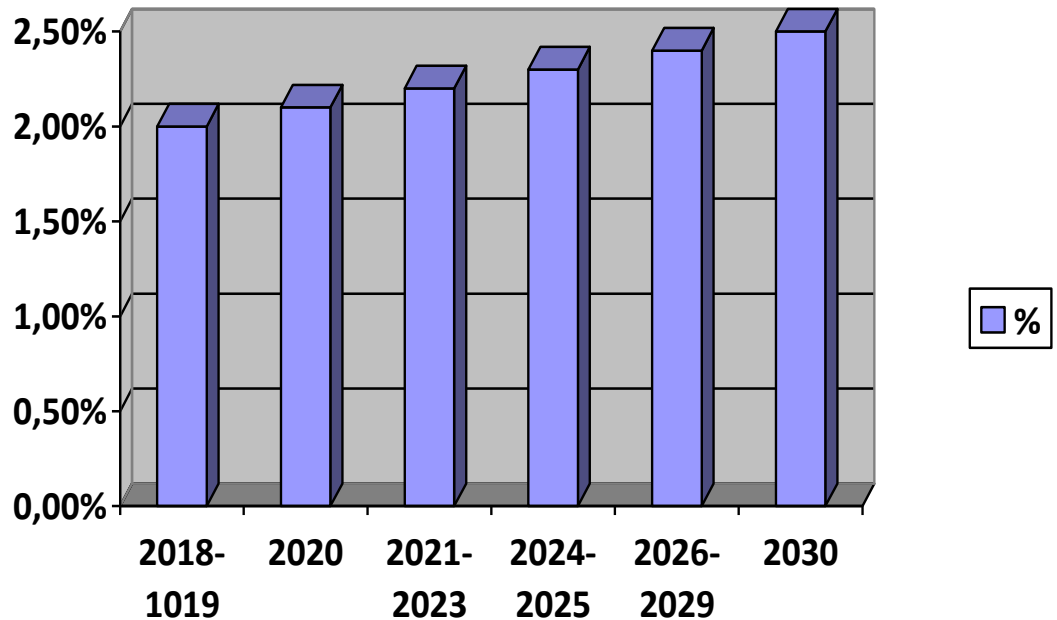

Рис. 2.2. Оборонні витрати Республіки Польща на 2018-2030 роки (%)

Джерело: складено на підставі [119]

Що стосується витрат на оборону у 2019 році, то відповідно до бюджету Республіки Польща на 2019 рік вони мають складати 44.674, млн злотих. Тобто порівняно з 2018 роком вони мають збільшитися 3.530,0 млн злотих, що складає менш ніж 8,6 % [222].

Часи жорсткої економії Міністерства національної оборони Республіки Польща закінчилися. Польща змогла вистояти цей складний період у зв'язку з тим, що перед міжнародною економічною кризою було збережено бюджетну дисципліну за рахунок різких скорочень військових витрат. Проте це не завадило тому, щоб витрати на оборону з кожним роком були підвищені. Це надало можливість продовження економічного розвитку країни та забезпечення постійного бюджету для МОН [230].

Отже, шляхом щорічного збільшення витрат на потреби Міністерства

національної оборони протягом останніх кількох років Міністерство національної оборони проводить заходи, спрямовані на підвищення обороноздатності держави.

Досліджено організаційні заходи, які було вжито керівництвом Республіки Польща з метою активізації її військово-промислового сектора й економічного розвитку. Так, у Республіці Польща були застосовані інноваційні управлінські підходи, пов'язані з реалізацією сучасної практики в міжнародній торгівлі озброєнням і військовою технікою.

Придбання нової зброї для Збройних Сил Республіки Польща створює чудову нагоду для просування польської економіки і науки на новий, більш високий рівень технологічного розвитку. Це можливість зробити якісний стрибок у цій області. Реалізація програми модернізації може не тільки підсилити обороноздатність країни, але й стати стимулом для розвитку польської економіки і, перш за все, зробити свій вклад у розвиток польської промисловості. У Республіці Польща закладено дуже потужний фундамент на майбутнє у цьому напрямку. Рівень конкурентоспроможності оборонної промисловості ще недостатній, тому він не може брати участь у широкому діапазоні в процесі технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща, а також ефективно конкурувати на зовнішніх ринках. Його положення на ринку характеризується сильною залежністю від державних закупівель; недостатньою привабливістю пропозицій на ринку з точки зору відстані, вартості та технічного прогресу; слабкою позицією на зовнішніх ринках і низькою активністю в області наукових досліджень та розробок [161].

У цьому контексті керівництво держави вважає, що польська наука і промисловість пропонує багатообіцяючий потенціал, який створює можливість десятки років розробляти і виробляти повний спектр безпілотних апаратів різних класів і типів. Якщо польська наука і промисловість матимуть можливість використовувати цю ініціативу для забезпечення поколінь технологічним стрибком, це в міжнародному масштабі може зробити їх лідером в області безпілотних систем, що надасть можливість

розвитку економіки країни, надходження інвестицій та коштів, направлених на зростання економічного сектору діяльності держави [221].

Національна безпека Республіки Польща є дуже важливою та необхідною складовою країни, тому що дозволяє зберегти її соціально-політичну та економічну стабільність.

Значною мірою основи безпеки держави визначає членство Республіки Польща у ЄС. Інтеграцію та упорядкування системи національної безпеки Республіки Польща досягла за рахунок розробки механізмів комплексного і довгострокового планування розвитку системи з урахуванням національних інтересів країни у цілому. Республіка Польща дотримується відсутності межі між внутрішнім і зовнішнім аспектом національної безпеки. При використанні комплексного підходу вона намагається максимально використовувати можливості свого членства в ЄС, НАТО і партнерства зі США. До інтересів сфери безпеки Республіки Польща відносять зміцнення позицій ЄС на світовій арені і розширення її участі на регіональному та міжнародному рівні. Особливу увагу Республіка Польща приділяє заходам, спрямованим на підвищення ролі ЄС на території ЦСЄ і активній участі в розробці політики сусідства між країнами Європи.

Також свою оборонну політику Республіка Польща будує за принципом солідарності і вірності союзникам. Вона планує поступово збільшувати свою участь у створенні Європейських підрозділів швидкого реагування. Республіка Польща розглядає війська територіальної оборони як важливий елемент захисту національної безпеки, зокрема, основою захисту внутрішньої та зовнішньої безпеки країни, прав громадян і конституційного порядку.

Республіка Польща продовжує займати позиції регіонального лідера в питаннях підтримки національної безпеки у відповідній частині Європи, забезпечивши цим власний стабільний соціально-економічний розвиток. Україна також прагне досягти економічного зростання та сталого соціального розвитку. При цьому вона відзначається схожістю з Республікою Польща за

площею території, кількістю населення, а також важливістю свого геополітичного положення у Європі. Тому слід зазначити про перспективність врахування польського досвіду з реформування державного управління безпековою політикою на вітчизняних теренах, який допоможе комплексно вирішити питання його вдосконалення в Україні.

Висновки до Розділу 2

1. Досліджено нормативно-правову базу державного управління безпековою політикою Республіки Польща з позиції етапів її становлення та розвитку, серед яких виокремлено висхідний, проміжний і низхідний. З'ясовано, що в державному управлінні безпековою політикою Республіки Польща основним стратегічним напрямом її зовнішньополітичного розвитку визначена інтеграція в європейські та євроатлантичні структури. Вони відзначаються взаємодоповнюючим характером і допомагають державі вийти на новий рівень розвитку та міжнародного співробітництва. Акцентовано, що важливо розмежовувати сферу дії нормативно-правової бази Республіки Польща, а саме: безпекову й оборону. Прикметно, що комплексний підхід, який обґрунтовано застосовувати для визначення складових національної безпеки, дозволяє наполягати, що питання її державноуправлінського забезпечення не можуть бути повністю відокремлені від оборони. У цьому контексті встановлено, що керівництвом Республіки Польща в оборонній сфері визначена, зокрема, необхідність систематизації функціонування держави у військовій сфері в межах членства в НАТО, а в безпековій – принцип підготовки планів на десять років з можливістю внесення відповідних уточнень і змін до них (кожні чотири роки). При цьому державне управління безпековою політикою Республіки Польща функціонує ефективною за умови її участі в обох цих міжнародних структурах. Це, у свою чергу, забезпечує можливість її всебічного розвитку та сприяє

посиленню її позицій на світовій арені.

2. Установлено, що Республіка Польща зробила акцент на часовому вимірі державної політики національної безпеки, розробивши певні довгострокові, середньострокові та короткострокові стратегії розвитку, що свідчить про наявність у державі стратегічного планування у зазначеній сфері. Стратегічне планування передбачає розвиток усіх галузей держави, окрема, національної безпеки, яка безпосередньо пов'язана з іншими галузями. Підтвердженням цього є такі прийняті правові документи стратегічного характеру Республіки Польща, покликані формувати систему безпеки:

- 1) Принципи ведення політики розвитку (2006 р.);
- 2) Закон про кризовий менеджмент (2007 р.);
- 3) Середньострокова стратегія розвитку країни до 2022 року (2012 р.);
- 4) Довгострокова стратегія національного розвитку «Польща 2030. Третя хвиля сучасності» (2013 р.);
- 5) Стратегія розвитку національної безпеки Республіки Польща до 2022 року (2013 р.);
- 6) Стратегія зовнішньої політики Республіки Польща 2017-2021 роки (2017 р.) тощо.

3. З'ясовано, що в Республіці Польща підґрунтя організації та реалізації державного управління безпековою політикою становлять правові, організаційні та економічні методи та засоби державного впливу. При цьому організаційні методи та засоби державного впливу передбачають спільне функціонування цивільних і військових структур. Установлено, що впровадження цих методів і засобів державного управління у сфері національної безпеки є повсюдною практикою НАТО, зокрема, при управлінні кризовими ситуаціями, за яких відбувається взаємодія політичних, цивільних та військових інструментів. Причиною цього є те, що подекуди військові засоби недостатньо дієві в розв'язанні складних проблем

міжнародної безпеки. До того ж, Республіка Польща дотримується принципу відсутності межі між зовнішнім і внутрішнім аспектами національної безпеки.

Наполягається, що проявом розвитку правових, організаційних та економічних методів і засобів державного управління безпековою політикою в Республіці Польща (як основних його складових) є реформа командування її збройних сил. Вона передбачає об'єднання силових структур, оскільки наявна значна кількість окремих підрозділів цих сил – армія, ВПС, ВМС, сили спеціального призначення, ВТО тощо. Виявлено, що реформи Республіки Польща як у організаційному, так і у технічному плані спрямовані на досягнення її збройними силами параметрів, що відповідають вимогам, які пред'являються до збройних сил країн-членів НАТО, а також на подальшу інтеграцію до військових структур блоку. У Республіці Польща проводиться консолідація командної системи навколо її трьох основних функцій:

- 1) стратегічне планування, консультування та нагляд за виконанням рішень Міністерства національної оборони (Генеральний штаб польської армії);
- 2) поточне загальне командування – підтримка армії (генеральне командування);
- 3) оперативне командування – використання армії (оперативний штаб).

Разом з тим, на час кризи та війни передбачається об'єднання зазначеної системи управління, у чому й полягає основна мета реформи. Таким чином, відбувається удосконалення системи управління, приведення структури з'єднань і частин у відповідність до стандартів НАТО.

4. Крім того, у дисертації досліджено організаційні заходи, які було вжито в Республіці Польща з метою активізації її військово-промислового сектора й економічного розвитку. Ці заходи передбачають застосування інноваційних управлінських підходів, пов'язаних з реалізацією сучасної

практики в міжнародній торгівлі озброєнням і військовою технікою через офсет. Вона надає можливість імпортерам частково компенсувати у тій чи іншій формі свої витрати на такі закупки. Офсет передбачає, що експортер бере на себе зобов'язання компенсувати імпортеру узгодженим із ним способом частину витрат, що пов'язані із закупівлею продукції військового призначення, тому такі угоди називають також компенсаційними.

Згідно з Офсетним кодексом Європейського оборонного агентства офсет є спеціальною угодою, у межах якої експортер бере на себе зобов'язання компенсувати імпортеру узгодженим способом частину витрат, що пов'язані із закупівлею продукції військового призначення, тому такі угоди називають компенсаційними. Такі угоди широко використовуються країнами-членами НАТО, що підтримує на належному рівні їх потенціал, у тому числі Республіки Польща, для захисту нею східного флангу Північноатлантичного альянсу. Згідно з офіційними даними у 2018 р. витрати НАТО на підтримку національної безпеки його країн-членів становили для США 566,6 млрд. дол. США, Великобританії – 56,6 млрд. дол. США, Німеччини – 39 млрд. дол. США і Польщі – 34,7 млрд. дол. США. При цьому вона постійно здійснює значні капітальні вкладення в розвиток сфери національної безпеки. Власне кажучи, наразі щорічні витрати на армію у Республіці Польща складають 2% ВВП, а до 2030 року вони мають становити до 2,5% ВВП. Щодо України, то у 2018 р. її державним бюджетом на зазначену сферу було передбачено 5% ВВП, що в грошовому еквіваленті складає 2,4 млрд. дол. США.

5. Отже, Стратегія Республіки Польща у сфері безпеки складається із трьох складових: оборонні дії; захисні дії та дії щодо соціальної та економічної безпеки. Відповідно до них система національної безпеки Республіки Польща складається з декількох елементів (підсистем), а саме:

1) підсистеми управління (шляхом забезпечення прийняття та виконання важливих рішень та дій з метою збереження національної безпеки);

2) виконавчих підсистем (передбачають раннє прогнозування і запобігання загрозам безпеки країни, а в разі їх настання ще й протидію негативним наслідкам);

3) підсистем забезпечення соціальної безпеки, що охоплює людський капітал, освіту, якість життя, і економічної безпеки, яка вимагає зростання ВВП, ВВП, підвищення конкурентоспроможності тощо.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОВОЮ ПОЛІТИКОЮ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

3.1. Стратегічні напрями реалізації досвіду Республіки Польща щодо міжнародного співробітництва у сфері безпеки

Республіка Польща у сфері безпеки здійснює міжнародне співробітництво, що є динамічним та змінюється залежно від історичних, геополітичних та геостратегічних векторів. З моменту проголошення та проведення демократично орієнтованих реформ у державі вектори зовнішньополітичного співробітництва Республіки Польща були суттєво змінені. Цією республікою вибудована власна суверенна державна політика національної безпеки в межах забезпеченого членства в ЄС та НАТО, а також відмови від прийнятих раніше рішень, що стосувались членства в Організації Варшавського Договору. Членство у ЄС та НАТО стало визначальним для Республіки Польща, що сформувало сучасний контекст її міжнародного співробітництва у сучасному геополітичному вимірі.

Змістовний аналіз принципів, факторів, ресурсів і засобів гарантування національної безпеки Республіки Польща дозволяє стверджувати, що воно залежить від виваженості формування та реалізації державного управління безпековою політикою, а також розвитку міжнародної співпраці у сфері безпеки. З огляду на загально прийняте визначення співпраці зауважимо, що у сфері національної безпеки на міжнародному рівні вона передбачає взаємодію, за якої результат дії одного суб'єкта (країни) впливає на динамічність функціонування іншого.

У продовження зазначимо, що національна безпека будь-якої держави характеризується незмінними та змінними компонентами. Геополітичне та

геостратегічне положення країни в умовах сучасного світу мають бути віднесені до незмінних складових. Залежно від внутрішньополітичних, регіональних чи глобальних умов змінними складниками національної безпеки можна вважати, зокрема, внутрішньополітичну, економічну, екологічну, інформаційну та інші види безпеки [20].

Набуття членства у НАТО та ЄС є одним з найважливіших факторів, що обумовлюють сучасне міжнародне співробітництво у сфері безпеки, у т.ч. Республіки Польща. Поділяючи основоположні принципи політики безпеки НАТО та ЄС, Республіка Польща сформувала власну безпекову політику, постійно приймаючи участь у різних загальноєвропейських ініціативах, що здійснюються цими організаціями. Зміна вектору зовнішньополітичного співробітництва Республіки Польща від ОВД до членства у НАТО та ЄС вважається незмінним компонентом національної безпеки Республіки Польща. При цьому вона є членом Європейського та Північноатлантичного альянсів, приймає активну участь у різних заходах з питань безпеки, що організовують зазначені структури. Республіка Польща активно вживає необхідні заходи із реалізації її наміру стати повноцінним партнером щодо всіх держав, які належать до цих організацій.

Одним із таких заходів є проведений Саміт НАТО, зокрема, у Варшаві 8-9 липня 2016 р. Під час нього відбулося засідання, на якому були присутні глави держав та урядів. Принциповими питаннями, які обговорювалися, стосувалися такого:

- місії колективної оборони, що спрямована на посилення союзницької бази стримування та оборони;
- розгляду загрози зі Сходу та прогнозу відносин Росії з НАТО;
- визначення майбутнього співробітництва між НАТО та Афганістаном;
- обговорення напрямку союзної підтримки України в питаннях безпеки;
- зміцнення глобальної стабільності, підтримки дій проти коаліції

Ісламської держави та небезпеки міграції;

- функціонування Комісії НАТО-Грузія;
- інших питань щодо зміцнення партнерських відносин та розширення їх можливостей з представниками Австралії, Фінляндії, Грузії, Йорданії і Швеції.

При цьому відбулися зустрічі на рівні міністрів оборони у форматі платформи для сумісності за участю представників Вірменії, Австралії, Австрії, Азербайджану, Бахрейну, Боснії і Герцеговини, Чорногорії, Фінляндії, Грузії, Ірландії, Японії, Йорданії, Казахстану, Південної Кореї, Македонії, Молдови, Монголії, Марокко, Нової Зеландії, Сербії, Швеції, Швейцарії, Тунісу, України та Об'єднаних Арабських Еміратів [197].

У контексті важливості підтримки суспільно-політичної стабільності на міжнародному рівні було прийнято такі правові документи за результатами проведеного Саміту [46]:

1. Заключний звіт про хід та результати зустрічі.
2. Варшавську декларацію щодо трансатлантичної безпеки.
3. Спільну заяву Голови Європейської комісії та Генерального секретаря НАТО.
4. Декларацію Саміту НАТО щодо Афганістану.
5. Спільну заяву Комісії Україна – НАТО.
6. Спільну заяву Комісії НАТО – Грузія на рівні міністрів закордонних справ.
7. Зобов'язання стосовно кібероборони.
8. Зобов'язання відносно підвищення стійкості.
9. Політику Північноатлантичного альянсу з приводу захисту цивільного населення.
10. Політику цілісності НАТО.

Таким чином, прийняті на Саміті НАТО (2016 р.) рішення є важливими й такими, що спрямовані на зміцнення політики стримування й оборони, а також створення сталого середовища. Це засвідчує наміри НАТО щодо

формування розширеної присутності його сил на території країн ЦСЄ, насамперед, Республіки Польща, країн Балтії та Румунії. Крім того, ці рішення вказують на актуальність здійснення політики «перестраховування» союзників, що наразі вимагає пролонгації в контексті стримування дій РФ.

Очевидно, що прийняті на Саміті НАТО рішення стосувалися, зокрема й Республіки Польща. Як результат, вона отримала значну натівську військову присутність на своїй території. Власне, липень 2016 року слід вважати початком формування бойових груп батальйонів. До таких груп увійшли рамкові країни, що забезпечують постійну військову присутність, та інші країни, які будуть забезпечувати періодичні ротації й доповнювати сили основних країн. Прикметно, що було створено 4 бойові групи, в одній з яких Республіка Польща є приймаючою державою. На її території можуть бути розташовані військові групи батальйонів США, Великобританії та Румунії. Інша група була створена на території Латвії, де Республіка Польща надає свої збройні сили в якості допоміжних до основних, не будучи рамковою країною [163]. На наше переконання, рішення щодо розгортання цих батальйонів – вагомий елемент Стратегії всебічного стримування протиправних дій.

Варто відзначити, що роль Республіки Польща зростає з огляду на те, що, виступаючи як країна, яка надає безпеку іншим країнам, відправляючи до них війська, вона таким чином надає їм допомогу. Така допомога свідчить про рішучість Республіки Польща щодо створення спільного потенціалу оборони та стримування [235]. Реалізуючи обов'язок країни-учасниці Північноатлантичного альянсу щодо співпраці між державами та належного військового реагування, Республіка Польща повинна проводити такі заходи [197]:

- раннє попередження загроз, приймаючи швидкі рішення як на військовому, так і на політичному рівнях;
- часткову передачу з політичного рівня на військовий відповідальності щодо прийнятих рішень із використання бойових груп, що є

силами швидкого реагування;

- приведення збройних сил НАТО та національних збройних сил країн-членів до однієї системи управління з метою ефективного співробітництва на східному фланзі;

- вкладення коштів щодо транспортного забезпечення військових формувань, які перебувають на постійній основі, за усіма можливими напрямками з метою надання належного рівня підтримки у країнах східного флангу;

- організацію польових навчань сил НАТО із залученням військових формувань усіх країн-членів НАТО, особливо східних партнерів, у рамках забезпечення колективної оборони;

- створення плану дій щодо збільшення присутності НАТО як повітряної, так і морської в Прибалтиці та Чорноморському регіоні тощо.

Вищенаведений перелік заходів, необхідних для реалізації Республікою Польща, вказує на широкий формат її співробітництва з ЄС та НАТО у сфері безпеки. Принагідно відзначимо, що здійснення міжнародної співпраці у цій сфері безпеки відбувається з огляду на складений Акт лідерів ЄС (грудень 2016 року). У ньому визначені три найважливіші напрями міжнародної співпраці у цій сфері безпеки, а саме [255]:

- захист громадян ЄС;
- реакція на загрози ззовні;
- покращення можливостей держав-членів.

Зважаючи на те, що питання безпеки потребують комплексного розв'язання, були створені постійно діючі інституції співробітництва ЄС та НАТО, зокрема з обміну інформаційними ресурсами, координації та планування проведення відповідних дій щодо обороноздатності, наукової діяльності, промисловості, потенціалу тощо [23]. Власне кажучи, у 2017 році була організована діяльність:

- 1) Європейського оборонного фонду, головною метою діяльності якого є фінансування спільних досліджень;

2) Єдиного командного центру, спрямованого на підготовку збройних сил ЄС та військових радників;

3) Європейського центру прогресивного досвіду, важливим напрямком дії якого є покращення аналізу, відповідної реакції на виникаючі загрози та нарощення співпраці з НАТО.

Крім того, для вдосконалення державного управління безпековою політикою в межах міжнародного співробітництва у сфері безпеки та оборони було проведено Щорічний скоординований огляд з питань оборони (CARD). Завдяки ньому держави-члени ЄС і НАТО здійснили обмін інформацією щодо запланованих витрат на оборону з метою дослідження цього питання, виявлення можливих недоліків та отримання інформації щодо перспективних кроків у цьому напрямку. Як результат, виявлено, що необхідним є скорочення дублюючих функцій, завдяки чому можна отримати економічну вигоду від міжнародного співробітництва. Витрачаючи на функції оборони 200 млрд євро на рік, країни-учасниці ЄС дійшли згоди, що, по-перше, за допомогою усунення такого дублювання функцій можна зекономити до 1/2 від вищезазначеної суми. А по-друге, розвиваючи спільний оборонний потенціал, слід залучати кошти до проектів країн-членів ЄС з метою посилення оперативної готовності спільних та національних збройних сил. Варто підкреслити, що в подальшому така форма міжнародного співробітництва країн-членів ЄС і НАТО отримала назву PESCO – постійне структуроване співробітництво [255].

Прагнення 23 країн ЄС (у тому числі Республіки Польща, Австрії, Бельгії, Болгарії, Чехії, Хорватії, Кіпру, Естонії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Греції, Угорщини, Італії, Латвії, Литви, Люксембургу, Нідерландів, Румунії, Словаччини, Словенії, Іспанії та Швеції) приєднатися до програми PESCO було офіційно закріплено у листопаді 2017 року відповідною Декларацією. Вона зафіксувала зобов'язання держав-учасниць щодо тіснішої й ефективнішої співпраці у сфері безпеки та оборони. Інші держави, що мають намір приєднатися до PESCO, можуть це зробити у будь-

який час. Важливо, що пріоритетним завданням PESCO є раціональне зменшення витрат і вдосконалення проведення спільних місій. Зважаючи на це, пропозиції сформовані в межах PESCO містять плани щодо формування Європейського медичного командування, мережі європейських логістичних центрів, Європейського центру реагування на кризові ситуації та спільне навчання офіцерів, що приймають участь у різноманітних операціях та місіях [136]. Як відомо, така співпраця затверджується кваліфікованою більшістю, після чого документ направляється до Ради ЄС і голови дипломатичної спільноти.

Безперечно, можливість щодо створення структурованого міжнародного співробітництва у сфері безпеки була визначена ще Лісабонським договором (2009 року). Проте країни-члени ЄС не скористались належним чином такою можливістю. Відтак, План дій був схвалений у березні 2018 р., яким передбачено напрямок діяльності та вказівки щодо подальшого перебігу процесів управління та послідовності їх виконання, а також система заходів щодо виконання взаємних зобов'язань, строки з приводу координації реалізації проектів і механізм управління такими проектами. Для цього був узгоджений початковий список спільних проектів, що містить оперативну готовність до обороноздатності, розвиток потенціалу країни загалом та сфери безпеки й оборони зокрема [135].

Розвиток такого потенціалу покликана забезпечувати ЄПБО. Як і будь-яка політика, ЄПБО має власне інституційне підґрунтя функціонування. Це підґрунтя представлено Комітетом з питань політики та безпеки, Військовим штабом, Військовим комітетом, Центром збирання та збереження інформації та Європейським супутниковим центром.

Крім того, ЄС здійснює політику безпеки та оборони, використовуючи сили швидкого реагування, що мають відповідне командування, засоби зв'язку та військові ресурси у розмірі 60-тисяч військових. Існування таких сил, з одного боку, зумовлено необхідністю участі в рятувальних, гуманітарних та бойових операціях. А з другого – свідчить про змогу ЄС

бути самостійним у питаннях безпеки та оборони.

Лісабонський договір та стаття 5 Вашингтонського договору передбачають колективну відповідальність країн-членів ЄС та обов'язкову допомогу всіма наявними засобами країні-учасниці в разі агресії з боку іншої країни [251]. Такі зобов'язання у сфері безпеки та оборони втілюються, не порушуючи зобов'язань держав-членів ЄС й НАТО, а також національне законодавство сторонніх держав.

Держави-члени ЄС мають власні державні органи з деталізованими повноваженнями у сфері національної безпеки й оборони, що передбачається їх нормативно-правовою базою. До таких державних органів, що здійснюють загальне керівництво в безпековій сфері, слід віднести голову держави, голів виконавчої та законодавчої влади.

Повертаючись до предмета дослідження, можемо зауважити, що в липні 2017 року в Ельблонзі було відкрито Штаб багатонаціональної дивізії, яка складалася з понад 250 солдатів з Республіки Польща та країн-союзників. Відкриття такого штабу стало підтвердженням важливої ролі Республіки Польща в системі безпеки НАТО щодо захисту східного флангу Європи. Одним із завдань такого штабу є узгодження роботи всіх чотирьох бойових груп НАТО. Прикметно, що саме Республіка Польща запропонувала створення таких бойових груп у Варшаві під час Саміту НАТО. Відповідальність за діяльність груп у Республіці Польща та країнах Балтії поклав на себе Штаб багатонаціональної дивізії. Функціонування зазначеної дивізії засвідчує, що Республіка Польща представляє собою центральний пункт командування військ держав-партнерів [261].

Крім того, у 2017 році на території Республіки Польща було активізовано діяльність бронетанкової бригади бойової групи, бойової авіаційної бригади та батальйонів бойової підтримки як підрозділів логістики. Дана активізація діяльності характеризується також створенням у межах ініціатив посилення регіону – Європейська ініціатива Стримування, що здійснює операцію Atlantic Resolve. Головною ідеєю таких ініціатив є

вдосконалення зв'язків та взаємодії між військовими формуваннями країн-членів, у тому числі щодо матеріально-технічного забезпечення та процесу здійснення операцій з метою зміцнення східного флангу НАТО. Натівські військові перебувають на території розміщення бригад та батальйонів безперервно, а їх діяльність передбачає роботу на всій території тієї чи іншої країни [120].

Таким чином, розвиток міжнародного співробітництва Республіки Польща у сфері безпеки передбачає розташування союзних сил на її території. Зазначена країна відіграє особливу роль у регіональній системі безпеки, а тому підвищується спроможність цієї держави до захисту та стримування, у тому числі відносно східного флангу НАТО. Перебуваючи під його впливом, Республіка Польща та значна частина території Європи захищені, насамперед, від атак балістичних ракет базою ПРО, що знаходиться в місті Редзіково [235].

Зважаючи на політику РФ, як агресора, та необхідність посилення партнерства з ЄС та НАТО, Республіка Польща підтримує присутність військ США у Європі, у тому числі на східному фланзі. Республіка Польща продовжує зміцнювати трансатлантичні зв'язки та будувати стратегічні відносини зі США, що є третім стовпом безпеки Республіки Польща. Таке співробітництво зі США є важливим для неї; воно покликано розвивати партнерські дво- та багасторонні відносини з іншими європейськими, східними та іншими країнами. До речі, перебування союзних військ НАТО та США на території Республіки Польща та інших держав регіону підлягає координації з боку місії *Atlantic Resolve*.

Республіка Польща, як країна-член Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу, проводить активну безпекову політику з приводу участі її Збройних Сил у міжнародних операціях та місіях з підтримання миру відповідно до угод, укладених з ЄС, НАТО та іншими міжнародними організаціями. Під командуванням оперативного управління Республікою Польщею здійснено миротворчі операції у різних країнах світу,

зокрема, надано допомогу таким країнам, як Ліван, Косово, Сирія, Пакистан, Боснія та Герцеговина, Конго, Ірак, Чад та Центральноафриканська Республіка, Афганістан, країни Балтії та Середземномор'я [147].

Безумовно, миротворчі або рятувальні операції (за участю Республіки Польща) готуються відповідно до порядку, передбаченому НАТО або ЄС. Варто одразу підкреслити, що, на відміну від ЄС, Північноатлантичний альянс визначає статус органів управління місіями, які відзначаються тимчасовим характером. При цьому комплектування груп відбувається згідно з потребами відповідної операції. Перед початком місії оцінюється ситуація й опрацьовуються додаткові плани щодо необхідних ресурсів та інструментів. Після цього розробляється концепція місії із визначенням загальних потреб у «портфелі» ресурсів і засобів. Деталізація складу військових та технічних ресурсів ЄС та НАТО відбувається при вивченні оперативного плану дій. Зрозуміло, що під час проведення операції формуються ті завдання, які необхідно виконати. У разі необхідності передбачається передислокація сил. Для державного управління безпековою політикою Республіки Польща є нагальним практичне впровадження рішень, що були оголошені у Варшаві на Саміті НАТО. З огляду на це Республіка Польща забезпечує мотивацію держав-союзників до виконання ними зобов'язань, чим робить власний внесок у впровадження рішень Варшавського Саміту [39].

Слід зацентувати, що Республіка Польща як країна, що приймає на своїй території військові ресурси НАТО та інших країн, забезпечує їх належне розташування. Крім того, Республіка Польща надсилає власні збройні сили для участі в одній із бойових груп, зокрема, до Латвії. Це вказує на те, що Республіка Польща, з одного боку, є споживачем безпекової політики, а з другого – її експертом у формуванні та реалізації. Щодо можливих питань із розміщення польського військового ресурсу на території інших країн або військового ресурсу інших країн на території Республіки Польща, то їх (питання) необхідно обговорювати країнам між собою через державні органи влади військового спрямування.

Погоджуємося з досить поширеною точкою зору [30], що захист території тієї чи іншої держави не унеможлиблює її самооборону, тобто не заміняє її. Дотримуючись цієї позиції, Республіка Польща зосереджує зусилля на підвищенні власних оборонних можливостей, що займає пріоритетне місце. Свідченням цього є сучасний стан витрат Республіки Польща на її оборону, що складають 2% ВВП. Прикметно, що здійснення таких витрат відбувається за рахунок реалізації, зокрема, програми технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща. Дана реалізація підвищує військову силу аналізованої держави. Зрозуміло, що збільшення витрат на підтримку цих сил безпосередньо позначається на збільшенні військових можливостей військових формувань Республіки Польща. Відтак, ураховуючи важливість гарантування власного розвитку та безпеки на Сході Європи, Республіка Польща збільшує витрати на функціонування власного військового потенціалу.

У продовження уточнимо, що необхідним елементом реформування державного управління безпековою політикою в Республіці Польща є підвищення її інституційної спроможності, що передбачає забезпечення стійкості державних органів від дії потенційних криз. На нашу думку, цей елемент розвитку державного управління безпековою політикою зазначеної республіки вимагає врахування й на вітчизняних теренах. Воно можливе за умови постійного моніторингу та виваженого вдосконалення роботи зазначених органів, що охоплює здійснення таких державноуправлінських функцій, як оцінювання та захист стратегічних об'єктів інформаційної, енергетичної безпеки, інфраструктури тощо. З метою ефективної реалізації цих завдань має бути забезпечена кооперація військових та невійськових елементів системи національної безпеки, зокрема, війська територіальної оборони. У цьому контексті вважаємо, що важливим є проведення системи заходів, що зорієнтовані на стабілізацію «території», а також активізація бази систем раннього попередження загроз.

Визначаючи особливості та напрями реалізації міжнародного

співробітництва у сфері безпеки в Республіці Польща, варто вказати на такий важливий етап її розвитку, як переосмислення змісту та принципів державного управління безпековою політикою на національному рівні. Відзначимо, що це переосмислення ґрунтується на окресленні стратегічних цілей і національних інтересів. Безперечно, даний принцип закладений в основу реалізації й вітчизняної безпекової політики, свідченням цього є ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [67]. Однак упровадження зазначеного принципу має бути системним, на зразок того, що має місце в Республіці Польща, а тому відобразитися в Стратегічному оборонному огляді України.

Таким чином, сучасне міжнародне співробітництво Республіки Польща у безпековій сфері зумовлене належністю країни до двох безпекових структур – Північноатлантичного Альянсу й Європейського Союзу. Зміна вектору безпекової політики Республіки Польща у зовнішньополітичному напрямку з членства ОВД до членства у ЄС та НАТО є сталою особливістю формування її національної безпеки. При цьому все ж слід розрізняти аспекти безпекового міжнародного співробітництва Республіки Польща з НАТО й ЄС. НАТО – це найважливіша форма, зокрема, політико-військової співпраці із союзниками. ЄС же підтримує невійськову безпеку та соціально-економічний розвиток країн-членів, у т.ч. Республіки Польща, зміцнюючи її позиції у світі.

Для утвердження цих позицій Республіка Польща окреслила невід'ємну складову свого зовнішньополітичного курсу – державне управління безпековою політикою. Вона ґрунтується на відносинах із сусідами та партнерами, зокрема, із дотриманням такого правового документу, як «Пріоритети зовнішньої політики Польщі на 2012–2016 роки». Згідно з ним найважливішим партнером Республіки Польща у двосторонніх відносинах з питань безпеки є Німеччина. Однак така партнерська пріоритетність не обмежує розвиток співпраці Республіки Польща з ЄС, НАТО та іншими країнами ЦСЄ. Свідченням цього є те, що за Республікою Польщею було

закріплено статус лідера формування, розробки та реалізації «східного вектору» зовнішньої політики ЄС [101].

Подібна багатовекторність підвищує внутрішню та зовнішню безпеку Республіки Польща, оскільки вирішальне значення має синергія дій всіх установ її державної безпеки. При цьому необхідною умовою «синергії» є легітимація, тобто підтримка запроваджених державних ініціатив, що можлива за активної участі громадян та громадських організацій. Дотримання цих засад забезпечує «належність» рівня національної безпеки, збереження єдності держави та громадян, а також зміцнення її авторитету серед союзників і партнерів.

Членство в НАТО передбачає наявність потужних, належним чином технічно оснащених та підготовлених збройних сил. Відповідність цим вимогам дозволила Республіці Польща бути активним учасником різних військових навчань і заходів, що реалізуються НАТО, звісно, за рахунок витрачання частини національного бюджету на такі заходи [137]. Воно є гарантією як глобальної, так і регіональної безпеки країни-члена НАТО. Власне кажучи, це відбувається через те, що Північноатлантичний альянс разом з власними оборонними можливостями надає гарантії збереження безпеки й іншим країнам-партнерам, у т.ч. Республіці Польща. На підтвердження можемо навести висловлювання Генерального Секретаря Дж. Столтенберга під час прес-конференції у січні 2016 року, що Республіка Польща є сильним та вірним союзником, на території якої працює сформований спільними зусиллями багатонаціональний Північно-східний корпус НАТО у м. Щецин, а також навчальний центр об'єднаних сил НАТО у м. Бидгощ [171]. До речі, формування цього навчального центру відбулося у 2004 р., а багатонаціонального Північно-східного корпусу – у 1999 р. У цей період часу польські збройні сили взяли участь у військовій операції ЄС у Боснії та Герцеговині «Алтея» [217].

Слід зазначити, що Республіка Польща приймає також активну участь у діяльності ЄС, зокрема, у боротьбі з тероризмом. Цим аналізована

республіка забезпечує внутрішню і зовнішню безпеку, що відбувається відповідно до Європейської стратегії безпеки (прийнятої у 2003 році). Крім того, Республіка Польща брала участь у розробці пропозицій щодо роботи ЄОА, заснованого в липні 2004 року [191], а також Концепції оборонних груп, що є частиною ЄПБО [200]. Зазначені оборонні групи дають можливість швидко реагувати на кризові ситуації, що виникають за межами території країн-учасниць ЄС. Поштовхом для створення таких бойових груп місії ЄС стала операція «Артемід», яка проводилася в Демократичній Республіці Конго у 2003 році.

Таким чином, на прикладі Республіки Польща можемо стверджувати, що збройні сили є одним з основних інструментів забезпечення національної безпеки. Без цього інструменту держава (Республіка Польща й Україна) неспроможна виконувати свої основні функції у повному обсязі, тому що здійснюється не тільки захист держави та її кордонів, але й забезпечення безпеки громадян. Проте застосування даного інструменту має бути актуальним і виваженим.

Безперечно, Республіка Польща займає активну позицію в проведенні операцій з підтримання миру. На підтвердження можемо навести такі відомості [216]:

1) до 1999 року більше ніж 45 000 польських військовослужбовців брали участь у 52 миротворчих і гуманітарних місіях, створених і організованих ООН;

2) загалом 25 000 польських військовослужбовців служили в Афганістані, оскільки Республіка Польща приєдналася до Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) під керівництвом НАТО у 2002 році.

Крім того, з вересня 1999 року польські збройні сили приймають участь у миротворчій місії у Косово, до речі, у складі спільного українсько-польського батальйону UKRPOLBAT багатofункціональної бригади EAST контингенту KFOR.

З метою підтримання миру в 2007 році на базі підрозділу військової

жандармерії Збройних Сил Республіки Польща було створено ще один багатофункціональний батальйон НАТО (NATO MNMPBAT). До його складу можуть входити також військовослужбовці та підрозділи військової поліції Словаччини, Чехії та Хорватії. Підготовка зазначеного батальйону до участі у міжнародних операціях організовується на базі спеціального відділу військової жандармерії Збройних Сил Республіки Польща у м. Глівіца. Дана військова жандармерія приймала участь у таких міжнародних операціях [27]:

- МССБ (Міжнародні сили сприяння безпеці, Афганістан), що передбачало залучення близько 2 600 осіб (ще 400 осіб знаходилися в резерві на території Республіки Польща);

- KFOR (Косовські сили) – до 200 осіб;

- миротворча операція НАТО (Ірак) – близько 12 осіб;

- миротворча операція ЄС (БіГ) – майже 200 осіб.

Наведене дозволяє наполягати, що для Республіки Польща участь у миротворчих операціях – один з найголовніших напрямків співпраці в межах ЄС. Разом із тим, зауважимо, що незмінність суспільно-політичної ситуації в Афганістані та необхідність надання з огляду на це додаткової допомоги військовим в операції «ISAF» зумовили прийняття ЄС рішення щодо зменшення кількості військових ресурсів майже у 2 рази. У результаті виконання даного рішення польський контингент було скорочено відповідно з 230 до 170 військовослужбовців, які входили до батальйону в м. Сараєво [151; 210].

Окрім проведення миротворчих операцій та протидії тероризму в межах ЄС, Республіка Польща здійснює боротьбу з організованою злочинністю. Здійснюючи державне управління безпековою політикою в регіоні, аналізована республіка відправила професійний склад військової групи для операції «EUPM» в БіГ. Крім того, польських експертів було найбільше в місії спостерігачів ЄС на українсько-молдавському кордоні в межах реалізації «UEBAM» (2005 р.) [265]. Дана місія має консультативний характер, а її діяльність націлена на покращення контролю кордону з огляду

на високий рівень контрабандної діяльності та організованої злочинності, що розцінюється як вагомий крок до розв'язання конфлікту в Придністров'ї. Підкреслимо, що основними цивільними та військовими операціями, в яких приймала участь Республіка Польща в рамках ЄБПО, є такі [269]:

- «EUFOR ALTHEA»;
- «EUPM» («European Union Police mission»);
- «EUBAM»;
- «UEJUST LEX»;
- «MONUC» (на звернення ООН щодо Конго);
- «EUFOR RD» Конго.

Важливо, що Республіка Польща була учасником навчань «Анаконда» (у 2006 р., 2008 р., 2010 р. і 2012 р.). Їх метою є відпрацювання питань організації та проведення операцій з відображення агресії військ супротивника, а також оцінка готовності збройних сил до вирішення оперативних завдань. Крім того, у 2006 році на території Республіки Польща та країн Прибалтики були проведені навчання «Steadfast Jazz 2006». Вони передбачали забезпечення силами швидкого реагування, які б могли працювати будь-де, маючи справу з будь-якою загрозою [198]. Подальше проведення подібних навчань відбувається відповідно до Плану з технічної модернізації Збройних Сил Республіки Польща, прийнятого на період з 2013 по 2022 роки [212].

На наше переконання, у розв'язанні питань європейської безпеки важливими є організація та проведення форумів у Республіці Польща. У них беруть участь міжнародні експерти у сфері безпеки з Республіки Польща, США, Німеччини, спеціалісти НАТО з метою обміну досвідом та вирішення можливих регіональних проблем у цій сфері. Як приклад, можемо навести результати одного з таких форумів – підписану міністром оборони України угоду з міністрами оборони Литви та Республіки Польща щодо створення спільного литовсько-польсько-українського військового підрозділу «ЛитПолУкрбриг» (2014 р.) [95]. Це стало одним з найважливіших кроків

України на шляху до модернізації українських збройних сил та посилення співробітництва з ЄС [27].

У продовження зазначимо, що в грудні 2014 року розпочалася реалізація місії EUAM (European Union Advisory Mission to Ukraine) – громадянської місії, яка покликана надавати підтримку і консультувати представників української сторони в питаннях реформ сектора безпеки на стратегічному рівні. Функціонування цієї місії заплановано на 2 роки. Важливо, що за цей час має відбутися створення контингенту та забезпечена участь польських співробітників і офіцерів поліції в рамках громадянської нарадчої місії, що відповідає польським державним інтересам та є пріоритетом, ураховуючи політичний характер цієї ініціативи. Погоджуємося з науковцями [56], що участь Польщі в підтримці вітчизняних реформ є необхідною, зважаючи на реалізоване нею членство в ЄС та геополітичне розташування обох країн.

Варто констатувати, що за останні 5 років намітилася тенденція щодо активного залучення як військових, так і цивільних осіб країн-учасниці НАТО та ЄС, у тому числі Республіка Польща. Крім того, вони беруть участь у різноманітних міжнародних операціях із підтримки миру та безпеки згідно з існуючими угодами. Так, у 2016 році 562 військовослужбовці та цивільні особи Республіки Польща прийняли участь у низці міжнародних операціях, на які було заплановано 89,9 млн злотих (0,25% військового бюджету), а саме [116]:

- операції НАТО – KFOR (Косово) – 300 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща;
- операції НАТО – RSM (Центральна Африканська Республіка) – 200 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща;
- операції ЄС – EUFOR/МТТ (Боснія та Герцеговина) – 50 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща;
- операції ЄС – EUMM (Грузія) – спостерігачі 10 військовослужбовців Республіки Польща.

У 2017 році 1261 військовослужбовець та цивільна особа Республіки Польща взяли участь в операціях ЄС та НАТО за кордоном. Операції EUFOR/МТТ у Боснії та Герцеговині (40 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща) й EUMM у Грузії (спостерігачі – 9 військовослужбовців Республіки Польща) були продовжені у 2017 році під головуванням ЄС. Операція у Центральній Африканській Республіці, розпочата НАТО, продовжується під головуванням ЄС (2 військовослужбовця Республіки Польща). Під головуванням НАТО продовжені операції KFOR у Косово (250 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща) та RSM у Афганістані (200 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща). Також Республіка Польща долучилась до таких миротворчих операцій НАТО у 2017 році [214]:

- операції BALTIC AIR POLICING – 100 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща;
- операції eFP (Латвія) – 200 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща;
- операції tFP (Румунія) – 250 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща;
- операції OIR (Кувейт) – 150 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща;
- операції OIR (Ірак) – 60 військовослужбовців Республіки Польща.

Операцією НАТО, до якої долучилась Республіка Польща у 2018 році у кількості 110 військовослужбовців та цивільних осіб, є операція EUNAFVOR (м. Софія). Республікою Польща продовжені операції, що здійснюються під головуванням НАТО, а саме:

- KFOR у Косово (у кількості 300 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща);
- eFP у Латвії (у кількості 200 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща);
- tFP у Румунії (у кількості 250 військовослужбовців та цивільних

осіб Республіки Польща);

– RSM у Афганістані (у кількості 200 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща);

– OIR у Кувейті (у кількості 150 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща);

– OIR у Іраку (у кількості 60 військовослужбовців Республіки Польща).

Крім того, Республіка Польща є постійним учасником таких операції ЄС:

1) EUFOR/МТТ у Боснії та Герцеговині (від Республіки Польща направлено 50 військовослужбовців та цивільних осіб);

2) у Центральній Африканській Республіці (від Республіки Польща направлено 2 військовослужбовців);

3) EUMM у Грузії (від Республіки Польща направлено 6 військовослужбовців).

Усього у 2018 році заплановано залучити 1548 військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща до проведення операцій ЄС і НАТО [175].

Кількість військовослужбовців та цивільних осіб Республіки Польща, що приймають участь у операціях НАТО та ЄС, дещо змінюється у тій чи іншій операції. Проте їх загальна кількість кожного року певною мірою зростає, що вказує на усталену позицію керівництва аналізованої країни в підтримці миру на континенті та розвитку власної безпекової політики, стійкої до загроз як ззовні, так і зсередини країни.

Таким чином, створивши власну систему безпеки й оборони з урахуванням загальноєвропейської, Республікою Польща було здійснено внесок у формуванні європейської ідентичності у сфері безпеки й оборони, яка являє собою концепцію зі створення спільних європейських сил безпеки та оборони, а також забезпечення передачі в розпорядження ЄС заздалегідь визначених сил та спільних ресурсів НАТО для залучення до операцій, організованих ЄС та НАТО. Європейська ідентичність у сфері безпеки й

оборони дає можливість ЄС відігравати якомога більшу роль у глобальному просторі безпеки та проводити колективну політику в цій сфері без необхідності узгодження власних кроків зі США.

Разом із тим, Республіка Польща, намагаючись підтримувати імідж надійного партнера, готова за необхідності направляти підрозділи своїх збройних сил у будь-яку частину світу, поступаючись подекуди у власних першочергових оборонних інтересах. Ці кроки сприяють переходу країни з позиції «споживача» безпеки (net security consumer) у площину її «творця» (net security provider). Це здійснюється з огляду на те, що для Республіки Польща важливим є відстоювання власного авторитету у відносинах із союзниками [185]. Як наслідок, залучення цієї країни до проєктів в межах ЄПБО зростає. Вона долучається до створення, так званих, «бойових груп» з метою розширення можливостей ЄС за допомогою Європейського Оборонного Агентства.

Зміна курсу зовнішньополітичного співробітництва з ОВД на НАТО й ЄС, набуття членства в цих міжнародних організаціях сприяли сучасному міжнародному співробітництву Республіки Польща. На цій підставі вважаємо, що обраний шлях європейської та євроатлантичної інтеграції є незмінним компонентом державної політики національної безпеки країн Європи.

Визначено, що в цьому контексті ЄПБО розцінює Республіку Польща як додатковий інструмент у військово-цивільному вимірі, що розвивається в напрямку виконання гуманітарних завдань. При цьому НАТО сконцентрувало зусилля на військових операціях вищої інтенсивності, а ЄС – на цивільних місіях і військових операціях нижчої інтенсивності. Такий розподіл обов'язків активно підтримується Республікою Польща [123].

Проведене дослідження засвідчує застосування Республікою Польща комплексного підходу до визначення принципів державного управління її безпековою політикою. До таких принципів належать: принцип верховенства права та основних свобод людини; принцип свободи та демократії; принцип

добросусідства та солідарності й лояльності союзників; принцип взаємовигідного співробітництва та колективної безпеки тощо. Такі принципи імплементовані Республікою Польща з огляду на розроблене законодавство ЄС та НАТО [38].

На наше переконання, під час реалізації інтеграційних прагнень Україні слід також дотримуватися наведених вище принципів. Разом із тим, уточнимо, що, зважаючи на особливості вітчизняної системи державного управління безпековою політикою, ці принципи можуть мати такий систематизований вигляд:

– принцип інноваційності (передбачає ефективне формування та функціонування економічної підсистеми державного управління безпековою політикою, що вимагає практико орієнтованого використання економічних законів і методів);

– принцип інституційності (визначає дієве формування та функціонування, насамперед, організаційної підсистеми державного управління безпековою політикою, що охоплює державні та недержавні інституції, інститути суспільства та ін.);

– принцип наукової обґрунтованості (передбачає формування системи державного управління безпековою політикою з огляду на концептуальні засади, зокрема, науки державне управління, менеджменту, адміністрування, теорії інституціоналізму тощо);

– принцип законності (забезпечує дієве формування та функціонування правової підсистеми державного управління безпековою політикою, підґрунтя якої становлять відповідні правові інститути, а їх базисом, у свою чергу, є правові норми);

– принцип економічності (передбачає економічну доцільність, виваженість і раціональність застосування засобів і методів державного управління безпековою політикою);

– принцип прогнозованості й адекватності, що в сукупності покликані забезпечити вчасність і надійність визначення (планування)

проміжних і кінцевих результатів здійснення державного управління безпековою політикою;

– принцип публічності, що вимагає дотримання параметрів прозорості та відкритості державного управління безпековою політикою;

– принцип функціональності (забезпечує організаційно-змістовну виваженість у визначенні та реалізації напрямків (функцій) державного управління безпековою політикою, що охоплює не тільки дієве здійснення планування та контролю, а й організації, мотивації, координації тощо);

– принцип регламентованості (передбачає деталізацію й узгодження завдань державного управління безпековою політикою, а також алгоритмізацію процесу їх досягнення на відповідних етапах);

– принцип синергії й оптимізації державного управління (визначає й обґрунтовує підходи, засади та методи вдосконалення й забезпечення розвитку державного управління безпековою політикою);

– принцип інтегрування, що є особливо актуальним у контексті затверджених прагнень України.

Підкреслимо, з одного боку, що даний поділ принципів державного управління безпековою політикою України є умовним і невичерпним. А з другого – слід ураховувати принцип правонаступництва, покликаний забезпечувати поступальний розвиток держави в межах комплексного формування системи безпеки.

Для вдалого впровадження вищезазначеного польського досвіду щодо державного управління безпековою політикою в Україні необхідно, щоб воно мало характерні ознаки публічного управління, а саме:

- 1) масштабності;
- 2) універсальності;
- 3) стратегічності;
- 4) легітимності;
- 5) відкритості та прозорості;
- 6) організуючого, координуючого, контролюючого та ін. характеру.

У цьому випадку державне управління безпековою політикою в Україні повинно, по-перше, мати розгалужену систему механізмів впливу (управлінського, правового, організаційного, комунікативного та економічного), а також високий ступінь комплексності в удосконаленні та забезпеченні розвитку державного управління такою політикою. А по-друге, відзначатися досконалим використанням інструментів атрибутивних сутнісних підсистем – зовнішньої та внутрішньої. Уточнимо, що зовнішня підсистема охоплює формування колективної безпеки, а внутрішня – національної безпеки держави. У Республіці Польща функціонування цих підсистем забезпечується таким шляхом:

- 1) участі в операціях та місіях, підготовлених міжнародними безпековими організаціями – ЄС і НАТО;
- 2) утвердження її як повноцінного партнера, здатного та спроможного бути лідером на Сході Європи;
- 3) реалізації власної самооборони в необхідних межах.

Спільним для цих підсистем є їх стратегічність функціонування, що буде детальніше розглянута в межах інших підрозділів нашої роботи. Наразі відзначимо, що міжнародне співробітництво є надзвичайно важливим для Республіки Польща, і включає її обмін досвідом із країнами-членами ЄС з метою дотримання принципу колективної безпеки та самооборони. Щодо України, то їй необхідно комплексно впровадити систему заходів, спрямованих на вдосконалення правового, організаційного й економічного забезпечення державного управління безпековою політикою. На нашу думку, ця система вимагає реалізації, з одного боку, європейських і євроатлантичних інтеграційних прагнень, а з другого – оцінку перспектив розвитку міжнародного співробітництва з ЄС і НАТО.

На нашу думку, підґрунтя такого оцінювання становлять принципи організаційної функціональності, цілісності, просторовості, консенсусу тощо. З огляду на них і враховуючи різнохарактерність дії цих міжнародних організацій, відзначимо перспективні напрями взаємодії України й ЄС у

сфері національної безпеки. Уважаємо, що вони охоплюють таке:

- 1) співробітництво на найвищому, парламентському, міністерському та іншому рівнях;
- 2) залучення України до реалізації проектів і програм, зокрема, PESCO (Постійне структурне співробітництво) і CARD (Щорічний скоординований огляд з питань оборони);
- 3) участь нашої держави в багатонаціональних тактичних групах країн ЄС і спільних військових навчаннях;
- 4) отримання нею матеріально-технічної допомоги з метою переоснащення власної військової техніки тощо.

Крім того, у сфері національної безпеки можливі такі шляхи співпраці НАТО й України:

- реалізація Річних національних програм співробітництва (2009 р.), що передбачають залучення фінансових, експертних, матеріально-технічних та ін. можливостей НАТО для посилення безпеки України;
- дотримання положень Хартії щодо особливого партнерства між нею та НАТО;
- заключення рамкових й імплементаційних угод у межах трастових фондів (для підтримки її обороноздатності);
- участь України в миротворчих операціях, військових місіях, у Силах реагування НАТО, його Самітах тощо.

Міжнародне співробітництво є надзвичайно важливим для країн-членів ЄС і НАТО, а також для їх існуючих і потенційних партнерів, зокрема, Республіки Польща й України. Їх міжнародне співробітництво передбачає обмін досвідом, а також надання/отримання гарантій із збереження національної та колективної безпеки зазначених країн. Важливо, що при цьому відбувається практико орієнтоване дотримання системного принципу у сфері національної безпеки, який передбачає застосування заходів управлінського впливу з метою вирішення проблем, які виникають в її сфері, що становлять загрозу для неї.

3.2. Перспективи співробітництва України з європейськими та євроатлантичними структурами у сфері безпеки

У продовження висловленої точки зору щодо важливості врахування різнохарактерності функціонування ЄС і НАТО у сфері національної безпеки можемо відзначити, що Республіка Польща, дотримуючись цієї вимоги, прийняла Стратегію національної безпеки (2014 р.). У ній підкреслено, що членство Республіки Польща у євроатлантичних та європейських структурах підвищує її національну безпеку. Так, НАТО є найбільш важливою формою політичного та військового співробітництва Республіки Польща, а ЄС підтримує безпековий соціально-економічний розвиток Республіки Польща.

Важливим стратегічним партнером Республіки Польща є й Україна. Активізація відносин між ними розпочалася в грудні 1991 року, коли офіційно було визнано незалежність України, у т.ч. міністром закордонних справ Нідерландів, як головної країни в ЄС на той час.

Варто відзначити, що рішення щодо побудови відносин з ЄС та подальшої інтеграції до нього України також оформлено в низці документів. Власне, найпершим у цій сфері можна вважати рішення оформлене постановою Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 02 липня 1993 року. У постанові зазначено, що зовнішня політика України формується з урахуванням власних національних інтересів без нанесення шкоди їм, орієнтується на співпрацю з європейською та світовою спільнотою, їх структурами [68].

У 1994 році ЄС уклав Угоду щодо партнерства та співробітництва з дев'ятьма державами, які входили до складу колишнього Радянського Союзу. Угодами передбачено створення меж і визначення напрямів політичного діалогу, підтримка країн-сторін договору у становленні стабільних демократичних структур і розвитку економіки, супроводження переходу до ринкової економіки та сприяння торгівлі й залучення інвестицій. Цей договір є першим такого виду документом, що засвідчує прагнення ЄС та України в

інтеграції та наближає її [42].

Разом із тим, система безпеки країни формується, зокрема, за рахунок її участі в різних міжнародних організаціях колективної безпеки. Ураховуючи це, Україна також бере участь у міжнародних діях та заходах у сфері безпеки. Останнє передбачено в Законі України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» від 23 квітня 1999 року. Прикметно, що такі заходи та дії зорієнтовані на проведення міжнародних операцій та місій із залученням багатонаціональних військових формувань високої готовності за наявності відповідного рішення Ради Безпеки ООН. У ньому має бути визначена мета проведення міжнародної операції, а саме [72]:

- забезпечення безпеки та додержання прав людини;
- попередження утворення конфліктів усередині та ззовні держав світу;
- наявність підстав та умов для врегулювання конфліктів, що можливе як за згодою держави, в якій виник та існує конфлікт, так і без її погодження, тобто в примусовому порядку;
- надання допомоги постраждалому населенню у зоні конфлікту та їх переміщення у безпечне місце;
- надання допомоги щодо подолання наслідків конфлікту;
- усунення можливих наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- відновлення миру та безпеки у світі;
- боротьба з міжнародним тероризмом та піратством;
- ліквідація ризиків (що мають негативний характер), викликів та загроз миру.

Країни-члени ЄС накопичили значний досвід спільної роботи щодо забезпечення власної й європейської колективної безпеки. Цілями вказаних місій є миротворчість, запобігання конфліктам, зміцнення міжнародної безпеки, підтримка правових держав, запобігання торгівлі людьми та піратства тощо. Україною також сформовано потужне підґрунтя

міжнародного співробітництва щодо участі у військових і невійськових операціях. Воно реалізується й з огляду на укладену Угоду між ЄС та Україною (2005 р.). У ній конкретизовано порядок участі України в операціях ЄС щодо врегулювання криз як цивільними, так і військовими засобами [89]. Крім того, особливості участі Збройних Сил України у багатонаціональних військових формуваннях високої готовності визначені в рішенні Ради національної безпеки і оборони України, введені в дію Указом Президента України від 21 квітня 2011 року [71].

Серед поточних військових місій/операцій та цивільних операцій, у яких Україна бере участь, слід вказати такі [255]:

1. EUPOL COOPS (Палестинські території) – з 2006 року.
2. EUFOR ALTHEA (Боснія й Герцеговина) – з 2004 року.
3. EULEX (Косово) – з 2008 року.
4. EU NAVFOR MED – з 2015 року.
5. EUTM (Малі) – з 2013 року.
6. EUCAP SAHEL (Малі) – з 2014 року.
7. EUCAP SAHEL (Нігер) – з 2012 року.
8. EUBAM (Республіка Молдова й Україна) – з 2005 року.
9. EUAM (Україна) – з 2014 року.
10. EUMM (Грузія) – з 2008 року.
11. EUBAM RAFAH (Палестинські території) – з 2005 року.
12. EUBAM (Лівія) – з 2013 року.
13. EUAM (Ірак) – з 2017 року.
14. EU NAVFOR “Атланта” – з 2008 року.
15. EUTM СОМАЛІ – з 2010 року.
16. EUCAP СОМАЛІ – з 2012 року.

Деякі з цих місій/операцій, зокрема, EUAM, організовані з метою підтримки державних органів України в трансформації цивільного сектору безпеки та посиленні демократичного контролю. Як вище зазначалося, ця місія ЄС започаткована в 2014 р. і передбачає підтримку вітчизняної

реформи в таких інститутах безпекового сектору, як суди та правоохоронні органи, насамперед, поліція та прокуратура. З метою побудови ефективних і стабільних інститутів безпеки, діяльність яких спрямована на посилення верховенства права, EUAM надає стратегічну консультацію владним інституціям України шляхом проведення оперативної діяльності, а також під час відповідних навчань. EUAM має на меті підвищення довіри українського народу до органів державної влади у сфері безпеки, посадові особи яких мають підозри та обвинувачення у вчиненні корупційних та інших правопорушень через зловживання владою [128]. До речі, у 2017 р. EUAM було прийнято рішення щодо формування в м. Одеса Консультативної місії ЄС щодо трансформації сектору цивільної безпеки в Україні. Для реалізації даного завдання було виділено близько 1,26 мільйонів євро. Як результат, Україну було залучено у 2010 році для участі в операції ЄС «Атланта» («EU NAVFOR ATALANTA») [109] та в операції НАТО «Океанський Щит» [66].

Варто підкреслити, що демократичний цивільний контроль набув свого остаточного законодавчого оформлення в Україні у 2018 році (див. Розділ III Закону України «Про національну безпеку України» [67]). При цьому демократичний цивільний контроль розглядається як комплекс заходів із забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки й оборони, діяльність яких передбачає обмеження прав і свобод людини та зміцнення національної безпеки (ст. 1). Цей вид контролю (ст. 4) охоплює здійснення президентського, парламентського, урядового, судового та громадського контролю, а також контролю органами виконавчої гілки влади й місцевого самоврядування [67].

На підставі викладеного можемо зазначити, що Закон України «Про національну безпеку України» [67] ураховує певні пропозиції EUAM щодо розвитку інституційної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки. Проте це врахування на вітчизняних теренах здійснено в тій мірі, що відповідає вимогам часу й особливостям системи державного управління безпековою сферою України. Поза увагою законодавця у законі (ч. 1 ст. 4)

залишилася інституційна діяльність низки органів державної влади, які також забезпечують національну безпеку, тобто деяких органів виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції [67]. Крім того, в аналізованому Законі наявні норми, які надміру акцентують увагу на одному з предметів цивільного контролю – ефективності використання ресурсів, зокрема бюджетних, органами сектору безпеки й оборони (ч. 2, 3 ст. 4) [67]. Звісно, важливо, щоб була забезпечена соціальна орієнтованість під час формування та реалізації державного управління безпековою політикою України. Однак це можливо за рахунок дієвого використання та ґрунтовного вдосконалення правових, організаційних та економічних засобів такого управління. Даний висновок зроблено з огляду на характерні ознаки публічного управління, якими має відзначатися так чи інакше державне управління безпековою політикою в Україні (дет. про них ідеться в роботі вище).

Підкреслимо, що за останні роки Україною у співпраці з ЄС здійснена низка вагомих заходів, які охоплюють як міжнародне співробітництво, так і посилену підтримку вітчизняної влади та її прагнень модернізуватися в напрямку гарантування національної безпеки. Насамперед, свідченням останнього є прийнятий Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010 р.). Цим Законом запроваджено державне управління безпековою політикою України щодо формування та побудови партнерських відносин з ЄС. Таке правове підґрунтя засад зовнішньої політики України вказує на її намір здобути членство в ЄС, забезпечуючи інтеграцію до його правового, економічного та політичного вимірів [5; 60].

До речі, Договором про ЄС передбачено, що держави-члени (окрім тих, що отримали статус нейтральних) мають певні зобов'язання у військовій сфері в межах ЄС. Ці держави повинні узгоджувати свою безпекову й оборонну політику, надавати в розпорядження ЄС цивільні і військові ресурси для здійснення ЄПБО та поступово підвищувати свій військовий потенціал. Функціонування ЄС охоплює також дотримання такого принципу колективної безпеки: якщо держава-член ЄС зазнає збройної агресії, то інші

його члени повинні всіма можливими засобами підтримувати безпеку постраждалої країни, допомагати їй у нейтралізації цієї агресії [256].

Крім того, вагомим заходом у напрямку реалізації міжнародного співробітництва у сфері безпеки України є підписана та ратифікована Угода щодо асоціації між Україною та ЄС у 2014 році. Зазначена Угода символізує початок нового етапу в розвитку міжнародних відносин у безпековій сфері. Їх виникнення спрямоване на політичну асоціацію й економічну інтеграцію. Безперечно, що для України закінчення цього етапу пов'язане з отриманням статусу асоційованого та згодом повноправного членства в ЄС. Однак на шляху до досягнення цієї мети Україною має бути здійснено комплекс заходів. Уважаємо, що вони повинні бути спрямовані на сферу антикризового управління та запобігання виникаючим конфліктам, у т.ч. на посилення участі України у міжнародних операціях ЄС військового та цивільного спрямування, а також підвищення ролі навчань і тренувань [97].

Слід констатувати, що Угода щодо асоціації не містить норм із надання Україні підтримки, зокрема, військової в разі якогось збройного конфлікту або агресії проти неї з боку інших держав. Це пояснюється тим, що механізм колективної безпеки ЄС діє стосовно тільки країн, що є його членами. Проте це не дає підстави стверджувати, що в умовах сьогодення відсутній належний рівень стану захищеності національних інтересів і цінностей в Україні. Оскільки вона, з одного боку, має реалізовувати власну самооборону, а з другого – отримує міжнародну підтримку ЄС, у т.ч. матеріальну, технічну, організаційну, консультативну тощо.

Разом із тим, Угода щодо асоціації не встановлює юридичні зобов'язання для сторін щодо набуття членства Україною в ЄС. На підтвердження можемо навести положення преамбули цієї Угоди, де наголошується, що вона не надає жодних гарантій на перспективу для трансформації відносин Україна – ЄС. Як результат, згідно з цим міжнародним договором Україна не набуває членства в ЄС, а тому й у сфері ЄПБО. Однак Угода розширює можливості для координації зовнішньої

політики України та країн ЄС у сфері міжнародних відносин, що становлять спільний інтерес. Крім того, низка положень Угоди вказує на те, що Україна може бути вільною у сфері вироблення власних політичних позицій. Крапку ж в її формуванні було поставлено цього року шляхом внесення конституційних змін з приводу окреслення вектору розвитку України в напрямку інтеграції в ЄС і НАТО [48].

У продовження зазначимо, що реалізація інституційного механізму співпраці України й ЄС у безпековій сфері може ґрунтуватися на принципі консенсусу. Він дозволяє враховувати інтереси обох сторін при ухваленні відповідних рішень та виключає можливість прийняття рішень всупереч позиції України. На підставі цього можемо систематизувати організаційні форми міжнародного співробітництва України й ЄС у сфері безпеки, а саме [97]:

- співробітництво на найвищому рівні шляхом проведення регулярних засідань у межах політичного діалогу на рівні самітів сторін, нагляду за виконанням угод, обговорення будь-яких міжнародних питань;
- співробітництво на парламентському рівні в межах роботи Парламентського комітету Асоціації;
- співробітництво на міністерському рівні, що охоплює засідання Ради асоціації та регулярні зустрічі на рівні міністрів закордонних справ за спільною згодою;
- регулярні зустрічі представників ЄС, а також засідання на рівні політичних директорів, Політико-безпекового комітету;
- консультування експертів з окремих питань;
- повне та своєчасне використання усіх дипломатичних та військових каналів між сторонами, у тому числі відповідних контактів з третіми країнами та в межах ООН, ОБСЄ та інших міжнародних форумів;
- регулярні зустрічі як посадових осіб високого рівня, так і експертів військових установ з метою вдосконалення та консолідації зусиль для досягнення консенсусу;

- інші організаційні форми політичного діалогу за взаємною згодою, наприклад, позачергові консультації тощо.

Ураховуючи позитивні тенденції розвитку державного управління безпековою політикою Республіки Польща, Україні слід звернути увагу також на співробітництво з НАТО. Подібна співпраця з НАТО надала Республіці Польща унікальну можливість розвивати державу та досягти значних зрушень у низці соціально-економічних аспектів саме завдяки одночасній двосторонній співпраці із зазначеною структурою.

Як відомо, НАТО проводить значну кількість міжнародних операцій. Сьогодні Україна бере участь у багатьох основних операціях НАТО. Цим Україна забезпечила собі статус як держава, що, не будучи членом Північноатлантичного альянсу, приймає участь у таких його місіях як країна-партнер. Українські миротворці були задіяні при виконанні різних завдань і операцій, а саме: у складі антитерористичної операції «Активні зусилля», міжнародних сил безпеки в Косово, Афганістані (МССБ), тренувальної місії в Іраку тощо [201].

Погоджуємося з науковцями [83], що співробітництво України з Північноатлантичним альянсом спрямоване на врахування його високих стандартів у забезпеченні безпеки, а також дозволяє одержувати перемогу над ризиками, викликами та загрозами як новими, так і традиційними, займаючи належне місце в міжнародній системі безпеки. Співробітництво України з НАТО – стратегічний елемент державного управління її безпековою політикою. Підкреслимо, що Україна, співпрацюючи з НАТО в безпекових питаннях, керується також низкою правових документів, так само, як при взаємодії з ЄС. Головним правовим документом щодо розвитку співробітництва України з НАТО є річні національні програми співробітництва. Вони розробляються з 2009 року та є пріоритетним правовим інструментом у здійсненні реформ сектору безпеки за підтримки НАТО. Наразі діє відповідна національна програма на 2019 рік [61]. Її мета – це постійне наближення України до стандартів НАТО й отримання досвіду

співпраці з Альянсом, що передбачає залучення його фінансових, експертних, матеріально-технічних можливостей для посилення сектору безпеки та оборони країни.

Співробітництво України з державами-членами ЄС та НАТО займає важливе місце під час побудови сучасних боєздатних збройних сил. Підтримаємо позицію вчених [55; 81; 82], що перспективними напрямками співробітництва в цьому контексті є такі:

- прийняття участі у міжнародних місіях щодо підтримання миру та безпеки;
- модернізація військово-політичного співробітництва України з країнами-членами НАТО та ЄС;
- прийняття участі у спільних військових навчаннях з метою посилення військових можливостей країни;
- прийняття участі українських військових формувань у тактичних групах країн-членів ЄС та Силах реагування НАТО;
- одержання матеріально-технічної допомоги для забезпечення Збройних Сил України у зоні проведення Операції об'єднаних сил;
- проведення професійної, зокрема, мовної підготовки Збройних Сил України, їх навчання у відповідних закладах країн НАТО й ЄС з метою ефективної діяльності вітчизняного сектору безпеки;
- здійснення цивільно-військового співробітництва України та країн-учасниць безпекових організацій;
- прийняття участі Україною спільно з країнами-учасницями Північноатлантичного та Європейського альянсів у регіональних ініціативах;
- проведення лікування та відновлення стану фізичного та психологічного здоров'я поранених військовослужбовців Збройних Сил України у лікувальних закладах країн ЄС та НАТО;
- діяльність у межах українсько-американського Об'єднаного координаційного комітету з питань військового співробітництва та оборонного реформування тощо.

Безперечно, що допомогти в належному оцінюванні перспектив співробітництва України з ЄС і НАТО може виважене використання інформаційного інструментарію. З цією метою затверджена Концепція вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017–2020 роки. У Концепції визначені довгострокові цілі щодо її інтеграції до системи колективної безпеки НАТО та принципи забезпечення стану захищеності в Україні. Для цього Україні слід реалізувати систему заходів, що охоплюють інтеграцію в таких напрямках: 1) правовому; 2) економічному; 3) суспільно-політичному. Вирішення зазначеного завдання частково знаходиться в площині інформування суспільства щодо діяльності ЄС та НАТО як міжнародних безпекових структур, а також принципів їх функціонування, рівня співпраці з ними, перспектив її реалізації, їх місця та ролі в підтриманні миру та безпеки у світі. Не можна залишити без уваги й те, що важливим є також інформування громадськості країн-членів НАТО й ЄС щодо стратегічності їх співпраці з Україною. Це дозволить сформувати позитивне ставлення до неї як до держави, яка є безумовним геополітичним гравцем, який поділяє демократичні цінності з державами-членами цих міжнародних структур. Проте всеохоплююче інформування щодо переваг співробітництва НАТО й ЄС з Україною може бути тоді результативним, коли в ній будуть втілені демократичні реформи, використовуючи практичну допомогу країн-учасниць щодо покращення обороноздатності України, завершено модернізацію сектору безпеки та оборони, зокрема, сформовано оборонно-промисловий комплекс за стандартами НАТО [65]. Допомогти у вирішенні означених проблемних питань покликана відповідна нормативно-правова база, а саме:

1) Указ Президента України «Питання координації євроатлантичної інтеграції України» (2016 р.) [53], відповідно до якого визнається необхідність узгодження заходів стосовно інтеграції України у міжнародний безпековий простір, а також забезпечення ефективності виконання головних завдань із досягнення вимог щодо отримання членства в НАТО, що можливо

за умови виконання річних національних програм співробітництва з ним;

2) Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО, що закріпила посилення партнерських відносин між ними [100];

3) Угода між Урядом України та НАТО про статус представництва Альянсу в Україні (2016 р.), якою передбачено, що представництво НАТО може долучатися до будь-яких заходів із взаємодії з Україною чи надання їй дорадчої допомоги з метою підтримки міжнародної безпеки, стратегічного партнерства публічних інституцій (органів державної влади та громадських організацій) України та НАТО [96].

Крім того, дослідження рамкових та імплементаційних угод у межах трастових фондів [31], направлених на підтримку обороноздатності України, дозволяє наполягати на тому, що вони також визначають перспективи її міжнародного співробітництва з НАТО. Прикметно, що рішення щодо створення таких фондів були прийняті під час засідання Комісії Україна – НАТО (м. Брюссель, 2014 р.). На засіданні було офіційно оголошено про започаткування трастових фондів щодо такого [14]:

1) удосконалення системи командування, зв'язку, управління, стандартизації та логістики Збройних Сил України;

2) створення системи перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців;

3) медичної, фізичної реабілітації, протезування військовослужбовців, поранених в Антитерористичній операції та Операції Об'єднаних сил;

4) безпечної ліквідації радіоактивних відходів;

5) зміни військової кар'єри на професійну цивільну тощо.

Таким чином, Україна, будучи задіяною у більшості миротворчих місій, організованих під егідою НАТО, спрямовує власну державну політику національної безпеки на розвиток повноправного партнерства з Альянсом. На підтвердження можемо навести офіційні дані Міністерства оборони України, що у першому кварталі 2018 року керівництво Міністерства оборони України здійснювало роботу щодо отримання політичної підтримки України на

міжнародному рівні та залучення різних форматів міжнародної допомоги для розвитку оперативних можливостей українських військових формувань відповідно до стандартів НАТО. До речі, найбільшою активністю та результативністю протягом зазначеного періоду відзначається двосторонній діалог з оборонними та військовими відомствами та парламентаріями США, Канади, Великої Британії, Португалії, Королівства Швеція, Фінляндії та ін. [31].

Угода щодо асоціації між Україною та ЄС не є єдиним міжнародним нормативно-правовим актом у сфері оборони та військово-технічного співробітництва. У зазначеній сфері важливим є також існування відповідних двосторонніх договорів між Україною та європейськими країнами. Вони представляють собою стимул для активізації військово-технічного співробітництва України. У цьому контексті функціонування спільних міжвідомчих комісій надає додаткових можливостей формувати з іншими країнами-членами двосторонню співпрацю, що є основою для поширення поглибленого багатостороннього міжнародного співробітництва у сфері безпеки. Зважаючи на це й ураховуючи спільність пріоритетів і потенційні вигоди цього співробітництва, вважаємо, що перспективними його напрямками у сфері безпеки для України можуть бути визнані такі [41]:

- 1) інтеграція України до системи військово-технічного співробітництва, що діє у Європі;
- 2) упровадження практичного досвіду організації й управління фінансовими ресурсами у сфері безпеки та оборони;
- 3) прийняття участі України в реалізації спільних проектів і програм (наприклад, проекту EGNOS та Рамкової програми HORIZON-2020);
- 4) формування та запровадження в Україні нових систем моніторингу, аналізу та менеджменту інформацією, що вимагає внесення відповідних змін до Закону України «Про національну безпеку України» [67], у якому він визначається (ст. 1) , на жаль, лише в межах проведення комплексного огляду сектору безпеки й оборони [65];

5) упровадження європейських стандартів інформаційної безпеки, реалізація спільних проектів у цій сфері, а також інтеграція України в інформаційний простір ЄС і створення відповідної інфраструктури;

6) прийняття участі у спільній охороні кордонів;

7) прийняття участі українських експертів у наукових дослідженнях у сфері безпеки;

8) утворення та впровадження в Україні європейських стандартів авіаційної безпеки та стандартів безпеки у хімічній промисловості, а, відтак, підготовка відповідних експертів та здійснення випробувань;

9) розробка нової військової техніки, озброєння й обладнання тощо.

Північноатлантичною радою на рівні міністрів закордонних справ схвалено один із напрямів реалізації нової політики партнерства НАТО – це залучення країн-партнерів до багатонаціональних проектів у межах концепції «Розумна оборона» [84]. Щодо ЄС, то в ньому визнається важливим напрямом його співпраці – залучення національних військових та технічних ресурсів до створення бойових тактичних груп ЄС. Україна приймає участь в чергуваннях таких тактичних груп з 2010 року, зокрема, у чергуванні БТГ ЄС «Балтійська». До речі, формування бойових тактичних груп ЄС та їх підготовка здійснюється країнами-ініціаторами щодо надання власних збройних сил. Такі країни кожні півроку добровільно надають необхідні військові ресурси під час проведення Конференції з координації бойових тактичних груп ЄС, що проходить в м. Брюссель [153].

Разом із тим, державноуправлінська практика в безпековій сфері засвідчує, що співпраця України з НАТО вимагає узгодження її національних підрозділів військових формувань із підрозділами країн-членів Північноатлантичного альянсу. Допомогти у вирішенні цього питання може реалізація спільних проектів, а саме:

1) підготовка військовослужбовців Збройних Сил України щодо особливостей організації та здійснення ЄПБО;

2) військово-технічне співробітництво, що передбачає залучення

України до спільних заходів ЄПБО та збільшення коефіцієнту її участі у європейських структурах [21; 57].

Ефективна співпраця України з ЄС та країнами-учасницями Союзу здатна відновити й якісно трансформувати національний військово-промисловий комплекс, підвищити його конкурентоспроможність на міжнародному ринку зброї, допомогти підвищити військовий потенціал країни та забезпечити модернізацію національного сектору оборони, запроваджуючи сучасні стандарти безпеки.

Здебільшого закупівля продукції у сфері військово-технічного співробітництва відбувається за умови укладення двосторонніх угод та домовленостей. Вони є першочерговим завданням будь-якого проекту. Слід констатувати, що Кабінетом Міністрів України укладено угоди про військово-технічне співробітництво між Урядами Румунії, Республіки Македонія, Республіки Болгарія, Республіки Хорватія, Італійської Республіки, Угорської Республіки, Держави Кувейт, Держави Катар, ОАЕ тощо [62–64; 69; 90–94]. Разом із тим, існує необхідність у прийнятті спеціального закону, яким має бути затверджена система державного нагляду за виконанням міждержавних угод у безпековій сфері, зокрема, військово-технічній.

Група вчених (К. Кононенко, О. Резнікова, С. Поляков) [21; 57] слушно вказує на пошкваллення співпраці України з ЄС і НАТО у сфері військового співробітництва. На нашу думку, співпраця з ЄС – це не тільки військове, а й технічне співробітництво, що разом складає промисловість у сфері оборони. У питаннях безпеки на території Європи головною опорою є ЄС. Тому реалізація інтеграційних прагнень Україною зумовлює необхідність розв'язання проблем національного військово-промислового комплексу через підвищення потенціалу військово-технічного співробітництва. Дане твердження висловлено з огляду на ретроспективний аналіз військово-технічного співробітництва між Україною, ЄС та іншими країнами. Він вказує на можливості його розширення, поглиблення та вдосконалення,

зокрема, щодо трансформації збройних сил. Формуючи дієву систему державного управління безпековою політикою, для України важливим та корисним є врахування спільних небезпек та інтересів, яким, на жаль, вона змушена приділяти значно більше уваги останнім часом [58].

Військово-технічне співробітництво можна також розглядати в контексті використання військових ресурсів, передбачаючи подвійну взаємодію з НАТО та ЄС [3]. Проте таке розуміння так чи інакше охоплює імплементацію міжнародних стандартів, збільшення інноваційності виробництва військової техніки та зброї, модернізацію військово-промислового комплексу тощо.

В Україні, яка конституційно закріпила свої інтеграційні прагнення та активізувалася в забезпеченні військової безпеки через дію низки факторів, державне управління безпековою політикою є стратегічним. Його реалізація має відбуватися паралельно з економічною інтеграцією України до ЄС, а також їх політичним партнерством і військово-технічним співробітництвом [58]. На цій підставі вважаємо, що мають бути узгоджені положення вітчизняної нормативно-правової бази у сфері стратегування з огляду на новий напрямок руху нашої держави. Ці положення закріплені, зокрема, у Стратегії розвитку «Україна – 2020», Стратегії національної безпеки України, Законі України «Про національну безпеку України» та інших правових документах [34; 67; 70], які відзначаються взаємопов'язаністю.

Повертаючись до предмету дослідження, зауважимо, що, урахуовуючи постійні зміни в глобалізованому світі, військово-технічне співробітництво України та ЄС потребує більш детальної характеристики. З метою проведення ефективної політики стосовно військово-технічного співробітництва в межах європейської інтеграції існує необхідність визначення напрямів, інструментів та засобів розвитку такої співпраці. Доцільність її здійснення зумовлена тим, що ЄС має розвинений військово-промисловий комплекс, який постійно розвивається. Така співпраця у військово-технічній сфері може допомогти трансформувати вітчизняний

військово-промисловий комплекс. На нашу думку, перспективним напрямом цієї співпраці є кооперація зусиль у спільному виготовленні військових та цивільних товарів, що мають бінарне призначення. У разі досягнення достатнього рівня технологічного поліпшення військово-промисловий комплекс України має можливість прийняти участь у європейському оборонному замовленні.

Уважаємо, що Україні необхідно розвивати всебічно військово-технічне співробітництво з ЄС, спрямовуючи його на всі можливі аспекти безпеки й оборони. Воно має передбачати реформування всіх сфер оборонного сектора, у тому числі модернізацію військової промисловості, дослідження та виробництво військової техніки та зброї, логістики тощо. У досягненні зазначеної мети може допомогти активна участь України в діяльності ЄПБО, а також трансформація системи національної безпеки, що передбачають прийняття участі в [99]:

- 1) заходах з дотримання безпеки та миру в глобальному масштабі;
- 2) запобіганні конфліктам між країнами як військовими, так і політичними;
- 3) урегулюванні кризових ситуацій через використання інформаційної бази, органів державної влади, громадянської експертизи, а також надання необхідної допомоги в межах здійснення політичних, дипломатичних, економічних, судових та ін. заходів;
- 4) миротворчих, рятувальних, військових операціях та місіях;
- 5) цивільному антикризовому управлінні через цивільні місії, зокрема, забезпечення верховенства права;
- 6) політиці санкцій з метою впливу на країни-агресори;
- 7) протидії поширенню зброї масового знищення, заходах щодо роззброєння та нерозповсюдження будь-яких озброєнь.

Українські військові формування приймають участь у міжнародних заходах щодо попередження терористичної діяльності, ризиків, викликів та загроз, що виникають у світі, а також у заходах щодо боротьби з піратством

та врегулювання кризових ситуацій. Це дозволяє досягти належного рівня співвідносності військових і технічних ресурсів України та країн-членів ЄС, а також напрацювати певний досвід, збільшивши оперативні можливості таких військ. Останнє досягається шляхом проходження відповідними підрозділами певних програм підготовки, оцінок та сертифікацій. В Україні це полегшить упровадження позитивного досвіду розвинутих країн Європи та забезпечення національної безпеки.

На наш погляд, перспективність співробітництва України та ЄС значною мірою визначає те, що вона нездатна самотійно ефективно протистояти сучасним викликам та загрозам, тому високо ймовірним є її залучення до міжнародних організацій, здатних підтримувати колективну та регіональну безпеку. З огляду на це важливо, щоб узгоджувалися інтереси як міжнародних організацій, так й України, звісно, не на шкоду ній. Якщо Україна та ЄС матимуть спільні інтереси та цінності, то вони будуть готові їх захищати, що надасть стійкості системі європейської та міжнародної безпеки. Визнання спільності інтересів та цінностей вказує на певний ступінь довіри.

З метою подальшого європейського співробітництва й інтеграції Україна має, по-перше, підвищувати власний безпековий потенціал, у т.ч. за рахунок залучення до різних програм у сфері безпеки. По-друге, залучатися до вдосконалення нової архітектури європейської безпеки, зокрема, приймати участь у миротворчих операціях. Розвитку співробітництва України та ЄС сприятиме також взаємодія з НАТО у сфері безпеки. У межах цього співробітництва доцільно проводити регулярні консультації, курси професійної та мовної підготовки для українських військових і цивільного персоналу структур безпеки. Це покликано допомогти в її реформуванні й утвердженні в ній міжнародних стандартів, а також забезпечити обмін досвідом, кібернетичний захист, співвідносність систем безпеки тощо.

Слід зазначити, що забезпечення національної безпеки України відбувається також у межах її підтримки НАТО, зокрема, у питаннях ліквідації надлишкових вітчизняних боєприпасів і наслідків природних та

техногенних катастроф, перепідготовці військовослужбовців, які звільняються в запас, залучення до військових навчань та ін. Низка навчань проводяться в межах партнерства як на території України, так і на території інших країн. Прикладом таких навчань можна вважати українсько-польсько-канадсько-литовське навчання «Кленова Арка», навчання із залученням інженерних військ у межах багатонаціонального батальйону «Тиса» (Україна, Румунія, Словаччина, Угорщина) «Світла Лавина», українсько-польсько-британське навчання «Козацький степ» тощо.

Участь у цих навчаннях і місіях/операціях визнана одним з головних напрямів державної політики України з питань національної безпеки, що реалізуються в межах поглиблення співробітництва із НАТО для досягнення необхідних критеріїв щодо членства в ньому. Миротворче співробітництво дозволяє забезпечувати сумісність українських військових підрозділів та персоналу з підрозділами інших країн під час виконання цих миротворчих операцій. Зважаючи на предмет дослідження, можемо відзначити багаторічну місію спільного українсько-польського батальйону в Косово, а також включення української механізованої бригади до складу польської дивізії в Іраку. Україна була залучена до складу литовської групи реконструкції провінції та польського військового госпіталю в Афганістані. Крім того, відбувається співробітництво України з флотом і портами Греції, а також надання українських військових кораблів та їх екіпажу для щорічної ротації в межах проведення антитерористичній операції НАТО у Середземному морі «Активні зусилля».

Досвід спільних навчань і спільної участі в миротворчих та антитерористичних операціях створює необхідне підґрунтя для заявленого Україною бажання бути активним учасником формування багатонаціональних бойових тактичних груп ЄС, про які йшлося вище. Проте для цього Україні слід напрацювати відповідну нормативно-правову базу, яка б дозволила їй оперативніше приймати рішення щодо направлення власних підрозділів, що перебувають постійно в стані підвищеної готовності, для

участі в миротворчих та антитерористичних операціях. Крім того, необхідно врегулювати питання щодо здійснення країною-контриб'ютором фінансового та матеріально-технічного забезпечення військ.

Наразі не розв'язаність означених питань становить істотну перешкоду для розвитку України. На це було звернуто увагу під час засідання Комісії Україна – НАТО, яке проводилося з нагоди 20-ї річниці підписання Хартії про особливе партнерство між ними, підписану у 1997 р. У 2017 році на засіданні Комісії було обговорено безпекову ситуацію в Україні, напрямки надання допомоги їй з боку Північноатлантичного альянсу, а також відзначено помітний прогрес у його з Україною партнерських стосунках. Цінним є те, що НАТО підтвердило власну постійну підтримку Україні щодо її суверенітету та територіальної цілісності, а також її невід'ємне право самій обирати власне майбутнє і зовнішньополітичний курс без втручання ззовні, як вказано у Гельсінському заключному акті.

Комісія Україна – НАТО, заснована в межах Хартії про особливе партнерство, покликана сприяти побудові стабільної, мирної та неподільної Європи. Свідченням дотримання цього завдання Комісією може слугувати прийнята нею Заява від України щодо доповнення Хартії про особливе партнерство Річною національною програмою (подана після Бухарестського саміту 2008 року). У цій Заяві висловлені наміри України посилити політичні, економічні та військові реформи, спрямовані на досягнення євроатлантичних стандартів. Прийняття Заяви дозволило Україні скористатися досвідом відносин особливого партнерства та допомогло розпочати суттєві перетворення в секторі безпеки й оборони. Починаючи з 2014 року, НАТО посилює свою консультативну роботу з Україною, відкривши своє представництво в м. Київ [172].

У продовження підкреслимо, що в реалізації цих перетворень покликаний допомогти Стратегічний оборонний бюлетень (див. ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України»). На погляд вітчизняного законодавця, такий бюлетень – це «документ оборонного планування, що

розробляється за результатами відповідного огляду та визначає напрями воєнної політики тощо» [65]. Уважаємо, що він є дорожньою картою оборонної реформи, яка втілює мету України щодо досягнення стандартів НАТО. Вони передбачають посилення громадського контролю за діяльністю Міністерства оборони України та Збройних Сил України, здійснення парламентського контролю за сферою безпеки та оборони. Реформа в секторі безпеки й оборони України передбачає модернізацію власних збройних сил у відповідності до стандартів НАТО. Її здійснення сприятиме подальшому посиленню стійкості й обороноздатності України, а також відносин особливого партнерства з Північноатлантичним альянсом.

Отже, перспективи співробітництва України з європейськими та євроатлантичними структурами у сфері безпеки вимагають удосконалення наукових підходів до їх (перспектив) оцінювання. Уважаємо, що підґрунтя цих підходів становлять принципи комплексності, інноваційності, організаційної функціональності, стратегічності, публічності (в здійсненні інформування, експертування, контролю) тощо. При цьому особливе місце відведено підвищенню оперативних і стратегічних можливостей Збройних Сил України. Воно можливе за умови отримання допомоги від країн-членів НАТО та ЄС, зокрема, матеріально-технічної.

Безперечно, значні власні зусилля національної економіки спрямовані на оснащення Збройних Сил України. Проте їй досі не вистачає засобів певного переліку майна, обладнання та засобів ведення бойових дій. Як відомо, сьогодні в Збройних Силах України реалізуються програми міжнародної технічної допомоги, які надаються Урядом США. Вони покликані забезпечити перехід вітчизняного сектору безпеки й оборони у відповідність до стандартів міжнародних організацій, а також розширити напрями міжнародного співробітництва. Ураховуючи необхідність розширення напрямів, особливо військово-технічного співробітництва, актуальним є здійснення адаптації нормативно-правової бази України до законодавства ЄС та НАТО, зокрема, щодо запровадження нових механізмів

бюджетування, планування, стратегування, фінансування, моніторингу тощо вітчизняного сектору безпеки й оборони.

Уважаємо, що з цією метою та для розширення меж військово-технічного співробітництва України, їй потрібно більше залучатися до реалізації європейських і євроатлантичних проектів і програм, зокрема PESCO, CARD тощо. Крім того, важливим є продовження співпраці України в межах реалізації місії EUAM, що передбачає врахування пропозицій із розвитку стратегування, активізації цивільного сектору у сфері безпеки тощо. Відтак, завданням України, як держави із законодавчо затвердженим інтеграційним вектором розвитку, є участь у СЗППБ з одночасним запровадженням нових напрямів військово-технічного співробітництва та внесення змін до законодавства про національну безпеку.

3.3. Концептуальні засади розвитку державного управління безпековою політикою України з урахуванням досвіду Республіки Польща

Європейська та євроатлантична інтеграція України зумовлює необхідність наближення складових її державного управління безпековою політикою до стандартів ЄС і НАТО. З огляду на вдалий досвід реалізації такого управління в Республіці Польща можемо стверджувати, що наближення до таких стандартів позитивно впливає на розвиток усієї системи державного управління в державі.

Слід зазначити, що в цьому контексті Україною здійснюються певні заходи, зокрема, щодо розвитку нормативно-правової бази в безпековій сфері, проведення комплексного огляду сектору безпеки, запровадження демократичного цивільного контролю тощо. Проте вказані заходи не відзначаються системністю, збалансованістю та логічною послідовністю під час розробки та виконання. Зважаючи на окреслені вище складові

національної безпеки та напрями її здійснення, вважаємо, що забезпечити його послідовність може визначення та врахування концептуальних засад розвитку державного управління безпековою політикою України в контексті адаптації досвіду Республіки Польща.

Успішність адаптації такого досвіду залежить від відповідності державного управління безпековою політикою України ознакам публічного адміністрування (див. підрозділ 3.1.). Підкреслимо, що однією з найголовніших його ознак є стратегічність, зокрема, у плануванні. Ураховуючи досвід Республіки Польща зі стратегічного планування у сфері національної безпеки, можемо зауважити, що на вітчизняних теренах воно також повинно здійснюватися в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі. Однак важливо при цьому, щоб планування, по-перше, передбачало достатній рівень об'єктивності та доведеності, а по-друге, відповідало засадам тайм-менеджменту, економічним законам, а також вимогам часу та суспільства. На цій підставі вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на обґрунтуванні особливостей реалізації стратегічного планування як складової державного управління безпековою політикою України.

Будь-яка країна розвивається за умов дотримання певних правил. Вони визначаються, насамперед, легітимністю функціонування держави й її економічним станом, який становить основний показник соціально-економічного розвитку. Останній передбачає вчасне надання високоякісних соціальних послуг, зокрема, закладами охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення тощо. Усе це надає певні гарантії щодо нормального функціонування й розвитку держави та її суспільства. Власне кажучи, забезпечується задоволення публічних і приватних національних інтересів, які включають інтереси людини, суспільства та держави. Сфера безпеки й оборони не буде також розвиватися та мати значення, якщо не будуть задоволені та збалансовані національні інтереси, а також будуть відсталими економіка та інші сфери суспільної життєдіяльності, що формують систему

безпеки (див. ч. 3 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» [67]). Належність функціонування цієї системи визначають такі фактори: людина, її життя, здоров'я є найвищою соціальною цінністю країни; у ній забезпечуються права і свободи людини, гідні умови життя, соціальний захист тощо. Урахування цих факторів – найважливіше завдання держави.

Влучним з цього приводу є висловлювання Міністра фінансів Фінляндії В.А. Таннера, що, перед тим, як витратити величезні гроші на оборону, потрібно забезпечити людям рівень життя, за якого вони будуть хотіти її захищати [22]. Ця теза була сформульована ще в 1934 році, але чітко окреслює вимоги сьогодення, зокрема, й України, щодо унеможливлення негативного вияву ексклюзії.

Для цього під час реалізації державного управління безпековою політикою повинна бути забезпечена послідовна позиція керівництва країни щодо тих питань, які існують у державі, і тих дій, що необхідно зробити для їх розв'язання. Відтак, важливою є усталеність у прийнятті владних рішень у тій чи іншій сфері суспільної життєдіяльності, у т.ч. безпековій, що передбачає таке: зміна влади не повинна зумовлювати корегування курсу держави. Таким чином, на загальнодержавному рівні має бути забезпечена реалізацію принципу правонаступництва. Аналіз досвіду Республіки Польща щодо його дотримання дозволяє наполягати на необхідності його впровадження на вітчизняних теренах. Уважаємо, що воно можливе за умови внесення відповідних змін, зокрема, до Закону України «Про національну безпеку України» [67]. Наразі його ч. 2 ст. 3 установлює три найголовніші принципи формування державної безпекової політики, а саме: верховенство права, що охоплює підзвітність, законність тощо; дотримання норм міжнародного права; розвиток сектору безпеки й оборони. Проте поза увагою законодавця залишилося визначення необхідності забезпечення послідовності та виваженості такого розвитку сектору безпеки й оборони як головного інструменту реалізації державної безпекової політики [67].

Безперечно, актуальним питанням є реформування вітчизняного

сектора безпеки й оборони з метою підвищення ефективності державної безпекової політики. Його здійснення повинно відбуватися з огляду на наявні глибинні та латентні проблеми в цій сфері, а також крізь призму синтезу форм і методів її забезпечення, узагальнення й адаптації досвіду функціонування систем безпеки розвинених країн світу, зокрема, Республіки Польща та міжнародних систем колективної безпеки. На наше переконання, усе це охоплює уточнення наукової концепції державного управління безпековою політикою України.

У продовження відзначимо, що державне управління в цій сфері має бути, насамперед, спрямоване на захист кожного громадянина як особистості та інтересів усього суспільства. Людина, її життя та здоров'я – найвища соціальна цінність держави, оскільки людський фактор є найважливішим чинником її економічного та соціального розвитку. Людина та суспільство – координуючі суб'єкти перетворень суспільного життя, формування економічної системи та державного устрою. Здійснення цих перетворень повинно відбуватися в межах правового поля, тому важливо, щоб воно передбачало безпечний розвиток і захист особи, суспільства та держави. Крім того, необхідним елементом дієвого державного управління безпековою політикою є органи й установи, які забезпечують національну безпеку, утворюючи організаційну (інституціональну) площину системи безпеки.

Проведений у роботі аналіз компонентної структури сучасної реалізації державного управління безпековою політикою України, дозволяє стверджувати, що ця структура вимагає науково обґрунтованого вдосконалення з метою підвищення результативності її функціонування. Досягти останнього можливо, зокрема, за умови вдосконалення його правового, організаційного й економічного забезпечення, що представлене низкою методів і засобів управлінського впливу у сфері національної безпеки. Вони дозволяють підтримувати її на належному рівні, унеможливаючи появу ризиків і викликів, які можуть трансформуватися в небезпеки.

Зважаючи на важливість ролі та взаємопов'язаність кожного складника правового, організаційного й економічного забезпечення національної безпеки, можемо зазначити, що їх використання має здійснюватися в комплексі. Даний висновок зроблено з огляду на особливості застосування комплексного та системного підходів (див. Енциклопедію державного управління [15]). На нашу думку, вони містять спільні, але й відмінні риси, співвідносячись як загальне (комплекс) та часткове (система). Власне кажучи, обидва підходи передбачають формування сукупності елементів. Проте за системного підходу вони можуть бути розташовані ієрархічно, а за комплексного – як вертикально, так і горизонтально, чим підкреслюється можливість виникнення не тільки відносин субординації (як у системі), а й координації та реординації. З огляду на предметну сферу дослідження – державне управління безпековою політикою, і доцільність його розвитку в напрямку володіння ознаками публічного адміністрування, наполягаємо на використанні саме комплексного підходу при його формуванні. Цей підхід покликаний забезпечити трансформацію державного управління безпекової політики України, наближаючи її до стандартів ЄС і НАТО. На підставі вищевикладеного зауважимо, що комплексний підхід до формування державного управління безпекової політики України охоплює системну реалізацію інноваційних підходів до забезпечення розвитку його правового, організаційного й економічного забезпечення.

На наш погляд, економічна безпека займає особливе місце серед складників національної безпеки держави, оскільки забезпечення її економічного зростання надасть змогу успішно вирішити комплекс проблем, що наявний. Відтак, необхідність усебічного дослідження проблем економічної безпеки держави не лише зумовлюється потребою подальших теоретичних розробок, що враховують національні особливості в цій сфері, а є практичним завданням державного управління безпековою політикою. Зважаючи на синергетичність розвитку його економічного забезпечення, наполягаємо, що актуальним є застосування в його межах як раз

інноваційних підходів. Такі галузі, як економіка й соціальне забезпечення, мають розвиватися разом із вирішенням питань безпеки. Тому фінансові ресурси держави мають бути зосереджені за всіма цими напрямками. Застосування інноваційних підходів до формування державного управління безпековою політикою має забезпечити ефективність та взаємопов'язане функціонування її складників. У результаті дії держави за одним із напрямів буде забезпечено стимулювання позитивних зрушень за іншими напрямами.

Дослідження сутності державного управління безпекової політики Республіки Польща дозволяє визначити складові його системи, що схожі з вітчизняною. Так, забезпечення військової безпеки є одним із системоутворюючих компонентів національної безпеки, що гарантує суверенітет, територіальну цілісність, захист національних інтересів за допомогою використання потенціалу збройних сил. Разом із тим, підкреслимо, що система національної безпеки будь-якої держави залежить від дії внутрішніх і зовнішніх чинників. Відтак, важливим при цьому є, з одного боку, урахування особливостей дії цих чинників, адже вони є різними відносно Республіки Польща й України. А з другого – приєднання держави до системи колективної безпеки, оскільки за таких умов підвищується рівень безпеки окремо взятої країни. Система національної безпеки виступає як елемент системи колективної безпеки, тому належним чином зорієнтована зовнішня політика і здійснена структурна перебудова вищезазначених галузей забезпечать досягнення інтеграційних прагнень України щодо включення до європейського економічно-правового простору та міжнародної системи колективної безпеки.

Питання зміцнення національної безпеки є актуальними для всіх органів державної влади, оскільки проблеми в будь-якій сфері життєдіяльності можуть стати загрозами системі безпеки, якщо їх не вирішувати своєчасно. Комплексний та системний підходи спрямовані на досягнення найвищого рівня такої безпеки. Керуючись системним підходом у політиці національної безпеки, необхідно передбачати координацію

зовнішніх і внутрішніх складників економічної, соціальної, екологічної, науково-технологічної, культурної, воєнної, інформаційної політики держави, тобто усіх сфер діяльності країни.

Комплексність державного управління безпековою політикою має бути забезпечена як органами державної влади, так і громадськими організаціями та суспільством. За цих умов безпекова політика буде стійкою. Якщо ж політика країни не має системності та злагодженої роботи всіх її елементів, то це унеможлиблює успіхи в соціально-економічному розвитку й зумовлює розбалансованість дій держави як внутрішньо-, так і зовнішньополітичних. Щодо скорегованості таких дій в Україні, то вони були певною мірою досягнуті в лютому 2019 року (див. Конституцію України зі змінами). Євроатлантичною формою колективного співробітництва є Організація Північноатлантичного договору – НАТО, а європейською формою – ЄС. Обидві ці системи не є взаємовиключними, а, навпаки, мають взаємодоповнювати одна одну. Практично всі держави Європи залучені до участі як у функціонуванні НАТО, так і ЄС. Це тільки підтверджує їх важливість у підтримці сучасної європейської та міжнародної безпеки загалом та кожної окремої держави континенту зокрема. На необхідність подвійного членства в обох цих міжнародних організаціях вказує проаналізований досвід Республіки Польща.

На наше переконання, ураховуючи її досвід, Україні варто зосередитися на такому: реформуванні воєнних та оборонно-промислових структур; скороченні чисельності особового складу збройних сил до рівня, який спроможна утримувати національна економіка; закупівлі американського і західноєвропейського озброєння для часткового оснащення збройних сил; реформуванні оборонної промисловості з поступовим переходом на виробництво комплектуючих, запасних частин, вузлів придбаних озброєнь з урахуванням стандартів НАТО. Акцентуючи увагу на економічній складовій національної безпеки, Україні слід, насамперед, забезпечити конкурентоспроможність власної економіки, тому що найбільш

проблемним у реформуванні Збройних Сил України є економічний чинник. Він важливий у будь-якому процесі діяльності держави, а в процесі забезпечення національної безпеки – один із визначальних.

Принагідно відзначимо, що врахування цього аспекту можливе шляхом дотримання офсетного законодавства. Ефективність його застосування сприяє тому, що всі кошти, спрямовані на оборону, залишатимуться в державі, оскільки відбуватиметься оборот їх через внутрішнє оборонне замовлення або через зовнішніх постачальників, які вкладають компенсаційні інвестиції. На жаль, оборонно-промисловий комплекс України не здатний власними силами забезпечити значні структурні зміни оборонних витрат та відповідно забезпечити закупку зброї та техніки. У цьому випадку наша держава розраховує на допомогу НАТО й ЄС. Проте це не є пріоритетною метою, яку Україна прагне досягти, долучившись до Північноатлантичного альянсу. Доступ до зовнішніх ринків не є прерогативою на цьому шляху. Важливо, щоб була забезпечена дуальність функціонування системи безпеки – власної національної та колективної.

Не можемо однозначно стверджувати, що в Україні повноцінно відбулося врахування цього аспекту, зокрема, у межах затвердження нової редакції Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України, Стратегічного оборонного бюлетення України, Концепції розвитку сектору безпеки та оборони України тощо. Це й не могло апріорі відбутися, тому що означені правові документи були прийняті у 2015 р., тобто до конституційного закріплення інтеграційних прагнень України (2019 р.). Разом із тим, вітчизняне законодавство у сфері безпеки ще остаточно не сформувалося, а вже прийняті правові документи містять положення щодо реформування вітчизняного сектору безпеки й оборони, що спрямовані на підвищення його результативності функціонування та розвиток.

Реформування сектору безпеки та оборони України потребує набуття силами оборони спроможностей, необхідних для ефективного реагування на загрози, підвищення рівня їх співвідносності під час участі в операціях

НАТО та ЄС із кризового реагування та в інших операціях з підтримання миру та міжнародної безпеки, а також досягнення критеріїв, потрібних для набуття членства в НАТО та ЄС. Важливим завданням для досягнення цієї мети є розширення співробітництва в оборонно-технічній сфері.

Протидіяти глобальним загрозам у сучасних умовах можна лише засобами, які створює система міжнародних відносин, використовуючи колективні системи безпеки. У даному випадку є необхідним визнання міжнародних норм і правил, що визначають такі головні принципи побудови міжнародної безпеки, як непорушність кордонів, невтручання у внутрішні справи інших держав, заборону щодо використання військових формувань або загрози силою при вирішенні конфліктів, політичне врегулювання суперечок між державами тощо. Кризові явища в системі міжнародної безпеки виникають унаслідок неефективності міжнародних організацій, у випадку неадекватної поведінки певних (-ої) держав (-и), недієздатності міжнародної правової системи, порушення базових двосторонніх та багатосторонніх угод. Міжнародні механізми забезпечення світового порядку загалом покликані виконувати стримуючу функцію.

Повертаючись до плану дослідження, відзначимо, що важливим чинником державного управління безпековою політикою є здійснення стратегічного аналізу, прогнозування та прийняття управлінських рішень, а також вчасне виявлення, ліквідація та недопущення всіх форм небезпек у цій сфері. Визначення національної безпеки в контексті захисту національних інтересів або цінностей тільки від загроз зумовлює те, що державне управління безпековою політикою орієнтоване, насамперед, на захист і реагування. Однак реагування на вже наявні негативні дії або процеси – це постфактична реакція на них. Завчасне їх визначення (планування) – необхідна умова забезпечення належного рівня національної безпеки, не дотримання якої призводить до негативних наслідків, зокрема, до ситуацій, що виникають на Сході України. З огляду на це доцільно, щоб була здійснена переорієнтація функцій державного управління безпековою політикою

України, за якого має відбутися перехід України зі статусу «об'єкт колективної безпеки», що не в змозі самотійно себе захистити, у вагомому та надійному суб'єкта геополітики.

У сучасних умовах, коли наявні значні обмеження в ресурсах, Україні важко досягти позитивного результату з означеного вище напрямку, але можливо, причому шляхом не оперативного управління такими ресурсами, а стратегічного. При визначенні стратегії державної політики національної безпеки значну увагу слід приділити економічній та соціальній безпеці, оскільки формування необхідних умов для цих видів безпеки забезпечує суспільно-політичну стабільність у державі. Відтак, доречним є визначення пріоритетів державної політики національної безпеки та взаємозв'язку між її видами. На жаль, в Україні дотримання цього принципу відбувається не належним чином. На підтвердження можемо вказати на різнохарактерність цілей стратегічного розвитку України, що сформульовані в її Стратегії сталого розвитку на період до 2020 року, а також у Стратегії національної безпеки (див. цілі відповідних стратегій України [34; 70]). З огляду на це вважаємо, що надзвичайно важливими її організаційно-правовими заходами є такі: 1) концентрація зусиль держави на підвищенні економічної, соціальної та інформаційної безпеки в Україні, що пришвидшить завершення суспільно-політичного протистояння на її Сході; 2) приведення у відповідність один одному стратегічних документів щодо сталого соціально-економічного розвитку нашої держави та підтримки її національної безпеки [70].

Нормативно-правові акти, що приймаються в державі, мають бути засновані на стратегічному аналізі, плануванні та прогнозуванні безпекового середовища, тобто повинні формувати ефективну систему державного управління. Програми, передбачені Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [59], мають становити орієнтир для визначення напрямів державної політики національної безпеки в таких сферах. Відтак, слід створити систему стратегічного прогнозування, аналізу та планування у сфері національної

безпеки, що буде єдиною для усіх органів влади військового спрямування. Доцільним у цьому контексті є використання підходу до її побудови на підставі оцінки внутрішнього і зовнішнього становища країни, урахуваючи результати комплексного огляду сектору безпеки й оборони. Підкреслимо, що в такій системі головне місце повинно належати Плану розвитку сектору безпеки й оборони, у межах якого, окрім стратегій розвитку цієї сфери, розробляються стратегії соціально-економічного розвитку країни загалом.

Стратегічне прогнозування передбачає зосередження уваги на обґрунтуванні прогнозних сценаріїв, які, по-перше, розробляються на підставі вивчення стану захищеності країни та рівня вияву небезпек, по-друге, визначають послідовність заходів військового, економічного, політичного характеру тощо в разі виникнення кризових або конфліктних ситуацій. А по-третє, повинні бути оформленими у вигляді державноуправлінських (-ого) рішень (-ня).

Єдина система стратегічного прогнозування, аналізу та планування у сфері національної безпеки України – необхідна умова, виконання якої є обов'язковим на шляху до приведення цієї системи у відповідність до стандартів НАТО й ЄС. Дослідження досвіду Республіки Польща щодо побудови державного управління безпековою політикою дозволяє наполягати на необхідності адаптації її досвіду на вітчизняних теренах. Це потрібно з метою уникнення відповідних помилок у тих самих процесах, що відбуваються в Україні, застосовуючи позитивний досвід західного партнера. При цьому визначення пріоритетів державного управління безпековою політикою слід здійснювати, зважаючи на розрахунок стану економіки країни, стану здоров'я її населення, рівня його життя, науково-технологічного розвитку, а також наявність професійних кадрів у важливих галузях економіки та системі державного управління. Крім того, потрібно визначати рівень забезпечення обороноздатності країни, напрямки розвитку відносин з партнерами, сусідами та іншими країнами, роль України у системі міжнародних відносин тощо.

Отже, нашій країні необхідні кардинальні реформи щодо відновлення економіки та підвищення рівня життя громадян, що дозволить їй вийти на новий рівень функціонування. Важливим у цьому контексті є забезпечення інноваційності державного управління безпековою політикою України, яке можливе за умови придбання нового озброєння й отримання значного обсягу інвестицій в її економіку за допомогою укладання офсетних угод, за прикладом Республіки Польща. Зазначені дії стимулюватимуть попит на вітчизняні товари або послуги, поліпшуючи макроекономічні показники держави та зміцнюючи її національну безпеку.

Зважаючи на визначальність принципів державного управління в його системі й ураховуючи предмет дослідження, конкретизуємо, що в державному управлінні безпековою політикою Республіки Польща є низка принципів, які вимагають урахування в Україні. До них віднесено принципи системності, інституційності, правонаступництва тощо, які покликані забезпечувати цілісність, взаємоузгодженість, послідовність такої політики. Її цілеспрямованість на отримання певного позитивного результату сприятиме стабільному розвитку держави та зміцненню її національної безпеки (Додаток Г – авторська розробка).

На нашу думку, актуальним завданням України є, з одного боку, закріплення даних принципів в її законодавстві. А з другого – узгодження колізійних положень Стратегії національної безпеки України та Закону України «Про національну безпеку України», які стосуються довгострокового планування в означеній сфері. Установлено, що в Україні воно здійснюється на період понад 5 років [65]. Однак у Республіці Польща, зокрема, середньострокове стратегування національної безпеки реалізується не менше, ніж на 10 років (див. розділ 2 цієї роботи). З огляду на це пропонуємо підходити комплексно до здійснення довгострокового планування безпекової сфери в Україні, тобто з урахуванням позитивного досвіду Республіки Польща в цій сфері та принципів державного управління (системності, інституційності, інноваційності, публічності та ін.). Вони

передбачають планування ризиків, викликів і загроз національній безпеці, урахування мінливих умов зовнішнього середовища тощо. Для цього слід підготувати відповідні зміни в положення Розділу V Закону України «Про національну безпеку України», а також Стратегії такої безпеки [67; 70], тому що дана стратегія становить базис для реалізації планування на довгострокову перспективу. У цьому контексті наполягається на необхідності забезпечення дотримання вимог тайм-менеджменту. Крім того, важливим є визначення в Стратегії національної безпеки терміну її дії [70].

Принцип правонаступництва має забезпечувати чіткий і послідовний план дій щодо внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів або прийняття нових. Цей принцип зорієнтований на досягнення визначених цілей розвитку, тому вимагає здійснення розрахунку безпечного соціально-економічного розвитку країни на довгострокову перспективу. У разі, коли в державі відсутня чітка спрямованість політичних процесів, відбувається хаотичність її функціонування, а, відтак, підсилення розвитку ексклюзії. Розв'язати це проблемне питання може впровадження стратегічного планування (довго-, середньо- і короткострокового).

Державне управління безпековою політикою, як і будь-якої іншої політики, потребує відповідної Стратегії національного розвитку, що включає й механізми регулювання. У наслідок цього має бути зроблено акцент саме на стратегічному управлінні, а не тактичному. Від цього в значній мірі залежить ефективність державного управління такою політикою. Керівництво країни має розробляти стратегічні плани, ставити цілі та досягати їх, розуміючи сутність процесів, що відбуваються в країні та орієнтуючись на соціально-економічне зростання держави.

Реалізація Україною стратегічного завдання щодо її інтеграції до ЄС зумовлює необхідність вивчення й виважене врахування досвіду країн, що вже успішно здійснили трансформацію інститутів у сфері забезпечення національної безпеки. На підставі проведеного аналізу вважаємо, що вдалим прикладом такого забезпечення є Республіка Польща. Вона пройшла цей

шлях і має позитивний досвід та напрацювання, що можуть допомогти нашій країні досягти стабільного зростання економіки, добробуту суспільства, зміцнення державності та національної безпеки, безперечно, ураховуючи особливості економічного та політичного розвитку України та Республіки Польща.

Дослідження позитивного досвіду Республіки Польща в безпековій сфері дозволяє відзначити чинники, які забезпечують результативність реалізації державного управління безпековою політикою, а саме:

- усталеність політичної системи держави (діяльність органів державної влади має здійснюватися на основі чіткого розподілу функцій і повноважень гілок влади в умовах контролю громадянського суспільства);

- членство в НАТО;

- формування та збереження наявних високих стандартів життя, демократичних прав і свобод людини та громадянина, що є одним з фундаментальних принципів системи національної безпеки та ключовим завданням національного уряду;

- реалізація стратегії «Єдиної Європи» у зовнішньополітичній сфері, мета якої полягає у формуванні самостійного впливового центру сили з урахуванням виключної юрисдикції національного уряду, тобто Республіки Польща.

Безумовно, процеси інтеграції та глобалізації забезпечують оперативність коригування державного управління безпековою політикою. Оскільки воно так чи інакше зазнає змін з огляду на необхідність протидії новим глобальним загрозам таким, як тероризм, релігійний екстремізм й сепаратизм, що зумовлюють посилення впливу національних урядів. Аналізуючи досвід Республіки Польща щодо державного управління безпековою політикою, можемо визнати, що гарантом національного суверенітету й протидії зовнішнім загрозам для країни залишається воєнно-політичний блок НАТО. Він надає гарантії країнам-членам Альянсу у сфері безпеки, заснованої на принципах колективної та територіальної оборони.

Під фактичним військово-політичним протекторатом США й узгодженою державною політикою національної безпеки Республіки Польща, рівень прав і свобод її громадян, економічне зростання цієї країни та якість життя її населення досягли стандартів високого рівня.

Варто зауважити, що, хоча фактично сили ЄС діють у тих же регіонах, що і сили НАТО, але сили ЄС залучаються, як правило, до врегулювання криз або конфліктів низької інтенсивності або на етапі, коли конфлікт вже відсутній. В ЄС відсутні необхідні ресурсні можливості для здійснення врегулювання криз великої та середньої інтенсивності. Тому забезпечення стабільності та миру у світі необхідною є співпраця як з ЄС, так і з НАТО. При цьому в ЄС є бойові групи з готовністю до негайного використання через 15 днів, а сили НАТО переважно призначені для масштабних і довготривалих операцій з готовністю до залучення через 15-30 днів. Термін дії бойових груп ЄС обмежується 30 днями з можливістю пролонгації до 120 днів.

Процес розбудови України як незалежної, правової, демократичної та соціальної держави, формування в ній громадянського суспільства, утвердження загальноєвропейських демократичних цінностей тощо вимагають використання досвіду закордонних країн. Проте необхідно це робити з урахуванням особливостей економічного, соціального, політичного розвитку країни, що адаптує закордонний досвід. Відтак, практика державно-правового розвитку Республіки Польща може бути досить корисною та перспективною для України, зважаючи на схожість їх географічного розташування, кількість населення, важливість геополітичного становища на Сході Європи та ін.

Звісно, Україна робить перші суттєві кроки на шляху до європейської інтеграції в суспільно-політичній сфері, що необхідно підсилювати такими ж впевненими кроками й в інших сферах суспільної життєдіяльності, та приймати участь у формуванні СЗППБ. Обравши такий шлях, наша країна повинна будувати державну політику системно, крок за кроком, розуміючи

сутність усіх питань і проблем, що постають перед нею.

Обраний Україною шлях руху до ЄС і НАТО надає їй нові можливості співпраці з ними, посилює її позиції як країни-члена світової спільноти та суб'єкта міжнародних відносин, сприяє розвитку ринкових відносин, а також є дієвим засобом реалізації національних інтересів. Проте побудова системи державного управління має бути такою, щоб у комплексі забезпечувала національну безпеку як стійкий стан, захищений ззовні та зсередини від негативної дії ризиків, викликів і загроз.

На нашу думку, чинне законодавство України потребує перегляду та внесення відповідних змін з метою створення цілісності та послідовності дій державного управління безпековою політикою. Тому існує необхідність комплексного перегляду законодавства України з питань національної безпеки, зокрема, удосконалення вимагає Закон України «Про національну безпеку України» [67]. У його межах слід уточнити визначення поняття «національна безпека», що має передбачати всі необхідні складові для забезпечення стану захищеності в повному обсязі. Крім того, потрібно законодавчо закріпити визначення «державне управління безпековою політикою», яка має бути спрямована на всі сфери діяльності держави з метою захисту цього стан захищеності від будь-яких викликів, ризиків та загроз. Вони постійно змінюються під впливом глобалізаційних процесів, тому доцільно змінювати підходи до їх визначення. Це надасть можливість швидко вирішувати питання щодо виявлення, аналізу, запобігання та нейтралізації небезпекам національній безпеці.

У продовження відзначимо, що дія всіх нормативно-правових актів має бути спрямована на захищеність та реалізацію життєво важливих інтересів і цінностей людини, суспільства та держави. Чинне законодавство в безпековій сфері [67] також має бути узгодженим та містити норми щодо першочергового забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Так, Закон України «Про державну службу» до завдань та функцій держави не відносить як до основних, якщо взагалі відносить до завдань та функцій

держави вищевказаний пункт. Існування таких неузгодженостей між положеннями різних законів з питань забезпечення національної безпеки ускладнює процеси стратегічного планування та прогнозування, а тому знижує ефективність функціонування сектору безпеки й оборони та його взаємодію з іншими суб'єктами, задіяними до виконання завдань у відповідній сфері [43].

Таким чином, у сфері національної безпеки Україна потребує створення єдиної системи стратегічного прогнозування, аналізу та планування. До речі, Стратегією національної безпеки України передбачено, що однією з найбільших загроз такій безпеці є неефективність системи її забезпечення [70]. Усунення такої загрози можливе через удосконалення системи стратегічного прогнозування, аналізу та планування, формування системи моніторингу та прийняття рішень у цій сфері. Тому необхідним є своєчасне виявлення та запобігання будь-яким небезпекам національній безпеці, визначення послідовності військових, економічних, політичних дій тощо у кризових або конфліктних ситуаціях. Важливість формування єдиної системи прогнозування, аналізу та планування у сфері національної безпеки обумовлена комплексним характером сучасних небезпек та докорінними змінами безпекового середовища.

Плинність процесів, що відбуваються у світі, вимагають прийняття спільних узгоджених рішень на основі постійної оперативної взаємодії та чіткої координації зусиль. Формування такої системи у сфері національної безпеки потребує вдосконалення нормативно-правової бази та організаційного забезпечення на всіх рівнях. Підходи до планування розвитку системи забезпечення національної безпеки повинні бути послідовними та відповідні процеси мають регулюватися нормативно-правовими актами, які формують цілісну систему стратегічного прогнозування, аналізу та планування та бути пов'язані з бюджетним процесом.

Як зазначалося раніше, державне управління безпековою політикою

спрямоване не тільки на безпеку, а й на оборону країни. Тому стратегічне прогнозування, аналіз та планування мають бути зосереджені не тільки на оборонній складовій, а й на безпековій. Відтак, потрібна розробка та запровадження єдиної системи прогнозування, аналізу та планування щодо забезпечення національної безпеки, яка б охоплювала збір та аналіз інформації, виявлення й оцінку викликів, ризиків і загроз національній безпеці, а також оцінку стану функціонування складових сектору безпеки та оборони, результатів виконання планів та заходів розвитку за попередні роки, виявлення тенденцій та побудова прогнозів розвитку ситуації у сфері національної безпеки у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі, розробку документів стратегічного планування, тобто планів розвитку сектору безпеки й оборони, узгодження їх із планами соціально-економічного розвитку держави та бюджетним процесом, управління ризиками у сфері національної безпеки тощо.

Запровадження запропонованого комплексного підходу дозволить визначити особливості державного управління безпековою політикою з урахуванням існуючих небезпек та економічних можливостей держави. З метою реалізації цього підходу необхідно здійснювати періодичні огляди сектору національної безпеки й оборони, які мають визначати та уточнювати цілі національної безпеки, пріоритети її державної політики та шляхи їх реалізації. Крім того, важливо здійснювати організацію взаємодії державних органів, наукових установ та неурядових організацій, у результаті якої має регулярно здійснюватися оцінка небезпек національній безпеці, прийматися рішення, спрямовані на корегування заходів, а також розмежування завдань органів національної безпеки, уточнення їх структури й обов'язків щодо реалізації поставлених завдань.

З аналізу досвіду Республіки Польща видно, що інтеграція в ЄС і налагодження зв'язку з НАТО передбачають узгодження Стратегії національної безпеки з прогнозами економічного та соціального розвитку країни на коротко- і середньостроковий періоди. Здійснюючи державне

управління безпековою політикою в Україні, слід зосередити увагу на реалізації потенціалу економічного розвитку та соціального забезпечення, що, у свою чергу, пришвидшить ефективний розвиток усіх сфер життєдіяльності людини, суспільства та держави, інтереси яких формують національну безпеку.

Підготовка документів довгострокового планування має здійснюватися після проведення комплексного огляду сектору безпеки та оборони. Організація довгострокового планування має відбуватися на постійній основі шляхом моніторингу небезпек національній безпеці, розробки можливих прогнозів розвитку подій тощо. Важливим у цьому контексті є також забезпечення взаємовідповідності та взаємодоповнюваності документів довго-, середньо- і короткострокового стратегічного планування у сфері національної безпеки та тісний їх зв'язок із загальнодержавним процесом стратегічного планування та складання Державного бюджету. Оскільки документи стратегічного планування у сфері національної безпеки мають затверджуватися лише за наявності необхідного фінансового забезпечення.

Крім того, ефективність системи стратегічного прогнозування, аналізу та планування у сфері безпеки залежить від об'єктивності та достовірності інформації щодо можливих змін у безпековому середовищі, а також упровадження заходів з уникнення можливих небезпек у ньому та результатів удосконалення сектору безпеки та оборони України. Тому забезпечення комплексного підходу до стратегічного прогнозування, аналізу та планування має враховувати не лише обмежені бюджетні можливості держави станом на певний період, але й перспективи соціально-економічного розвитку країни та вектори зовнішнього впливу на різні сфери національної безпеки, а також розуміння наслідків у разі невжиття своєчасних заходів запобігання та протидії тощо. На нашу думку, важливою в цьому випадку є реалізація функціонального завдання щодо державного управління ризиками, викликами та загрозами національній безпеці в контексті розвитку

міжнародного співробітництва з ЄС і НАТО.

Таким чином, дослідження державного управління безпековою політикою Республіки Польща дозволяє стверджувати, що воно спрямоване на забезпечення конституційних свобод громадян, створення необхідних умов для динамічного розвитку громадянського суспільства й економіки цієї країни, а, відтак, формування її системи безпеки. Відзначимо, що, реалізуючи власну стратегію державного управління безпековою політикою, Україна може використовувати позитивний польський досвід формування та здійснення такої політики. Це можливо з огляду на те, що Україна, інтегруючись до ЄС і НАТО, має схожі аспекти функціонування з Республікою Польща, а саме: просторово-територіального розміщення; кількість населення; важливість з позиції геополітичної ролі та місця в системі європейської безпеки тощо. Усі надані авторські пропозиції передбачають державотворення України як соціально й економічно розвиненої європейської країни, в якій наявна ефективна система державного управління безпековою політикою.

Зважаючи на це, можемо відзначити такі основні шляхи розвитку системи державного управління безпековою політикою в Україні:

1) удосконалення правового забезпечення державного управління безпековою політикою, що передбачає впровадження принципів правонаступництва, системності, інституційності тощо;

2) формування ефективного організаційного й економічного забезпечення державного управління в означеній сфері, що потребує активізації її стратегічного планування, укладення офсетних угод для розбудови вітчизняного військово-промислового сектора, а також реформування командування збройних сил й усунення компетенційних конфліктів тощо;

3) уникнення можливих небезпек, реалізація якого видається можливою в контексті розвитку міжнародного співробітництва з ЄС і НАТО.

Висновки до Розділу 3

1. Акцентовано, що Республіка Польща є центральною ланкою східного флангу НАТО, на території якої, зокрема, розташований штаб багатонаціональної дивізії, створена бронетанкова бригада бойової групи, бойова авіаційна бригада, підрозділи логістики та база ПРО. При цьому Республіка Польща не тільки приймає союзні війська на своїй території, а й забезпечує присутність військового контингенту на території інших країн, виступаючи донором безпеки. Завдяки цьому Республіка Польща посіла особливе місце в регіональній системі безпеці. Останньому сприяла зміна Республікою Польща власного курсу зовнішньополітичного співробітництва з ОВД на НАТО й ЄС, а також набуття у них членства. Це дає нам підстави вважати, що обраний шлях європейської й євроатлантичної інтеграції є незмінним компонентом державного управління безпековою політикою Республіки Польща.

Визначено, що Республіка Польща є активним учасником різних навчань, які проводяться в межах НАТО, що забезпечує гарантування глобальної безпеки та регіональної безпеки в Європі. Крім того, Республіка Польща постійно бере участь в обміні досвідом, позитивними напрацюваннями з іншими країнами, під час якого відбувається відвідування різних самітів, форумів, а також залучення польських фахівців у сфері безпеки як міжнародних експертів.

2. Доведено, що вдосконалення системи державного управління безпековою політикою України має відбуватися з урахуванням досвіду Республіки Польща можливе, зокрема, у напрямку розвитку міжнародного співробітництва. Воно передбачає обмін досвідом, взаємне надання гарантій забезпечення національної безпеки країни. Останнє вимагає здійснення заходів управлінського впливу з метою вирішення проблеми, що становить загрозу для країн, які входять до європейської та євроатлантичної систем безпеки або, прагнучи ввійти до неї, виявляють себе як надійні партнери. У

цьому контексті досліджено стратегічні напрями реалізації міжнародного співробітництва Республікою Польща у сфері безпеки. Ця держава з метою власного соціально-економічного розвитку продовжує поглиблювати співробітництво й інтеграцію не тільки з ЄС, а й НАТО. Крім того, Республіка Польща, зміцнюючи з ними співпрацю, активно розвиває двосторонні та регіональні партнерські відносини з ключовими європейськими союзниками та партнерами, зокрема, з Україною. При цьому одним з пріоритетних завдань державного управління безпековою політикою в Республіці Польща визнано самооборону, яка становить як її власний фундамент безпеки й оборони, так і колективної загалом. З огляду на значні досягнення в реалізації такого завдання обґрунтовано використання відповідного польського досвіду на вітчизняних теренах для успішного проведення реформ у секторі безпеки й оборони.

3. Визначено перспективні напрями взаємодії України з ЄС і НАТО в безпековій сфері з огляду на військові можливості цих міжнародних структур, що (можливості) є взаємодоповнюючими. Установлено, що ЄС здатний проводити операції незначних масштабів або діяти на початковому етапі великомасштабної операції. Для цього в ЄС створено бойові групи з готовністю до негайного використання через 15 днів. Засоби ж НАТО переважно призначені для масштабних і довготривалих операцій (з готовністю до залучення з більшим проміжком часу, тобто через 30 днів). Власне, на початкових етапах урегулювання кризи у сфері безпеки можуть діяти європейські підрозділи, проводячи короткотривалу операцію, з подальшою їх заміною силами НАТО для проведення масштабної операції.

Акцентовано, що НАТО, на відміну від ЄС, створює саме військово-безпековий простір на своїх кордонах, залучаючи для цього не тільки країн-учасниць Північноатлантичного альянсу, а й країн-партнерів, включаючи й Україну. З метою вибудування механізмів колективної безпеки цим Альянсом започатковано Платформу взаємодопомоги та сумісності, яка спрямована на підвищення оперативної сумісності між країнами-партнерами,

у т.ч. з Україною, і силами НАТО. Діяльність зазначеної Платформи сприяє підвищенню здатності країн-партнерів протидіяти новим загрозам як самостійно, так і в співпраці з НАТО.

Щодо ЄС, то встановлено, що його держави-члени приймають участь у міжнародних програмах і проектах, зокрема, PESCO (Постійне структурне співробітництво) і CARD (Щорічний скоординований огляд з питань безпеки). Така участь дозволяє розвивати оборонний потенціал країн-членів ЄС, інвестувати в спільні проекти та створювати багатонаціональні формування збройних сил з метою постійного структурованого міжнародного співробітництва. Крім того, за ініціативою ЄС успішно реалізується місія/операція EUAM, зокрема, в Україні. З'ясовано, що EUAM має на меті підвищення довіри українського народу до органів державної влади у сфері безпеки, а також трансформацію сектору цивільної безпеки в Україні. Для цього було сформовано Консультативну місію ЄС у м. Одеса.

4. Виявлено, що країнами-членами ЄС, у т.ч. Республікою Польща, погоджено План щодо посилення співробітництва у сфері безпеки й оборони, що визначає такі стратегічні завдання: 1) захист країн ЄС і їх громадян; 2) реагування на зовнішні конфлікти та кризи; 3) посилення потенціалу країн-партнерів, зокрема й України. У цьому контексті аргументовано, що Україні, урахувавши відповідний досвід Республіки Польща, доречно брати участь у багатонаціональних військових місіях й операціях, цивільних місіях, миротворчих місіях й операціях, у Силах реагування НАТО, у багатонаціональних тактичних групах країн ЄС та військових бригадах, спільних військових навчаннях тощо. Це забезпечить підвищення вітчизняного військового досвіду, залучення інструкторів для підготовки особового складу ЗСУ, а також цивільно-військового співробітництва, інформаційної прозорості та відкритості в питаннях формування колективної системи безпеки. Перспективним визнано також проведення професійної, у т.ч. мовної підготовки представників Збройних Сил України в навчальних закладах країн ЄС та НАТО, лікування та здійснення реабілітації поранених

вітчизняних військовослужбовців у лікувальних закладах країн-членів цих міжнародних структур. Крім того, важливим для України є отримання необхідної матеріально-технічної допомоги з метою переоснащення її військово-оборонного сектору. Зазначене слугуватиме стимулом для розвитку вітчизняної оборонної промисловості та забезпечить Україні отримання доступу до використання та запозичення новітніх технологій.

Отже, окремим блоком визначено шляхи співпраці НАТО й України у сфері національної безпеки. До них віднесені такі:

1) реалізація Річних національних програм співробітництва, що запроваджуються з 2009 р. для залучення фінансових, експертних, матеріально-технічних та ін. можливостей НАТО з метою посилення безпеки України;

2) реалізація Хартії про особливе партнерство;

3) укладення рамкових й імплементаційних угод (наприклад, у межах трастових фондів для підтримки обороноздатності України);

4) забезпечення колективної безпеки шляхом участі України в миротворчих операціях, військових місіях, у Силах реагування НАТО тощо.

5. Обґрунтовано концептуальні засади розвитку державного управління безпековою політикою України, ураховуючи досвід Республіки Польща в цій сфері, які передбачають необхідність застосування інноваційних і комплексних підходів до правового, організаційного й економічного забезпечення. Це здійснено на підставі того, що Республіка Польща формує державне управління безпековою політикою з огляду на його стратегічність, що допомагає вчасно передбачати загрози, виклики, ризики та мінімізувати їх можливі негативні наслідки. При цьому наполягається на запровадженні в Україні стратегічного планування у сфері безпеки на зразок того, що існує в Республіці Польща (середньострокове планування здійснюється на період понад 5 років, а довгострокове – не менше, ніж на 10 років). Крім того, з'ясовано, що Республікою Польща вдало впроваджено комплексний підхід, який потрібно застосовувати й в Україні, насамперед,

через поєднання військової і цивільної складової національної безпеки. Використання цього підходу передбачає також поєднання заходів, спрямованих на забезпечення сталого (у значенні безпекового) соціально-економічного розвитку країни та суспільства.

6. Визначення й обґрунтування концептуальних засад розвитку державного управління безпековою політикою України передбачає також практико орієнтоване врахування таких принципів, як правонаступництва, системності, інституційності, інноваційності, публічності тощо. Вони покликані забезпечувати цілісність, взаємоузгодженість, послідовність державної політики та її цілеспрямованість на отримання певного позитивного результату, а також сприяти стабільному розвитку держави та зміцненню її національної безпеки. Аргументовано доповнити вітчизняну нормативно-правову базу зазначеними принципами (зокрема, Розділі II Закону України «Про національну безпеку»), а також зробити зміни в положення цього Закону та Стратегії національної безпеки України з метою забезпечення комплексності в її стратегічному плануванні. Курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію для України представляє собою можливість якісно змінити не тільки її економіку, надавши ній макроекономічної стабільності, а й побудувати суверенну, демократичну, соціальну та правову державу. Для цього Україні слід розвивати систему самооборони та міжнародне співробітництво з ЄС і НАТО, що можливо в таких основних напрямках:

- військово-технічне співробітництво (на дво- та багатосторонньому рівнях у межах програм Європейського оборонного агентства);
- створення спільних військових підрозділів, у тому числі для участі країн-партнерів у батальйонних тактичних групах ЄС;
- залучення України до миротворчих, стабілізаційних та антитерористичних операцій ЄС;
- укладення офсетних угод тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено вирішення важливого й актуального науково-прикладного завдання, яке полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного управління безпековою політикою України з урахуванням досвіду Республіки Польща в цій сфері. Реалізована мета і поставлені завдання дають підставу зробити такі висновки та сформулювати практичні рекомендації:

1. Визначено ключові дефініції понятійно-категоріального апарату та розкрито сутність поняття «національна безпека» у різних країнах світу. Доведено, що жодне з визначень не є довершеним, тому що з метою повного та всебічного забезпечення такої безпеки країни потрібен захист не тільки національних інтересів, а й національних цінностей таких, як людина, яка є найвищою соціальною цінністю. На цій підставі запропоновано під *національною безпекою* розуміти стан захищеності та реалізації життєво важливих інтересів і цінностей людини й громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечується своєчасне виявлення, аналіз, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз, викликів та ризиків національним інтересам і цінностям, з метою забезпечення стабільності в суспільстві й державі в усіх сферах їх діяльності. Уточнено, що *державне управління безпековою політикою* передбачає формування та реалізацію системи заходів держави правового, організаційного й економічного характеру, які охоплюють застосування управлінських методів і засобів із захисту життєво важливих інтересів і цінностей людини й громадянина, суспільства та країни, що спрямовані на підтримку належного рівня національної безпеки. У цьому контексті обґрунтовано використання низки загальних і спеціальних державно-управлінських принципів (науковості, комплексності, результативності, публічності тощо), особливе

місце серед яких відведено принципу правонаступництва, що покликаний сприяти стабільному безпековому розвитку держави та поступальному зміцненню всіх сфер її діяльності.

2. Аналіз процесу еволюції Європейської політики безпеки й оборони дозволив стверджувати, що вона бере свій початок формування у післявоєнні роки. Країни Європи, відчуваючи зовнішню загрозу, а також необхідність збереження їх державного суверенітету, територіальної цілісності й недоторканості, змушені були консолідувати свої зусилля і співпрацювати для досягнення поставлених цілей. Важливим поштовхом у розвитку такої співпраці та забезпеченні миру в Європі та світі визнано об'єднання зусиль ЄС і НАТО. Спільні дії країн-членів цих організацій гарантують швидке реагування на міжнародні кризи й єдині підходи до політики безпеки. З'ясовано, що наразі Європейська політика безпеки й оборони – це злагоджений механізм співпраці, а також система, що дієво функціонує та здійснює політику розширення ЄС щодо інших країн світу. На прикладі Республіки Польща та країн першої й другої хвилі розширення НАТО встановлено, що вступу до ЄС може передувати вступ у НАТО як до організації зі спрощеними вимогами, на відміну від вимог для вступу в ЄС. На цій підставі важливою складовою для підвищення статусу та позицій України на міжнародній і європейській арені визнана її подальша інтеграція та співпраця з НАТО й ЄС.

3. Досліджено генезу державного управління безпековою політикою Республіки Польща з позиції формування та розвитку його основних складових – правової, організаційної й економічної. Конкретизовано, що нормативно-правова база Республіки Польща у сфері національної безпеки свідчить про цілеспрямовану, послідовну, зважену політику держави щодо європейської й євроатлантичної інтеграції, тісної співпраці з сусідами та будівництва партнерських відносин з іншими країнами, тобто політику держави, зосереджену на збалансованій реалізації інтересів громадян, суспільства та країни в цілому. Крім того, встановлено, що при побудові

державного управління безпековою політикою Республіки Польща використовувалися, з одного боку, комплексний та інноваційний підходи, а з другого – організаційно-функціональний. Виокремлені підходи в сукупності забезпечують активізацію вітчизняного військово-промислового сектора, взаємодію політичних, цивільних і військових інструментів, тобто залучення до реалізації державної політики національної безпеки невійськових та неурядових структур держави, громадських організацій, громадян тощо. Такий поділ оперативних й адміністративних функцій в Республіці Польща забезпечив, з одного боку, приведення структури її об'єднань і частин у відповідність до стандартів НАТО, а з другого боку, результативне вдосконалення правового забезпечення її системи управління. Аналіз процесу розвитку польської нормативно-правової бази у сфері національної безпеки дозволив виділити основні його етапи (висхідний, проміжний і низхідний).

4. Виявлено особливості реалізації досвіду міжнародного співробітництва у сфері безпеки Республіки Польща крізь призму набуття нею членства у НАТО й ЄС. Визначено найважливіші чинники, які обумовлюють сучасне її міжнародне співробітництво у сфері національної безпеки, зокрема, переорієнтацію вектору зовнішньополітичного співробітництва від Організації Варшавського договору до членства у НАТО та ЄС, що наразі вже розглядається як незмінний компонент національної безпеки Республіки Польща. Установлено, що вона, долучаючись до різних програм і проектів такого співробітництва, приймаючи участь у створенні бойових груп і батальйонів та здійснюючи активну політику щодо участі польських збройних сил у миротворчих операціях з усього світу, закріпилася в особливому статусі в регіональній системі безпеки Східної Європи. Це зумовлено необхідністю підвищення потенціалу Республіки Польща щодо захисту нею східного флангу Північноатлантичного альянсу. Як результат, Республіці Польща надано можливість не тільки бути його повноцінним членом, займаючи лідерські позиції у відповідній частині Європи, а й

забезпечити власний стабільний соціально-економічний розвиток. Зважаючи на необхідність підтримки такого розвитку в Україні й урахування її геополітичне положення у Європі, наполягається на важливості врахування польського досвіду реформування державного управління безпековою політикою на вітчизняних теренах.

5. Удосконалено наукові підходи до оцінювання перспектив співробітництва України з європейськими та євроатлантичними структурами, при цьому обґрунтовано застосування принципів комплексності, інноваційності, організаційної функціональності та ін., що надають значні можливості для її взаємодії як з ЄС, так і з НАТО, пріоритетом якої визнано підвищення оперативних і стратегічних спроможностей Збройних Сил України. Серед основних напрямів цієї взаємодії виокремлено такі: військово-технічне співробітництво на різних рівнях управління; долучення України до реалізації європейських і євроатлантичних програм і проектів у безпековій сфері (PESCO, CARD тощо); участь України в тактичних групах ЄС, у самітах, форумах, навчаннях, тренуваннях з метою обміну досвідом; її залучення до миротворчих, стабілізаційних, антитерористичних та інших операцій ЄС і НАТО тощо. Крім того, акцентовано на необхідності активізації військово-промислового сектора України, на зразок тієї, що здійснила Республіка Польща, шляхом укладення офсетних угод. товарів військового призначення й одночасного застосування принципу інноваційності щодо отримання економічних стимулів для подальшого розвитку країни, зміцнюючи її національну безпеку загалом.

6. Визначено напрями вдосконалення державного управління безпековою політикою України з урахуванням позитивного досвіду Республіки Польща в цій сфері, серед яких одним з головних напрямів визнано членство в ЄС і НАТО, а також співробітництво з США та іншими країнами-членами цих структур. З метою вдосконалення державного управління безпековою політикою України пропонується

запровадження довгострокового та середньострокового планування, на зразок того, що реалізується в Республіці Польща. Це надасть можливість Україні більш гнучко реагувати на виклики національній безпеці з урахуванням плину часу, а також вплив глобалізаційних процесів, своєчасно оцінюючи та прораховуючи зміни, що відбуваються як усередині країни, так і за її межами. У цьому контексті запропоновано вдосконалення системи прогнозування, моніторингу, аналізу, оцінювання, попередження та нейтралізації реальних і перспективних ризиків, викликів та загроз й наступне здійснення стратегічного планування на підставі проведених дій. Воно спрямоване на розвиток усіх галузей держави, тому доведена необхідність здійснення комплексного стратегування національної безпеки. Для цього слід внести відповідні зміни в положення Розділу V Закону України «Про національну безпеку України», а також Стратегії національної безпеки України, яка є основою для реалізації плануючої функції в означеній сфері на довгострокову перспективу.

7. Обґрунтовано концептуальні засади розвитку державного управління безпековою політикою України, ураховуючи позитивний досвід Республіки Польща, напрацьований у зазначеній сфері. Ці засади передбачають системну реалізацію інноваційних підходів до розвитку правового, організаційного й економічного забезпечення державного управління безпековою політикою України. Аргументовано, що застосування таких підходів у межах його правового підґрунтя вимагає дотримання принципів правонаступництва, системності, інституційності, легітимності, дієвості тощо. Вони, у свою чергу, покликані забезпечити цілісність, взаємоузгодженість і послідовність організації й ефективність реалізації державної політики щодо зміцнення національної безпеки України, у тому числі в межах її міжнародного співробітництва. Виокремлені принципи орієнтовані на уникнення можливих небезпек і досягнення усталеності в прийнятті державно-

управлінських рішень у сфері національної безпеки, за яких вектор держави з означених питань є незмінним, незважаючи на вплив внутрішніх і зовнішніх факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипиратская военно-морская операция «Аталанта» у берегов Сомали является успешной // Новости ООН. 28.01.2010. URL: http://www.un.org/russian/news/story.asp?NewsID=13015#.V0TbE_mLTIW.
2. Басараб М.Б. Досвід європейської інтеграції Польщі: перспективи для України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Київ, 2004. 15 с.
3. Білетов В. І. Стратегія військово-технічного співробітництва Збройних Сил України в умовах їх євроінтеграції та переходу на євростандарти. Збірник наукових праць Центру військово-стратегічних досліджень Націон-го універ-у оборони України ім. І. Черняховського. 2014. №3 (52). С. 122–126.
4. Великобритания признает Россию угрозой в стратегии нацбезопасности // MIGNEWS. 08.11.2015. URL: <http://mignews.com.ua/politics/7872574.html>.
5. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. *Вибр. наук. праці*. Київ: НІСД, 2016. 528 с. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Vlasuk-fin-99d56.pdf>.
6. Воєнна безпека України на межі тисячоліть: Монографія / Г. М. Перепелиця, С. О. Дмитров та ін.; Нац. інститут стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України. Київ: Стилос, 2002. 394 с.
7. Волощук С. М. Трансформації зовнішньої політики нейтральних та позаблокових країн Європи в умовах постбіполярного світу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер.: Історія. 2012. Вип. 28. С. 101–107.
8. Вонсович О. С. Передумови та тенденції розвитку європейських інтеграційних процесів у сфері безпеки. *Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокварт. зб.: спеціальний випуск*. Київ: НІСД, 2009. № 1 (10). С. 228–235.
9. Герасимчук Т. Країни Центральної Європи в політиці Європейського

Союзу (1984 – 2004 р.р.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 2005. 26 с.

10. Гладиш М. Л. Балтійський вимір Європейської політики безпеки та оборони. *Грані*. 2015. № 4 (120). С. 80–85.

11. Гончар Ю. Б. Маастріхт, США і Європейська безпека. *Питання нової та новітньої історії*. Київ, 1995. Вип. 41. С. 142–150.

12. Горбулін В. Національна безпека як пріоритет сучасного державотворення. *Вісник НАН України*. 2017. № 1. С. 25–29. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/114403/05-Norbulin.pdf?sequence=1>.

13. Грубінко А. Участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції: між атлантизмом та європеїзмом. *Європейські історичні студії: науковий журнал*. Київ, 2015. № 1. С. 6–17.

14. Діючі проекти Трастових фондів НАТО в Україні // International Security and Partnership Centre. URL: <http://www.ispc.org.ua/archives/3965>.

15. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. // Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: НАДУ, 2011.

Т. 7: Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / наук.-ред. колегія: І. А. Грицяк (співголова), Ю. П. Сурмін (співголова) та ін. 2011. 764 с.

16. Європейський Союз: Консолідовані договори / Пер. Ю. Петруся. За наук. ред. В. Муравйова. Київ: Port-Royal, 1999. 206 с.

17. ЄС у кишені / Довідник із європейської інтеграції України. Київ: Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2009. 72 с. URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_17874-1522-1-30.pdf?091023162452.

18. Зарембо К. Аудит зовнішньої політики: Україна – Польща. Дискусійна записка. Київ: Інститут світової політики, 2016. 46 с. URL: <https://glavcom.ua/pub/pdf/49/4935/auditukrpoland.pdf>.

19. Ижак А. Оффсеты и встречная торговля: Восточноевропейские

лекарства для украинского ОПК. *Defense express*. 11-12 апреля 2006. URL: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/186.htm>.

20. Кирчів А. Питання національної безпеки Республіки Польща на сучасному етапі. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1998. Число 14. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n14texts/kyrchiv.htm>.

21. Кононенко К. Сучасна архітектура загальноєвропейської безпеки: тенденції, виклики та перспективи: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/360/>.

22. Кречетников А. Человек, сделавший невозможное // BBC News: Русская служба. 03.12.2009. URL: https://www.bbc.com/russian/russia/2009/12/091202_mannerheim_profile.

23. Крюков О. І. Інформаційне забезпечення публічної влади як чинник національної безпеки держави в умовах глобалізації. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2016. Вип. 1. С. 142–149.

24. Литвинов В. Латинсько-український словник. Київ: Українські пропілеї, 1998. 712 с.

25. Ліпатов А. Воєнна доктрина Німеччини // Українськи мілітарний портал. URL: <https://mil.in.ua/voienna-doktryna-nimechchynu/>.

26. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях: словник. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Київ: Текст, 2008. 400 с.

27. Мазін С. Збройні Сили Республіки Польща // Український мілітарний портал. URL: <https://mil.in.ua/zbroini-syly-respubliky-polshcha/>.

28. Малишенко Ю. В. Оборонні закупівлі із застосуванням офсетних угод: досвід Республіки Польща та можливості для України. *Стратегічна панорама*. 2009. № 4. С. 128–135. URL: <http://www.niss.gov.ua/panorama/SP2009-4.pdf>.

29. Маначинський О. Нові орієнтири Війська Польського. *Народна армія*. 14 грудня 1995 року. № 201. 3 с.

30. Марутян Р., Садовський В., Дацюк А. Пропозиції щодо вдосконалення політичного управління та функціонування системи забезпечення національної безпеки України // Development Security Association. 04 лютого. 2017. URL: http://www.dsaua.org/index.php?option=com_content&view=article&id=213&Itemid=&lang=uk

31. Міжнародне співробітництво // Міністерство оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mizhnarodne-spivrobitnicztvo/>.

32. МНО Польши сообщило о планах модернизации Вооруженных сил страны // Министерство обороны Республики Беларусь: военный информационный портал. URL: http://www.mil.by/print.php?ELEMENT_ID=59941&clear_cache=Y.

33. Мулько О. Інституційне забезпечення євроінтеграційної системи Республіки Польща // Міжнародне товариство «Україна-Польща-Німеччина». 09 квітня 2012. URL: <https://www.ukrpolgerm.com/document/info/2/2>.

34. Нікіпелова Є.М. Генеза державної політики національної безпеки в Україні в контексті формування системи колективної безпеки в Європі. *Державне управління та місцеве самоврядування*: зб. наук. праць ДРІДУ НАДУ. Вип. 2 (37), 2018. С. 26–34. URL: [http://ww.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_02\(37\)/6.pdf](http://ww.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_02(37)/6.pdf).

35. Нікіпелова Є.М. Глобальна стратегія ЄС та Україна. “UChoice: 4P” *Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology*: матер. Третьої міждисципл. науково-практ. конфер. (м. Одеса, 6 жовтня 2017 р.). Одеса: Національний університет “Одеська юридична академія”, 2017. С. 106–109. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8179/Nikipelova%20EM%20UChoice_6_10_2017-29.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

36. Нікіпелова Є.М. Економічні засади державної політики національної безпеки Республіки Польща. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ. Вип. 2 (74). 2018. С. 104–108. URL:

[http://www.oridu.odessa.ua/9/new_options/pdf/013/Zbirnuk-2\(74\)-2018.pdf](http://www.oridu.odessa.ua/9/new_options/pdf/013/Zbirnuk-2(74)-2018.pdf).

37. Нікіпелова Є.М. Інституційно-управлінські аспекти реалізації європейської політики безпеки й оборони. *International scientific-practical conference Forming of modern educational environment: benefits, risks, implementation mechanisms*: Conference Proceedings, September 29, 2017. Tbilisi: Baltija Publishing, 2017. С. 137–139.

38. Нікіпелова Є.М. Комплексний підхід до визначення поняття “безпека” (англійською мовою). *Сучасні виклики у публічному управлінні: український контекст*: зб. тез круглого столу молодих вчених, м. Харків, 30 листопада 2017 р. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2017-6/doc/10.pdf>.

39. Нікіпелова Є.М. Міжнародне співробітництво Республіки Польща у галузі безпеки. *Державне управління: теорія і практика*: елек. наук. фах. вид. Вип. 1, 2018. С. 107–116. URL: <http://www.e-ratp.academy.gov.ua/pages/dop/22/files/f8cbf05a-7aea-4ce3-9be1-ec88ae587f21.pdf>

40. Нікіпелова Є.М. Організаційне забезпечення реалізації державної політики національної безпеки Республіки Польща. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*: наук. журнал. Том 29 (68). № 2, 2018. С. 34–40. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/8.pdf.

41. Нікіпелова Є. Правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки Республіки Польща. *Ефективність державного управління*: зб. наук. праць ЛРІДУ НАДУ. Вип. 1 (54). Ч. 1. 2018. С. 158–167. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_54/fail/20.pdf.

42. Нікіпелова Є.М. Розвиток відносин між Україною і Європейським Союзом. *Публічне управління XXI століття: традиції та інновації*: зб. тез XVII Міжнар. наук. конгресу, 27 квітня 2017 р. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2017. С. 177–179. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e->

book/conf/2017-1/2017_01.pdf.

43. Нікіпелова Є.М. Сектор безпеки України: європейські засади. *Проблеми розвитку публічного управління в Україні*: матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч. до 100-річчя запровадження державної служби України (12–13 квітня 2018 р., м. Львів). Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. С. 154–157. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/conferencii/Konf_2018.pdf.

44. Нікіпелова Є.М. Сутність поняття “безпека” та його використання у системі державного управління й міжнародних відносин. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*: зб. наук. праць. № 10 (50). Vol. 1, 2018. С. 29–35. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/1527872941553.pdf>.

45. Нікіпелова Є.М. Сутність поняття “безпека” як найголовніший аспект функціонування суб’єктів міжнародних відносин. Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених: матеріали Третьої міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 27 жовтня 2017 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2017. С. 46–49. URL: http://mgu.edu.ua/docs/konferencii/3_vcheni.pdf.

46. Нікіпелова Є.М. Сучасні тенденції формування та реалізації Європейської політики безпеки й оборони. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2018. Вип. 2 (61). С. 250–257. URL: http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-2/doc/5/5_6.pdf.

47. Нікіпелова Є.М., Труш О.О. Історико-правові засади Європейської політики безпеки й оборони. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2016. Вип. 3 (54). С. 30–37. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-3/doc/1/05.pdf>.

48. Нікіпелова Є.М. Україна і європейська політика безпеки і оборони. Публічне управління XXI століття: форсайтинг успіху: зб. тез XVI Міжнар. наук. конгресу, 21 квітня 2016 р. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2016. С. 200–203. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2016-1/2016-01.pdf>.

49. Ніколаєв Є.Б. Інтерпретація інтересів і загроз у концепції економічної безпеки. *Економічна теорія*. 2011. № 2. С. 34–46. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28457/03-Nikolaev.pdf?sequence=1>.

50. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. Т. 1.: А–Є / уклад. Василь Яременко, Оксана Сліпущко. Київ: Аконіт, 1998. 910 с.

51. Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози: Монографія / В. М. Бегма, С. П. Мокляк, О. О. Свергунов, Ю. В. Толочний; за заг. ред. В. М. Бегми. Київ: НІСД, 2011. 352 с. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Offset-Begma-3c14d.pdf>.

52. Пархоменко-Куцевіл О.І. Принципи формування кадрової безпеки системи державного управління: теоретичні засади. *Актуальні проблеми державного управління: збірник наукових праць ОРІДУ НАДУ*. 2015. № 2 (62). С. 17–20.

53. *Питання координації євроатлантичної інтеграції України: Указ Президента України від 08.07.2016 № 296/2016 // Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/296/2016>.

54. Політологічний енциклопедичний словник / В. Б. Авер'янов та ін.; упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка та ін. // НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Укр. асоц. політологів. Київ: Генеза, 2004. 735 с.

55. Польша и Украина расширяют сотрудничество в сфере обороны // Интервью, репортажи и аналитика политических событий и новостей Украины. 03.12.2018. URL: <http://ukraine.web2ua.com/polsha-i-ukraina-rasshirjajut-sotrudnichestvo-v-sfere-oborony-5886/>.

56. Польша виділить групу поліцейських для місії ЄС в Україні // РБК – Україна. 05.05.2015. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/polsha-vydelit-gruppu-politseyskih-missii-1430828435.html>.

57. Поляков С.Ю. Військове співробітництво України і Європейського Союзу як фактор зміцнення законності і правопорядку в Збройних Силах

України. *Форум права*. 2013. №1. С. 788–792.

58. Потенціали співробітництва України з ЄС у сфері безпеки / В. Бадрак, С. Згурець, В. Лаптічук, Л. Поляков // KAS. Policy Paper. URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_34635-1522-13-30.pdf?130606101729.

59. Пошедін О. І. Воєнна безпека України в контексті співробітництва з Європейським Союзом. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2014. № 3. С. 53–60.

60. *Про засади внутрішньої і зовнішньої політики*: Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2411-VI // Законодавство України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

61. *Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна - НАТО на 2019 рік*: Указ Президента України від 10.04.2019 № 117/2019 // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2019>.

62. *Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Катар про військово-технічне співробітництво*: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 640 // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2018-%D0%BF>.

63. *Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про військово-технічне співробітництво*: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2006 № 1072 // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/43470610>.

64. *Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Держави Кувейт про співробітництво у військовій та інших сферах*: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 625 // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2018-%D0%BF>.

65. *Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017–2020 роки*: Указ Президента України від 21.02.2017 № 43/2017 // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2017>.

66. *Про направлення національного контингенту для участі України в операції «Океанський Щит» та в операції Європейського Союзу «EU NAVFOR ATALANTA»*: Указ Президента України від 25.09.2013 № 530/2013 // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/530/2013>.

67. *Про національну безпеку України*: Закон України від 21 черв. 2018 року № 2469-VIII // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

68. *Про основні напрями зовнішньої політики України*: Постанова Верховної Ради України від 2 лип. 1993 р. № 3360-XII // Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>.

69. *Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про військово-технічне співробітництво*: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.02.2017 № 112-р // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249763405>.

70. *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України"*: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

71. *Про участь Збройних Сил України у багатонаціональних військових формуваннях високої готовності*: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 квіт. 2011 р. // Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002525-11>.

72. *Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки*: Закон України від 23 квіт. 1999 року. № 613-XIV // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-14>

73. Руда В. В. Динаміка розвитку спільної зовнішньої політики та політики безпеки країн ЄС після 1991 р. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер.: Історія. 2009. Т. 104, Вип. 91. С. 153–159.

74. Русова О. С. Сучасна безпекова політика Польщі в Європі: ключові напрямки та завдання. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 1. С. 152–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2017_1_16.

75. Рута Я. Напрямки та пріоритети політики Польщі в ЄС на сучасному етапі. *Міжнародні відносини в епоху глобалізації: політичні, економічні та правові аспекти*: збірник матеріалів науково-практичної конференції, 8 грудня 2012 р. Острог, 2012. С. 56–63. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/1692/1/Ruta.pdf>.

76. Седляр Ю. Формування спільної європейської політики у галузі безпеки та оборони (1945–2014 рр.). *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Історичні науки. червень 2016. № 1 (41). С. 91–97.

77. Семенюк О. У відповідь на «м'які загрози». Спільна політика у сфері безпеки та оборони – майбутнє європейської безпеки? *Політика і час*. 2004. № 2. С. 63–72.

78. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. Київ: НАДУ, 2011. 730 с.

79. Скурський П. П. Досвід, проблеми і шляхи структурної перебудови оборонно-промислового комплексу України. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 8. С. 55–64.

80. Співак В. М. Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації: монографія. Київ: Логос, 2011. 416 с.

81. Співробітництво Збройних сил України та ЄС у 2015 році // Міністерство Оборони України. 26.11.2014. URL: <http://www.mil.gov.ua/eurointegration/spivrobotnicztvo-zbrojnih-sil-ukraini-ta-es-u-2015-rocz.html>.

82. Співробітництво у військовій сфері // Україна – НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ua/ukraine-nato/military-cooperation>.

83. Співробітництво України з НАТО в рамках програми «Партнерство

заради миру» (інформаційна довідка) // Наука і оборона. 1998. № 4. С. 23–32.

84. Співробітництво у сфері оборони та безпеки // Місія України при НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ua/ukraine-nato/defence-and-security>.

85. Стефанович В. Процессы структурных преобразований польской оборонной промышленности на фоне мировых тенденций в области производства вооружения. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 1 (31). С. 35–50.

86. Стукалін Т. А. Еволюція теорії державного управління у сфері безпеки та оборони: автореф. дис. ... канд. Наук з держ. управління: 25.00.01. Львів, 2018. 22 с.

87. Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 224 с.

88. Турченко О. Г. Становлення та реформування спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2015. С. 241–245. URL: http://lsej.org.ua/5_2015/67.pdf.

89. *Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз* від 13 черв. 2005 р. // Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_648.

90. *Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Італійської Республіки про військово-технічне співробітництво*: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 № 674 // Законодавство України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380_042.

91. *Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Об'єднаних Арабських Еміратів про військово-технічне співробітництво*: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 62 // Законодавство України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784_001-15.

92. *Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки*

Болгарія про військово-технічне співробітництво: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20.05.2009 № 475 // Законодавство України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_087.

93. *Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Македонія про військово-технічне співробітництво:* затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 № 238 // Законодавство України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_008.

94. *Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Хорватія про військово-технічне співробітництво:* ратифіковано Законом України від 01.10.2008 № 611-VI // Законодавство України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191_013.

95. *Угода між Урядом Литовської Республіки, Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України стосовно створення спільної військової частини* від 19 вер. 2014 р. // Законодавство України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_548.

96. *Угода між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус представництва НАТО в Україні* від 22 вересня 2015 року: ратифіковано Законом від 04.02.2016 № 989-VIII // Законодавство України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_033.

97. *Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони* від 21 бер. 2014 р. // Законодавство України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

98. Фалалєєва Л. Г. Особливості реалізації спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 2 (24). С. 82–88.

99. Ханін І. Г. Напрями активізації військово-технічного співробітництва між Україною та ЄС. *Ефективна економіка*. № 7. 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4459>.

100. *Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору* від 09.07.1997 р. // Законодавство України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002.

101. Хилько О. Нова зовнішня політика Польщі: виклик чи шанс для України? *Зовнішні справи*. 2012. Том № 4. С. 1–5.

102. Чепков І.Б. Глобальні тенденції розвитку офсетної політики при експорті/імпорті озброєнь. *Озброєння та військова техніка*. 2016. № 3(11). С. 3–7.

103. Чорна Н.М. Нормативно-правове забезпечення інтеграції Польщі у європейські та євроатлантичні структури. *Історія: збірник праць*. 2009. 500 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-5128.html>.

104. Шарапов В. А. Політичні системи та зовнішня політика Німеччини, Австрії, Швейцарії: навчальний посібник. Мінськ: БДУ, 2007. 231 с.

105. Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"*. Сер.: Політологія. 2014. Т. 230, Вип. 218. С. 60–67.

106. Шевцов А., Боднарчук Р., Гриненко О. Особливості організаційно- структурних перетворень в ОПК країн ЦСЄ в умовах євроінтеграції: досвід для України. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/september08/7.htm>.

107. Шелудченкова А. С. Спільна політика безпеки і оборони в структурі Європейського Союзу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип.60. С. 381–387.

108. Шипілова Л. М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Київ, 2007. 22 с.

109. *Щодо участі України в операції Європейського Союзу "EU NAVFOR ATALANTA"*: Рішення Ради національної безпеки і оборони України

від 20.11.2009 // Законодавство України. URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0019525-09>.

110. Accession criteria: European Commission - Enlargement - Accession criteria // European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations. URL:
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en.

111. Active Engagement, Modern Defence: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization // NATO. 19 Nov. 2010. 40 p. URL:
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf.

112. Agenda 2000 – Commission Opinion on Poland’s Application for Membership of the European Union. Brussels, 1997. 129 p.

113. American National Security: A Reader in Theory on Policy / Red. Berkowitz M., Bock P. New York: The Free Press, 1965. 448 p.

114. Balcer A. Change in Poland, but what change? Assumptions of Law and Justice party foreign policy. Warsaw: Stefan Batory Foundation, 2016. 18 p. URL:

<http://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Otwarta%20Europa/Change%20in%20Poland.pdf>.

115. Banat M., Pallasz U. Poland in the European Union. *Yearbook of Polish Foreign Policy*. Warszawa: PISM, 2006. S. 42–66.

116. Basic Information on the MoND Budget for 2016 // Ministry of National Defence, Budgetary Department, Warsaw. February 2016. 16 s. URL:
<http://en.mon.gov.pl/p/pliki/dokumenty/rozne/2016/03/budget2016.pdf>.

117. Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej // Biuro Bezpieczeństwa Narodowego. Warszawa, 2013. 265 s. URL:
http://www.bialystok.ap.gov.pl/arch/teksty/biala_ksiega.pdf.

118. Biała Księga. White Paper // Ministerstwo Obrony Narodowej. The Ministry of National Defence. Warszawa: Dom Wydawnictwa Bellona, 2001.

100 s.

119. Biscop S. The EU Global Strategy: Realpolitik with European Characteristics. *Security Policy Brief*. Egmont Royal Institute for International Relations. June 2016. № 75. P. 1–6. URL: <http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2016/06/SPB75.pdf?type=pdf>.

120. Brygadowa Grupa Bojowa // Ministerstwo Obrony Narodowej. URL: <http://www.mon.gov.pl/sily-sojusznicze-w-polsce/wojska-usa-w-polsce/brygadowa-grupa-bojowa-m2017-01-10/>.

121. Bury J. Poland's Policy Regarding the States of the Middle East and North Africa. *Yearbook of Polish foreign Policy*. Warszawa: PISM, 2008. P. 50–70.

122. Cesarz Z., Stadtmuller E. Problemy polityczne współczesnego świata. Wrocław: WUW, 2002. 418 s.

123. Chappell L. Poland in Transition: Implications for a European Security and Defence Policy. *Contemporary Security Policy*. 2010. № 31 (2). P. 225–248.

124. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions: The European Agenda on Security // European commission. Strasbourg, 28.4.2015. COM (2015) 185 final. 21 p. URL: <https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/european-agenda-security.pdf>.

125. Conference on security and co-operation in Europe: Final Act // OSCE. Helsinki, 1975. 62 s. URL: <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>.

126. Consolidated Version of the Treaty on European Union / Official Journal of the European Union. 26.10.2012. P. 13–46. URL: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF.

127. Copenhagen European Council / Bulletin of the European Communities: Commission. 1993. Vol. 26, № 6. P. 7–23. URL: <http://aei.pitt.edu/65710/1/BUL357.pdf>.

128. Council decides to set up regional presence of the EU Advisory Mission in Odessa // European Union External Action. 22.12.2017. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/37838/council-decides-set-regional-presence-eu-advisory-mission-odessa_en.

129. Country Assessment-Poland // U.S. Department of State. Diplomacy in Action. January 2004. URL: <https://www.state.gov/p/eur/rls/rpt/36998.htm>.

130. Cwiczenia Dragon-17. Prezydent: Jesteśmy przygotowani do obrony państw NATO // Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, National Security Bureau. 27.09.2017. URL: <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/8017,Cwiczenia-Dragon-17-Prezydent-Jestesmy-przygotowani-do-obrony-panstw-NATO.html>.

131. Czarnocki A., Pietraś Z. Współistnienie państw: wstęp do międzynarodowych stosunków politycznych. Lublin: Międzyuczelniany Instytut Nauk Politycznych UMCS, 1988. 245 s.

132. Daniluk M. Wydatki wojskowe we współczesnym świecie. Warszawa: Wydawnictwo MON, 1980. 218 s.

133. Declaration on European military capabilities // Military Capability Commitment Conference. Brussels, 22 November 2004. 23 p. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede110705militarycapabilities_/sede110705militarycapabilities_en.pdf.

134. Deklaracja madrycka o euroatlantyckim bezpieczeństwie i współpracy wydana przez szefów państw i rządów. Madryt, 8 lipca 1997 r. // Bliżej NATO: Biuletyn informacyjny Biblioteki Sejmowej. Lipiec 1997. Rok 1 zeszyt 4. URL: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/nato/z4s26.html>.

135. Defence cooperation : Council adopts an implementation roadmap for the Permanent Structured Cooperation (PESCO) // European Council: Council of the European Union. 06.03.2018. URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/03/06/defence-cooperation-council-adopts-an-implementation-roadmap-for-the-permanent-structured-cooperation-pesco/>.

136. Defence cooperation: 23 member states sign joint notification on the

Permanent Structured Cooperation (PESCO) // European Council: Council of the European Union. 13.11.2017. URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/11/13/defence-cooperation-23-member-states-sign-joint-notification-on-pesco/>.

137. Defence Expenditures of NATO Countries (2009–2016) // NATO: Public Diplomacy Division. Communique PR/CP(2016)116. 4 July 2016. 11 s. URL: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160704_160704-pr2016-116.pdf.

138. Defining National Security: The Nonmilitary Aspects / By Joseph J. Romm. New York: Council of Foreign Relations Press. 1993. 122 p.

139. Dictionary of Military and Associated Terms // Department of Defense. JP 1-02. 8 November 2010 (As Amended Through 15 February 2016). Washington, 2014. 482 p. URL: https://fas.org/irp/doddir/dod/jp1_02.pdf.

140. Dictionnaire Diplomatique: 8 vol. / Academie Diplomatique Internationale; publ. sous la dir. de M.A.F. Frangulis. Paris: Academie Diplomatique Internationale, 1933.

T. 2: M-Z / Publ. sous la dir. de M.A.F. Frangulis. Paris: Academie Diplomatique Internationale, 1933. 1120 p.

141. Discord and Collaboration: Essays on International Politics / By A. Wolfers. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1962. 283 p.

142. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. URL: http://www.kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf.

143. Dmitruk T. Finansowanie SPO – mrzonki czy konieczność? // Dziennik Zbrojny. 19.09.2017. URL: <http://dziennikzbrojny.pl/artykuly/art,2,4,10652,armie-swiata,wojsko-polskie,finansowanie-spo-mrzonki-czy-koniecznosc>.

144. Dmitruk T. Projekt nowego Planu Modernizacji Technicznej // Dziennik Zbrojny. 12.09.2016. URL:

<http://dziennikzbrojny.pl/artykuly/art,2,4,10262,armie-swiata,wojsko-polskie,projekt-nowego-planu-modernizacji-technicznej>.

145. Documents concerning the accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic to the European Union. *Official Journal of the European Union*. L 236. 23 September 2003. Vol. 46. 957 p.

146. Dowództwo Generalne RSZ / Ministerstwo Obrony Narodowej. URL: <http://www.mon.gov.pl/sily-zbrojne/wojsko-polskie/dowodztwo-generalne-rsz-1032598/>.

147. Dowództwo Operacyjne RSZ // Ministerstwo Obrony Narodowej. URL: <http://www.mon.gov.pl/sily-zbrojne/wojsko-polskie/dowodztwo-operacyjne-rsz-102698/>.

148. Draft Treaty establishing a Constitution for Europe. *Official Journal of the European Union* C 310. 16 December 2004. Volume 47. 401 p.

149. Droga Polski do NATO – kalendarium // Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, National Security Bureau. URL: <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/15-lat-polski-w-nato/polska-w-sojuszu-polnoc/5294,Droga-Polski-do-NATO-kalendarium.html>.

150. *Ekonomika obrony: praca zespołowa* / Pod red. W. Stankiewicza; Akademia Obrony Narodowej. Wydział Strategiczno-Obronny. Instytut Ekonomiki Obrony. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, 1994. 320 s.

151. EU Military Operation in Eastern Chad and North Eastern Central African Republic (EUFOR CHAD/RCA) // European Union. European Security and Defence Policy. September 2008. 2 s. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede101108factsheeteufortchad_/sede101108factsheeteufortchad_en.pdf.

152. *European Security and Defence Policy: The first 10 years (1999-2009)* // Edited by Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane / The European

Union Institute for Security Studies. Paris, 2009. 450 p. URL: http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/5267~v~European_Security_and_Defence_Policy_-_The_First_10_Years__1999-2009_.pdf.

153. European Union Battlegroup Concept. 14 p. // Council of the European Union. Brussels, 27 April 2007. URL: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st13/st13618-ex01.en06.pdf>.

154. Europejska Agencja Obrony (EDA) // Unia Europejska. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eda_pl.

155. Europejska strategia bezpieczeństwa: bezpieczna Europaw lepszym świecie // Rada Unii Europejskiej. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2009. 52 s. URL: http://bip.mon.gov.pl/f/pliki/polityka_bezpieczenstwa/2014/07/Strategia_UE.pdf.

156. Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi / By Adam Daniel Rotfeld. Warszawa: PISM, 1990. 270 s.

157. External Relations Commissioners Sir Leon Brittan and Hans van den Broek have welcomed the entry into force on 1 February of the Europe Agreements with Poland and Hungary // European Commission. Press Release Database. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-94-7_en.htm.

158. Fehler W. O pojęciu polityki wewnętrznego bezpieczeństwa państwa / Studia Prawnoustrojowe. 2014. Nr 23. S. 203–214. URL: http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Studia_Prawnoustrojowe/Studia_Prawnoustrojowe-r2014-t-n23/Studia_Prawnoustrojowe-r2014-t-n23-s203-214/Studia_Prawnoustrojowe-r2014-t-n23-s203-214.pdf.

159. Financing of military operations: the ATHENA mechanism / FACTSHEET. Brussels. 10 January 2014. 4 p. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede110914factsheetathena_/sede110914factsheetathena_en.pdf.

160. Freedman L. International Security: Changing Targets? *Foreign Policy*. Spring 1998. № 110. P. 48–63.

161. Fryc M. „Doktryna Komorowskiego” – próba scharakteryzowania.

Idea, zakres, priorytety, realizacja. *Bezpieczeństwo Narodowe*. II–2014/30. S. 41–72. URL: <http://www.bbn.gov.pl/download/1/17029/41-72sMariuszFryc.pdf>.

162. General Tadeusz Kościuszko Military University of Land Forces / Autostrada Technologii i Innowacji. URL: <http://iati.pl/en/partner/general-tadeusz-kosciuszko-military-university-of-land-forces/>.

163. Gotkowska J., Szymański P., Dąborowski T. NATO na wschodniej flance – nowy paradygmat // OSW. 13.07.2016. URL: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-07-13/nato-na-wschodniej-flance-nowy-paradygmat>.

164. Gould J. W., Kolb W. L. *A Dictionary of the Social Science*. London: Tavistock Publications, 1964. 761 p.

165. *Grand Strategy: Principles and Practices* / By John M. Collins. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1973. 338 p.

166. Grębowiec M. Wpływ integracji Polski z Unią Europejską na zmiany w podejściu do zapewnienia jakości produktów żywnościowych / *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Problemy Rolnictwa Światowego*. Rocznik 2012. Numer t. 12 (27), z. 1. S. 63–74.

167. Grodzki R. *Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Replika, 2009. 332 s.

168. Hill C. *International relations and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 492 p.

169. Informacje. *Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności*. URL: <http://polska2030.pl/dlugookresowa-strategia-rozwoju-kraju-polska-2030-trzecia-fala-nowoczesnosci/>.

170. *Internacjonalizacja życia narodów i państw* / Pod red. J. Kukułka. Warszawa: Wydawn. Spółdzielcze, 1991. 108 s.

171. Joint press point with NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the President of Poland, Andrzej Duda // North Atlantic Treaty Organization. 18 Jan. 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_127127.htm?selectedLocale=en.

172. Joint statement of the NATO-Ukraine Commission // North Atlantic Treaty Organization. 10 Jul. 2017. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_146087.htm?selectedLocale=en.

173. Kaczmarek M. Monitoring Polskiej polityki zagranicznej: Polska polityka wschodnia na tle polityki wschodniej unii europejskiej czyli Europa idzie na wschod (po 2005 roku) // Centrum Stosunków Międzynarodowych. Center for International Relations. 2009. 29 s. URL: <http://www.csm.org.pl/pl/publikacje1/category/48-2009>.

174. Kalendarium przystąpienia do NATO // Stałe Przedstawicielstwo Rzeczypospolitej Polskiej przy NATO. URL: http://brukselanato.msz.gov.pl/pl/polska_w_nato/kalendarium_przystapienia_do_nato/.

175. Key Figures on the Polish MoND Budget for 2018 // Ministry of National Defence Republic of Poland. Warsaw, January 2018. 17 p. URL: http://en-m.mon.gov.pl/p/pliki/dokumenty/rozne/2018/02/budget_mond_2018_eng.pdf.

176. Koncepcja obronna RP // Ministerstwo Obrony Narodowej. URL: <http://www.mon.gov.pl/koncepcja-obronna-rp/>.

177. Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej: The Defence Concept of the Republic of Poland // Ministerstwo Obrony Narodowej. Maj 2017. 72 s. URL: http://www.mon.gov.pl/d/pliki/dokumenty/rozne/2017/06/korp_web_13_06_2017.pdf.

178. Konsolidacja szansą dla przemysłu zbrojeniowego. 6 maja 2015 r. URL: <http://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-krajowe/art,489,konsolidacja-szansa-dla-przemyslu-zbrojeniowego.html>.

179. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 // Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <http://www.prezydent.pl/prawo/konstytucja-rp/>.

180. Koziej S. Main Assumptions of the National Security Strategy of the Republic of Poland. *National Security Bureau*. 24 November 2014. 15 p. URL: <http://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/Prezentacja%20szefa%20BBN.pdf>.

181. Koziej S. Rozważania o bezpieczeństwie: O bezpieczeństwie narodowym Polski w latach 2010–2015 w wystąpieniach i referatach szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego. 2016. 272 s. URL: https://www.lazarski.pl/fileadmin/user_upload/oficyna/O_bezpieczenstwie_narodowym_Polski___okladka.pdf.

182. Koziej S. Strategia Bezpieczeństwa I Obronności Rzeczypospolitej Polskiej po Wstąpieniu do NATO: Skrypt internetowy. Warszawa: Ursynów, 2008. 33 s.

183. Kupiecki R. Major aspects of Polands Security Policy. *Yearbook of Polish Foreign Policy*. Warszawa: PISM, 2006. S. 67–80.

184. Livre blanc défense et sécurité nationale 2013 // Direction de l'information légale et administrative. Paris, 2013. 160 p. URL: http://www.livreblancdefenseetsecurite.gouv.fr/pdf/le_livre_blanc_de_la_defense_2013.pdf.

185. Longhurst K. Od roli konsumenta do roli producenta. Nowy członek «starego» Sojuszu. Polska jako nowy aktor w euroatlantyckiej polityce bezpieczeństwa / Pod red. O. Osicy, M. Zaborowskiego. Warszawa: Fundacja Centrum Stosunków Międzynarodowych, 2002. S. 61–82.

186. Madrid European Council // Bulletin of the European Communities. 1995. № 12. P. 9–51. URL: <http://aei.pitt.edu/65205/1/BUL382.pdf>.

187. Marczak J., Jakubczak R., Skrabacz A., Gąsior K., Przeworski K. Doświadczenia organizacji bezpieczeństwa narodowego Polski od X do XX wieku. Wnioski dla RP w XXI wieku. Warszawa: AON, 2013. 115 s. URL: <https://obronanarodowa.pl/download/dobnp/doswiadczenia-organizacji-bezpieczenstwa-narodowego-polski-od-X-do-XX-wieku-wnioski-dla-polski-w-XXI-wieku.pdf>.

188. Między tradycją a przyszłością // Academia Sztuki Wojennej. URL: <http://www.akademia.mil.pl/historia-zadania/detail,nID,1324>.

189. Military School in Poland: How Many Polish Military Academies There? // Military School Directory. URL: <https://militaryschooldirectory.com/poland/>.

190. Ministerial Meeting of the North Atlantic Council // Afers Internacionals, Berlin. 3 June 1996. № 38–39. P. 175–186. URL: <http://www.raco.cat/index.php/revistacidob/article/viewFile/28073/27907>.

191. Mission // European Defence Agency. URL: <https://www.eda.europa.eu/Aboutus/Missionandfunctions>.

192. Modernizacja i rozwój Sił Zbrojnych RP // Ministerstwo Obrony Narodowej. 27.12.2017. URL: <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/arttykul/najnowsze/modernizacja-i-rozwoj-sz-rp-podsumowanie-roku-72017-12-27/>.

193. Modernizacja i rozwój Sił Zbrojnych RP // Ministerstwo Obrony Narodowej. 28.12.2017. URL: <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/arttykul/najnowsze/modernizacja-i-rozwoj-sil-zbrojnych-82017-12-22/>.

194. National Security Strategy of the Republic of Poland 2007. Warsaw, 2007. 36 s. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/156796/Poland-2007-eng.pdf>.

195. National Security Strategy of the Republic of Poland 2003. Warsaw, 22 July 2003. 14 s. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/156794/Poland-2003.pdf>.

196. National Strategy for Homeland Security / By G. Bush. Washington: Office of homeland security, 2002. 90 p. URL: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>.

197. NATO Policy for the Protection of Civilians // North Atlantic Treaty Organization. 09 Jul. 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133945.htm?selectedLocale=en.

198. NATO's Steadfast Jazz exercise gets underway // North Atlantic Treaty Organization. 02 Nov. 2013. URL:

https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_104648.htm?selectedLocale=en.

199. Navarrete D. F. The Common Foreign and Security Policy of the European Union: a Historical Perspective. *Columbia Journal of European Law*. 2001. Winter. P. 42–62.

200. Note. The EU Battlegroups // European Parliament. Directorate-General For External Policies of The Union. Directorate B. Policy Department. Brussels. 12 September 2006 URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/091006eubattlegroups_/091006eubattlegroups_en.pdf.

201. Operation Active Endeavour (Archived) // North Atlantic Treaty Organization. 27 Oct. 2016. URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm.

202. *O powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*: Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. (tekst jednolity). 101 s. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/ustawa_o_powszechnym_obowiazku_obrony_RP.pdf.

203. *O przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*: Ustawa z dnia 25 maja 2001 r. (Dz.U. 2001 Nr 76 poz. 804) // Kancelaria Sejmu. 9 s. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010760804/U/D20010804Lj.pdf>.

204. Origin & Tasks // Frontex. European Border and Coast Guard Agency. URL: <https://frontex.europa.eu/about-frontex/origin-tasks/>.

205. *O stanie wyjątkowym*: Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. (tekst jednolity). 9 s. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/ustawa_o_stanie_wyjatkowym.pdf.

206. Partnerstwo transatlantyckie w XXI wieku. Stanowiska głównych aktorów: Monografia / By Ł. Smalec, T. Pasierbiak, B. Marcinkowska. Warszawa: Wydawnictwo WDiNP, 2016. 252 s.

207. Paszyn M., Kordowski M., Zalewski W. *Koncepcja Obrony*

Terytorialnej w Polsce: Raport. Warszawa: Narodowe Centrum Studiów Strategicznych, 2016. 94 s. URL: <https://obronanarodowa.pl/download/zalaczniki/Raport-OT-NCSS.pdf>.

208. People. State and Fear: The National Security Problem in International Relations / By Barry Buzan, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1983. 262 p.

209. Petersberg Declaration // Western European Union. Council of Ministers. Bohn, June 1992. 11 p. URL: <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>.

210. 5 lat Polski w Unii Europejskiej / Pod red. Kaluzynska M., Smyk K., Wisniewski J. // Departament Analiz i Strategii Urząd Komitetu Integracji Europejskiej. Warszawa: UKIE, 2009. 593 s.

211. Pietrzak P., Sobczyk K. W drodze do szczytu NATO w Warszawie – wydatki obronne państw Sojuszu. *Bezpieczeństwo Narodowe*. II – 2015 / 34. S. 35–55. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/03/34_Pietrzak_Sobczyk_Bezpieczenstwo_Narodowe.pdf.

212. Plan modernizacji technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2013-2022. 6 s. URL: <https://docplayer.pl/6174305-Plan-modernizacji-technicznej-sil-zbrojnych-w-latach-2013-2022.html>.

213. Plan modernizacji technicznej sił zbrojnych w latach 2013 – 2022. 5 s. URL: https://zbrojni.blob.core.windows.net/pzdata/TinyMceFiles/program_modernizacji_techicznej_szrp.pdf.

214. Podstawowe Informacje o Budżecie Resortu Obrony Narodowej na 2017 r. (Fin. Wewn. 106/2017) // Ministerstwo Obrony Narodowej. Warszawa. Styczeń 2017 r. 17 s. URL: <http://www.mon.gov.pl/d/pliki/dokumenty/rozne/2017/02/budzet2017.pdf>.

215. Poland agreement on trade and commercial and economic cooperation (Warsaw, 19 September 1989) // CVCE. 14.10.2015. 10 p. URL:

http://www.cvce.eu/en/obj/eec_poland_agreement_on_trade_and_commercial_and_economic_cooperation_warsaw_19_september_1989-en-66f3229d-8e28-48a4-a5d5-e2332e168008.html.

216. Poland – Military Personnel // Global Security. URL: <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/pl-personnel.htm>.

217. Polska w Unii Europejskiej doświadczenia pierwszego roku członkostwa / Pod red. Rafała Hykawego. Warszawa: Urząd Kom. Integracji Europejskiej, 2005. 326 s.

218. Posen B. R. The Security Dilemma and Ethnic Conflict. *Survival*. Spring, 1993. Vol. 35. № 1. p. 27–47. URL: <http://www.rochelleterman.com/ir/sites/default/files/posen-1993.pdf>.

219. Posiedzenie RBN na temat wyników Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego // Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, National Security Bureau. 08.11.2012. URL: <http://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/4199,dok.html>.

220. Post R. Note, National Security and the Amended Freedom of Information Act. *The Yale Law Journal: Faculty Scholarship Series*. 1976. Vol. 85: 401. P. 401–422. URL: http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1219&context=fss_papers.

221. Potrzebny Narodowy Program Bezzałogowców // Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, National Security Bureau. 20.03.2014. URL: <http://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/5375,Potrzebny-Narodowy-Program-Bezzałogowcow.html>.

222. Prawie 44,7 mld zł na obronność w 2019 r. 23 sierpnia 2018 // Defence 24. URL: <https://www.defence24.pl/prawie-447-mld-zl-na-obronnosc-w-2019-r>.

223. Prezydent na odprawie kadry kierowniczej MON i SZ RP // Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, National Security Bureau. 12.04.2017. URL: <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/7873,Prezydent-na-odprawie-kadry->

kierowniczej-MON-i-SZ-RP.html.

224. Prezydent RP: powinniśmy robić wszystko, by relacje Europa-USA były jak najlepsze // Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, National Security Bureau. 07.02.2017. URL: <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/7803,Prezydent-RP-powinnismy-robic-wszystko-by-relacje-Europa-USA-byly-jak-najlepsze.html>

225. Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016 // Ministerstwo Spraw Zagranicznych. 29 s. URL: <https://www.msz.gov.pl/resource/c63f1e83-bf89-4137-bb00-ea0ad7ab5dc1>.

226. Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012-2016 przedłożone przez ministra spraw zagranicznych // Rada Ministrów. URL: <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/decyzje-rzadu/priorytety-polskiej-polityki-zagranicznej-2012-2016-przedlozone-przez.html>.

227. Protocol (No 10) on permanent structured cooperation established by article 42 of the Treaty on European Union // Official Journal of the European Union. 30.03.2010. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=uriserv%3AAOJ.C_.2010.083.01.0001.01.ENG.

228. Reforma systemu kierowania i dowodzenia // Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, National Security Bureau. URL: <http://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/4396,Reforma-systemu-kierowania-i-dowodzenia-SZ-RP.html>.

229. *Regulamin Ogólni Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*: Załącznik do decyzji Nr 445/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 grudnia 2013 r. (poz. 398) // Ministerstwo Obrony Narodowej. Sztab Generalny Wojska Polskiego. Warszawa, 2014. 116 s. URL: http://mon.gov.pl/d/pliki/dokumenty/rozne/2014/03/regulamin_ogolny_szrp_2014.pdf.

230. Rochowicz R. Analiza: Finansowanie zakupów w Siłach Zbrojnych RP – kreatywna księgowość? // Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego. 11 Sierpnia 2017. URL: <https://pulaski.pl/analiza-finansowanie-zakupow-silach-zbrojnych-rp-kreatywna-ksiegowosc/>.

231. Rok Tomasza Siemoniaka na stanowisku ministra obrony narodowej // Ministerstwo Obrony Narodowej. 02.08.2012. URL: <http://archiwalny.mon.gov.pl/pl/artykul/13202>.

232. Rok 2013. Podsumowanie: Najważniejsze wydarzenia w wojsku w mijającym 2013 roku // Ministerstwo Obrony Narodowej. 31.12.2013. URL: <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/artykul/najnowsze/2013-12-31-podsumowanie-roku-2013/>.

233. Rotfeld A. D. Polska w niepewnym świecie. Warszawa: PISM, 2006. 476 s.

234. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. June 2016. 60 p. URL: https://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf.

235. Siły Sojusznicze w Polsce // Ministerstwo Obrony Narodowej. URL: <http://www.mon.gov.pl/sily-sojusznicze-w-polsce/>.

236. Siły Zbrojne RP // Ministerstwo Obrony Narodowej. URL: <http://www.mon.gov.pl/sily-zbrojne/>.

237. Simon L., Mattelaer A. EUnity of Command – The Planning and Conduct of CSDP Operations. *Egmont - The Royal Institute for International Relations*. Egmont Paper 41. January 2011. 30 p. URL: <http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2013/09/ep41.pdf?type=pdf>.

238. SKON o Wojskach Obrony Terytorialnej // Ministerstwo Obrony Narodowej. 10.01.2018. URL: www.mon.gov.pl/aktualnosci/artykul/najnowsze/skon-o-wojskach-obrony-terytorialnej-p2018-01-11/.

239. Skrzypczak W. ANALIZA: Wojska Obrony Terytorialnej – rola, miejsce i zadania? // Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego. 10 kwietnia 2017. URL: <https://pulaski.pl/analiza-wojska-obrony-terytorialnej-rola-miejsce-zadania/>.

240. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego / By red. J. Kaczmarek, W. Łepkowski, B. Zdrodowski. Warszawa: AON, 2008. 182 s.

241. Sprawy Bezpieczeństwa Narodowego w Czasie Prezydentury

Bronisława Komorowskiego 2010–2015 // Biuro Bezpieczeństwa Narodowego. Warszawa, 2015. 161 s. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/SPRAWY_BEZPIECZENSTWA_NARODOWEGO_W_CZASIE_PREZYDENTURY_BRONISLAWA_KOMOROWSKIEGO.pdf.

242. Stańczyk J. Usytuowanie Bezpieczeństwa Pośród Celów Uczestników Stosunków Międzynarodowych / Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2012/2013. s. 107–124. URL: http://www.rocznikbezpieczenstwa.dsw.edu.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/RBM/RBM_artykuly/2013_7.pdf.

243. Stańczyk J. Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 1996. 128 s.

244. Stosunki międzynarodowe: pr. zbior. / Pod red. C. Mojsiewicza, W. Malendowskiego. Wrocław: Alta2, 2004. 596 s.

245. Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014. Warszawa, 2014. 57 s. URL: <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf>.

246. Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021 // Ministerstwo Spraw Zagranicznych. 27 s. URL: <https://www.msz.gov.pl/resource/978285e3-5684-4fcb-8d7e-d0a8bfdb0fdb:JCR>.

247. Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022: przyjęta uchwałą Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. 101 s. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf.

248. Szydłowski A. Rozwój Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony 1998-2004. Warszawa: Departament Polityki Obronnej MON, 2004. 46 s.

249. The EU's Lisbon Treaty: Institutional Choices and Implementation / Edited by Finn Laursen. London and New York: Routledge Taylor&Francis Group, 2016. 328 p.

250. The European Union Counter-Terrorism Strategy: Prevent – Protect –

Pursue – Respond / By Presidency CT and Co-ordinator. Brussels. 30 November 2005. 17 p. URL: <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>.

251. The North Atlantic Treaty (1949). Washington D.C. 4 April 1949. 18 s. URL: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf.

252. The Oxford Reference Dictionary / By ed. J.M. Hawkins. Oxford: Oxford University Press, 1986. 992 p.

253. The Partnership for Peace Programme // North Atlantic Treaty Organization. Science and Technology Organization. URL: <https://www.sto.nato.int/Pages/partnership-for-peace.aspx>.

254. Thym D. The Intergovernmental Constitution of the EU's Foreign, Security & Defence Executive. *European Constitutional Law Review*. October 26, 2011. Volume 7. Issue 3. P. 453–480.

255. Towards a stronger EU on security and defence // European Union External Action. 19.11.2018. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/35285/node/35285_en.

256. Treaty on European Union // Council of the European Communities. Commission of the European Communities. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1992. 260 p. URL: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf.

257. Ullman R. Redefining Security. *International Security*. Summer, 1983. Vol. 8. № 1. p. 129–153.

258. U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic / By Lippmann Walter. Boston: Little, Brown and Co., 1943. 177 p.

259. U.S. National Security Policy and Strategy: Documents and Policy

Proposals / Edited by Sam C. Sarkesian, Robert A. Vitas. Greenwood Press, 1988. 440 p.

260. Walgrave S., Verhulst J. The 2003 Iraqi war in the media: Politics, media, and public opinion in eight countries. APSA Political Communication conference on International Communication and Conflict. Washington DC. August 31-st, 2005. 27 p.

261. Wielonarodowa Dywizja // Ministerstwo Obrony Narodowej. URL: <http://www.mon.gov.pl/sily-sojusznicze-w-polsce/wzmocniona-wysunieta-obecnosc/wielonarodowa-dywizja-a2017-01-10/>.

262. Wisniewski E. The Influence of the European Parliament on the European External Action Service. *European Foreign Affairs Review*. 2013. Volume 18. Issue 1. P. 81–101.

263. *W sprawie doktryny obronnej Rzeczypospolitej Polskiej: Uchwała komitetu obrony kraju z dnia 21 lutego 1990 r. // Monitor Polski Nr 9. Poz. 65 i 66. S. 82–85. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19900090066/O/M19900066.pdf>.*

264. *W sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kraju 2020: Uchwała Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. // Monitor Polski: Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa. Dnia 22 listopada 2012 r. Poz. 882. 239 s. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp?id=WMP20120000882&type=O&name=M20120882.pdf>.*

265. Wyciszkiewicz E. Poland's policy regarding countries of the South Caucasus and Central Asia. *Yearbook of Polish Foreign Policy*. Warszawa: PISM, 2009. S. 234–249.

266. Zaktualizowany plan modernizacji technicznej sił zbrojnych RP na lata 2017-2022 // Nowa Strategia. 19.10.2016. URL: <http://www.nowastrategia.org.pl/zaktualizowany-plan-modernizacji-technicznej-sil-zbrojnych-rp-na-lata-2017-2022/>.

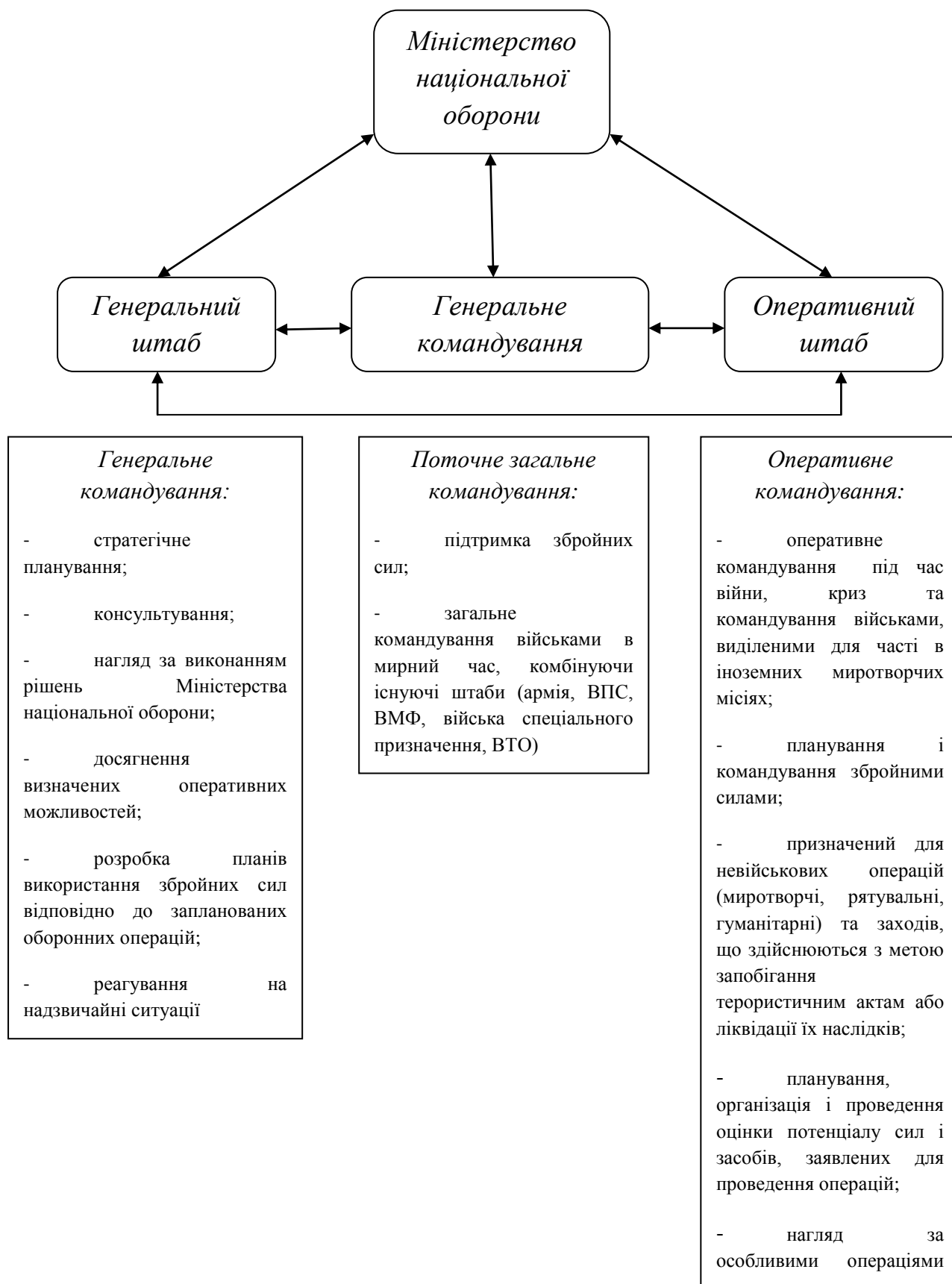
267. Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej. 02.12.1992. Warszawa, 1992 r. 21 s. URL: koziej.pl/files/Strategia_RP_z_92_r.doc.

268. Zięba R. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje - struktury - funkcjonowanie. Warszawa: WN "SCHOLAR", 2004. 461 s.

269. Ziolkowski M. Polish Security Policy. *Yearbook of Polish Foreign Policy*. Warszawa: PISM, 2007. S. 67–78.

ДОДАТКИ ДОДАТОК А

Система управління Збройними Силами Республіки Польща

ДОДАТОК Б

Система управління національною безпекою Республіки Польща

Підсистема управління

Сейм, Сенат, Рада Міністрів, Президент, Міністерства, воєводства, місцеві органи влади тощо

- забезпечення прийняття та виконання важливих рішень та дій з метою збереження національної безпеки;
- відстеження джерел, видів, напрямів і масштабності загроз;
- запобігання виникненню загроз національній безпеці на території країни та за її кордоном;
- запобігання наслідкам цих загроз та їх усунення;
- управління національною обороною

Виконавчі підсистеми

Міністерства, правоохоронні органи, прикордонні, митні служби, сили реагування на надзвичайні ситуації, антитерористичні структури,, органи кіберзахисту, органи місцевого самоврядування тощо

- забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки;
- раннє прогнозування і запобігання загрозам безпеки країни, а в разі їх настання – протидія негативним наслідкам

Підсистеми забезпечення

всі інші сили і засоби держави, що застосовуються на додаток до своєї основної функції та приймають безпосередню участь у забезпеченні безпеки в різних формах

- соціальна функція (якість життя, охорона здоров'я, освіта тощо);
- економічна (зростання ВВП, підвищення конкурентоспроможності, енергетична політика, модернізація транспортної системи тощо)

ДОДАТОК В

*Етапи відновлення економічної складової національної безпеки**Республіки Польща*

1. Комерціалізація і сплачення заборгованостей оборонної промисловості (реструктуризація зобов'язань оборонних підприємств на основі банківської мирової угоди або судового конкурсного провадження)
2. Реструктуризація військово-промислового та авіаційного сектора
3. Реструктуризація оборонної промисловості та сприяння в галузі технічної модернізації збройних сил
4. Зменшення залежності від військових замовлень шляхом збільшення частки цивільної продукції в сукупності економічної діяльності фірм
5. Проведення класичної конверсії (переведення частки виробничого потенціалу з оборонної продукції на цивільну продукцію) – виробництво переорієнтовано на те, що має попит на ринку, спрямувавши зусилля на більш широке використання
6. Реструктуризація шляхом приватизації та комерціалізації підприємств, створення холдингових компаній та підвищення їх технологічного рівня
7. Консолідація капіталу визначеної частини оборонної промисловості, пов'язаної з необхідними діями з реструктуризації
8. Поновлення мобілізаційного планування (підготовка і здійснення мобілізаційних заходів в економіці щодо певних підприємств, що мали велику оборонну вагу)
9. Створення концернів із роз'єднаних підприємств
10. Активізація реформування збройних сил країни з метою пристосування їх до стандартів НАТО
11. Заміна озброєння радянських зразків на західне, практична заміна всього польського танкового парку
12. Укладання офсетних угод (компенсаційні угоди) - імпортерам надається можливість частково компенсувати у тій чи іншій формі свої витрати на такі закупки
13. Створення механізму зміцнення стабільності в довгостроковій перспективі фінансування найбільш важливих і найбільш актуальних пріоритетів для розвитку збройних сил на майбутнє десятиліття – оснащення їх засобами ПРО в рамках
14. Збільшення оборонного бюджету – консолідація польської оборонної промисловості
15. Укладання тільки прямих офсетних угод, безпосередньо пов'язаних з озброєнням, військовою та спеціальною технікою основного контракту, зі зняттям обмеження мінімального розміру офсетної угоди

ДОДАТОК Г

Концептуальні засади розвитку системи державного управління

АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ (Адміністрація Держприкордонслужби)

вул. Володимирська, 26, Київ, 01601, тел.: (044) 235-11-00, факс: (044) 239-84-80
E-mail: adpsu@adpsu.gov.ua, www.adpsu.gov.ua

17.10.2018 N 0.23-11-744/0/6-18

Довідка

щодо впровадження результатів дисертаційної роботи
Нікіпелової Євгенії Миколаївни на тему «Державне управління безпековою
політикою Республіки Польща: досвід для України»

Основні теоретико-методологічні та практичні положення дисертаційної роботи Нікіпелової Євгенії Миколаївни на тему «Державне управління безпековою політикою Республіки Польща: досвід для України» були використані Адміністрацією Державної прикордонної служби України при опрацюванні Плану розвитку співробітництва між Державною прикордонною службою України і Прикордонною вартою Республіки Польща на 2018 – 2019 роки, а також при організації взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань.

**Заступник директора департаменту - начальник управління
прикордонного контролю Департаменту охорони державного кордону
Адміністрації Державної прикордонної служби України**

генерал-майор

Ю. Лисюк

АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ

вул. Магнітогорська, 5, м. Київ-94, 02094, Україна
 тел. (+38 044) 292-40-03; (+38 044) 406-28-75; факс: (+38 044) 406-28-95, adminDSST@dsst.gov.ua

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ
 УКРАЇНИ
 АДМІНІСТРАЦІЯ
 ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ
 СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ
 Код 33145904

14 листопада 2018 р.
 № 38/3/11-75

Довідка

щодо впровадження результатів дисертаційної роботи
 Нікіпелової Євгенії Миколаївни на тему «Державне управління безпековою
 політикою Республіки Польща: досвід для України»

Результати досліджень дисертаційної роботи Нікіпелової Євгенії Миколаївни на тему «Державне управління безпековою політикою Республіки Польща: досвід для України» були використані Державною спеціальною службою транспорту для виконання завдань, пов'язаних із участю в обороні держави та забезпеченням ефективного функціонування національної транспортної системи України, зокрема при виконанні заходів з реалізації Державної програми гуманітарної протиміної діяльності та розмінування в Україні.

Голова Адміністрації
 Держспецтрансслужби
 Генерал-лейтенант

М.МАЛЬКОВ

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЦЕНТР ОПЕРАТИВНОГО ЗВ'ЯЗКУ, ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З
НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
(ЦОЗ ДСНС України)

вул. О. Гончара, 55а, м. Київ, 01030, тел.: (044) 247-28-82, факс: (044) 247-28-66,
 e-mail: vza.mms.gov.ua

ДОВІДКА

щодо впровадження результатів дисертаційної роботи
 Нікіпелової Євгенії Миколаївни на тему «Державне управління безпековою
 політикою Республіки Польща: досвід для України»

Ключові теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи Нікіпелової Євгенії Миколаївни на тему «Державне управління безпековою політикою Республіки Польща: досвід для України» були використані Центром оперативного зв'язку телекомунікаційних систем та інформаційних технологій ДСНС України при виконанні заходів з реалізації Концепції технічного захисту інформації України, формуванні плану заходів на 2019 рік з реалізації Стратегії кібербезпеки України а також прогнозно-аналітичній діяльності при визначенні ризиків застосування кібератак на центральні органи виконавчої влади України. Налагодження співробітництва з міжнародними партнерами України у сфері безпеки.

Начальник Центру
 полковник служби цивільного захисту

В. Авдєєв

« 14 листопада » 2018 р.

« 1 »	Вих. № 74-635
« 14 » 11	2018 р.
Центр оперативного зв'язку телекомунікаційних систем та інформаційних технологій ДСНС України	

УКРАЇНА
Харківський регіональний інститут
державного управління
Національної академії державного
управління при Президентові України
№23322597
просп. Московський, 75, м. Харків 61001
14.11.2018 № 01-1566/01-02
на № _____ від « _____ » _____ р.

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Директор Харківського регіонального
інституту державного управління
Національної академії державного
управління при Президентові України

Л.О. Белова

2018 р.

Акт**про впровадження результатів дисертаційного дослідження**

аспіранта кафедри права та європейської інтеграції

ХарРІ НАДУ при Президентові України

Нікіпслової Євгенії Миколаївни

за темою: “Державне управління безпековою політикою

Республіки Польща: досвід для України”,

на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління

за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління

Комісія у складі:

голови – першого заступника директора, д.держ.упр., проф.

Карамішева Д.В.;

члени комісії – завідувач кафедри права та європейської інтеграції,
к.ю.н., доц. Величко Л.Ю.; к.держ.упр., доц. Сергєєва Л.М.; к.держ.упр.,
доц. Мирна Н.В.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження
Нікіпслової Є.М. за темою: “Державне управління безпековою політикою
Республіки Польща: досвід для України” використано в діяльності
Харківського регіонального інституту державного управління Національної
академії державного управління при Президентові України при розробці
складових навчально-методичного комплексу за такими дисциплінами:
“Євроінтеграція, міжнародне публічне управління та безпека” (модулі –
“Міжнародна та європейська безпека, механізми забезпечення національної
безпеки”, “Політика європейської інтеграції”), “Організаційно-правові засади
реалізації політики європейської інтеграції”, “Механізми управління та
адміністрування горизонтальними політиками ЄС”.

Голова комісії
д.держ.упр., проф.

Д.В. Карамішев

Члени комісії

к.ю.н., доц.
к.держ.упр., доц.
к.держ.упр., доц.Л.Ю. Величко
Л.М. Сергєєва
Н.В. Мирна

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА
УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ
ПРИКОРДОННОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІМЕНІ БОГДАНА
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000 тел. 79-59-11, факс 72-08-02, E-mail: nadpsu@dpsu.gov.ua

17.10.2018 № 100/1998
на № _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник ректора Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
доктор військових наук, професор
полковник

В. А. Кириленко

«17» жовтня 2018 р.

ДОВІДКА

щодо впровадження результатів дисертаційної роботи
Нікіпелової Євгенії Миколаївни на тему «Державне управління
безпековою політикою Республіки Польща: досвід для України»

Комісія у складі:

голови комісії – професора кафедри прикордонної безпеки факультету
підготовки керівних кадрів Національної академії доктора військових наук,
доцента Мисика А. Б.

та членів комісії: помічника ректора Національної академії з
міжнародного та міжвузівського співробітництва кандидата педагогічних наук
полковника Мацишина М. О.; начальника відділення – старшого наукового
співробітника відділення підготовки науково-педагогічних кадрів вищої
кваліфікації науково-дослідного відділу Національної академії кандидата наук з
державного управління майора Мостової К. В.

підтверджує цим актом те, що результати досліджень дисертаційної роботи Нікіпелової Євгенії Миколаївни на тему «Державне управління безпековою політикою Республіки Польща: досвід для України» було використано Національною академією Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького при підготовці фахівців за ступенем вищої освіти «магістр» у галузі знань 1601 «Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону»: за спеціальностями: «Охорона та захист державного кордону», «Оперативно-службова діяльність та управління діями прикордонних підрозділів (частин, з'єднань)», а також для налагодження співробітництва з міжнародними партнерами України у сфері безпеки.

Голова комісії:

Професор кафедри прикордонної безпеки
факультету підготовки керівних кадрів
Національної академії
доктор військових наук,

доцент

А. Б. Мисик

Члени комісії:

Помічник ректора Національної академії
з міжнародного та міжвузівського співробітництва
кандидат педагогічних наук

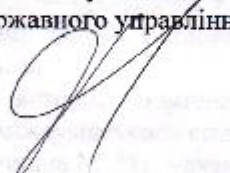
полковник

М. О. Мацішин

Начальник відділення – старший науковий
співробітник відділення підготовки
науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації
науково-дослідного відділу Національної академії
кандидат наук з державного управління

майор

К. В. Мостова